D. JUNII JUVENALIS SATYRÆ,

OMNI OBSCOENITATE EXPURGATÆ,

CUM INTERPRETATIONE AC NOTIS.

Editio Secunda.

BIBLIOTECA NAZIONALE DI NAPOLI

TURONIBUS,
Apud PH. MASSON, Typographum Urbis, & Collegii Regii Societatis JESU.

M. DC. LXX[illegible]VII.

Cum Privilegio Regis.

~~hic nomen m~~

m

meat

Ex lib.

PRÆFATIO.

QUi commentarios & notas in Juvenalem hactenus ediderunt, alii, quia breviores, ideò ſunt obſcuri; alii, quia prolixiores, obtundunt potiùs quàm juvant; alii denique, dum fœdos quoſdam locos illuſtrare contendunt, quos obſcurare ac premere debuerant, tetram peſtem legentium auribus & animis inhalant, gravi cum periculo ac detrimento ſtudioſæ juventutis. Adeóne homines Chriſtianis moribus inſtitutos pudorem ac frontem perdidiſſe! Hæc tria fugere diligenter ſtuduimus. Brevitas notatum tanta eſt, quanta in explanando Poëtâ difficillimo eſſe maxima potuit; tanta claritas, nihil ut poſſit eſſe liquidius; obſcœnitatem omnem ſic deterſimus, ut impunè legi libellus totus poſſit. Fruere, & vale; ac ſicubi fortaſſe titubavit operarum in excudendo labor, ignoſce.

VITA JUVENALIS.

JVvenalis Poëta Italus fuit, natus Aquini, in urbe Italiæ. Sunt qui liberti filium fuiſſe putent Cum imperante Domitiano ſcripſiſſet ſatyram quæ nunc eſt ordine ſeptima, vel ejus aliquot verſus, quibus apertè carpebat Paridem Pantomimum Domitiano gratioſum, ejus operâ miſſus eſt in exilium, & in Lybiam cum cohorte militari quæ illuc mittebatur, & cui per ſpeciem honoris præfectus eſt, diſceſſit Româ: quò poſt annos admodum decem, cæſo Paride, interfecto etiam Domitiano, ejúſque actis reſciſſis, revocatus ab exilio rediit. In eo videtur duas ultimas ſatyras ſcripſiſſe; alias Romæ, ſub Domitiano paucas, plures ſub Trajano, quaſdam ſub Adriano; ad cujus annum quartum perveniſſe dicitur, qui incidit in mundi 4172. ab V. C. 872.

D. JUNII JUVENALIS SATYRÆ.

Omni obſcœnitate expurgatæ.

SATYRA I.

Exponit quare ad Satyras ſcribendas aggrediatur.

SEMPER ego auditor tantùm? numquámne reponam,
Vexatus toties rauci Theſeïde Codri?
Impunè ergo mihi recitaverit ille togatas,
Hic elegos? impunè diem conſumpſerit ingens
Telephus, aut ſummi plenâ jam margine libri

Satyra. Poëma eſt carpendis hominum vitiis inſtitutum; ſic dictum à Satyris, qui erant veterum, Dii protervi, ac dicaces.

Semper ego &c. Sempérne audiam malos poëtas ſua mihi carmina recitantes?

Numquámne reponam? Nunquámne & ego vicem iis referam?

Rauci. Recitando rauci, vel clamoſi.

Theſeïde Codri. Recitatione poëmatis de Theſei geſtis, à Codro, ignobili quodam hujus temporis poëtâ, ſcripti. Theſeïs, ut Æneïs.

Togatas. Comœdias Latinas, quæ togatæ dicebantur à togâ, Romanorum veſte, ut comœdiæ Græcæ palliatæ dicebantur à Græcorum palliis.

Elegos. Verſus elegiacos.

Ingens Telephus. Longa Tragœdia, cujus argumentum erat Telephus Rex Myſiæ; qui cùm Græcos ad bellum Trojanum properantes arceret à Myſiâ, vulneratus eſt ab Achille. Oraculo conſulto, accepit ſe ſanari non poſſe, niſi eâdem haſtâ, quâ vulneratus fuerat. Itaque adiit Achillem, & rubigine ex ejus haſtâ decuſsâ, vulneri ſuo medicinam fecit.

Scriptus, & in tergo, necdum finitus Oreſtes?
Nota magis nulli domus eſt ſua, quàm mihi lucus
Martis, & Æoliis vicinum rupibus antrum
Vulcani. Quid agant venti, quas torqueat umbras
Æacus, unde alius furtivæ devehat aurum
Pelliculæ, quantas jaculetur Monychus ornos,
Frontonis platani, convulsáque marmora clamant
Semper, & aſſiduo ruptæ lectore columnæ:
Expectes eadem à ſummo, minimóque Poëtâ.

In tergo. In adverſâ chartâ, in exteriore parte.

Oreſtes. Tragœdia, cujus nomen & argumentum erat Oreſtes, Agamemnonis filius, qui Clytemneſtram matrem interfecit.

Nota magis nulli &c. Senſus eſt; fabulæ, & hiſtoriæ, quibus aures quotidie meas obtundunt poëtæ, mihi æquè notæ ſunt, ac ſua cuique domus.

Lucus Martis. Hiſtoria Romuli, & Remi, quos peperit Rhea in luco Martis. Erat & alius Martis lucus Athenis &c.

Æoliis rupibus. Septem inſulis Liparæis, in mari Siculo, in quarum unâ regnaſſe dicitur Æolus.

Antrum Vulcani. Ætna.

Quid agant venti &c. Quomodo venti tempeſtates, & ſerenitatem, afferant. Enumerat varia poëmatum argumenta.

Quas torqueat umbras. Quas animas apud Inferos examinet, vel, quibus ſuppliciis afficiat.

Æacus. Jovis filius ex Æginâ, vel, ut aliis placet, ex Europâ; unus è tribus apud Inferos judicibus.

Unde alius &c. Quo ex loco alius quiſpiam furtim ſublatā pellem aſportet. Jaſon cum Argonautis è Colchide aureum vellus in Græciam abſtulit. Æeta, Rex Colchidis, cujus filia era Medea, aureum vellus, unde fatum regni pendebat cuſtodiebat, adhibito dracone pervigili: hunc Medea ſopivit incantamentis, & facultatem dedit Jaſoni, quem amabat, aurei velleris rapiendi.

Quantas iaculetur, &c. Quomodo gigas Monychus arbores totas inſtar ſagittarum torqueret. Fuit ille Centaurus: atque indicatur hîc pugna Centaurorum contra Lapithas. Centauri fuerunt Theſſaliæ populi, qui primi equis uſi ſunt; quibus cùm inſiderent, apparebant eminus videntibus partim homines, partim equi. Lapithæ fuerunt ejuſdem Theſſaliæ populi, qui in nuptiis Pirithoi cōtra Cētauros digladiati ſunt.

Frontonis &c. Julii Frontonis domus perſonat vocibus poëtarum, ſua carmina recitantium. Erat is nobilis Romanus, cujus in ædibus Poëtæ recitabant, & quas illis ob canorem ultro commodabat.

Platani. Porticus, quas obumbrant platani.

Convulſáque marmora. Frequentiā auditorum, vel clamore recitatoris ruptæ columnæ marmoreæ reſonant; vel aſſiduā recitatione quaſi jam edoctæ clamāt, quid agant venti, quas torqueat umbras Æacus, &c.

Expectes eadem &c. Idem faciunt; legunt nempe, & reci-

Et nos ergo manum ferulæ ſubduximus, & nos
Conſilium dedimus Syllæ, privatus ut altum
Dormiret: ſtulta eſt clementia, cùm tot ubique
Vatibus occurras, perituræ parcere chartæ.
Cur tamen hoc potiùs libeat decurrere campo,
Per quem magnus equos Auruncæ flexit alumnus;
Si vacat, & placidi rationem admittitis, edam.
Patricios omnes opibus cùm provocet unus,
Quo tondente gravis juveni mihi barba ſonabat;
Cùm pars Niliacæ plebis, cùm verna Canopi
Criſpinus, Tyrias humero revocante lacernas,

tant ſua poëmata, de iiſdem argumentis, quæ dixi, ſcripta ſummi & infimi, clari & obſcuri Poëtæ.

Et nos ergo &c. Cur ergo non perinde atque illi, verſus faciam, qui olim didici litteras, & ludum litterarium frequentavi; unde jam d ſceſſi, & manum ferulæ ſubtraxi· vel, relinquenda ſunt Grammaticæ ſtudia & pueriles declamationes; nihil m hi cum ferulis & ſcholis negotii eſſe volo: ſcribendum aliquid dignum ætate meâ, dignum eruditione.

Conſilium dedimus &c. In declamationibus ſcilicet, quæ nobis Rhetoricam diſcentibus componendæ tradebantur.

Syllæ. Fuit Sylla nobilis Romanus, qui ſe felicem dici voluit: Jugurtham regem Numidiæ vicit, Marium oppreſſit, Dictaturam invaſit, quam anno poſt quarto depoſuit, privatúſque obiit.

Privatus ut altum &c. Ut, depoſitâ dictaturâ, vitam privatam in otio duceret.

Perituræ. Cui ego ſi pepercero, aliâ tamen manu peribit, malè conſûpta à tot malis Poëtis: vel, quæ, ſi nemo ſcribat, jacebit inutilis, ac peribit.

Cur tamen. Hoc Poëmatis uti genere: cur ſcribere ſatyram malim, quam alia carmina, v. g. Epopeïam, tragædiam.

Auruncæ alumnus. Lucilius, ex Auruncâ Rutulorum civitate natus, Latinæ ſatyræ primus autor.

Flexit equos. Hoc eſt, quod genus ſcribendi ſecutus eſt: ſumptâ metaphorâ à curulibus certaminibus, ubi à carceribus ad metam decurrebant.

Et placidi &c. Si faciles mihi aures præbetis, dicam.

Patricios omnes &c. Cum nobiliſſimos quoſque Romanos opibus adæquet, ac veluti cum iis divitiis certet. Propriè illi apud Romanos Patricii dicebantur, qui erant orti è primis centum patribus, ſeu Senatoribus, è quibus Senatus Rom. à Romulo compoſitus eſt: qui ſubinde auctus, ad 700. patres excrevit.

Quo tondente &c. Quo tondente barba mihi ſub forcipe ſonanti cadebat: hoc eſt, qui meus olim fuit tonſor. Intelligit Cinnamum, de quo *Martialis lib. 7.* vel, ut aliis placet, Licinium Auguſti libertũ.

Pars Niliacæ plebis. Unus è plebe Ægyptia.

Verna Canopi. Servus è Canopo, quæ eſt civitas in Ægypto, duodecim milliaribus ab Alexandria diſtans, fano Serapidis celebris.

Criſpinus. Homo nequiſſi-

Ventilet æſtivum digitis ſudantibus aurum,
Nec ſufferre queat majoris pondera gemmæ;
Difficile eſt ſatyram non ſcribere. Nam quis iniquæ
Tam patiens Urbis, tam ferreus, ut teneat ſe;
Cauſidici nova cùm veniat lectica Mathonis
Plena ipſo; & poſt hunc magni delator amici,
Et citò rapturus de nobilitate comeſâ
Quod ſupereſt, quem Maſſa timet, quem munere palpat
Carus, & à trepido Thimele ſummiſſa Latino?
Quid referam quantâ ſiccum jecur ardeat irâ,
Cùm populum gregibus comitum premat hic ſpoliator

nus, è ſervo; factus magiſter Equitum à Nerone.

Tyrias lacernas. Lacernæ propriè erant veſtes, quæ tunicæ vel togæ ſuperponebantur, contra inclementiam aëris; quæ etiam alio nomine penulæ, & abollæ dicebantur. Talia ſunt noſtra ferè pallia.

Humero revocante. Rejectâ in humerum ac tergum lacernâ, ut ne incommoda ſit ambulanti, vel, humero retinente diffluentem lacernam, ope fibulæ: vel, ſæpe mutante & novam oſtendente.

Ventilet. Manibus ſurſum jactatis & vibratis oſtentet.

Æſtivum aurum. Annulum tenuis bracteæ, & levem, qualem nobiles Romani per æſtatem gerebant.

Majoris gemmæ. Annuli ponderoſioris.

Nam quis &c. Quis tam patienter ferat Urbis vitia, ut ſe teneat, hoc eſt, abſtineat à ſcribendà ſatyrâ.

Tam ferreus. Tam ab omnibus affectibus alienus, tam rigidus, & iraſci moverique neſcius.

Nova cùm veniat, &c. Cùm occurrat tibi Matho geſtatus in recenti, & ornatâ lecticâ: eâ tantùm nobiles & divites utebantur.

Plena ipſo. Quia nempe tam craſſus & obeſus erat, ut lecticam ſolus impleret.

Et poſt hunc. Cum veniat poſt Mathonem, geſtatus item lectica, &c.

Magni delator amici. Marcus Regulus, aut alius quiſpiam delator: Seu accuſator occultus, qui amicum ſuum opibus & gratiâ Imperatoris florentem oppreſſerat. Talis ille P. Egnatius de quo agit in Sat. 3. qui Soranum accuſavit.

Et citò rapturus, &c. Poſt ſpoliatos, aut interfectos pleroſque nobiles, brevi reliquos pariter ſublaturus, vel ſaltem rapturus, ſi quæ adhuc bona iis ſuperſunt.

Quem Maſſa timet &c. Divites delatores ex Imperatoris aulâ, inferioris tamen, quam Regulus, notæ.

Munere palpat. Quem conciliare conatur miſſis muneribus.

Et à trepido &c. Uxor Latini, à marito ad Regulum delatorem miſſa ut eum ipſi proprium redderet. Erat Latinus iſte mimus & hiſtrio celebris, idemque delator, ſed Regulo impar.

Cum populum &c. Tanta turba illum comitatur, ut nec liberam viam populo relinquat, ſed ipſe totam occupet.

Hic ſpoliator &c. Unus aliquis, qui pupillum ſpoliavit,

Pupilli proſtantis : & hic damnatus inani
Judicio (quid enim ſalvis infamia nummis ?)
Exul ab octavâ Marius bibit , & fruitur Diis
Iratis ; at tu victrix provincia ploras.
Hæc ego non credam Venuſinâ digna lucernâ ?
Hæc ego non agitem ? ſed quid magis Heracleas,
Aut Diomedeas , aut mugitum Labyrinthi ,
Et mare percuſſum puero , fabrúmque volantem ?

Proſtantis. Ad turpiſſima quæque ob extremam egeſtatam redacti. Proſtare dicebantur venales ſervi , cum emendi publicè proponebantur.

Et hic &c. Marius Priſcus , qui ab Afris, quos Proconſul ſpoliarat , accuſatus eſt.

Inani. Ex quo nihil damni tulit Marius , nihil utilitatis Africa. Acta eſt hæc Marii cauſa in ſenatu, præſente ipſo Trajano, anno imperii tertio, & tertio ejuſdem conſulatu , perorante pro Afris Plinio , ut eſt ipſe de ſe teſtis, epiſtolâ xi. lib. 2. anno ab urbe condita 853. Chriſti. 100.

Quid enim &c. Quid enim nocet infamia , ſi ſalvi ſint nummi ?

Ab octavâ. Incipit epulari ab octavâ horâ , ſcilicet unâ horâ antequam vulgò cibus ſumeretur. Accumbebant enim menſæ Romani , circa nonam tantum horam , id eſt , tertiam ſerotinam . ut nos numeramus : illi enim ab ortu ſolis uſque ad occaſum numerabant ſemper duodecim horas , quæ inæquales erant pro dierum inæqualitate, hyeme breviores, longiores æſtate.

Et fruitur Diis &c. Voluptatem capit ex eâ re , quâ iram Deorum in ſe concitavit : retinens nempe magnam partem pecuniæ , & ſibi in exilio lautiùs , quàm antea, indulgens.

At tu victrix &c. Quæ obtinuiſti ut Marius damnaretur , ploras tamen , non reſtitutâ ſcilicet pecuniâ , quæ ablata tibi ab eo fuerat.

Venuſinâ &c. Nónne meritò exiſtimem hæc digna eſſe quæ exagitentur carmine Satyrico, in quo excelluit Horatius oriundus Venuſio, Italiæ oppido. Lucernam proverſibus dicit , quia poëtæ ſolebant ad lucernam elucubrare ſua carmina.

Agitem. Inſecter , carpam.

Sed quid &c. An præſtet ſcribere fabulas de Herculis ærumnis & laboribus ?

Diomedeas. Fabulas de Diomede, qui duplex fuit : alter Thraciæ Rex , homo ferus qui equos ſuos humanis alebat carnibus ; hic ſuis ipſius equis devorandus objectus eſt ab Hercule : alter Ætoliæ rex, Tydei filius . qui bello Trojano interfuit , Rheſi equos & Palladium cepit Martem & Venerem vulneravit , confecto bello in Iraliam venit ; ubi per dolum interemptus fertur , ejuſque ſocii , dum eum lugent , in aves Diomedeas dictas , mutati.

Mugitum Labyrinthi. Fabulas de Theſeo , & Minoiauro, in labyrintho mugiente.

Pueri. Icaro cadenti : ſeu Icarum in mare cum ſtrepitu decidentem.

Fabrúmque volantem. Dædali

Cùm fas eſſe putet curam ſperare cohortis,
Qui bona donavit præſepibus, & caret omni
Majorum cenſu, dum pervolat axe citato
Flaminiam: puer Automedon nam lora tenebat;
Nónnè libet medio ceras implere càpaces
Quadrivio: cùm jam ſextâ cervice feratur
Hinc atque inde patens, ac nudâ pænè cathedrâ;
Et multùm referens de Mæcenate ſupino,
Signator falsò, qui ſe lautum, atque beatum
Exiguis tabulis, & gemmâ fecerat udâ?

...tum. Is labyrinthum fabricatus eſt, & in eo incluſus à Minoë Rege Cretenſium, illi certis de cauſis infenſo, ut effugeret, alas ſibi ac filio ſuo Icaro confecit; iiſque fretus evolavit in Italiam: ſed Icarus propius ſolem volans, liquefactâ cerâ, quæ plumas alarum compingebat, in mare decidit.

Cohortis. Cohors eſt pars decima legionis: legio ferè ſex millia militum continebat.

Qui &c. Cornelius Fuſcus, qui patrimonium equis alendis dilapidarat, Neronis tempore, cui aurigæ loco fuerat; à Domitiano cohortibus prætorianis præfectus.

Cenſu. Bonis.

Pervolat &c. Curru incitato decurrit.

Flaminiam. Viam à C. Flaminio ſtratam, perquam è Liguria, ubi nunc Genua, in Urbem ibatur.

Puer Automedon &c. Nam Fuſcus olim, adhuc juvenis auriga Neronis fuerat, atque ideò Neroni gratioſus. Vocatur autem Automedon, pro aurigâ ſumpto nomine ab aurigâ Achillis Automedonte, famoſo apud Homerum.

Medio ceras &c. Plena volùmina ſatyrico carmine implere libet, idque palam, per compita, & in omnium oculis. Libros appellat ceras; quia tabellis cerâ obductis utebantur pro papyro Romani, in quibus graphio ſcribebant.

Quadrivio. Eſt locus publicus, in quem viæ quatuor concurrunt, & multi convenire ſolent.

Sextâ cervice. A ſex famulis, ſeu bajulis; id eſt, in lecticâ quam ſex viri portabant.

Nudâ. Apertâ, neque plagis id eſt, retibus cinctâ, cui remota erant vela ac pellis.

Multùm referens &c. Simillimus Mœcenati.

Supino. Molli & delicato, qui reſupinato corpore jacebat in lecticâ.

Signator falsò. Domitius Regulus, teſtamentorum corruptor. *Plin. Epiſt. 20. lib.* vel, Sophonius Tigellinus, qui trium patronorum veneno ſublatorum hæreditates tabulis falsò ſignatis invaſit, vel alius aliquis ejuſmodi.

Lautum. Divitem.

Exiguis tabulis. Compendioſâ & brevi operâ, falſas nempe teſtamentorum tabulas fabricando: vel exiguis id eſt, paucis verbis in teſtamentorum tabulis ſcriptis, quibus verbis falſarius ſe hæredem ex aſſe inſcripſerit.

Gemmâ. Annulo ſignatorio, qui gemmam habet incluſam.

Udâ. Salivâ tacto annulo...

Occurrit matrona potens, quæ molle Calenûm
Porrectura viro miſcet ſitiente rubetam,
Inſtituítque rudes melior Locuſta propinquas,
Per famam, & populum nigros efferre maritos.
Aude aliquid brevibus Gyaris, & carcere dignum,
Si vis eſſe aliquis. Probitas laudatur, & alget.
Criminibus debent hortos, prætoria, menſas,
Argentum vetus, & ſtantem extra pocula caprum.
Si natura negat, facit indignatio verſum,
Qualemcumque poteſt: quales ego, vel Cluvienus.
Ex quo Deucalion, nimbis tollentibus æquor,
Navigio montem aſcendit, ſortéſque popoſcit,

ut fit, ne cera candens illi adhæreſcat.

Calenum. Vinum Campanum, à Calibus civitate Campaniæ.

Rubetam. Venenum ex ranâ rubetâ confectum. Rubeta eſt ranæ genus quoddam venenoſum, in vepribus naſcens ac rubis, unde nomen traxit.

Inſtituit &c. Et ſuas vicinas adhuc rudes & imperitas illius præclaræ artis, ac veneficiorum veluti magiſtra docet efferre, id eſt, ad rogum ferre, interficere.

Melior Locuſtæ. Peritior venefica, quàm illa Locuſta nuper veneficii damnata, cujus arte uſa Agrippina boletum venenatum Claudio paraverat, & cujus poſtea operâ Nero Britannicum ſuſtulit.

Per famam. Populo ſciente, & vidente; neglectis populi rumoribus.

Nigros. Veneno lividos, & adhuc in cadaveribus lurida ejus veſtigia præferentes.

Aude aliquid &c. Hoc eſt, fac aliquod immane ſcelus; committendum eſt aliquid dignum exilio, ſi quis nunc vult eſſe dives & honoratus. Gyara, vel Gyarus eſt una ex inſulis Cycladibus, in mari Ægeo, exigua, maxime ſterilis, in quam exules mittebantur. Gyaris porro dixit in plurali numero ad majorem emphaſim cùm ſit una tantùm hæc inſula.

Aliquis. In aliquo pretio, ſi vis opes & famam conficere.

Alget. Friget, ærumnoſa, & pauper eſt.

Pretoria. Ædificia Prætoribus digna, ſeu villas lautiorum civium magnificè extructas.

Menſas. Citreas, marmoreas, eburneas menſas.

Argentum vetus. Pocula ex argento veteri, vel ab antiquo artifice ſculpta.

Stantem. Signum capri in cælaturâ prominens, & quaſi extans. Solebant Romani animalium figuras cælare in poculis, capri maximè, quia caper vulgò Baccho immolabatur.

Cluvienus. Ineptus poëta.

Ex quo &c. Omnes affectus, omnia vitia, à diluvio ad uſque noſtra tempora, materia ſunt hujus mei libri ſatyrici.

Nimbis. Imbribus mare augentibus.

Montem. Parnaſſum, quò aquis ſubvectus eſt.

Sortes. Themidos oraculum conſuluit. Vide Ovid. metam. lib. 1. ſub finem. Oracula porrò ſortes appellantur, quia ſole-

Paulatímque animâ caluerunt mollia ſaxa ,
Quidquid agunt homines, votum, timor , ira, voluptas,
Gaudia , diſcurſus , noſtri eſt farrago libelli.
Et quando uberior vitiorum copia ? quando
Major avaritiæ patuit ſinus ? alea quando
Hos animos ? neque enim loculis comitantibus itur
Ad caſum tabulæ , poſitâ ſed luditur arcâ,
Prœlia quanta illic diſpenſatore videbis
Armigero ! ſimpléxne furor ſeſtertia centum
Perdere , & horrenti tunicam non reddere ſervo ?
Quis totidem erexit villas ? quis fercula ſeptem
Secretò cœnavit avus ? nunc ſportula primo

bant à vatibus aut ſacrificulis educi ſorte quædam tabellæ, in quibus Deorum reſponſa & effata ſcripta erant.

Paulatimque &c. Saxa emollita vivere cœperunt. Scilicet oraculo juſſi ſunt Deucalion & Pyrrha poſt tergum lapides mittere ; & qui miſſi ſunt à Deucalione, viri facti ſunt, qui verò à Pyrrhâ , fœminæ : ita reparatus eſt orbis.

Votum. Cupiditates.

Diſcurſus. Concurſationes , variæ occupationes.

Farrago. Materia pexmixta, & confuſa. Propriè vox ea ſignificat varia pabula , inter ſe mixta.

Quando major &c. Quando latiùs patuit avaritia? Metaphora hæc à velis eſt ſumpta , quæ cùm à ventis diſtenduntur ingentem ſinum dicuntur explicare ; vel ab homine ſinum & brachia ut aliquid accipiat amplectaturque aperiente.

Hos animos. Subaudi, habuit: hoc eſt quando tantus aleæ frequentandæ ardor fuit ?

Loculis. Cum ſacculis , & modicâ pecuniâ.

Ad caſum tabulæ. Ad fortunam aleæ in tabulam vel abacum luſorium conjectæ, tentandam & ſubeundam.

Arcâ. Arca tota & plenâ nummorum affertur ad ludum.

Prælia. Rixas , jurgia.

Armigero. Servo qui domino ludenti nummos , aleas , & cætera belli hujus arma ſubminiſtrat ; unde appellatur armiger , metaphorâ à bellantibus ſumptâ.

Simpléxne furor. Nónne incredibilis furor eſt ?

Seſtertia. Seſtertium eſt ſumma quędam valens mille ſeſtertios : ſeſtertius autem erat moneta Romana , valens monetæ Gallicæ circiter aſſes duos : quare ſeſtertia centum redeunt fere ad decem millia librarum Gallicarum.

Perdere. In ludo & aleâ.

Horrenti. Præ frigore horrenti , pœnè nudo.

Reddere. Donare vel reſtituere.

Quis totidem &c. Quis è noſtris avis & majoribus tot villas extruxit , quot nunc extruimus ?

Secretò. In ſuâ domo privatim, ſolus : priſci enim illi in propatulo & atriis cœnabant, frugali & plebeio contenti cibo.

Cœnavit. Appoſuit in cœnâ.

Nunc ſportula &c. Non jam clientes ad cœnam lautam , & liberalem quâ olim ad eandem cum domino menſam veſcebantur, admittuntur ; ſed iis in do-

Limine

Limine parva ſedet, turbæ rapienda togatæ.
Ille tamen faciem priùs inſpicit, & trepidat, ne
Suppoſitus venias, ac falſo nomine poſcas:
Agnitus accipies: jubet à præcone vocari
Ipſos Trojugenas, nam vexant limen & ipſi
Nobiſcum: da Prætori, da deinde Tribuno:
Sed libertinus prior eſt; prior, inquit, ego adſum;
Cur timeam, dubitémve locum defendere, quamvis
Natus ad Euphratem? molles quod in aure feneſtræ
Arguerint, licèt ipſe negem: ſed quinque tabernæ
Quadringenta parant. Quid confert purpura majus

mûs introitu apponitur ſportula, hoc eſt, calathus, ſeu caniſtrum è ſparto aut vimine confectum, in quo viliores ſunt cibi, vel pro cibis pecuniæ ſumma exigua, nempe centum quadrantes, hoc eſt, fere aſſes 25. Romanos, noſtrates verò 20.

Rapienda. Avidè accipienda.

Togatæ. Clientibus qui togam ſumebant, ut patronos viſerent.

Ille. Qui ſportulam diſtribuit.

Suppoſitus. Loco clientis alicujus.

Trojugenas. Nobiles ſordidè ſportulam petentes, quæ pauperibus parabatur. Vocat autem illos Trojugenas, nempe ortos ab antiquis illis Trojanis, adeóque nobiliſſimos.

Vexant limen. Frequentes adſunt ad limen cum egentioribus.

Da Prætori. Inquit Prætor, da mihi. Da mihi Tribuno, inquit Tribunus. Vel ſunt iſtæ voces ejus qui ſportulæ diſtribuendæ præeſt: is præconi dicit, da primùm Prætori iſti, tum Tribuno &c. Reſpondet præco: ſed prior eſt in limine hic libertinus; ipſe libertinus clamat, ego prior veni &c.

Prætori. Erat Prætoris judicia exercere, jus dicere civibus, &c. in Provinciâ, exercitum etiam ducere &c.

Tribuno. Tribunus plebis populi negotia & rationes contra potentiorum opes procurabat. Erant etiam Tribuni militares &c.

Libertinus. Olim ſervus, nunc libertate donatus; vel potius, liberti filius.

Inquit. Libertinus præferens ſe Prætori & Tribuno, quòd iis ſit ditior.

Defendere. Priorē locū ſervare.

Euphratem. Fluvium Meſopotamiæ, qui oritur ex montibus Armeniæ. Ex iis regionibus vulgò ſervi erant oriundi.

Feneſtræ. Fiſſuræ vel foramina in extremâ aurium parte, unde Orientis populi inaures appendebant & annulos.

Arguerint. Oſtenderint.

Quinque tabernæ. Quas in foro habeo

Quadringenta parant. 400. ſeſtertia annui reditûs afferunt mihi. Redit autem hæc ſumma ferè ad quadraginta millia librarum Gallicarum; quam ſummam ii debebant habere ex lege, qui inter Equites Romanos numerabantur.

Purpura. Equeſtris nobilitas, purpurâ & annulo deſignata, quid afferre mihi majus & optabilius poteſt, quàm quod afferunt mihi meæ tabernæ? ſiquidem videmus homines nobiliſſimos eſſe miſeros, & oves

Optandum, ſi Laurenti cuſtodit in agro
Conductas Corvinus oves? ego poſſideo plus
Pallante, & Licinis: expectent ergo Tribuni:
Vincant divitiæ; ſacro nec cedat honori,
Nuper in hanc urbem pedibus qui venerat albis:
Quandoquidem inter nos ſanctiſſima divitiarum
Majeſtas; etſi, funeſta Pecunia, templo
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras;
Ut colitur Pax, atque Fides, Victoria, Virtus,
Quæque ſalutato crepitat Concordia nido.
Sed cùm ſummus honor finito computet anno;
Sportula quid referat, quantum rationibus addat:
Quid facient comites, quibus hinc toga, calceus hinc eſt,
Et panis, fumúſque domi? Denſiſſima centum
Quadrantes lectica petit, ſequitúrque maritum

etiam paſcere. Vetus Scholiaſtes legit; Quid, confert purpura major optandum? & majorem purpuram exponit laticlavium, id eſt, tunicam latiorem vulgari, purpurâ prætextam, quâ Senatores utebantur.

Laurenti agro. Erat hic ager propè Laurentum, urbem antiqui Latii, ubi læta paſcua.

Corvinus. Nobiliſſimâ ortus familiâ, pauper tamen.

Pallante. Claudii Imperatoris liberto ditiſſimo.

Licinis. Licino Auguſti liberto ac tonſore, qui ditiſſimus. Utitur numero plurali pro ſingulari ad emphaſim.

Sacro honori. Prætorio, aut Tribunitio, qui magiſtratus tanquam ſacri & inviolabiles habebantur.

Pedibus qui &c. Servi è transmarinis oris adducti venales exponebantur, cretatis gypſatiſque pedibus, addito ſigillo domini, ſi privati alicujus eſſent, Reip. ſi publica mancipia. Poteſt etiam dici, pedibus albis, pulvere obſitis, vel nudis præ egeſtate.

Majeſtas. Dignitas, & quaſi divinitas.

Etſi, funeſta &c. Etſi nondum Pecuniam pro Deâ colimus templis & aris, ut Pacem, Fidem &c.

Quæque ſalutato &c. Concordiam, cujus templum reſonat ſtrepitu ciconiarum, dum nidos ſuos in faſtigio templi poſitos, crepitantes reviſunt & quaſi ſalutant è paſcuis redeuntes.

Cum ſummus &c. Si, inquit Poëta, ſummi magiſtratus, Prætores, Tribuni &c. computant quantum annuis reditûs afferat ſportula; quid facient pauperes, quibus ſportula ſola victum & neceſſaria ſuppeditat?

Rationibus. Annuis reditibus.

Comites. Clientes, & aſſeclæ divitum.

Hinc togâ &c. E ſportulâ, emenda eſt toga, calceus, &c.

Fumus. Ligna emenda ſunt, ad ignem excitandum.

Denſiſſima &c. Plurimi Senatores, lecticis vecti, petunt ſportulam, & circumducunt etiam ægrotas & gravidas uxores, quarum nomine ſportulam petant: interdum & abſentes illas ſimulant eſſe in clauſis lecticis.

Quadrantes. Erat quadrans pars 4. Romani aſſis-

Languida, vel prægnans, & circumducitur uxor,
Hic petit abſenti, notâ jam callidus arte,
Oſtendens vacuam, & clauſam pro conjuge ſellam:
Galla mea eſt, inquit, citiùs dimitte, moraris?
Profer, Galla, caput; noli vexare, quieſcit.
Ipſe dies pulchro diſtinguitur ordine rerum:
Sportula, deinde forum, juríſque peritus Apollo,
Atque triumphales; inter quas auſus habere
Neſcio quis titulos Ægyptius, atque Arabarches,
Veſtibulis abeunt veteres, laſſíque clientes,
Votáque deponunt, quanquam longiſſima cœnæ

Hic. Unus aliquis.

Abſenti. Uxori: petit ſportulam pro uxore, dandam uxori, quaſi adeſſet; quæ tamen abeſt.

Notâ arte. Dolo multis nunc uſitato.

Oſtendens. Diſtributori ſportulæ.

Mea eſt. Uxor mea.

Citiùs dimitte. Da illi ſportulam citò, & eam dimitte.

Profer &c. Profer caput, Galla, inquit maritus, quò fucum & fidem meliùs faciat: tum quaſi dormientem animadvertens, diſtributorem rogat ne vexet ægram. Vel iſtæ ſunt voces ejus qui ſportulam diſtribuit: O Galla, ſiquidem es in hac lecticâ, profer caput.

Pulchro ordine. Egregiis videlicet occupationibus conſumitur.

Sportula, deinde &c. Clientes primò petunt domum alicujus divitis, ut ab eo ſportulam accipiant; deinde in forum Auguſti eum deducunt honoris causâ, ubi jus dicitur propè ſtatuam Apollinis, quem facetè Poëta juris peritum vocat quaſi qui aſſiduè lites audiendo factus ſit juris peritus.

Triumphales. Tum adeuntur triumphales ſtatuæ, quas in eodem foro poni juſſerat Auguſtus iis omnibus qui triumphaverant.

Neſcio quis. Criſpinus, vel Tiberius Alexander, qui regebat Ægyptum, ipſe ejuſdem nationis & conditionis libertinæ.

Titulos. Id eſt, imaginem cum titulis & inſcriptionibus honorificis.

Arabarches. Vox eſt Græca, ſignificans Arabum principem; quaſi ſervorum ex Arabiâ præcipuum. Arabia autem eſt proxima Ægypto provincia, unde ſervi multi Romam adducebantur. Significat etiam Arabarches publicanum, qui præerat exigendo vectigali de pecoribus, quæ ex Arabiâ in Ægyptum deportabantur. Legunt aliqui Alabarches: eſt autem Alaba vox Græca ſignificans vectigal quod è paſcuis colligitur.

Veſtibulis abeunt. Redeunt è domo divitis.

Laſſíque. Defatigati domino per varia Urbis loca deducendo.

Clientes. Qui in alicujus potentioris fide & patrocinio erant.

Votáque deponunt &c. Et ſpem cœnandi apud divitem deponunt.

Quanquam &c. Licèt nihil tam avidè ſperet homo quili-

Spes homini, caules miſeris, atque ignis emendus.
Optima ſylvarum interea, pelagíque vorabit
Rex horum, vacuíſque toris tantùm ipſe jacebit.
Nam de tot pulchris, & latis orbibus, & tam
Antiquis, unâ comedunt patrimonia menſâ.
Nullus jam paraſitus erit: ſed quis feret iſtas
Luxuriæ ſordes? quanta eſt gula, quæ ſibi totos
Ponit apros, animal propter convivia natum?
Pœna tamen præſens, cùm tu deponis amictus
Turgidus, & crudum pavonem in balnea portas;
Hinc ſubitæ mortes, atque inteſtata ſenectus.
It nova, nec triſtis per cunctas fabula cœnas:
Ducitur iratis plaudendum funus amicis.
Nil erit ulterius, quod noſtris moribus addat
Poſteritas; eadem cupient, faciéntque minores.

bet, nihil differri aut eripi moleſtiùs ferat, quàm cænam & ſperatas epulas. Alii ſcribunt, *Spes hominis!* quas voces à ſuperiori verſu diſtinguunt, & accipiunt quaſi dictas per exclamationem & indignationem; quaſi diceret Poëta, En quò ſpes humanæ recidant! deponunt vota cænæ licèt longiſſima: ô ſpem hominum miſeram!

Optima ſylvarum &c. Optimas feras, & delicatiſſimos piſces.

Rex horum. Dives patronus.

Vacuíſque toris &c. Solus menſæ accumbet: cæteris lectulis (erant vulgò tres) præter illum in quo jacet, vacuis.

Orbibus. Patinis & lancibus.

Unâ comedunt &c. Unis epulis abſumunt tota patrimonia: vel unâ menſâ, i. in quâ ipſi uni & ſoli ſunt, clientibus excluſis.

Paraſitus. Qui alienas menſas quærit.

Luxuriæ. Gulæ, prodigalitatis.

Ponit. Menſæ apponit privatæ.

Propter convivia &c. Propter epulas publicas & majores factum, non propter privatas & domeſticas.

Pœna tamen &c. Nec tamen impunè hellüaris: das enim præſentes pœnas, cùm nimium cibum concoquere non potes.

Et crudum &c. Balnea ingreſſurus, pavonis carnem nondum digeſtam habes in ſtomacho turgido & pleno.

Hinc. Ex nimiâ ſcilicet repletione & cruditate.

Inteſtata &c. Senes multi moriuntur ante conditum teſtamentum.

It nova &c. Divulgatur rumor de tuâ morte per omnia convivia, dolente nemine.

Iratis plaudendum &c. Quo gaudent vel ii qui amici tui fuerant, læti quòd homo tam avarus & ſordibus obierit; ſed irati ſunt quòd inteſtatus nihil ipſis reliqueris.

Nil erit ulterius. Nil ſceleris aut vitii reſtat.

Minores. Poſteri.

Omne in præcipiti vitium ſtetit : utere velis,
Totos pande ſinus. Dicas hîc forſitan : Unde
Ingenium par materiæ ? unde illa priorum
Scribendi quodcumque animo flagrante liberet
Simplicitas, cujus non audeo dicere nomen ?
Quid refert, dictis ignoſcat Mutius, an non ?
Pone Tigellinum, tædâ lucebis in illâ,
Quâ ſtantes ardent, qui fixo gutture fumant;
Et latum mediâ ſulcum deducit arenâ,

In præcipiti &c. In abrupto faſtigio, unde caſus gravior, & ubi locus ad præcipitandum aptior; altius ſurgere vitia & creſcere nequeunt.

Utere velis. Poëta ſe ad ſcribendum incitat : immitte rudentes, pande vela; ac ſi quando alias, toto ingenio vehere. *Plin. Epiſt.* 4. *lib.* 8

Pande ſinus. Pergit Poëta in eâdem metaphorâ : permitte vento aperta, & patentia vela, inquit; hoc eſt, audacter ſcribe quicquid in mentem venerit.

Dicas hîc &c. Objiciet monitor aliquis difficultates ſcribendi ſatyras. Unde tibi ſuppetet ingenium, inquit ? &c.

Priorum. Græcorum comicorum, & Lucilii.

Flagrante. Irâ, & odio adverſus vitia & vitioſos incitato.

Simplicitas. Libertatem voluit dicere; ſed quia Romæ tunc aut ignota erat, aut exoſa, dicit ſe nomen ejus appellare non audere.

Quid refert &c. Reſpondet Juvenalis; ſcribam enimvero ſatyras, & parum curabo an mihi ſuccenſeat Mutius aliquis, ſeu quilibet homo flagitioſus, quem inſectatus fuero; quid refert an mihi ignoſcat, necne ?

Pone Tigellinum &c. Licebit quidem tibi, reſpondet monitor, aliquem hominem nullius autoritatis inſectari, qualis fuit Mutius, quem Lucilius ſatyris ſuis exagitavit : ſed ſi tu notaris Tigellinum, vel alium quemlibet Imperatori gratum, pereundum tibi erit morte ſæviſſimâ, vivus combureris.

Tædâ lucebis &c. Palo ardenti, cui alligatus ardebis ipſe quoque, indutus pice & bitumine, inſtar facis alicujus.

Quâ ardent &c. Cui palo affixi cremantur, palo trans ipſorum guttur adacto, vel ipſorum mento & gutturi ſuppoſito, ne poſſint vultum demittere : ita ſævitum eſt in Chriſtianos à Nerone ut narrant. Suet. c. 16. & Tacitus 15. Annal.

Et latum mediâ &c. Fruſtra laborare videntur interpretes in corrigendo hoc loco, qui clarus eſt, ſi ſubaudias, *quæ tædas* hoc nempe ſenſu : & quæ tæda, dum tollitur ac trahitur, poſtquam homo crematus eſt, fumo & luridâ luce viam ſignat, ac veluti ſulcum ducit in mediâ arenâ. Lipſius legit. *Et latus mediam ſulcus diducit arenam*, ex veteri, ut ait, codice : cujus verſiculi ſenſus hic erit; iſtas tædas longo ordine diſpoſitas in amphitheatro quaſi ſulcum efficere, quo arena diſcriminatur, vel foſſas ipſas, in quibus pali defiguntur, longo eſſe ſulco & ex ine apertas.

Qui dedit ergo tribus patruis aconita, vehatur
Penſilibus plumis, atque illinc deſpiciat nos?
Cùm veniet contra, digito compeſce labellum:
Accuſator erit, qui verbum dixerit, hic eſt.
Securus licet Æneam Rutulúmque ferocem
Committas: nulli gravis eſt percuſſus Achilles;
Aut multùm quæſitus Hylas, urnámque ſecutus.
Enſe velut ſtricto, quoties Lucilius ardens
Infremuit: rubet auditor, cui frigida mens eſt
Criminibus; tacitâ ſudant præcordia culpâ;
Inde iræ, & lacrymæ. Tecum priùs ergo voluta
Hæc animo, ante tubas: galeatum ſerò duelli
Pœnitet. Experiar, quid concedatur in illos,
Quorum Flaminiâ tegitur cinis, atque Latinâ.

Qui dedit ergo &c. Ergóne patiar, reſpondet Juvenalis, ut Tigellinus, qui aconita, hoc eſt, venenum ex aconito herbâ factum, dedit tribus patruis, vehatur in lecticâ, ſuffultus pulvinis plumâ fartis?

Cùm veniet contra &c. Imò verò, inquit monitor, cùm ille tibi occurret, tace, & digitum ori impone.

Accuſator erit. Aderunt enim ſtatim, qui accuſent, ſi quis verbulum dixerit, & voculam hanc de Tigellino pronunciaverit, hic eſt, nempe adeſt Tigellinus.

Securus &c. Tutiùs epico carmine hiſtorias ſcribes, & prælia, ut Virgilius certamina Æneæ & Turni Rutulorum ducis deſcripſit.

Committas. Alterum cum altero componas, vel pugnantes deſcribas.

Nulli gravis eſt &c. Neminem offendit hiſtoria de Achille percuſſo à Paride.

Aut multùm quæſitus &c. Hilas puer, comes Herculis in Argonauticâ expeditione; qui aquatum profectus, dum ſe inclinaret, unà cum urnâ decidit in flumen, & diu ab Hercule quæſitus eſt.

Enſe velut ſtricto &c. Quoties ſatyram ut enſem diſtrinxit furentis in morem.

Rubet auditor. Pudore & irâ, quâ vindictam cogitat.

Cui frigida &c. Metu, & conſcientiâ ſcelerum vexata.

Sudant &c. Æſtuat animo.

Voluta. Tecum cogita.

Ante tubas. Priuſquam claſſicum canas, & ſatyricum diſtringas ſtylum.

Galeatum &c. Pugnæ commiſſæ ſera pœnitentia eſt: qui galeam & arma jam induit, fruſtra & ſerò de bello omittendo cogitat.

Experiar &c. Quoniam itaque, inquit Poëta, periculoſum eſt ſi quis vivos carmine proſcindat; experiar quid liceat in mortuos.

Quorum Flaminiâ, &c. Qui ſepulti ſunt in viis Flaminiâ & Latinâ; quibus in viis vulgò nobilium urnæ & cineres condebantur, ſuper extructis ſepulchris.

SATYRA II.

In Hypocritas, & Impios.

ULtra Sauromatas fugere hinc libet, & glacialem
Oceanum, quoties aliquid de moribus audent,
Qui Curios ſimulant, & Bacchanalia vivunt.
Indocti primùm; quanquam plena omnia gypſo
Chryſippi invenias: nam perfectiſſimus horum,
Si quis Ariſtotelem ſimilem, vel Pittacon emit,
Et jubet archetypos pluteum ſervare Cleanthas.
Frontis nulla fides: quis enim non vicus abundat
Triſtibus obſcœnis? caſtigas turpia, turpis?

Vltra &c. Ad Barbaras, & remotiſſimas gentes fugere eſt impetus, cùm video fictos philoſophos, verbis quidem præ ſe ferentes continentiam, vitâ verò & moribus flagitioſiſſimos.

Sauromatas. Europæ versùs Boream incolas, & Aſiæ, circa Tanaim fluvium, Scythis vicinos; iidem ſunt ac Sarmatæ.

Glacialem. Septentrionalem.

Audent. Supple, diſſerere, aut præcipere.

Curios ſimulant. Simulant continentiam M. Curii, viri frugalis, & optimi inter priſcos Romanos.

Bacchanalia vivunt. Ita vivunt, quaſi celebrarent perpetua Bacchanalia. Erant autem Bacchanalia Bacchi feſta, in quibus Romani crapulæ & libidini indulgebant.

Indocti primùm &c. Primò illi hypocritæ indocti ſunt; etſi doctiſſimorum hominum imaginibus eorum domus plenæ omnes ſint.

Gypſo Chryſippi. Statuis Chryſippi è gypſo factis. Fuit ille Stoïcus philoſophus.

Perfectiſſimus. Cenſetur præſtantiſſimus.

Si quis Ariſtotelem &c. Si quis emit imaginem, aut ſtatuam Ariſtotelis, vel Pittaci, unius è ſeptem Græciæ ſapientibus, archetypo ſimilem, hoc eſt, ipſi Ariſtoteli, vel Pittaco. Eſt autem, *Pittacon*, accuſativus Græcus.

Et jubet &c. Et vult eſſe, ac ſervari in ſuo muſæo imagines Cleanthis archetypas & primigenias. Fuit Cleanthes philoſophus Stoïcus, Zenonis ſucceſſor. Vel, vult ſervari ſuum pluteum, ſuam bibliothecam ab imaginibus ejuſmodi, quaſi ejus cuſtodibus ac æditūis. Eſt autem archetypum, figura prima quædam, ceterarum quæ ad ejus ſimilitudinem exprimuntur, exemplar & origo: unde adjectivum nomen factum, archetypus; ſignificátque id quod aliorum exemplar eſt, vel, quod primò fuit ab artifice fabricatum.

Frontis &c. Mendax eſt hominum vultus.

Vicus. In urbe Romanâ.

Triſtibus obſcœnis. Hominibus libidinoſis, ſeveritatem & triſt-

Rarus ſermo illis, & magna libido tacendi;
Atque ſupercilio brevior coma. Veriùs ergo,
Et magis ingenuè Peribonius; hunc ego fatis
Imputo, qui vultu morbum, inceſſúque fatetur,
Loripidem rectus derideat, Æthiopem albus:
Quis tulerit Gracchos de ſeditione querentes?
Quis cœlum terris non miſceat, & mare cœlo;
Si fur diſpliceat Verri? homicida Miloni?
Clodius accuſet mœchos? Catilina Cethegum?
In tabulam Syllæ ſi dicant diſcipuli tres?
Nónne igitur jure ac meritò vitia ultima fictos
Contemnunt Scauros, & caſtigata remordent?

tiam fronte præferentibus.

Libido. Cupiditas & pertinacia.

Veriùs ergo &c. Tolerabiliùs, ſimpliciúſque facit Peribonius, dum palam turpitudinem profitetur, quàm illi hypocritæ, qui ſimulant virtutem, & vitia diſſimulant.

Hunc ego fatis &c. Hujus vitia non malitiæ, ſed fatis imputo, qui non diſſimulat vitia, ſed ipſo vultu fœdo & pallido, & inceſſu languido ac diſtorto, fatetur ſe hominem nequam eſſe ac libidinoſum. Vel, ut aliis placet; qui audaci & erecto vultu, inceſſu protervo ac procaci profitetur ſe flagitioſum eſſe, quaſi fatali neceſſitate eò redactus ſit.

Loripedem rectus &c. Ferendum ſanè, ſi hominem claudum rideat alius, qui cruribus bonis & rectis utatur; ſi Æthiopem, qui nigro eſt colore, derideat aliquis albus; non ſi Æthiopem Æthiops, claudum claudus rideat. Malum bonus arguat, non malus malum.

Gracchos. Tiberium & Caïum, Tribunos plebis, qui dum reducere leges Agrarias ſeditioſè conarentur, ipſi oppreſſi ſunt, cæſique, ille anno V. C. 620. hic 633.

Quis cœlum &c. Quis non omnia perturbari & permiſceri queratur?

Verri. Qui furtis & rapinis Siciliam ſpoliavit; notiſſimus ex Ciceronis in eum actionibus.

Miloni. Qui interfecit P. Clodium.

Clodius. Famoſus ob adulteria.

Catilina Cethegum. Si Catilina, qui conjuravit in Rèpublicam, accuſet Cethegum, ejuſdem conjurationis ſocium.

Tabulam Syllæ. Proſcriptionis tabulam, quam Sylla inſtituit. Erat autem hæc tabula ſcriptum quoddam publicè propoſitum, in quo notata erant nomina illorum, quos ad necem quæri jubebat Sylla, propoſito percuſſori præmio; atque illi proſcripti dicebantur.

Si dicant. Si condemnent proſcriptionem.

Diſcipuli tres. Auguſtus, Lepidus, & Antonius, qui idem fecere quod Sylla, eúmque in eâ re magiſtrum ſecuti ſunt & autorem.

Vitia ultima. Homines vitiis ultimis, hoc eſt, graviſſimis & fœdiſſimis dediti.

Fictos Scauros. Nónne meritò

Non tulit ex illis torvum Laronia quendam,
Clamantem toties: Ubi nunc lex Julia? dormis?
Ad quem ſubridens: Felicia tempora! quæ te
Moribus opponunt! habeat jam Roma pudorem;
Tertius è cœlo cecidit Cato: ſed tamen unde
Hæc emis, hirſuto ſpirant opobalſama collo
Quæ tibi? ne pudeat dominum monſtrare tabernæ.
Quòd ſi vexantur leges, ac jura; citari
Ante omnes debet Scantinia: reſpice primùm,
Et ſcrutare viros: faciunt hi plura; ſed illos
Defendit numerus, junctæque umbone phalanges;

homines flagitioſi contemnunt illos fictos & adumbratos Scauros, hoc eſt, qui ſe viros graves & ſeveros eſſe fingunt, quales Scauri fuere? nònne jure ac meritò ipſi objurgati remordent, id eſt, viciſſim objurgant, ac reprehendunt ſuos cenſores?

Illis. Hypocritis.

Torvum. Gravem, ſeverum, vultu & verbis ſanctum.

Laronia. Mulier dives, eadémque procax & flagitioſa.

Ubi nunc &c. Ubi, inquiebat ille hypocrita, Laroniam adulteram alloquens, ubi es, ô lex Julia?

Lex Iulia. Lex in adulteros lata à Cæſare Auguſto, ut Ulpianus diſertè ſcribit: Julia tamen dicitur, quia Auguſtus dictus quoque eſt Julius, quia fuerat à Iulio Cæſare avunculo adoptatus.

Dormis? An dormis? quin excitaris ad eos puniendos, imprimíſque ad peſſimam illam & impudicam Laroniam plectendam?

Subridens. Ait Laronia ſubridens.

Felicia tempora! Ironicè.

Moribus opponunt. Tamquam mores corruptos emendaturum, & & virtutis adversùs vitia propugnatorem.

Habeat jam &c. Roma jam pudica ſit, & virtutem colat.

Tertius &c. Tu è cœlo nobis delapſus veniſti, ſimilis duobus priſcis illis & ſanctis Catonibus, Cenſorio, & Uticenſi, & tertius Cato futurus es. Cato Cenſorius, ita vocatus ōb Cenſuram ſanctiſſimâ ſeveritate geſtam, habuit pronepotem M. Catonem, Uticenſem dictum ab Uticâ urbe Africæ, ubi, victo Pompeio, cujus partes contra Cæſarem ſecutus erat, ſibi necem conſcivit.

Unde hæc emis &c. Unde emis hæc unguenta quæ oles? Quâ reprehenſione illum obliquè & ingenioſè redarguit, qui aliorum mollitiem mollis ipſe & unguentatus redarguat.

Opobalſama. Unguentum confectum ex balſami ſucco. Vocat collum ejus *hirſutum*, quia illi philoſophi barbam ingentem alebant.

Tabernæ. Ubi illos odores, & unguenta emiſti.

Vexantur. Excitantur, & in reos appellantur.

Scantinia. Lex quæ in viros impudicos lata erat.

Scrutare viros. Expende ſcelera virorum.

Sed illos &c. Verùm illi ſe tutos contra leges credunt, quòd plures ſunt: numero ſcilicet pugnant, & ſe invi-

Vos lanam trahitis, calathíſque peracta refertis
Vellera: vos tenui prægnantem ſtamine fuſum
Penelope meliùs, leviùs torquetis Arachne.
De nobis poſt hæc triſtis ſententia fertur:
Dat veniam corvis, vexat cenſura columbas.
Fugerunt trepidi vera ac manifeſta canentem
Stoïcidæ: quid enim falſi Laronia? ſed quid
Non facient alii, cùm tu multitia ſumas
Cretice, & hanc veſtem populo mirante, perores
In Proculas, & Pollineas? Eſt mœcha Fabulla;
Damnetur, ſi vis, etiam Carphinia; talem
Non ſumet damnata togam. Sed Julius ardet;

cem tutantur; ut milites in bello, factâ quaſi teſtudine, & junctis inter ſe clypeis. Eſt autem umbo pars media clypei, quæ eminet, interdúmque in obtuſum acumẽ deſinit.

Vos lanam trahitis. Vos viri è colo ducitis lanam.

Calathiſque peracta &c. Lanam in filum nendo tortam in vaſculis vimineis repoſitis & reportatis ad eos, à quibus eam carminandam, ſeu nendam accepiſtis.

Prægnantem. Gravidum, intumeſcentem filo. Stamen eſt filum quod è colu ducitur; dicuntur etiam ſtamina illa fila, quæ recta & ſtabilia ſunt in opere textorio. & quibus alia, quæ dicuntur ſubſtamina, ſeu ſubtegmina intertexuntur.

Penelope. Ulyſſis uxor fuit, quæ lanificio, & telâ texendâ, abſentiam mariti ac deſiderium ſolabatur, ſimúlque procos fruſtrabatur, quibus promiſerat ſe illorum alicui nupturam, cùm telam abſolviſſet; quod enim per diem texuerat, nocte retexebat ac diſſolvebat.

Arachne. Puella fuit Lydia, à Pallade, quam in certamen textoriæ artis provocarat, victa, & in araneam verſa.

De nobis. Miſeris mulierculis.

Dat veniam corvis, &c. Per corvos intelligit viros flagitioſos, per columbas, mulieres innoxias: & ſententia eſt; cenſura, ſeu caſtigatio morum, parcit virorum nequitiæ, vexat mulierum ſimplicitatem.

Fugerunt &c Fugerunt, inquit Poëta, ficti illi, atque ſcelerum conſcii philoſophi Laroniam.

Quid enim falſi &c. Supple, dicebat.

Sed quid &c. Confirmat Laroniæ ſententiam, probátque exemplo Cretici viros eſſe flagitioſos: quid enim, inquit, non facient alii, cùm &c.

Multitia. Veſtes ſericas, vel bombycinas, molli textas filo, & admodum tenues, ita ut vix pudori conſulerent.

Cretice. Hoc nomine appellat aliquem cauſidicum mollem & impurum.

Proculas &c. Meretrices, & mœchas.

Talem non ſumet &c. Ne ipſæ quidem fœminæ, ob adulterium damnatæ, ſumerent veſtes tam indecoras.

Togam. Fœminis quippe adulterii convictis non niſi virili togâ indutis in publicum prodire licebat.

Iulius ardet. Sed, inquies,

Æſtuo: nudus agas: minùs eſt inſania turpis.
En, habitum, quo te leges, ac jura ferentem
Vulneribus crudis populus modò victor, & illud
Montanum poſitis audiret vulgus aratris.
Quid non proclames; in corpore judicis iſta
Si videas? quæro an deceant multitia teſtem.
Acer, & indomitus, libertatiſque magiſter,
Cretice, pelluces? Dedit hanc contagio labem;
Et dabit in plures: ſicut grex totus in agris
Unius ſcabie cadit, & porrigine porci;
Uváque conſpectâ livorem ducit ab uvâ.
Fœdius hoc aliquid quandoque audebis amictu;
Nemo repente fuit turpiſſimus: accipient te
Paulatim, qui longa domi redimicula ſumunt
Frontibus, & toto poſuere monilia collo;

Sol in menſe Julio ardet.

Nudus agas. Nudus itaque eas, vel cauſas agas ac perores: præſtat enim te inſanum quàm mollem haberi, & effœminatum.

En habitum &c. Ironicè; egregius ſanè orator, dignus quem hâc indutum veſte audirent illi priſci Romani, militiæ & agriculturæ intenti.

Vulneribus crudis. E recenti prælio redeuntes. Quidam cenſent his verbis indicari victoriam Trajani de Dacis non incruentam, relatam ab eo, imperii anno ſecundo, ut Dio narrat.

Montanum. Ruſtici illi Romani, rudes, & ab omni mollitie alieni.

Poſitis. Relictis.

Quid non proclames &c. O Cretice, quid dicis, ſi videas judicem iſtis multitiis indutum, ſi teſtem? certè utrumque reprehendas, & meritò: quantò igitur minus te cauſidicum & Stoïcum decent? quantò magis tu reprehendendus?

Acer &c. Tu qui ſeveritatis famam affectas, & priſcos referre mores geſtis.

Pelluces. Membra per veſtem tenuem apparent.

Dedit hanc &c. Tu mollium commercio corruptus mox & aliis affricabis hanc labem, non ſecus atque grex totus in agris &c.

Cadit. Perit.

Porrigine. Porrigo eſt morbus quidam, quo inter animalium pilos quædam quaſi ſquammulæ naſcuntur.

Uváque &c. Uva ex alterâ uvâ, quam contigit, accipit nigrum colorem, hoc eſt, vel matureſcit, vel corrumpitur.

Fœdius hoc &c. Non hærebit in ſolâ veſte indecorâ tua mollities; aliquid audebis deinde turpius: illos imitaberis poſtpaulò, qui ſumunt &c.

Accipient te. In ſuum conſortium & ſodalitatem.

Qui ſumunt &c. Effœminatos homines notat, qui mulierum veſtes, ſacrificia, & mores imitabantur.

Redimicula. Capitis ornamenta mulierum propria, vittas & tænias.

Atque Bonam teneræ placant abdomine porcæ ;
Et magno cratere Deam. Sed more ſiniſtro
Exagitata procul non intrat fœmina limen ;
Solis ara Deæ maribus patet ; Ite, profanæ,
Clamatur , nullo gemit hîc tibicina cornu,
Talia ſecretâ coluerunt Orgia tædâ
Cecropiam ſoliti Baptæ laſſare Cotytto.
Ille ſupercilium , madidâ fuligine tinctum ;
Obliquâ producit acu , pingítque trementes
Attollens oculos : vitreo bibit ille Priapo ,
Reticulúmque comis auratum ingentibus implet,
Cærulea indutus ſcutulata, aut galbana raſa ;

Atque Bonam. Qui Bonæ Deæ ſacrificabant offerebant illi abdomen, ſeu ventrem & mamillas porcæ , & magnos crateras vino plenos. Erat Dea eadem atque Terra , vel Proſerpina: colebatur Romæ à mulieribus, excluſis viris : at nunc, inquit Juvenalis , more ſiniſtro & inverſo , præpoſtero more, arcentur fœminæ & exagitantur , ne limen, ſive templum Bonæ Deæ ſubeant : atque olim in iſtis ſacrificiis clamabatur viris , Procul eſte profani ; ſic fœminis jam dicitur , Ite profanæ : ut olim adhibebantur tibicinæ , nunc arcentur , & tibicines earum locum occupant. Ad tibiæ ſtrepitum ſolebant hæc ſacra fieri, & homines ad ea tibiæ cantu convocari.

Talia &c. Ordo eſt : Baptæ, Sacerdotes quidam Athenienſium , à Græco verbo ſic dicti, quòd ſæpius aquâ ſe abluerent , ſimilia iſtis Orgia ſive ſacrificia celebrabant , arcanis ceremoniis & occultis , noctu plerumque ſcilicet ; quibus in ſacrificiis ſolebant inſanis clamoribus & ſaltationibus fatigare Deam Cotytto, quę apud Athenienſes colebatur , ut libidinis Dea. Eſt autem Cotytto , græcus accuſativus.

Orgia. Hîc pro temulentorum & furentium ſacris ponitur ea vox ; vulgò ſignificat Bacchi ſacra.

Cecropiam. Athenienſem, à Cecrope, primo Rege Athenarum.

Ille. Alius quidam illorum effœminatorum digerit & extendit obliquos pilos ſuperciliorum acu crinali , aut volſellis , & illos tingit fuligine , ſeu nigro pigmento, quod è lucernarum fumo concreto conficitur. Antiquis placebant nigra ſupercilia.

Trementes. Oculi vulgò tremunt, ſi quid illis propriùs admoveatur.

Priapo. Poculo facto inſtar Priapi , qui erat è Deorum obſcænorum grege , Bacchi ac Veneris filius, hortorum cuſtos.

Reticulum &c. Comam ingentem nutrit ut mulier, eámque colligit reticulo. Eſt autem reticulum, tegmen muliebris capitis, ſacculus quidam inſtar retis , faſcia &c.

Cærulea &c. Sub. veſtimenta : indutus veſtibus cærulei coloris aut galbani , i. ſubalbi & pallidi, qualis eſt color galbani ; quo fere colore mulieres delectabantur. Galbanum eſt reſinæ genus , è Syria.

Scutulata. Scutulata veſtis dicitur , quæ quibuſdam or-

Et

Et per Junonem domini jurante miniſtro.
Ille tenet ſpeculum, mollis geſtamen Othonis,
Actoris Aurunci ſpolium, quo ſe ille videbat
Armatum, cùm jam tolli vexilla juberet:
Res memoranda novis annalibus, atque recenti
Hiſtoriâ, ſpeculum civilis ſarcina belli.
Nimirum ſummi ducis eſt occídere Galbam,
Et curare cutem ſummi conſtantia civis,
Bebriaci in campo ſpolium affectare Palatî,
Et preſſum in faciem digitis extendere panem.
Quod nec in Aſſyrio pharetrata Semiramis orbe,
Mæſta nec Actiacâ fecit Cleopatra carinâ.
Hîc nullus verbis pudor, aut reverentia menſæ
Hîc turpis Cybeles, & fractâ voce loquendi

bibus, ſeu circulis, Setulis eſt diſtincta.

Raſa. Villis carentia.

Et per &c. Ad hæc, ſervus jurat, non per Herculem aut Iovem, ut viri, ſed per Junonem, ut fœminæ; exemplo domini, eam invocare ſoliti.

Geſtamen. Quod geſtarat olim Otho, Romanorum Imperator octavus, qui Galbæ ſucceſſit, à Vitellio victus eſt, homo impuriſſimus.

Actoris &c. Quod ſpeculum Otho ſic gerebat, ut Turnus in 12. Æneid. haſtam ab Actore, Auruncorum duce fortiſſimo, raptam quaſſabat.

Tolli vexilla. Revelli ab humo ſigna; cùm exercitus nimirum in hoſtem agebatur.

Sarcina. Ironicè: nimirum ſpeculum, quod inter ſarcinas Othonis civile bellum gerentis fuit, res egregia & memoranda &c.

Summi ducis eſt. Pergit Othonem irridere, qui nullum aliud præclarius ediderit facinus, quàm Galbam, ſenem & imbellem occidere, quàm curare cutem, i. fucare, abdomini conſtanter & gulæ ſervire, quàm ſpolia & ornamenta Palatii Imperatorii, v. g. aulæa, ſupellectilē, affectare & concupiſcere in campo Bebriaci, qui viculus eſt inter Cremonam, Veronámque, ubi Otho cum Vitellio de imperio certans pugnavit, ſéque victus interfecit; quàm panem lacte imbutum extendere in faciem digitis preſſis, ut cutem ſibi candidiorem faceret ac poliret.

Semiramis. Aſſyriorum Regina, Nini uxor: fecit Otho quod nec ipſæ fecerunt fœminæ, in ipſâ Aſſyriâ, regione voluptatibus deditâ.

Cleopatra. Ægypti Regina, quæ ſe M. Antonio Triumviro dedidit, cum quo contra Auguſtum pugnans navali certamine, prope Actium, Epiri promontorium, victa eſt.

Hîc. Inter illos Romanos effœminatos.

Reverentia. Menſæ apud veteres erant ſacræ, quia per illas, ut ait Syneſius, amicitiæ conciliator Deus & hoſpitalis honoratur.

Cybeles. Ordo eſt. Apud illos eſt libertas turpis Cybeles, i. illi ſimilis, quæ viget inter ſacerdotes turpiſſimos Cybeles: quæ Dea in Phrygiâ præcipuè colebatur, eadem cum Veſtâ,

Libertas, & crine ſenex fanaticus albo
Sacrorum antiſtes, rarum ac memorabile magni
Gutturis exemplum, conducendúſque magiſter.
Vicit & hoc monſtrum tunicati fuſcina Gracchi;
Luſtravítque fugâ mediam gladiator arenam,
Et Capitolinis generoſior, & Marcellis,
Et Catulis, Paulíque minoribus, & Fabiis, &
Omnibus ad podium ſpectantibus; his licet ipſum

Ope, Terrâ &c. Eſt libertas loquendi fractâ voce, i. laſcivâ.

Et crine, &c. Sacrorum antiſtes illis eſt ſenex furioſus, rarum exemplum gulæ inſatiabilis, dignus qui à tam obſcœnis helluonibus conducatur, ut illorum ſacris præſit.

Fanaticus. Ita dicuntur furioſi, quia Ethnicorum ſacerdotes in fanis, ſeu templis ſuis, furorem vulgò ſimulabant, ut afflati à Numine crederentur.

Vicit &c. Indignius eſt ac turpius quàm hæc omnia ſuperiora, id quod nunc videmus, nempe homines nobiles, quales fuere Gracchi, gladiatores eſſe in arenâ, & cum fuſcinâ pugnare.

Tunicati. Ut eſſent ad pugnam expeditiores gladiatores utebantur tunicâ, quæ brevior veſtis erat, ſine manicis &c.

Fuſcina. Gladiatorum pugnantium alter gerebat fuſcinam, ſeu tridentem ferreum, & rete, dicebatúrque retiarius: alter inſtructus erat gladio, clypeo, & galeâ, in cujus apice, piſcis erat: dicebatur mirmillo, ſive ſecutor, aut etiam Gallus: ejus caput reticulo involvere conabatur retiarius, eúmque ſic interimere. Vide Sat. VII.

Luſtravit. Gracchus victus à mirmillone, fugiendo circûcurſavit totam arenam, ſive locû certaminis arenâ conſperſum.

Capitolinis T. Manlio, qui ob defenſum Capitolium contra Gallos Urbem invadentes, anno ejus conditæ 364. Capitolinus eſt dictus.

Generoſior. Genere præſtantior: licet nobilior ſit Gracchus Manliis, Marcellis &c.

Marcellis. Multi præſtantes eo nomine fuerunt duces: clariſſimus præ cæteris ille, qui Syracuſas expugnavit, contra Hannibalem fortiter pugnavit, & ab eo tandem circumventus periit, anno 545.

Catulis. Q. Lutatius Catulus 2. bello Punico finem impoſuit, demerſis hoſtium navibus fere ducentis an. 512.

Pauli minoribus. Nepotibus L. Æmilii Pauli, qui Varronis collega in prælio Cânenſi obiit, anno V. C. 537. Ejus filius Æmilius Paulus Regem Macedonum Perſeum vicit an. 587.

Fabiis. Trecenti & ſex viri ex unâ gente ſeu domo, ab Veientibus, contra quos bellum depopoſcerant, omnes ad unum per inſidias cæſi ad Cremeram, anno v. c. 277.

Ad podium. Erat podium locus in amphitheatro honoratior, in quo primus ordo ſubſelliorum, Senatoribus & nobiliſſimis quibuſque deſtinatus, ponebatur.

His licet &c. His, quos dixi, nobiliſſimis potes annumerare ipſum Prætorem, cujus in munere, ſeu ludis, retiarium egit Gracchus: nam & hoc Prætore, qui munera gladiatoria

Admoveas, cujus tunc munere retia miſit.
Eſſe aliquos manes, & ſubterranea regna,
Et contum, & Stygio ranas in gurgite nigras,
Atque unâ tranſire vadum tot millia cymbâ,
Nec pueri credunt, niſi qui nondum ære lavantur:
Sed tu vera puta. Curius quid ſentit, & ambo
Scipiadæ? quid Fabricius, manéſque Camilli?
Quid Cremeræ legio, & Cannis conſumpta juventus?
Tot bellorum animæ, quoties hinc talis ad illos
Umbra venit, cuperent luſtrari, ſi qua darentur
Sulphura cum tædis, & ſi foret humida laurus.
Illuc, heu, miſeri traducimur. Arma quidem ultra

tunc exhibebat, nobilior fuit.

Eſſe aliquos &c. Hinc vero hæc oriuntur ſcelera, quòd Inferos, fabulas eſſe aniles credant jam vulgò omnes, ne pueris quidem exceptis.

Contum. Perticam ferreâ cuſpide & unco præfixam, quâ Charon ratem deducit.

Stygio gurgite. Styx eſt Inferorum fluvius.

Nec pueri credunt. Ita nunc ſunt omnes impii, ut ne ipſi quidem pueri credant eſſe Inferos & manes.

Niſi qui &c. Niſi fortè infantes, qui nondum in balneis lavantur.

Ære. Certo pretio, nempè quadrante, hoc eſt, quartâ aſſis parte; quod pretinm vulgò dabant, qui balneo utebantur.

Scipiadæ. Scipiones Africani, minor, & major, viri eximiâ virtute.

Fabricius. Dux Romanus inſigni frugalitate, & continentiâ, qui adverſùs Pyrrhum Epyrotarum Regem, & Samnites bella geſſit, non minùs illorùm muneribus, quàm armis invictus.

Manéſque Camilli. Anima Camilli, ducis item Romani, qui cùm alia multa præclarè geſſit, tum Gallos Senones Capitolium, urbe captâ & incenſâ, obſidentes repulit, ac delevit; eoſdémque ad fluvium Anienem poſtea profligavit; vir patriæ amantiſſimus, & ob eximias virtutes inter Romanos clariſſimus.

Cremeræ legio. 306. Fabii à Veientibus ad Cremeram, Etruriæ fluvium, intercepti & cæſi. anno V. C. 277.

Et Cannis &c. Romani deleti ab Annibale ad Cannas, viculum Apuliæ an. V. C 538.

Tot bellorum animæ. Animæ virorum in bello cæſorum; tot heroës, quibus duci, moveri, & animari bella videbantur.

Talis. Turpis & ſcelerata, quales nunc ſunt.

Cuperent luſtrari. Purgari & expiari cuperent, veluti ipſo aſpectu contaminatæ.

Sulphura. Quia nempe odore ſulphuris purgantur domûs infectæ peſtilentiâ.

Humida laurus. Ramus è lauro aquâ tinctus; quia ejuſmodi rami ad luſtrationes à Romanis adhibebantur.

Illuc heu &c. Omnes illuc, hoc eſt, ad Inferos deſcendimus, reddituri apud judices vitæ rationem, & viſuri quæ in vivis non credimus vera;

Littora Juvernæ promovimus, & modò captas
Orcadas, ac minimâ contentos nocte Britannos;
Sed quæ nunc populi fiunt victoris in urbe,
Non faciunt illi, quos vicimus.

Juvernæ. Hyberniæ, Irlandiæ.

Orcadas. Inſulas XXX. ad ſeptentrionalem partem Britanniæ, ſeu Angliæ, à Claudio Imperatore adjectas Romano Imperio.

Et minimâ &c. Apud quos per æſtatem nox eſt breviſſima, nempe in ſolſtitio æſtivo.

Non faciunt. Populis quos vicimus, ſumus nequiores.

SATYRA III.

Ex occaſione amici, Româ Cumas demigrantis, vitia Vrbis ac tumultum deſcribit.

QUamvis digreſſu veteris confuſus amici,
Laudo tamen vacuis quòd ſedem figere Cumis
Deſtinet, atque unum civem donare Sybillæ.
Janua Baiarum eſt, & gratum littus amœni
Seceſſûs. Ego vel Prochytam præpono Suburræ.
Nam quid tam miſerum, tam ſolum vidimus, ut non
Deteriùs credas horrere incendia, lapſus
Tectorum aſſiduos, ac mille pericula ſævæ
Urbis, & Auguſto recitantes menſe poëtas?

Confuſus. Perturbatus & triſtis ſum.

Amici. Umbricii, aruſpicis peritiſſimi.

Vacuis. Non ita populoſis.

Sedem figere. Domicilium conſtituere.

Cumis. Campaniæ civitate antiquiſſimâ, & celeberrimâ propter Sybillam, quæ ibi reddebat oracula, & poſtea ſacellum habuit in quo colebatur.

Vnum civem donare. Se addere civem: civis Cumarum eſſe.

Sybillæ. Civitati Sybillæ, id eſt, Cumis. Sybillæ porrò fuerunt virgines quædam fatidicæ, quæ futura prædicebant: decem vulgò fuiſſe perhibentur, intérque illas celeberrima fuit iſta Cumana, ſive Cumæa.

Janua &c. Quia Româ proficiſcêtibus Baias per urbem Cumas iter eſt, quæ ſunt tanquam introitus & janua Baiarum.

Baiarum. Urbis in Campaniâ amœniſſimæ.

Gratum littus &c. Cumarum littus eſt amœniſſimum, & ad ſeceſſum otiúmque aptiſſimum.

Prochytam. Inſulam deſertam in ſinu Puteolano.

Suburræ. Vico Romæ frequentiſſimo.

Nam quid tam &c. Quem enim locum extra Romam tam ſolitarium, támque miſerum vidimus, ut non pejus eſſe meritò credas Romæ vivere, & continua pericula expaveſcere? quæ eſt ullibi tanta miſeria & ſolitudo, ut non ſit præferenda Urbis incommodis.

Horrere. Timere.

Et Auguſto &c. Qui importunâ recitatione audientes enecant. Dicit hoc emphaticè, quaſi hoc omnium miſerrimum ſit. Auget miſeriam hanc & importunitatem menſis Auguſti calor.

Nullus in Urbe locus, nulla emolumenta laborum;
Res hodie minor eſt, herè quàm fuit, atque eadem cras
Deteret exiguis aliquid; proponimus illuc
Ire, fatigatas ubi Dædalus exuit alas.
Dum nova canities, dum prima, & recta ſenectus,
Dum ſupereſt Lacheſi quod torqueat, & pedibus me
Porto meis, nullo dextram ſubeunte bacillo,
Cedamus patriâ: vivant Arturius iſtic,
Et Catulus; maneant qui nigra in candida vertunt,
Queis facile eſt ædem conducere, flumina, portus,
Siccandam eluviem, portandum ad buſta cadaver,
Et præbere caput dominâ venale ſub haſtâ.
Quondam hi cornicines, & municipalis arenæ
Perpetui comites, notæque per oppida buccæ,
Munera nunc edunt, & verſo pollice vulgi

Res hodie &c. Pecunia, res familiaris, quotidie mihi decreſcit, & fit minor.

Herè. Pro heri.

Deteret &c. Id eſt, imminuetur aliquid de exiguis meis fortunis.

Illuc ire &c. Cumas, quò Dædalus è Cretâ fugit.

Dum nova &c. Dum incipiunt capilli caneſcere.

Recta ſenectus. Nondum incurva.

Dum ſupereſt Lacheſi &c. Dum Lacheſi, Parcarum uni, ſupereſt filum vitæ meæ quod torqueat; hoc eſt, dum adhuc mors abeſt longiuſculè.

Subeunte. Suſtentante.

Cedamus patriâ. Excedamus patriâ, Urbem deſeramus.

Arturius, & Catulus. Adulatores, olim cornicines, nunc Romæ publicani & divites.

Qui nigra &c. Qui falſa in vera, vitia in virtutes vertunt.

Ædem conducere. Reficiendam ſuſcipere certo pretio.

Flumina. Vecturæ luctum è fluminibus.

Portus. Portuum vectigalia, & ſtationis pretium.

Eluviem. Cloacas, vel lacunas expurgandas.

Et præbere caput &c. Servi caput venale exponere; hoc eſt, mancipia vendere, auctione conſtitutâ; vel, ſeipſos & ſuum caput venale exponere, lucri causâ.

Dominâ ſub haſtâ. Ad haſtam, in aliquo loco publicè defixam, fiebat auctio, cujus haſta nota erat: quare dicitur domina auctionis, quia illi veluti præeſt, & ipſi ſubjiciuntur vendenda.

Quondam hi &c. Arturius & Catulus, qui olim cornua & tubas inflabant.

Et municipalis &c. Qui in muneribus gladiatoriis, per municipia edi ſolitis, dum gladiatores pugnarent, vel dum expectarentur, canebant mercede conducti, buccas & buccinas ſuas locare ſolebant: unde perpetuos arenæ comites vocat, & notas buccas.

Munera nunc &c. Ipſi ad opes provecti nunc edunt munera gladiatoria, quod ſine ingentibus ſumptibus fieri non poteſt.

Et verſo pollice &c. Cum in

Quemlibet occidunt populariter ; inde reverſi
Conducunt foricas : & cur non omnia, cum ſint,
Quales ex humili magna ad faſtigia rerum
Extollit, quoties voluit Fortuna jocari ?
Quid Romæ faciam ? mentiri neſcio : librum
Si malus eſt, nequeo laudare, & poſcere : motus
Aſtrorum ignoro : funus promittere patris
Nec volo, nec poſſum : ranarum viſcera numquam
Inſpexi : norunt alii : me nemo miniſtro
Fur erit : atque ideo nulli comes exeo, tanquam
Mancus, & extinctæ corpus non utile dextræ.
Quis nunc diligitur, niſi conſcius, & cui fervens
Æſtuat occultis animus, ſempérque tacendis ?
Nil tibi ſe debere putat, nil conferet unquam,
Participem qui te ſecreti fecit honeſti.
Carus erit Verri, qui Verrem tempore, quo vult,

ſpectaculis gladiatoriis, populus jubebat gladiatorem interfici, invertebat & extendebat, contractis aliis digitis, pollicem; uti contra preſſus pollex, i. intra volam abditus & contractus, nota erat populi intercedentis pro victo ne jugularetur. Itaque hic ſenſus eſt: jubent interfici quemlibet gladiatorem, ad minimum populi nutum: vel, quemlibet è vulgo jubent interfici, tollunt è medio, non ſecus atque gladiatores verſo pollice interimi jubentur.

Populariter. Cum populi applauſu ; vel, vulgò, paſſim, facilè.

Inde. Poſt editos ludos gladiatorios.

Conducunt foricas. Purgandas.

Cur non omnia? Cur non turpia omnia facerent, conducerent, locarent, &c?

Ad faſtigia rerum. Ad ſummam potentiam.

Poſcere. Legendum poſcere adulatoriè.

Motus &c. Ut futura canam, tanquam peritus aſtrologus.

Funus promittere &c. Liberis dolentibus patrem diutiùs vivere, & hæreditati inhiantibus.

Ranarum &c. Rubetarum ranarum exta ad veneficia non inſpicio.

Me miniſtro. Me adjuvante.

Nulli comes &c. Solus, incomitatus, ab Urbe diſcedo, quaſi qui ab omnibus repudier, tanquam mancus &c.

Mancus. Ad nullam rem idoneus & inutilis.

Et extinctæ &c. Tanquam corpus, quod, ſi dextrâ manu caret, mancum & inutile eſt.

Niſi conſcius. Secretorum alterius ſcelerum. Diligitur porrò & colitur, ne id aperiat cujus eſt conſcius, ne amicum, aut dominum prodat.

Fervens æſtuat &c. Anxius eſt vixque ſibi temperat, quin proferat in lucem occulta & meritò ſemper tacenda, quæ ſolus novit, flagitia.

Nil conferet. Beneficii.

Carus erit Verri &c. Spoliatori, & ſcelerato, qualis erat Verres, carus erit, qui cum

Accuſare poteſt. Tanti tibi non ſit opaci
Omnis arena Tagi, quódque in mare volvitur aurum,
Ut ſomno careas, ponendáque præmia ſumas
Triſtis, & à magno ſemper timearis amico.
Quæ nunc divitibus gens acceptiſſima noſtris,
Et quos præcipuè fugiam, properabo fateri;
Nec pudor obſtabit. Non poſſum ferre, Quirites,
Græcam Urbem, quamvis quota portio fæcis Achææ?
Jam pridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes,
Et linguam, & mores, & cum tibicine chordas
Obliquas, nec non gentilia tympana vexit.
Ruſticus ille tuus ſumit trechedipna, Quirine,

quolibet tempore accuſare poteſt, ejus nempe ſcelerum conſcius. Qui noverit Verrem eſſe furem, illum Verres, licet invitus, ſummo habebit in pretio, timens ne ab eo prodatur & accuſetur.

Tanti tibi non ſit &c. Senſus eſt: tu verò, quamvis omne aurum, quod Tagus in mare ſecum defert, ſperare poſſes ab improbo divite, qui te arcanorum ſcelerum participem fecerit, noli id tanti æſtimare, ut idcirco velis carere ſomno, & in perpetuo metu ac periculo verſari.

Opaci. Propter aureas arenas, quæ ipſius aquas turbidas efficiunt.

Tagi. Auriferi in Luſitaniâ fluvii.

Ponendáque præmia &c. Quæ cogaris aliquando deponere, verbi gratiâ, interfectus ab amico potente, qui te conſcium timeat.

Acceptiſſima &c. Gratiſſima Romanis divitibus.

Nec pudor obſtabit. Nec me pudebit aperire patriæ meæ ſcelera.

Græcam Urbem. Romam Græcorum pollutam vitiis.

Quamvis quota &c. Et tamen Græci minima pars ſunt Barbarorum, qui peregrinos mores in Urbem invexere. Nempè & huc confluxere Syri, Mauri &c.

Fæcis Achææ. Turpiſſimæ gentis Græcæ, quam Achæam vocat ab Achaïâ Græciæ parte.

Syrus in Tiberim &c. Syri, qui ad Orontem fluvium habitant, venerunt Romam ad Tiberim ſitam.

Chordas obliquas. Inſtrumenta muſica, chordis obliquis conſtantia.

Gentilia. Gentis ſuæ propria.

Ruſticus ille tuus &c. Senſus eſt: ô Romule, tui cives à te paſtore orti, & labori boniſque artibus olim aſſueti, jam otio tantùm ac deliciis vacant, jam ad ſportulam & cœnam tantùm currere, & artem gladiatoriam exercere norunt; dum iſti, qui undique in urbem hanc confluxere, illorum luxu & mollitie ad parandas opes abutentes, inſinuant ſe in divitum domos, in amœniſſimis Urbis locis poſitas, Eſquiliis ſcilicet, & Viminali monte.

Trechedipna. Vox eſt Græca, quæ ſignificat veſtimenta paraſitica. Senſus eſt: ſumit veſtes

Et ceromatico fert niceteria collo.
Hic altâ Sicyone, aſt hic Amydone relictâ,
Hic Andro, ille Samo, hic Trallibus, aut Alabandis,
Eſquilias, dictúmque petunt à vimine collem,
Viſcera magnarum domuum, dominíque futuri.
Ingenium velox, audacia perdita, ſermo
Promptus, & Iſæo torrentior: ede, quid illum
Eſſe putes? quemvis hominem ſecum attulit ad nos:
Grammaticus, rhetor, geometres, pictor, aliptes,
Augur, ſchœnobates, medicus, magus: omnia novit
Græculus eſuriens; in cœlum, juſſeris, ibit.
Ad ſummam, non Maurus erat, nec Sarmata, nec Thrax,
Qui ſumpſit pennas, mediis ſed natus Athenis.
Horum ego non fugiam conchylia? me prior ille

lautiores, quibus curſitet ad captandas divitum cœnas.

Ceromatico collo. Peruncto ceromate. Ceroma autem eſt unguentum, quo athletæ ungebantur, confectum ex oleo, & terræ quodam genere, quo robuſtiora fieri corpora credebantur.

Niceteria. Victoriæ præmia, in gladiatorum certaminibus relata.

Hic &c. Contra verò Græci &c.

Sicyone. Sicyon fuit urbs vetuſtiſſima Peloponneſi, non procul à Corintho, dicta olim Ægialos à ſuo Rege.

Amydone. Pœoniæ civitas eſt, in Macedoniâ.

Andro. Primâ Cycladum.

Samo. Inſulâ in Icario mari, quæ Ioniæ adjacet.

Trallibus. Urbe Lydiæ, in Aſiâ minori.

Alabandis. Urbe minoris Aſiæ, in Cariâ.

Eſquilias &c. Eſquilinum, & Viminalem, colles Romanos.

Viſcera &c. Inſinuant ſe in maximas familias, quarum ſuis artibus evadant intimi moderatores, & quaſi domini; vel, deliciæ & dominis neceſſarii, ut ſunt viſcera corpori.

Velox. Vividum & acre.

Perdita. Summa & projecta.

Iſæo torrentior. Concitatior, uberiórque Iſæo, famoſo oratore Athenienſi, qui Demoſthenis præceptor fuit, vel illo Romano, quem Plinius eloquentiſſimum vocat, lib. 2. ep. 3. quique Trajani tempore floruit.

Ede. Loquere, cedo.

Quemvis hominem &c. Senſus eſt: nulla eſt ars quam non ſcire ſe profiteatur; ita ut in ſe uno attulerit nobis omnem hominem: hoc eſt, profitetur omnia quæcumque homo ſcire poteſt & facere.

Aliptes. Qui Athletas ungit.

Augur. Qui ex avium cantu, volatu, paſtu, futura prædicit.

Schœnobates. Funambulus.

Magus. Divinus, ariolus.

Ad cœlum &c. Si juſſeris, promittet ſe volaturum, quaſi novus aliquis Dædalus ſit.

Ad ſummam. Denique, ad extremum.

Qui ſumpſit &c. Dædalus.

Horum ego &c. Ego non Româ profugiam? ubi Græculi

Signabit, fultúſque toro meliore recumbet,
Advectus, Romam, quo pruna, & coctona vento?
Uſque adeò nihil eſt, quòd noſtra infantia cœlum
Hauſit Aventini, baccâ nutrita Sabinâ?
Quid, quòd adulandi gens prudentiſſima laudat
Sermonem indocti, faciem deformis amici;
Et longum invalidi collum cervicibus æquat
Herculis, Antæum procul à tellure tenentis.
Nec tamen Antiochus, nec erit mirabilis illic
Aut Stratocles, aut cum molli Demetrius Hœmo;
Natio comœda eſt: rides? majore cachinno
Concutitur: flet, ſi lachrymas aſpexit amici,
Nec dolet: igniculum brumæ ſi tempore poſcas,
Accipit endromidem; ſi dixeris, æſtuo, ſudat.
Non ſumus ergo pares: melior, qui ſemper, & omni

iſti tanquam nobiles incedunt, veſtes induti purpureas, conchyliorum liquore tinctas? Conchylium piſcis eſt, ex quo eliciebatur liquor ille tam pretioſus ad tingendas veſtes.

Signabit. Ad teſtamenta, vel alias tabulas conſignandas advocatus.

Fultúſque &c. Et in conviviis honoratiori loco accumbet, lecto digniori.

Adductus &c. E Syriâ cum prunis & ficubus ipſe venalis adductus, in eâdem navi, eodémque vento. Coctona ſunt ficus quædã peculiares Syriæ.

Uſque adeò &c. Nihílne tandem nobis proderit, quòd Romæ nati & nutriti fuimus, aërem Romanum pueri hauſimus?

Aventini. Supple, montis. Aventinus unus eſt ex ſeptem urbis Romæ montibus.

Baccâ Sabinâ. Olivâ, id eſt, fructibus, & cibis Italicis; & opponitur prunis & coctonis Syriæ.

Quid quòd &c. Neque hoc ſatis.

Adulandi gens &c. Græculorum natio adulationis ſcientiſſima.

Et longum &c. Et amici imbecilli oblongum collum comparat & exæquat collo toroſo & obeſo Herculis, dum Antæum lacertis apprehenſum ſublimem teneret.

Antæum. Antæus gigas fuit, Terræ filius; qui cum Hercule decertans, quoties terræ affligebatur, toties majores ab eâ, filium adiuvante, vires recipiebat: quod animadvertens Hercules eum à terrâ ſublevatum præfocavit.

Nec tamen &c. Antiochus, Stratocles, & alii hiſtriones peritiſſimi non ſunt cum Græcis illis comparandi.

Natio &c. Græci omnes nati ſunt ad quamlibet perſonam induendam.

Cachinno concutitur. In riſum effunditur.

Nec dolet. Nec tamen ullo dolore vero tangitur.

Accipit endromidem. Veſtem craſſam & villoſam accipit, quaſi frigore encaretur.

Non ſumus &c. Longè Græcis illis deteriores ſumus, quia

Nocte, dieque poteſt alienum ſumere vultum:
Scire volunt ſecreta domûs, atque inde timeri.
Et quoniam cœpit Græcorum mentio, tranſi
Gymnaſia, atque audi facinus majoris abollæ,
Stoïcus occidit Baream, delator amicum,
Diſcipulúmque ſenex, ripâ nutritus in illâ,
Ad quam Gorgonei delapſa eſt penna caballi.
Non eſt Romano cuiquam locus, hîc ubi regnat
Protogenes aliquis, vel Diphilus, aut Erymanthus;
Qui gentis vitio, numquam partitur amicum,
Solus habet: nam cùm facilem ſtillavit in aurem
Exiguum de naturâ, patriæque veneno,

non perinde novimus adulari.

Melior &c. Ille Græculus melior eſt nobis & peritior, qui &c.

Alienum vultum. Ejus cui adulatur, vel, animo ſuo diſſimilem.

Scire volunt &c. Subodorantur & ſcrutantur ſecreta domûs.

Tranſi gymnaſia &c. Senſus eſt: miſſis levibus iſtis Græcorum quaſi exercitationibus & flagitiis audi majora: adulatio enim, oſtentatio & alia id genus, leviora quædam ſunt, & tyronum propria; quod dicturus ſum eſt perfecti in arte ſcelerum veluti philoſophi, qui eam profiteri poſſit, & alios docere. Lubinus ita locum hunc exponit: miſſam faciamus turbam & vulgus Græcorum; tranſeamus & migremus ad gymnaſia philoſophorum; videamus quo pacto ſe gerant ipſi Stoïci, qui cæteris videntur eſſe ſanctiores.

Gymnaſia. Erant loca, in quibus tyrones ad varias artes exercebantur.

Abolla. Abolla eſt toga philoſophica: in hoc loco pro ipſo philoſopho ſumitur.

Stoïcus &c. P. Egnatius, qui Stoïcam Græcorum ſectam erat amplexus, falſo teſtimonio circumvenit Baream Soranum, amicum ſuum & diſcipulum ſub Nerone. Tacit. 16. Annal.

Ripâ nutritus &c. Hoc eſt, homo Græcus, natus prope illum fontem, quem aperuit Pegaſus, ungulâ ſaxum feriens: qui fons eſt ad Heliconem, montem Bœotiæ in Græciâ, diciturque fons Caballinus, ſive Hippocrene.

Gorgonei caballi. Pegaſi, equi alati, qui procreatus eſt è ſanguine capitis Meduſæ, unius è Gorgonibus, à Perſeo ſecti.

Delapſa eſt penna. Id eſt, quò devolavit Pegaſus: dicitur enim ſtatim atque natus eſt, ad Heliconem montem devolaſſe.

Non eſt locus &c. Hoc eſt, non eſt aditus in eas domos, ubi &c.

Protogenes &c. Adulatores Græci.

Numquam &c. Nullum vult habere ſocium in amicitiâ divitis.

In aurem. Patroni.

De naturâ &c. De veneno & vitiis, quæ à naturâ, & patriâ Græci omnes hauriunt. Cum aliquid adulatorium & calumniæ plenum de me dixit,

Limine

Limine ſummoveor; perierunt tempora longi
Servitii: nuſquam minor eſt jactura clientis.
Quod porrò officium (ne nobis blandiar) aut quod
Pauperis hîc meritum? ſi curet nocte togatus
Currere, cùm Prætor lictorem impellat, & ire
Præcipitem jubeat, dudum vigilantibus orbis,
Ne prior Albinam, aut Modiam, collega ſalutet?
Da teſtem Romæ tam ſanctum, quàm fuit hoſpes
Numinis Idæi: procedat vel Numa, vel qui
Servavit trepidam flagranti ex æde Minervam;
Protinus ad cenſum; de moribus ultima fiet
Quæſtio: quot paſcit ſervos, quot poſſidet agri

& inſuſurravit in aurem divitis, ad hæc audienda proni.

Limine ſummoveor &c. Excludor domo, nullâ ratione habitâ diuturnorum meorum obſequiorum.

Nuſquam &c. Nullibi minùs laboratur, quàm Romæ, de vetere cliente amittendo.

Quod porrò &c. Sententia eſt: non miror, ſi tam levis eſt clientis pauperis jactura: quid enim divitibus beneficii & officii majoris conferre pauper poteſt? an quod currat nocte togatus, ut cum ſalutet? verùm idem faciunt viri nobiles, verbi gratiâ, Prætores, qui lictores impellunt &c.

Ne nobis blandiar. Ne noſtra obſequia commendare plus juſto videar, quaſi de divitibus patronis optimè mereremur: ut verum dicam.

Currere. Ut ſalutet, & comitetur patronum.

Cùm Prætor &c. Siquidem Prætor ſuos lictores (nam ſex eum præcedebant, ut duodecim Conſulem) urget & ſummo manè feſtinare jubet, ut primi omnium ſalutent ſuo nomine divites anus, quæ liberis carent, & quarum iſte Prætor inhiat hæreditati, & quas tamen non audet per ſe adire, ne nimis oblitus dignitatis ſuæ videatur.

Dudum vigilantibus. Id eſt, utpote quæ dudum à ſomno ſunt excitatæ; vel quia jam lucet, vel quia ſenes breviori ſomno utuntur.

Orbis. Fœminis, quæ orbæ ſunt liberis.

Albinam &c. Matronas divites, & orbas.

Collega. Prætor aliquis, ut ipſe.

Da teſtem &c. Dicat Romæ teſtimonium apud judices homo vel ſanctiſſimus.

Hoſpes Numinis &c. Scipio Naſica, qui vir optimus à Senatu judicatus, ſimulachrum matris Deûm ex urbe Peſſinunte in Phrygiâ, ubi mons Ida eſt, in quo Cybele præcipuè colebatur, Romam adductum hoſpitio excepit, domoque ſuæ habuit, donec ei templum conditum foret.

Numa. Rex Romanorum ſecundus, ſanctiſſimus, & juſtiſſimus vir.

Vel qui &c. Lucius Metellus Pontifex, qui ex incendio templi Veſtæ eripuit Minervæ ſimulachrum, ſeu Palladium; ipſe flammis cœcatus eſt.

Protinus ad cenſum. Subauditur, reſpicient omnes: in te-

Jugera, quàm multâ magnâque paropſide cœnat?
Quantum quiſque ſuâ nummorum ſervat in arcâ,
Tantum habet & fidei. Jures licèt & Samothracum,
Et noſtrorum aras; contemnere fulmina pauper
Creditur, atque Deos, Diis ignoſcentibus ipſis.
Quid, quòd materiam præbet, cauſáſque jocorum
Omnibus hic idem? ſi fœda, & ſciſſa lacerna,
Si toga ſordidula eſt, & ruptâ calceus alter
Pelle patet, vel ſi, conſuto vulnere, craſſum
Atque recens linum oſtendit non una cicatrix.
Nil habet infelix paupertas durius in ſe,
Quàm quòd ridiculos homines facit. Exeat, inquit,
Si pudor eſt, & de pulvino ſurgat Equeſtri:
Hîc plaudat nitidi præconis filius, inter
Pinnirapi cultos juvenes, juvenéſque laniſtæ:

ſte non ſpectabitur probitas, fides, ſed opes: continuò quæritur quantum habeat cenſum, quàm ſit dives.

Paropſide. Patinâ: id eſt, quanto apparatu & ſumptu.

Tantum habet &c. Tantum habet authoritatis, probitatis; tantùm illi creditur.

Samothracum. Samothraciæ indigetum i. magnorum Deorū, Jovis, Minervæ, Mercurii, &c. quos ex Samothraciâ inſulâ Ægei maris, in Phrygiam Dardanus adduxit, ex Phrygiâ autem Æneas in Italiam.

Noſtrorum. Martis & Romuli, &c.

Diis ignoſcentibus. Quaſi qui ſit indignus Deorum irâ.

Patet. Hiat laceratus.

Vel ſi &c. Senſus eſt: vel ſi variis in locis ita malè conſutus & reſartus eſt calceus, ut appareat craſſum & informe linum, quaſi quædam cicatrices malè obducti vulneris.

Vulnere. Rimâ, fiſſurâ calcei.

Cicatrix. Conſuturæ veſtigium.

Exeat, inquit. Theatrarius deſignator, qui præeſt diſponendis ordinibus in theatro.

Si pudor eſt. Si quo pudore tangitur, niſi eſt penitus impudens.

De pulvino &c. Sedili, ſeu loco Equitibus deſignato.

Surgat. Supple, pauper.

Hîc &c. In primis ordinibus theatri, qui erant Equitibus aſſignati.

Plaudat. Ludos ſpectet, plauſum edat.

Nitidi. Lauti ac divitis.

Pinnirapi. Hoc eſt, gladiatoris. Inter gladiatores duo maximè genera erant, Mirmillonum, & Retiariorum. Mirmillo gerebat clypeum, enſem & galeam, in cujus apice erat pinna, hoc eſt, pars eminens & acutior; quæ interdum in morem piſcis facta erat, ſæpe & ornata pinnis, ſeu pennis volucrum, maximè pavonum. Retiarius rete & tridentem geſtabat, ac ſuo reti involvere & rapere conabatur pinnam galeæ Mirmillonis, eúmque ſic dejectum in terram tridenti interficere; unde & Pinnirapus vocabatur.

Cultos. Ornatos & elegantes.

Juvenes. Filios gladiatoris, &c.

Laniſtæ. Laniſta eſt gladiatorum magiſter, qui docet ar-

Sic libitum vano, qui nos diſtinxit, Othoni.
Quis gener hîc placuit cenſu minor, atque puellæ
Sarcinulis impar? quis pauper ſcribitur hæres?
Quando in conſilio eſt Ædilibus? Agmine facto
Debuerant olim tenues migraſſe Quirites.
Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obſtat
Res anguſta domi: ſed Romæ durior illis
Conatus: magno hoſpitium miſerabile, magno
Servorum ventres, & frugi cœnula magno.
Fictilibus cœnare pudet; quod turpe negavit
Tranſlatus ſubitò ad Marſos, mensámque Sabellam,

tem armorum tractandorum.

Othoni. Roſcio Othoni, qui Tribunus tulit legem Roſciam, quæ certum civibus in theatro locum aſſignabat. Vanum vocat, hoc eſt ventoſum, vel ambitioſum.

Diſtinxit. Separavit; nempe aſſignando Equitibus 14. ordines primos theatri, & ſtatuendo illos dumtaxat Equites cenſeri, quorum cenſus eſſet 400. ſeſtertiorum: unde fiebat ut multi viri boni & nobiles, quibus tantus cenſus non erat, cum dedecore juberentur exire è locis Equitibus aſſignatis, & locum cedere viliſſimis hominibus, ſed divitibus.

Quis gener. Quis filiam collocat in matrimonio ei genero, qui opibus non par ſit puellæ?

Sarcinulis &c. Hoc eſt, doti puellæ impar, ſeu opibus illi inferior. Atque hîc queritur Poëta contemni ubique paupertatem, & hominum fortunam, non virtutem quæri.

Scribitur hæres. In teſtamento hæres relinquitur.

Quando &c. Quando advocatur pauper in conſilium etiam ab infimis Magiſtratibus?

Ædilibus. Habebant illi curam ædium privatarum & publicarum, ludorum &c. Si quid autem gravioris incideret negotii, adhibebant ſibi homines ſpectatos ad capiendum conſilium.

Debuerant &c. Rectè feciſſent cives Romani, qui in Aventinum montem odio Patriciorum & divitum ſeceſſerant, ſi penitus migraſſent Româ, nunquam huc redituri. Ea ſeceſſio plebis in Aventinum contigit anno ab V. C 261. Vide Florum lib. 1. c. 23.

Tenues Quirites. Plebs Romana.

Emergunt. Opes, & famam conſequuntur.

Res anguſta. Paupertas.

Sed Romæ &c. Sed longè difficilior eſt Romæ pauperibus facultas emergendi.

Magno. Supple, conſtat.

Servorum ventres. Alimenta ſervis danda.

Frugi. Tenuis & modica.

Fictilibus. In vaſis ex argillâ factis.

Tranſlatus &c. Curius Dentatus, qui ab aratro derepente tranſlatus eſt ad bellum contra Marſos, Sabinos, & Samnites gerendum; ubi frugaliter & parcè victitans aurum ſibi ab iis oblatum repudiavit.

Menſam Sabellam. Inter Sabinos, ipſorum more, parcè & duriter vivens.

Contentúſque illic Veneto, duróque cucullo.
Pars magna Italiæ eſt, ſi verum admittimus, in quâ
Nemo togam ſumit, niſi mortuus. Ipſa dierum
Feſtorum herboſo colitur ſi quando theatro
Majeſtas, tandémque redit ad pulpita notum
Exodium; cùm perſonæ pallentis hiatum
In gremio matris formidat ruſticus infans;
Æquales habitus illic, ſimilémque videbis
Orcheſtram, & populum: clari velamen honoris,
Sufficiunt tunicæ ſummis Ædilibus albæ.

Veneto. Cœrulei coloris, ſic dicti quòd eo Veneti piſcatores uterentur in iis pannis, quibus capita obvolvebant.

Duróque &c. Rudi veſtimento contentus. Cucullus eſt indumentum capitis è craſſo filo.

Pars &c. Luxum Urbis inſectatur, factâ comparatione cum aliis Italiæ urbibus, in quibus viget adhuc antiqua ſimplicitas.

Si verum &c. Si veritatem dicere & audire volumus.

Nemo togam &c. Cives enim ruſticantes, ſeu in municipiis agentes, togam rarò induebant, tunicati uſque. *Plin. Epiſt. 9. l. 1.*

Niſi mortuus. Itali togatos mortuos efferebant ad funus, ut Græci palliatos, pro more cujuſque nationis, ut mortui quâ honeſtiſſimè veſtiti efferantur.

Ipſa dierum &c. Ordo eſt: ſi quando ipſa majeſtas dierum feſtorum colitur theatro herboſo: id eſt, ſi quando ad feſtos dies celebrandos, & hilariùs traducendos, extruitur theatrum è ceſpite &c. videbis æqualem habitum &c.

Herboſo. E viridi ceſpite, vel, herbis & frondibus ornato.

Redit ad pulpita. Iterum canitur & recitatur. Eſt autem pulpitum propriè locus editior & ſeparatus in theatro, in quo conſidebant hiſtriones, mimi &c. Aliquando ſignificat cathedram, ſuggeſtum.

Notum. Sæpe recitatum.

Exodium. Diverbium, ſeu facetum aliquod carmen, quod, actoribus Tragœdiarum è ſcenâ egreſſis, ad recreandum ſpectatorem ſubjiciebatur. Sæpe etiam in fine fabularum, mimi riſum movebant ſalibus & facetiis, quæ exodia dicta quoque ſunt, ab exodo, ſeu egreſſu actorum, poſt quem erat locus iſtis mimis.

Pallentis. Fæce, & colore ſquallido illitæ.

Hiatum. Larvam fœdo rictu hiantem.

Æquales &c. Eaſdem ibi videbis veſtes nobilium & vulgi, nempe tunicas.

Similémque orcheſtram. Orcheſtra propriè eſt chori & ſaltatorum locus: ibi tamen ſignificat partem theatri ſecretam, ubi nobiles ſedebant: & ſenſus eſt, nullum ibi diſcrimen eſſe inter nobilium & plebis veſtes.

Clari velamen &c. Summi Magiſtratus pro inſigni ſuæ dignitatis ſumunt tantùm albas tunicas. Ordo eſt: albæ tunicæ ſufficiunt, ſatis ſumptuoſæ & ſplendidæ videntur ſummis Ædilibus, ſúntque velamen, ſeu veſtis clari honoris, ſummi Magiſtratûs, nempe Ædilium, qui jus dicebant vulgo in municipiis, & publicam rem adminiſtrabant.

Hîc ultra vires habitûs nitor : hîc aliquid plus
Quàm ſatis eſt, interdum alienâ ſumitur arcâ.
Commune id vitium eſt : hîc vivimus ambitioſâ
Paupertate omnes. Quid te moror ? Omnia Romæ
Cum pretio. Quid das, ut Coſſum aliquando ſalutes ?
Ut te reſpiciat clauſo Veiento labello ?
Ille metit barbam, crinem hic deponit amati :
Plena domus libis venalibus. Accipe, & illud
Fermentum tibi habe ; præſtare tributa clientes
Cogimur, & cultis augere peculia ſervis.
Quis timet, aut timuit gelidâ Præneſte ruinam,
Aut poſitis nemoroſa inter juga Volſiniis, aut
Simplicibus Gabiis, aut proni Tiburis arce ?

Hîc. Romæ.

Habitûs nitor. Veſtium ſplendor ; & luxus eſt major, quàm cujuſque ferre fortunæ poſſint ; ultra facultates & vires ſit ſumptus.

Quàm ſatis eſt. Ad veſtes, & alios ſumptus faciendos.

Alienâ &c. Ex pecuniâ, vel mutuo ſûptâ, vel ablatâ furto.

Vivimus &c. Pauperes cùm ſimus, divites haberi volumus, & ſplendidè vivere.

Omnia &c. Omnia Romæ venalia ſunt.

Quid das. Nempe janitoribus, famulis &c.

Ut Coſſum &c. Ut admittaris ad ſalutandum nobilem aliquem. qualis eſt Coſſus.

Clauſo &c. Si non voce, ſaltem tè nutu dignatus. Fuit iſte Veiento Senator Neronis tempore, & ab eo propter flagitia pulſus Italiâ. Ponitur hîc pro quolibet nobili ſuperbo, ut etiam Coſſus.

Ille metit &c. Si quis dives reſecari jubet primæ barbæ lanuginem, aut crines ſervi dilecti ; clientes ipſius tot mittunt munera, ut iis domus plena ſit.

Libis venalibus. Scilicet quod e ejuſmodi prima barba reſecabatur ; (quam quidem Numini alicui conſecrare mos erat) ſolebant clientes divitis liba, hoc eſt, placentas ex melle, farre, & oleo, ſervo illi mittere, qui venderet eadem, peculium inde ſibi comparaturus. Eo die, quo primùm radebant barbam, juventutem exuere videbantur, & in virilem ætatem tranſire : hinc dies ille Romanis feſtus ac lætus.

Accipe &c. En alterum malum, unde tibi ſit indignandum magis. Non tantùm patronis, ſed & eorum ſervis tributa præſtare cogimur. Sic vocat liba & munera, quæ divitum ſervis dabantur. Porrò fermentum ſæpe uſurpatur pro irâ & indignatione : irâ enim cor videtur intumeſcere, ut fermento farina.

Peculia. Peculium erat pecunia, quam propriâ induſtriâ ſibi ſervi comparabant, atque ſic poſſidebant, ut in eam jus domino nullum eſſet.

Præneſte. Urbe Tuſciæ, quam gelidam vocat ab aquis, & ſitu in monte frigido ; nunc dicitur Palæſtrina.

Ruinam. Ædium.

Nemoroſa juga. Montes ſylvis conſitos.

Volſiniis. Etruriæ oppidum eſt,

Simplicibus Gabiis. Gabiis

Nos urbem colimus tenui tibicine fultam
Magnâ parte ſui : nam ſic labentibus obſtat
Villicus, & veteris rimæ contexit hiatum,
Securos pendente jubet dormire ruinâ.
Vivendum eſt illic, ubi nulla incendia, nulli
Nocte metus. Jam poſcit aquam, jam frivola transfert
Ucalegon : tabulata tibi jam tertia fumant;
Tu neſcis : nam ſi gradibus trepidatur ab imis,
Ultimus ardebit, quem tegula ſola tuetur
A pluviâ, molles ubi reddunt ova columbæ.
Lectus erat Codro Proculâ minor, urceoli ſex,
Ornamentum abaci, nec non & parvulus infra

ſimplices vocat, vel quia hæc civitas inornata erat, vel quia ejus cives deludi ſe dolo Sexti Tarquinii & capi paſſi eſſent. Vide Florum l. 1. c. 7.

Proni &c. In præcipiti poſiti. & declivi loco.

Nos &c. Nos pauperes, in Urbe domos incolimus fultas &c.

Tibicine. Fulcro ligneo, vel trabe domum, ne ruat, ſuſtentante. Sic appellantur ejuſmodi adminicula, quia vulgo ad fulciendas domos ſtatuæ adhibebantur inſtar tibicinum factæ; vel quia hæc fulcra erecta ſunt, ut ii qui tibias inflant.

Sic. Exiguis adminiculis fulciendo vitioſam domum.

Labentibus obſtat. Impedit ne labantur.

Villicus. Operarius ruſticus & imperitus, non Urbanus & peritior. Vel, ille qui domûs curam habet, qui eam conduxit.

Contexit hiatum. Legunt aliqui, *cùm texit* (quod ego malim) & ſenſus eſt: poſtquam hiatum & rimas vitioſi parietis texit leviter, & obduxit, v. g. luto & calce, quod labem hanc occultat quidem, at non emendat; ita nos ſecuros eſſe jubet, quaſi timendum nihil eſſet; cùm ſimus ſemper in periculo ne domus ruinam trahat.

Pendente. Impendente; imminente ſemper periculo ruinæ; domo in ruinam pendente & labante.

Illic. Extra Romam.

Jam poſcit aquam. Senſus eſt; ſed Romæ perpetuus timor: en jam audio vicinum meum, cujus domus inceditur, qui aquam poſcit, &c.

Frivola. Vilia quæque vaſa, ex incendio erepta.

Ucalegon. Vicinus: alludit ad illud Virg. 2. Æne. *Jam proximus ardet Ucalegon.*

Tabulata tertia. Contignatio tertia ardet.

Tu neſcis &c. Senſus eſt: tu pauper, qui conduxiſti ſupremam partem domûs, hoc neſcis, nempe excitatum eſſe incendium: illud tamen brevi ad te perveniet: nam ſi pars ima domûs deflagrat, tu etiam deflagrabis brevi, qui tegulis proximus es.

Trepidatur. Ingruente incendio.

Quem tegula &c. Qui in ſummo habitat cœnaculo, & tegulis proximo.

Molles ubi &c. Quia nempe in ſuperiori domorum parte vulgò columbæ nidificant.

Codro. Pauperi cuidam, fortè poëtæ illi rauco, de quo ſat. 1.

Proculâ. Muliere breviſſimâ.

Urceoli. Vaſcula,

Cantharus, & recubans ſub eodem marmore Chiron.
Jàmque vetus Græcos ſervabat ciſta libellos,
Et divina Opici rodebant carmina mures.
Nil habuit Codrus; quis enim negat? & tamen illud
Perdidit infelix totum nil. Ultimus autem
Ærumnæ cumulus, quòd nudum, & fruſta rogantem
Nemo cibo, nemo hoſpitio, tectóque juvabit.
Si magna Arturi cecidit domus; horrida mater;
Pullati proceres; differt vadimonia Prætor;
Tunc gemimus caſus urbis, tunc odimus ignem.
Ardet adhuc, & jam accurrit qui marmora donet,
Conferat impenſas; hic nuda, & candida ſigna,
Hic aliquid præclarum Euphranoris, & Polycleti,
Phæcaſianorum vetera ornamenta Deorum;
Hic libros dabit, & forulos, mediámque Minervam,

Cantharus. Patera, vas anſatū.

Et recubans &c. Fictilis effigies Centauri Chironis, Achillis magiſtri, acens ſub eodem marmore, quo cantharus, id eſt, infra eundem vilem abacum, quem ironicè marmor appellat, quia ſolebant divites marmoreis abacis uti. Vel, ſignificatur pes abaci, effectus in Chironis ſimilitudinem.

Vetus ciſta. Capſula jam vetus & detrita.

Opici. Opici, ſive Oſci, fuere populi Campaniæ rudes & imperiti, qui vix Latinè ſcirent. Hîc igitur appellat per jocum mures Opicos, hoc eſt, ignaros & imperitos: alioqui enim divinis Codri carminibus pepercissent.

Perdidit. Incēdio, vel alio caſu.

Arturi. Divitis cujuſpiam.

Horrida mater. Matronæ Romanæ, ut in publicâ calamitate, ſunt horridæ; id eſt, lugubri in veſte, ac luctu perditæ incedunt.

Pullati proceres. Atris veſtibus induti Senatores lugent.

Differt &c. Prætores non dicunt jus; & quaſi inſignis aliqua Reipublicæ calamitas contigiſſet, differunt, & rejiciunt eos qui ſiſtere ſe ad certam diem judicibus debebant. Vadimonium enim eſt ſponſio ſiſtendi ſe in judicio.

Odimus. Deteſtamur.

Ardet adhuc &c. Dum ardet domus illius divitis, en jam præſtò ſunt qui conferant ad novas ædes, alius marmora, alius ſigna, &c.

Signa. Statuas è marmore.

Aliquid præclarum. Aliquod egregium opus.

Euphranoris. Pictoris celeberrimi.

Polycleti. Statuarii inſignis.

Phæcaſianorum &c. Statuas, quæ fuerant ornamenta templorum conſecratorum Diis Græcis, ita dictis, vel à phæcaſiis, quæ ſunt ruſtica calceamenta, quibus induti pingebantur, vel à Phæcaſiis, Atheniensium, & Alexandrinorum ſacerdotibus, qui illo genere calceorum utebantur. Legunt alii, *hic Aſianorum*, nempe Deorum Aſiæ.

Forulos. Capſulas, armaria librorum.

Mediámque Minervam. Statuam Minervæ dimidiatam,

Hic modium argenti. Meliora & plura reponit
Perſicus orborum lautiſſimus, & meritò jam
Suſpectus, tanquam ipſe ſuas incenderit ædes.
Si potes avelli Circenſibus, optima Soræ,
Aut Fabrateriæ domus, aus Fruſinone paratur
Quanti nunc tenebras unum conducis in annum.
Hortulus hîc, puteúſque brevis, nec reſte movendus,
In tenues plantas facili diffunditur hauſtu.
Vive bidentis amans, & culti villicus horti,
Unde epulum poſſis centum dare Pythagoræis.
Eſt aliquid quocunque loco, quocunque receſſu,
Unius ſeſe dominum feciſſe lacertæ.
Plurimus hîc æger moritur vigilando: ſed illum
Languorem peperit cibus imperfectus, & hærens
Ardenti ſtomacho: nam quæ meritoria ſomnum

vertice ad umbilicum uſque.

Argenti. Argento plenum.

Meliora &c. Hic dives Arturus ex eo incendio plura, quàm amiſerat, lucratur, ac recondit: adeo ut meritò dubitetur annon ipſe ſuis ædibus deditâ operâ faces injecerit.

Perſicus. Eſt cognomen illius Arturi, fortè à patriâ, quòd eſſet Perſa.

Orborum. Ditiſſimus inter illos qui liberis carent.

Avelli. Æquo animo carere.

Circenſibus. Ludis qui in Circo maximo exhibebantur, & quibus maximè delectabantur Romani.

Soræ. Fabrateriæ &c. Oppidis exiguis Cāpaniæ, in viâ Latinâ.

Paratur quanti &c. Eodem pretio poteris emere lautam & elegantem domum in his urbibus, quo Romæ ſordidam & tenebroſam in unum annum conducis.

Hîc. In his oppidis.

Brevis &c. Non profundus, undè ſine fune hauriri aqua facilè poſſit, & in hortum irrigandum fundi.

Tenues. Alii legunt, *Teneras plantas.*

Bidentis amans. Hoc eſt, amans agriculturæ: bidens enim furcæ, vel, raſtri genus eſt.

Unde epulum &c. Oleribus enim veſcebantur diſcipuli Pythagoræ, ab animantibus ideo ſoliti abſtinere, quòd in eorum corpora humanas animas putabant immigrare.

Se feciſſe dominum. Acquiſiviſſe, & poſſidere ut rem ſuam.

Lacertæ. Id eſt, agri, aut hortuli etiam viliſſimi, in quo lacertæ & ſtelliones commorantur. Lacerta eſt ſerpens exiguus, ita dictus, quòd gerat pedes humanis lacertis haud abſimiles.

Hîc. Romæ.

Moritur vigilando. Quia dormire commodè non poſſunt ægri propter nimium jumentorum & plauſtrorum ſtrepitum.

Imperfectus. Non concoctus, non digeſtus.

Meritoria. diverſoria. quæ mercede locari ſolent. Hoſpitia mercenaria, quò cuique introire licet mercedem & pretium danti.

Somnum &c. Id eſt, quibus in meritoriis Romæ dormire licet?

Admittunt? magnis opibus dormitur in Urbe.
Inde caput morbi: rhedarum tranſitus arcto
Vicorum inflexu, & ſtantis convicia mandræ
Eripiunt ſomnum Druſo, vitulíſque marinis.
Si vocat officium, turbâ cedente, vehetur
Dives, & ingenti curret ſuper ora Liburno,
Atque obiter leget, aut ſcribet, vel dormiet intus;
Namque facit ſomnum clauſâ lectica feneſtrâ;
Antè tamen veniet: nobis properantibus obſtat
Unda prior: magno populus premit agmine lumbos
Qui ſequitur: ferit hic cubito, ferit aſſere duro
Alter; ac hic tignum capiti incutit, ille metretam;
Pinguia crura luto; plantâ mox undique magnâ
Calcor, & in digito clavus mihi militis hæret.
Nónne vides quanto celebretur ſportula fumo?

Magnis opibus &c. Magno conſtat pretio domus à ſtrepitu remota, in quâ dormire poſſis. Oportet eſſe divitem ut dormiri commodè poſſit.

Caput. Cauſa, initium.

Stantis convicia &c. Mulionum convicia, qui ubi coguntur in vico ſtare, rhedas tranſitum prohibentes conviciis urgent.

Mandræ. Mandra hîc eſt agmen mulorum.

Druſo. Homini maximè ſomnolento.

Vitulíſque marinis. Illis hominibus, qui ſomno fruuntur altiſſimo, ſimiléſque ſunt phocis, ſeu vitulis marinis, qui altiſſimè dormiunt.

Si vocat officium. Si domo prodire cogeris ob aliquod negotium.

Turbâ cedente &c. Occurret tibi dives, qui populum ſibi decedere de viâ cogat.

Curret ſuper ora. Dum ſcilicet ejus lectica ſupra populi in viâ incedentis capita attollitur.

Liburno. Altâ lecticâ inſtar navis Liburnæ, vel lecticâ à proceris è Liburniâ ſervis lecticariis vectâ. Eſt Liburnia, regio inter Iſtriam & Dalmatiam, contra Italiam, ad ſinum Adriaticum.

Facit ſomnum. Conciliat.

Ante tamen &c. Licet ſcribat, legat, aut dormiat, quò vult tamen citiùs perveniet quàm nos, quibus in viâ non ceditur ut illi.

Unda prior. Populi & turbæ præeuntis quaſi fluxus & refluxus.

Aſſere. Tabulâ, palo.

Tignum &c. Caput mihi ferit tigno.

Metretam. Menſuram quandam, vas magnum.

Pinguia &c. Cœnoſa ſunt.

Plantâ. Pedibus prementium.

Clavus. Clavi, quibus caliga militis eſt ornata & præfixa.

Hæret. Mihi in digito figitur, dum à prætereunte equite premor.

Quanto celebretur &c. Quanto tumultu & concurſatione ſportula petatur, ſeu cibi ad januam divitum diſtribui ſoliti; & quantus fumus excitetur, nempe à foculis, quos afferebant ſportulæ petitores, ut eos opſoniis ſubjicerent, eáque calida domum reportarent.

Centum convivæ : ſequitur ſua quemque culina ;
Corbulo vix ferret tot vaſa ingentia , tot res
Impoſitas capiti , quot recto vertice portat
Servulus infelix , & curſu ventilat ignem :
Scinduntur tunicæ ſartæ : modò longa coruſcat
Sarraco veniente abies , atque altera pinum
Plauſtra vehunt , nutant altè , populóque minantur.
Nam ſi procubuit , qui ſaxa Liguſtica portat
Axis , & everſum fudit ſuper agmina montem ,
Quid ſupereſt de corporibus ? quis membra , quis oſſa
Invenit ? obtritum vulgi perit omne cadaver ,
More animæ. Domus interea ſecura patellas
Jam lavat , & buccâ foculum excitat , & ſonat unctis
Strigilibus , pleno & componit lintea gutto.

Convivæ. Qui ſportulam accipiant.

Sequitur. Defertur à ſervis dominum ſequentibus.

Culina. Focus & ſupellex culinæ varia , quâ opſonia data excipiant.

Corbulo. Vir robuſtus & validus, idémque dux fortiſſimus ſub Nerone. Ponitur pro quolibet bajulo.

Recto vertice. Erecto capite , ne opſonia effundantur.

Et curſu &c. Tam velociter currit , ut currendo ventum excitet , quo ignis foculorum accenditur.

Scinduntur &c. Servuli ſportulam & focum portantis veſtes paulò ante domi conſutæ , & ſartæ ſcinduntur in turbâ prementium : vel ; mea tunica jam vetus & detrita ſcinditur in iſtâ turbâ & feſtinatione ſervulorum.

Longa coruſcat &c. Tremit , vacillat longa trabs ex abiete, plauſtro impoſita.

Sarraco. Plauſtro.

Nam ſi &c. Si plauſtrum, quo vehitur magna lapidum ſtrues, axe fracto, everſum eſt.

Liguſtica. Exciſa in Liguriâ , Italiæ parte, quæ Galliæ adjacet ad mare , ubi nunc Genua.

Montem. Magnam molem ſaxorum, inſtar alicujus montis.

De corporibus. Oppreſſis tali mole & monte corruente.

Obtritum &c. Ita obteruntur corpora miſeræ plebis , ut nihil eorum extare videatur.

More animæ. Fere ut anima , quæ ſeparata à corpore non apparet ; ita nihil apparet obtriti corporis.

Domus interea &c. Dum obtritus in vico periit ſervus,qui ſportulam portabat , alii famuli ejuſdem domûs expectantes ejus adventum , & nihil de ipſius morte cogitantes, lances lavant , apparant balneum.

Et buccâ &c. Oris ſpiritu ignem excitat.

Et ſonat &c. Cum ſonitu apparat ſtrigiles.

Unctis. Oleo ne cutem lædant.

Strigilibus. Erant ſtrigiles inſtrumenta , ex auro , ære , argento quibus in balneis utebantur ad abſtergendum ſudorem. Legunt aliqui *Striglibus &c.* quia prima ſyllaba corripitur in *Strigilibus.* Alii retinent *Strigilibus* , & volunt eſſe Proceleuſmaticum, i. pedem 4. ſyllabis brevibus conſtantem.

Hæc inter pueros variè properantur ; at ille
Jam ſedet in ripâ , tetrúmque novitius horret
Porthmea , nec ſperat cœnoſi gurgitis alnum ,
Infelix , nec habet quem porrigat ore trientem.
Reſpice nunc alia , ac diverſa pericula noctis :
Quod ſpatium tectis ſublimibus , unde cerebrum
Teſta ferit , quoties rimoſa & curta feneſtris
Vaſa cadunt ; quanto percuſſum pondere ſignent
Et lædant ſilicem. Poſſis ignavus haberi ,
Et ſubiti casûs improvidus , ad cœnam ſi
Inteſtatus eas : adeo tot fata , quot illâ
Nocte patent vigiles , te prætereunte , feneſtræ.
Ergo optes , votúmque feras miſerabile tecum ,

Pleno & gutto &c. Et poſtquam oleo vaſculum impleverunt. Guttus enim eſt vaſculum , ita dictum , quia guttatim ex eo liquor effundebatur. Solebant autem Romani oleo perfundi in balneis.

Componit lintea. Parat lintea , quibus oleum abſtergitur.

Pueros. Famulos, domi expectantes ſervulum cum ſportulâ redeuntem.

Variè properantur. Cum feſtinatione apparantur, aliud ab alio.

At ille. Servulus ſaxi mole obtritus , vel ipſe dominus.

Ripâ. Acherontis, ſeu Stygis.

Novitius. Attonitus inuſitato ſpectaculo.

Horret Porthmea. Charontem portitorem Inferorum timet , vel,cum timore reſpicit. *Porthmeus* Græca vox eſt, ſignificans portitorem, hoc eſt, eum qui homines in ulteriorem fluvii ripam aut freti tranſmittit , cujus accuſativus , *Porthmea.*

Nec ſperat &c. Nec ſperat ſe tranſvecturum Stygem , ſe intrare poſſe in cimbam Charontis , quia inhumatus eſt : nam , quorum corpora inſepulta erant , illorum animæ dicebantur centum annos errare in Stygis littore, priuſquam tranſveherentur.

Cœnoſi gurgitis. Stygis.

Alnum. Cimbam Charontis: ſubaudi , poſſe tranſmittere.

Ore trientem. Solebant mortuorum ori inſerere trientem , naulum ſcilicet , ſeu pretium trajectûs , quod Charonti ferrent. Eſt autem triens parva moneta , tertia pars aſſis.

Quod ſpatium &c. Quantum ſpatium ſit à tectis ſublimioribus ad terram , ex quibus dejectæ teſtæ feriant prætereuntes.

Curta. Fracta , mutila.

Quanto &c. Quantâ vi ponderoſæ teſtæ percutiant pavimentum ſtratum ſcilicet, ſiquidem illud interdum frangunt , aut ſaltem ei veſtigia imprimunt.

Poſſis ignavus &c. Meritò arguaris tanquam rerum tuarum negligens , & parum providus cautúſque contra caſus inexpectatos.

Inteſtatus. Non condito prius teſtamento.

Adeo tot &c. Tam verum eſt tot imminere mortis pericula quot &c.

Vigiles. Inquilinis adhuc vigilantibus.

Ergo optes &c. Adeo ut ,

Ut ſint contentæ patulas defundere pelves.
Ebrius ac petulans, qui nullum fortè cecidit,
Dat pœnas, noctem patitur lugentis amicum
Peleidæ, cubat in faciem, mox deinde ſupinus:
Ergo non aliter poterit dormire; quibuſdam
Somnum rixa facit: ſed, quamvis improbus annis,
Atque mero fervens, cavet hunc, quem coccina læna
Vitari jubet, & comitum longiſſimus ordo,
Multùm præterea flammarum, & ahenea lampas:
Me, quem Luna ſolet deducere, vel breve lumen
Candelæ, cujus diſpenſo & tempero filum,
Contemnit. Miſeræ cognoſce procœmia rixæ,
Si rixa eſt, ubi tu pulſas, ego vapulo tantùm.
Stat contra; ſtaríque jubet; parere neceſſe eſt:
Nam quid agas, cùm te furioſus cogat, & idem
Fortior? Unde venis, exclamat? cujus aceto,

quod ſanè valde miſerum eſt, optare meritò poſſis, & Deos rogare, ut è feneſtris in caput tuum ſordes tantùm effundantur, modò non ipſa dejiciantur vaſa.

Patulas &c. Lotium, ſordes pelvibus contentas.

Ebrius &c. Aliud incommodum: noctu concurſant ebrii, qui obvios quoſque percutiant.

Dat pœnas. Diſcruciatur quia nihil ſceleris admiſerit, quia neminem verberarit.

Noctem patitur &c. Tam eſt inquietus per noctem, quàm fuit filius Pelei Achilles, cum lugeret Patrocli necem, nec quietem ullam vellet admittere. Patroclus amicus Achillis ſummus, ab Hectore cæſus eſt: quæ res coëgit Achillem bellum, quod Agamemnoni iratus omiſerat, repetere.

Non aliter. Niſi aliquem pulſaverit, verberaverit, occiderit.

Improbus annis. Ob juvenilem ætatem protervior.

Cavet hunc &c. Non laceſſit eum, quem veſtis, comitatus, faces quæ illi præferuntur, admonent eſſe divitem, aut nobilem aliquem, adeòque non temerè laceſſendum.

Coccina læna. Veſtis rubri ac ſplendidi coloris, qualem divites ferunt.

Ahenea lampas. Quales ferebantur ante Tribunós.

Quem Luna &c. Qui non aliâ face utor ad iter noctu faciendum, quam Lunæ lumine, aut exiguâ candelâ.

Cujus diſpenſo &c. Cujus funiculum ita compono ac partior, ut ne citiùs abſumatur, aut extinguatur.

Cognoſce &c. Audi quodnam ſit initium, & quaſi præludium rixæ meæ cum iſto ebrio adoleſcente.

Si rixa eſt &c. Si tamen rixa dicenda eſt, quando tu verberas, ego tantùm verberor.

Stat contra. Ex adverſo.

Cujus aceto &c. Hoc eſt, ubi cœnaſti? ubi vino viliſſimo, quod acetum vocat per contemptum, vel, oleribus aceto male conditus te ingurgitaſti?

Cujus

Cujus conche tumes ? quis tecum ſectile porrum
Sutor, & elixi vervecis labra comedit ?
Nil mihi reſpondes ? aut dic, aut accipe calcem :
Ede, ubi conſiſtas ? in quâ te quæro proſeuchâ ?
Dicere ſi tentes aliquid, tacitúſve recedas,
Tantumdem eſt, feriunt pariter ; vadimonia deinde
Irati faciunt : libertas pauperis hæc eſt ;
Pulſatus rogat, & pugnis conciſus adorat,
Ut liceat paucis cum dentibus inde reverti.
Nec tamen hoc tantùm metuas : nam qui ſpoliet te
Non deerit, clauſis domibus poſtquam omnis ubique
Fixa catenatæ ſiluit compago tabernæ.
Interdum & ferro ſubitus graſſator agit rem ;
Armato quoties tutæ cuſtode tenentur
Et Pontina palus, & Gallinaria pinus :

Conche. Conchis eſt fabæ genus, ſive edulium ex fabis. Sunt qui conchem eſſe dicant fabam elixam cum ſuo cortice, cùm faba freſſa dicatur ea quæ ſine cortice coquitur.

Quis &c. Quinam ſordidi convivæ tecum unâ cœnabant ?

Sectile porrum. Porrum aliud capitatum dicebatur, aliud ſectile. Quidam ſimpliciter exponunt, porri folia & partes ſectas, ut faciliùs coquantur.

Elixi &c. Caput vervecinum coctum aquâ.

Aut accipe &c. Aut ego te proculcabo, calcibus tundam.

Ede ubi conſiſtas. Dic ubi habites ? in quâ proſeuchâ convenire te poſſim, ubi opus erit ?

Proſeuchâ. Eſt vox Græca, quæ propriè precationem ſignificat, ſeu locum precationi deſtinatum : ſumitur hîc pro tuguriolo, in quo habitarent mendici, vel, pro alio quovis loco, ubi ſtipem efflagitare ſolerent, & conſiſtere, verbi gratiâ, in templis, aut eorum veſtibulis.

Tantumdem eſt. Perinde eſt.

Vadimonia &c. Se injuriâ læſos ſimulantes, te appellant ut adſis in judicio ad certam diem.

Libertas &c. Eò denique recidit illa civium Romanorum adeo celebrata libertas, ut, ſi pauperes ſint, &c.

Pulſatus. Verberatus.

Adorat. Supplex obſecrat.

Paucis cum &c. Non excuſſis dentibus omnibus, ſed aliquot relictis.

Poſtquam &c. Senſus eſt: poſtquam clauſæ ſunt tabernæ, nec jam ullus auditur ſtrepitus.

Fixa compago &c. Id eſt, aſſeres, quibus clauduntur tabernæ, inter ſe compacti, & fixis catenis firmati ac muniti contra nocturnos latrones.

Ferro graſſator &c. Latro, ſicarius, te aggreditur cum armis.

Armato quoties &c. Quoties, diſpoſitis cuſtodiis, è Pontinâ palude, & ſylvâ Gallinariâ, locis latrocinio aptiſſimis, arcentur graſſatores.

Pontina Palus. Volſcorum palus, juxta Forum Appii, non longè à Tarracinâ.

Gallinaria pinus. Sylva Cam-

Sic inde huc omnes tanquam ad vivaria currunt.
Quâ fornace graves, quâ non incude catenæ?
Maximus in vinclis ferri modus: ut timeas, ne
Vomer deficiat, ne marræ, & ſarcula deſint.
Felices proavorum atavos, felicia dicas
Sæcula, quæ quondam ſub Regibus, atque Tribunis,
Viderunt uno contentam carcere Romam.
His alias poteram & plures ſubnectere cauſas:
Sed jumenta vocant, & ſol inclinat; eundum eſt.
Nam mihi commotâ jam dudum mulio virgâ
Innuit: ergo vale noſtri memor, & quoties te
Roma tuo refici properantem reddet Aquino;
Me quoque ad Eluinam Cererem, veſtrámque Dianam,
Convelle á Cumis: ſatyrarum ego, ni pudet illas,
Adjutor gelidos veniam caligatus in agros.

paniæ, inter Cumas & Linternum.

Inde &c. Ex his locis excluſi graſſatores huc, id eſt, Romam properant, ſic tanquam ad vivaria, hoc eſt, ad locum ubi prædam facilem reperturi ſint: nam vivaria dicuntur ea loca, ubi feræ, aves, piſces, &c. aluntur ad ſaginam & aſſervantur.

Quâ fornace &c. Supple, conficiuntur: atque ſenſus eſt; tanta eſt latronum multitudo, ut nulla ſit fornax, in quâ non fabricentur catenæ ad eos vinciendos.

Maximus &c. Maxima copia ferri abſumitur in vinclis fabricandis.

Vt timeas ne &c. Adeo ut locus ſit timendi, ne deficiat ferrum, unde fiant inſtrumenta ruſtica, ligones, ſarcula, &c.

Vno carcere. Solo carcere Tulliano, quem extruxit Tullus Hoſtilius.

Cauſas. Cur velim Româ Cumas demigrare.

Sed jumenta &c. Muli, qui ferunt meas ſarcinas, qui rhedam trahunt, in quâ eſt domeſtica mea ſupellex, & qui jam longè præceſſerunt, monent me ut ſequar, inquit Umbricius.

Tuo Aquino. Id eſt, patriæ tuæ, ô Iuvenalis. Aquinum erat oppidum Volſcorum, in viâ Latinâ, unde oriundus Juvenalis.

Refici properantem. Urbis tædio propere cupientē recreari.

Eluinam Cererem. Templum Cereris, in agro Aquinati, ſic dictum, à fonte quodam, juxta quem erat templum; qui fons Eluinus ab eluēdo vocabatur.

Veſtrámque &c. Quam vos illic colitis.

Convelle. Accerſe.

Satyrarum ego &c. Adero ut te adjuvē in cōſcribendis ſatyris.

Ni pudet &c. Mei auxilii, utpote poëtæ non ſatis boni.

Veniam caligatus. Id eſt, veniam in habitu militari; caliga enim genus erat calceamenti militaris: atque ſenſus eſt; veniam velut audax miles, paratus ad ſtrenuè decertandum, hoc eſt, ad exagitanda acriter Urbis vitia.

SATYRA IV.

Criſpinus, cœna Domitiani, adulatores.

ECCE iterum Criſpinus, & eſt mihi ſæpe vocandus
Ad partes; monſtrum nullâ virtute redemptum
A vitiis, æger, ſolâque libidine fortis.
Quid refert igitur quantis jumenta fatiget
Porticibus, quantâ nemorum vectetur in umbrâ,
Jugera quot vicina foro, quas emerit ædes?
Sed nunc de factis levioribus: & tamen alter,
Si feciſſet idem, caderet ſub judice morum:
Nam quod turpe bonis, Titio, Seióque, decebat
Criſpinum. Quid agas, cùm dira & fœdior omni

Ecce iterum &c. Ecce iterum prodit in ſcenam Criſpinus; hoc eſt, iterum loquar de Criſpino, de quo nempe jam ſat. I.

Vocandus ad partes. Appellandus, ut ſuas veluti partes in meis ſatyris, & quaſi perſonam agat: hoc eſt, ſæpe mihi de illo dicendum. Sumpta eſt metaphora ab actoribus comœdiarum, qui in iis ſuas dicuntur agere partes, & ſuam perſonam.

Nullâ virtute &c. Vitiorum omnium infamis ſervus: in quo nempe nulla eſt virtus, quæ ipſum veluti liberet & redimat à captivitate vitiorum.

Æger &c. Naturâ mollis & ignavus, ſtrenuus tantùm & audax, cùm eſt libidini indulgẽdũ.

Quid refert &c. Senſus eſt: quid confert ad ejus felicitatem, quòd dives ſit: nemo enim malus verè felix eſt.

Quantis jumenta &c. Quid refert, quòd per longas, magnificáſque porticus in curru geſtetur, & mulos à quibus geſtatur, fatiget? Solebant enim divites Romani extruere in hortis porticus opacas ad vitandum æſtum, imbrémque; in quibus, aut vehebantur jumentis, aut lecticâ geſtabantur: quare hæ porticus geſtationes dicebantur.

Jugera quot &c. Quid refert, quòd ædes, hortóſque in multa júgera patentes, prope forum, ubi væneunt carius, emerit?

Sed nunc de factis &c. Supple, querimur: hoc eſt, quæ hactenus de Criſpini vitiis diximus, levia ſunt, ſi cum aliis ejus ſceleribus comparentur.

Caderet ſub &c. Damnaretur à Cenſore; cujus nempe munus erat mores civium emendare & punire.

Nam quod &c. Quod aliis, quod bonis civibus, quales erant Titius & Seius, turpe fuiſſet & pœnâ dignum, hoc ſibi honori ducebat Criſpinus; vel hoc in ipſo pulchrum cenſebatur, propter ipſius nempe apud Imperatorem gratiam.

Quid agas &c. Quibus verbis

Crimine perſona eſt? Mullum ſex millibus emit,
Æquantem ſanè paribus ſeſtertia libris,
Ut perhibent, qui de magnis majora loquuntur.
Conſilium laudo artificis, ſi munere tanto
Præcipuam in tabulis ceram ſenis abſtulit orbi.
Nil tale expectes; emit ſibi. Multa videmus,
Quæ miſer, & frugi non fecit Apicius. Hoc tu
Succinctus patriâ quondam, Criſpine, papyro?
Hoc pretium ſquamæ? potuit fortaſſè minoris
Piſcator, quàm piſcis emi: provincia tanti
Vendit agros; ſed majores Apulia vendit.

eum inſecteris, qui ſit aliquid ipſo vitio turpius?

Sex millibus &c. Supple, nummûm, ſeu ſeſtertiorum minorum, quorum mille valebant unum majus ſeſtert'um. Redit hæc ſumma ad libras Gallicas circiter 600.

Æquantem ſanè &c. Ironicè, quaſi dicat; non mirum ſi tot millibus emeret mullum, ſiquidem totidem libris penderet, quot ſeſtertiis majoribus emptus erat, nempe ſex: quod quidem in mullo eſt aliquid monſtro ſimile, cùm maximi mulli, ut ait Plinius, vix duas, tréſve ad ſummum libras excedant.

Qui de magnis &c. Adulatores, qui res maximas verbis augent adhuc, & exaggerant.

Conſilium laudo &c. Laudarem conſilium & calliditatem ſubdoli hominis, ſi tanti mullum emiſſet, ut eum daret alicui locupleti ſeni liberis carenti, & ſic captaret ejus hæreditatem.

Si munere tanto. Mulli tanto pretio empti.

Præcipuam &c. Id eſt, primum extorſit locum in teſtamenti tabulis, ſeu effecit hoc munere, ut præcipuus heres in teſtamento ſcriberetur ab aliquo ſene orbato liberis.

Ceram. Quia teſtamenta ſcribebant Romani in tabulis cerâ obductis: in primâ autem tabulâ & præcipuâ, primi hæredes ſcribebantur.

Nil tale exp ctes. Noli putare aliquid ejuſmodi Criſpino in mentem veniſſe.

Multa videmus &c. Multa videmus nunc à Criſpino fieri, quæ nunquam fecit celebris ille ob gulam & luxum Apicius; vir ſanè moderatus & frugi, ſi cum Criſpino compararetur. Vixit ille Apicius ſub Tiberio, dicitúrque à Senecâ millies ſeſtertiûm impendiſſe in dapes & gulam, id eſt, librarum Gallicarum decies centena millia.

Hoc tu &c. Supple, feciſti? tu, inquam, vile mancipium, olim ex Ægypto deportatum, eò uſque guloſus fuiſti?

Succinctus Veſtitus.

Patriâ. Ægyptiacâ.

Papyro. Papyrus eſt paluſtris arbuſcula, quæ in Ægypto naſcitur, ex quâ fiunt navigia, funes, veſtes, &c.

Hoc pretium &c. Non te pudet tanto pretio unum piſcem emere? Squamam poëticè dicit pro piſce.

Provincia tanti &c. Senſus eſt: in provinciis, hoc eſt, in regionibus adjunctis Romano Impe-

Quales tunc epulas ipſum glutiſſe putemus
Induperatorem ? cùm tot ſeſtertia , partem
Exiguam , & modicæ ſumptam de margine cœnæ ,
Purpureus magni ructaret ſcurra palatî ;
Jam Princeps Equitum , magnâ qui voce ſolebat
Vendere municipes fractâ de merce ſiluros ?
Incipe Calliope, licet hîc conſidere ; non eſt
Cantandum , res vera agitur : narrate puellæ
Pierides ; proſit mihi vos dixiſſe puellas.
Cùm jam ſemianimum laceraret Flavius orbem

rio extra Italiam , eodem pretio , quo iſte piſcis emptus eſt , agri integri & fundi venduntur : imo & agri majores, ac ditiora prædia, non majori venduntur pretio in ipſâ Apuliâ , quæ Italiæ regio eſt feraciſſima , in quâ majores agri magno conſtarent.

Quales tunc &c. Id eſt: ſi Criſpinus, mancipium Imperatoris, tam exquiſitis uſus eſt cibis , quantò lautiores ipſe Imperator adhibebat ?

Induperatorem. Domitianum. Antiqua vox ; pro, Imperatorem.

Tot ſeſtertia. Piſcem tot ſeſtertiis emptum.

Partem exiguam &c. Qui tamen piſcis non erat niſi pars exigua cœnæ vel modicæ ipſius Imperatoris , ac veluti ſumpta in margine ſeu extremitate ipſius menſæ , hoc eſt , è ferculis remotioribus & vilioribus ; cùm in mediâ menſâ , & prope Imperatorem eſſent fercula multò pretioſiora & exquiſitiora.

Ructaret. Ad ructationem uſque ederet.

Purpureus ſcurra. Criſpinus. Scurra is dicitur, qui illiberalibus jocis riſum aliis movet. Purpureus hîc appellatur , hoc eſt, Imperatorius, ut qui in aulâ, ſeu palatio Domitiani, ſcurræ munere fungeretur.

Iam Princeps &c. Nunc Magiſter Equitum , olim piſciculorum in Ægypto ſuâ venditor.

Municipe. ſiluros. Hoc eſt, populares ſuos, ex eâdem terrâ ortos & quaſi municipio , quo Criſpinus. Reperiuntur enim fere tantum in Ægypto ſiluri , viles piſciculi.

Fractâ de &c. Mercem frangendo, & eam minutatim quaſi conciſam ac diſtributam vendendo , non corbes & orcas totas vendendo : hoc autem faciunt viliſſimi tantùm propolæ. Legunt aliqui , *Cotâ de merce* , id eſt , è vaſculis, in quibus ejuſmodi piſciculi conferti & ſtipati ſunt : alii *Fariâ*, i. Ægyptiacâ.

Incipe Calliope. Facetè in re ridiculâ Muſas invocat , quaſi rem arduam aggreſſurus ſit.

Licet hîc &c. Poteſtis profectò hîc ſedere & immorari ; opus hîc eſt longiori morâ.

Cantandum. Fingendum, poëtarum more.

Pierides. Muſæ , ſic dictæ à Pierio, monte Theſſaliæ ipſis ſacro.

Semianimum. Ejus crudelitate confectum & enectum.

Flavius ultimus. Domitianus , è familiâ Flaviorum ultimus.

Ultimus, & calvo ſerviret Roma Neroni,
Incidit Adriaci ſpatium admirabile rhombi,
Ante domum Veneris, quam Dorica ſuſtinet Ancon,
Implevítque ſinus; neque enim minor hæſerat illis,
Quos operit glacies Mæotica, ruptáque tandem
Solibus, effundit torpentis ad oſtia ponti.
Deſtinat hoc monſtrum cymbæ liníque magiſter
Pontifici ſummo: quis enim proponere tantum,
Aut emere auderet, cùm plena & littora multo
Delatore forent? diſperſi protinus algæ
Inquiſitores agerent cum remige nudo,

Calvo Neroni. Sic Domitianum vocat, qui Neroni crudelitate ſimillimus, & cæteris vitiis, hac unâ re ab illo diſcrepabat, quòd eſſet calvus. Calvitiem Domitiano maximè objiciebât inimici, quòd eam ferret ægerrimè.

Incidit. In piſcatoris retia incidit; captus eſt.

Adriaci. In mari Adriatico nutriti & capti.

Spatium &c. Magnitudo ingentis rhombi, hoc eſt, rhombus magnitudinis admirabilis.

Ante domum &c. Templum Veneris, quod eſt in Anconâ, urbe Italiæ, ſitâ in littore maris Adriatici.

Dorica. Id eſt, Græca, quia condita fuit à Syracuſanis, qui à Græcis oriundi ſunt; cùm Dioniſii tyrannidem fugientes, in Italiam venerunt.

Sinus. Retia; quæ, dum hinc & inde adducuntur, ſinum concavum efficiunt.

Neque enim &c. Senſus eſt: hic rhombus non erat minor rhombis, aut aliis piſcibus, qui in Mæoticâ palude nutriuntur; quâ congelatâ per hyemem, fiunt pingues; dehinc reſolutâ per æſtatem glacie, in Pontum Euxinũ trãſeunt ac effundũtur.

Hæſerat. Id eſt, in reti piſcatorio captus erat.

Mæotica. Eſt palus Mæotis, extrema pars maris mediterranei, in finibus Europæ, ſupra Pontum Euxinum, cui conjungitur anguſto freto, quod Boſphorus Cymmerius dicitur.

Solibus. Solis calore æſtivo.

Torpentis. Segniter fluentis ac ſtagnantis.

Oſtia Ponti. Boſphorum Cymmerium, per quem, ut per oſtiũ, exit palus Mæotis, & exonerat ſe in Pontum Euxinum. Eſt autem Pontus Euxinus, is qui nunc mare nigrum, ſeu majus, appellatur.

Deſidiâ &c. Longâ morâ factos ſegnes.

Monſtrum. Piſcem portentoſæ magnitudinis.

Linique magiſter. Hoc eſt, piſcator: per linum enim intelligit rete, quod ex lino fit.

Pontifici. Domitiano, qui nomen, munúſque ſummi Pontificis, ut alii ante ipſum Cæſares, uſurpabat.

Proponere. Venalem exponere.

Et littora. Ipſa quoque littora, non tantùm agri & urbes.

Algæ. Hoc eſt, littoris maritimi. Alga eſt herba marina, quæ in littus ejicitur ab æſtu maris.

Inquiſitores. Exploratores, delatores; vel, ſatellites Imperatoris, qui in maris littore excubabant, huc illuc diſperſi.

Agerent &c. Id eſt, litem in-

Non dubitaturi fugitivum dicere piſcem ,
Depaſtúmque diu vivaria Cæſaris , inde
Elapſum , veterem ad dominum debere reverti.
Si quid Palphurio , ſi credimus Armillato ,
Quidquid conſpicuum , pulchrúmque ex æquore toto ,
Res fiſci eſt , ubicúmque natat : donabitur ergo ,
Ne pereat , jam lethifero cedente pruinis
Autumno , jam quartanam ſperantibus ægris.
Stridebat deformis hyems , prædámque recentem
Servabat : tamen hic properat , velut urgeat Auſter.
Utque lacus ſuberant , ubi , quanquam diruta , ſervat
Ignem Trojanum , & Veſtam colit Alba minorem ;

tenderent pauperi piſcatori.

Fugitivum. Elapſum ex Imperatoris vivariis.

Depaſtúmque &c. Dicerent hunc piſcem diu nutritum fuiſſe in vivariis Imperatoris. Sunt autem vivaria , ſtagna , piſcinæ , alia id genus loca , piſcibus alendis idonea.

Elapſum &c. Reddendum eſſe veteri ejus domino , hoc eſt , Imperatori , cujus è piſcinâ fugiſſet.

Palphurio , Armillato. Delatoribus & ſatellitibus Domitiani.

Res fiſci eſt. Hoc eſt , ad Imperatorem pertinet: fiſcus enim eſt hîc ærarium Principis ; fiſco aliquid dicitur addici , cùm Principi adjudicatur. Fiſcus propriè, ſicut fiſcella , eſt calathus è vimine aut ſparto, in quo pecunia ponitur.

Donabitur ergo &c. Dabitur igitur à piſcatore piſcis ille, ne ipſi per vim auferatur ; vel, ne pereat ipſe piſcator ; vel , ſi mavis , quod per conſequentia videtur indicari , dabitur citò piſcis , quaſi metueret piſcator ne corrumperetur autumni æſtu piſcis , ſi diutiùs ſervaretur ; etſi jam inciperet hyems ; quo tempore facile piſcis conſervari diu poſſet.

Lethifero. Morbis infeſto.

Cedente &c. Locum hyemi & pruinis dante ; hoc eſt, exeunte autumno.

Sperantibus. Timentibus. Ita Virgilius 4. Æn. dixit , *Sperare dolorem.* Solent enim febres ſub finem autumni in quartanas converti ; vel , revera ſperantibus fore ut morbi ſui, qui per autumnum erant periculoſiſſimi, converterentur appetente hyeme in febres quartanas, quæ periculoſæ non ſunt.

Prædámque &c. Impediebat ne putreſceret piſcis recèns captus.

Hic. Piſcator.

Auſter. Ventus calidus à Meridie flans , quo flante ſolent opſonia corrumpi.

Utque lacus &c. Ubi piſcator, & qui cum illo erant ſatellites Imperatoris, prope lacus Albanos acceſſerunt , ubi tunc Domitianus erat. Legunt aliqui : *Utque lacus ſuperant &c.* poſtquam ſuperaverunt, ſeu, prætergreſſi ſunt lacus , ubi &c.

Diruta. A Tullo Hoſtilio, qui Albanos vicit , & Albam diruit.

Ignem Trojanum. Ignem perpetuum & inextinctum , quem Albani, à Trojanis orti, tanquam

Obſtitit intranti miratrix turba parumper.
Ut ceſſit, facili patuerunt cardine valvæ:
Excluſi ſpectant admiſſa opſonia Patres.
Itur ad Atriden. Tunc Picens, Accipe, dixit,
Privatis majora focis; genialis agatur
Iſte dies; propera ſtomachum laxare ſaginis,
Et tua ſervatum conſume in ſæcula rhombum:
Ipſe capi voluit. Quid apertius? & tamen illi
Surgebant criſtæ. Nihil eſt, quod credere de ſe
Non poſſit, cùm laudatur Diis æqua poteſtas.
Sed deerat piſci patinæ menſura; vocantur

æterni pignus Imperii ſervabant; unde illum acceptum Tullus Hoſtilius Romam tranſtulit; prodigiis verò attonitus Albam referri juſſit: quamquam & Romæ illius partem aſſervavit in templo Veſtæ, quod tum extruxit.

Veſtam. Hæc Dea igni præeſt. In ejus templo ignis ille perpetuus fovebatur à virginibus, quæ Veſtales dicebantur.

Alba. Urbs ab Aſcanio Æneæ filio condita, Româ diſtans ferè 15000. paſſibus.

Minorem. In minori templo, ac minori religione & pompâ cultam, quàm Romæ, ubi ejus ſacra inſigni religione & pompâ fiebant.

Turba. Civium, vel, aulicorum.

Ut ceſſit. Ubi mirantium turba ſummota eſt, ac piſcatori facilem aditum dedit.

Facili &c. Palatii Imperatoris fores ſtatim illi apertæ ſunt.

Excluſi &c. Senatores non admiſſi intrò, ſtant foris, & vident introduci piſcem, dum ipſi excluduntur. Legunt aliqui, *expectant*, dum nempe iis veſcantur.

Itur ad Atriden. Interea piſcator ad Imperatorem introducitur. Atriden vocat, quia Romanorum Imperator erat, ut Agamemnon olim, Atrei filius, Græcorum, cui erat crudelitate par.

Picens. Piſcator ex agro Piceno, qui mari Adriatico adjacet.

Privatis majora &c. Fercula exquiſitiora, & majoris pretii, quàm ut privati alicujus menſæ apponantur.

Genialis. Id eſt, lætus; Genius enim erat Deus lætitiæ dator.

Laxare ſaginis. Aperire, exonerare, ut has delicias capiat, hunc ſaginatum & pinguem piſcem.

Quid apertius? Quid eſt clarius, quàm verba illa piſcatoris meram eſſe adulationem?

Et tamen illi &c. Et tamen hinc Domitianus ſuperbiâ efferebatur, quaſi verè iſta & ex animo dicerentur. Metaphora ſumpta eſt à Gallis, qui in lætitiâ ſolent criſtas attollere, quas demittunt in metu.

Nihil eſt &c. Hoc eſt, Reges, Principes, qui tanquam Dii coluntur ab hominibus, valde proni ſunt ad omnes laudes admittendas, quamvis falſiſſimas.

Sed deerat &c. Sed deerat vas, ſeu patina ſatis ampla, ut in

Ergo in conſilium proceres, quos oderat ille ;
In quorum facie miſeræ, magnæque ſedebat
Pallor amicitiæ. Primus, (clamante Liburno,
Currite, jam ſedit,) raptâ properabat abollâ
Pegaſus, attonitæ poſitus modò Villicus urbi.
Anne aliud tunc Præfecti? quorum optimus, atque
Interpres legum ſanctiſſimus; omnia quanquam
Temporibus diris tractanda putabat inermi
Juſtitiâ. Venit & Criſpi jucunda ſenectus,
Cujus erant mores, qualis facundia, mite
Ingenium: maria, ac terras, populóſque regenti
Quis comes utilior, ſi clade, & peſte ſub illâ
Sævitiam damnare, & honeſtum afferre liceret
Conſilium? ſed quid violentius aure Tyranni?
Cum quo de pluviis, aut æſtibus, aut nimboſo

eâ piſcis integer coqui poſſet, vel, apponi.

In quorum &c. Quorum facies præ ſe ferebat metum, in quo erant ob amicitiam Domitiani, plenam ſimulationis & perfidiæ, quam ſæpe in amicos exercebat, homo, ut ait Suet. callidæ & inopinatæ ſævitiæ.

Primus &c. Primus omnium, aſſumptâ velociter togâ Senatoriâ, accurrebat ad vocem præconis clamantis, Currite, &c.

Liburno. Præcone aliquo, ſic dicto, fortaſſe è Liburniâ oriundo.

Currite jam &c. O proceres, clamabat præco, ſedit jam ipſe Imperator, & vos expectat; advolate, accurrite.

Pegaſus. Juriſconſultus celeberrimus, Præfectus Urbis à Domitiano creatus.

Attonitæ. Ob Domitiani immanitatem.

Villicus. Gubernator, ſeu Præfectus; quem hîc ſatyricè Villicum appellat, quaſi non tam Urbis Gubernator, quàm Villicus Imperatoris fuiſſet.

Anne aliud &c. An enim ſub avaro Principe erant aliud tunc Præfecti, quàm meri Villici? nempe qui nihil per ſe adminiſtrarent, ſed redigendæ tantum ex Urbe, ut ex villâ, pecuniæ, & colligendæ curam haberent.

Quorum optimus &c. Supple, erat Pagaſus.

Quanquam &c. Etſi his miſeris temporibus non putabat agendum eſſe cum eâ omni ſeveritate, quam juſtitia poſtulat; ſed indulgendum ſceleratis, quos nempe fovebat Imperator, & cum iis molliùs agendũ.

Criſpi &c. Criſpus, jucundus ſenex.

Maria ac terras &c. Senſus eſt: nemo utilior Imperatori comes, hoc eſt, adjutor & adminiſter fuiſſet in regendo orbe, ſi liberè loqui licuiſſet.

Clade &c. Sub Domitiano, qui clades & peſtis Imperii fuit.

Sed quid &c. Sed quid terribilius eſt, quàm loqui coram Tyranno? quid immanius Tyranno, coram quo verum dicere non licet?

Cum quo &c. Qui adeo tetri-

Vere locuturi fatum pendebat amici?
Ille igitur nunquam direxit brachia contra
Torrentem; nec civis erat, qui libera poſſet
Verba animi proferre, & vitam impendere vero.
Sic multas hyemes, atque octogeſima vidit
Solſtitia, his armis, illâ quoque tutus in aulâ.
Proximus ejuſdem properabat Acilius ævi,
Cum juvene indigno, quem mors tam ſæva maneret,
Et domini gladiis tam feſtinata: ſed olim
Prodigio par eſt in nobilitate ſenectus:
Unde fit ut malim fraterculus eſſe Gigantum.
Profuit ergo nihil miſero, quòd cominus urſos
Figebat Numidas, Albanâ nudus arenâ

cus erat, ſuſpicáxque, ut amicus loqui cum eo non poſſet vel de rebus leviſſimis, ſine mortis periculo, ſi ejus ipſi ſermo non placeret.

Ille igitur &c. Itaque Criſpus non ſe temerè opponebat ſævitiæ Domitiani, quæ omnia torrentis inſtar evertebat.

Nec erat &c. Nemo erat, vel, Criſpus non is erat, qui vellet vitam exponere periculo, ut verum diceret.

Octogeſima &c. Id eſt, vixit octoginta annos. Solſtitia ſunt duo anni tempora, alterum menſe Decembri, alterum menſe Junio; in quibus Sol ita lentè verſus Meridiem aut Septentrionem procedit, ut ſtare videatur. Hîc utrumlibet eorum pro toto anno ponitur.

His armis. His artibus, hac prudentiâ & diſſimulatione, tempori cedendo.

Illâ aulâ. Tam ſævi Principis, in quâ nemo ſecurus erat.

Proximus &c. Sequebatur poſt Criſpum proximè Acilius, ejuſdem cum illo ætatis, nempe octogenarius. Erat ille Acilius Glabrio, qui Conſulatum geſſit, imperante Domitiano, cui ob egregias virtutes inviſus fuit, & ab eo mori juſſus.

Juvene. Filio ſuo, vel alio aliquo: nam non conſtat quis fuerit iſte juvenis.

Indigno &c. Qui erat indignus tam crudeli nece, & tam immaturâ.

Domini. Domitiani.

Olim &c. Tunc, regnante Domitiano; vel, jam pridem prodigio ſimile eſt videre nobilem qui ſenex ſit.

Fraterculus &c. Id eſt, ignobilis: Gigas enim ſonat idem Græcè, ac Terræ filius; Terræ autem filii appellabantur homines obſcuro & humili loco nati; quare Poëta eos fratres minores Gigantum vocat, quòd eodem nomine appellarentur.

Profuit &c. Nihil igitur profuit infelici juveni ad mortem vitandam, quòd Domitiani benevolentiam & gratiam captare niteretur, feras conficiendo, & alia præſtando, quibus Imperatorem delectari ſciebat; vel, quòd ad vilia gladiatorum munera, qui ferè cum iſtis belluis depugnabant, licèt nobilis, deſcenderet, ut ab Imperatore contemneretur, non timeretur.

Numidas. Allatos è Numi-

Venator. Quis enim jam non intelligat artes
Patricias ? quis priſcum illud miretur acumen ,
Brute , tuum ? facile eſt barbato imponere Regi.
Montani quoque venter adeſt abdomine tardus ,
Et matutino ſudans Criſpinus amomo ,
Quantum vix redolent duo funera. Sævior illo
Pompeius tenui jugulos aperire ſuſurro;
Et qui vulturibus ſervabat viſcera Dacis ,
Fuſcus , marmoreâ meditatus prælia villâ ;

diâ , Africæ parte : ſive illi revera eſſent urſi , ſive leones, quos per catachreſim Romani appellarent urſos.

Albanâ &c. In circo & amphitheatro Albano , ubi Domitianus , in feſtis Minervæ celebrandis , feras à gladiatoribus , aliiſque interficiendas exhibebat. Arena vocatur locus ejuſmodi certaminum , quia erat arenâ conſperſus.

Nudus. Inermis , vel , ſine veſtibus , ut ſtultitiam ſimularet, mortémque ſic effugeret.

Quis jam &c. Quis enim jam non novit ejuſmodi artificia nobilium , quibus conantur Imperatoris captare gratiam , aut ſaltem ſævitiam vitare ? ſed nunc ea omnia inutilia ſunt.

Quis priſcum &c. Quis jam miretur , o Brute, artem illam ac dolum , quo Tarquinium olim decepiſti ? Scilicet M. Junius Brutus, cùm videret nobiles paſſim occidi , ſimulando ſtultitiam, effugit crudelitatem avunculi ſui Tarquinii ſuperbi. Sed nunc , inquit Poëta , inutiles eſſent ejuſmodi doli.

Priſcum illud. Priſcis illis & rudioribus temporibus idoneum , non his noſtris.

Barbato Regi. Id eſt , priſco & adhuc rudi , ac ſimplici. Barbatum vocat , quia his primis temporibus nondum Romani barbam tondebant.

Montani &c. Hoc eſt, Montanus Curtius , qui difficilè incedebat propter abdomen , ſeu ventrem nimium & obeſum. Quare Poëta ſatyricè dicit ipſius veniſſe ventrem.

Matutino. Quo manè ungitur, non expectans cœnæ tempus , quo unguentis ungi vulgò Romani ſolebant.

Sudans amomo. Id eſt , unguēto delibutus: eſt enim amomum genus quoddam fruticis provenientis in Syriâ , ex quo fit unguentum pretioſiſſimum.

Quantum vix &c. Quantum vix impenditur in funeribus duorum hominum : ſolebant enim adhiberi aromata ad condienda corpora.

Sævior illo &c. Adeſt cum illis & Pompeius Rufus , Criſpino ipſo crudelior ad jugulandos cives. Dicitur hîc ſævior aperire, per Helleniſmum, pro, ſævior ad aperiendum.

Suſurro. Delatione occultâ.

Vulturibus. Cadavera vorantibus.

Dacis. Dacia pars eſt Europæ, quæ nunc Tranſſylvania , Moldavia , &c. dicitur.

Fuſcus. Cornelius Fuſcus, qui à Domitiano miſſus eſt contra Dacos, à quibus, magnâ acceptâ clade , occiſus eſt.

Marmoreâ &c. Inexercitatus

Et cum mortifero prudens Veiento Catullo.
Grande, & conſpicuum noſtro quoque tempore monſtrũ,
Cæcus adulator, dirúſque à ponte ſatelles,
Dignus Aricinos qui mendicaret ad axes,
Blandáque devexæ jactaret baſia rhedæ.
Nemo magis rhombum ſtupuit: nam plurima dixit,
In lævum converſus; at illi dextra jacebat
Bellua: ſic pugnas Cilicis laudabat, & ictus,
Et pegma, & pueros inde ad velaria raptos.
Non cedit Veiento: ſed ut fanaticus œſtro
Percuſſus, Bellona, tuo divinat; & Ingens

homo & rudis belli, è deliciis villæ ſuæ, ac otioſâ armorum meditatione, ad bellum profectus.

Mortifero Catulo. Meſſalino; quem mortiferum vocat, quia multis exitio fuit ob ſuas delationes.

Grande &c. Ille Catullus Meſſalinus inſtar portenti fuit, adeo corpore & animo erat deformis, quippe cæcus & adulator, crudelis &c.

Dirúſque &c. Dirus ſatelles Imperatoris, & ejus ſævitiæ miniſter, adſcitus ad aulam & aſſumptus à ponte; hoc eſt, ex humili loco ad ſummas opes evectus: mendici enim, cæci, & ejuſmodi homines in pontibus verſari ſolent, ubi ſtipem petant.

Dignus &c. Dignus qui ſtipem mendicaret à curribus, ſeu, hominibus qui curru per clivum Aricinum vehebantur. Aricia eſt vicus ſitus in viâ Appiâ, in clivo poſitus, ubi lucus Dianæ fuit; eratque lucus magnâ hominum frequentiâ celebratus, adeóque, ubi multi erant mendici.

Devexæ. Per clivum currenti, & inclinatæ.

Baſia. Oſcula; ut mendici factitant, qui ejuſmodi geſtibus & oſculis conantur homines ad commiſerationem movere.

Magis. Quàm hic Catulus.

Plurima &c. Pluribus verbis laudavit piſcem, oculos & ora convertens in ſiniſtram partem, cum tamen piſcis à dextrâ eſſet, quem, utpote cœcus, non videbat.

Cilicis. Gladiatoris cujuſdam egregii, è Ciliciâ, Aſiæ minoris regione.

Et pegma &c. Machina erat lignea, compacta eo artificio, ut ſurgeret ſuâ ſponte, & in varia tabulata ſublimis attolleretur. Huic machinæ imponebantur pueri & ſaltatores, qui inde uſque ad vela, quibus theatrum ſupernè tegebatur ad arcendum ſolem, emicabant ac rapiebantur.

Non cedit &c. Non concedit his Catulli adulationibus.

Fanaticus. Numine afflatus, ut Cybeles, aut Bellonæ ſacerdotes, qui in fanis, (unde & fanatici dicebantur) tanquam furioſi ſe agitabant, ac divinabant.

Oeſtro &c. Oeſtrum propriè inſectum eſt è muſcarum genere, armenta vexans aculeo, & in furorem agens. Sumitur hîc pro ſtimulo à Numine incuſſo, ſeu, furore divinitus immiſſo.

Bellona. Belli Dea, Martis ſoror.

Divinat &c. Prædicit futu-

Omen

Omen habes, inquit, magni, clarìque triumphi;
Regem aliquem capies; aut de temone Britanno
Excidet Arviragus: peregrina eſt bellua; cernis
Erectas in terga ſudes? Hoc defuit unum
Fabricio, patriam ut rhombi memoraret, & annos.
Quidnam igitur cenſes? conciditur? abſit ab illo
Dedecus hoc, Montanus ait: teſta alta paretur,
Quæ tenui muro ſpatioſum colligat orbem;
Debetur magnus patinæ, ſubitúſque Prometheus.
Argillam, atque rotam citiùs properate: ſed ex hoc
Tempore jam, Cæſar, figuli tua caſtra ſequantur.
Vicit digna viro ſententia: noverat ille
Luxuriam Imperii veterem, noctéſque Neronis
Jam medias, aliámque famem, cùm pulmo Falerno
Arderet. Nulli major fuit uſus edendi,

ra; & Imperatorem alloquens, Habes, inquit, omen &c.

Omen habes &c. Hic piſcis captus, certiſſimum tibi ſignum eſt victoriæ inſignis à te brevi reportandæ.

De temone &c. Id eſt, de curru: atque ſenſus eſt; Arviragus, Rex Britannorum, brevi regnum Britanniæ amittet. Imperium enim ſæpe cum curru comparatur; & habenas Imperii moderari Reges dicuntur.

Cernis &c. Vides ut pinnas in tergo, ſudibus & ſpiculis ſimiles erigat. Sudes propriè ſunt perticæ, aut baculi acuti, vel ferro præfixi.

Quidnam &c. An cenſes, inquit Imperator, unum aliquem è vocatis Senatoribus alloquens, concidendum in fruſta piſcem?

Teſta alta &c. Vas grande ex argillâ, in quâ piſcis integer coquatur.

Quæ tenui &c. Quæ teſta magnum orbem, ſeu circuitum, habeat, & margine tenui, veluti muro quodam, ambiatur.

Debetur &c. Opus eſt, ad patinam illam fingendam, perito aliquo figulo, ac novo veluti Prometheo. Prometheus, Iapeti filius, homines è luto finxiſſe dicitur, quos igne ex radiis Solis, Minervæ ope, ſubrepto poſtea animavit.

Properate. Cum feſtinatione apparate.

Sed ex hoc &c. Deinceps fac habeas in caſtris, in aulâ tuâ, paratos ſemper figulos, ut ſi quis ejuſmodi caſus accidat, in promptu ſint.

Vicit &c. Probata eſt ejus ſententia.

Imperii &c. Imperatorum ſuperiorum.

Noctéſque Neronis. Epulas Neronis, de mediâ die in mediam noctem protractas.

Aliámque famem. Irritamenta gulæ notat, ſtomachum reficientia, & novam veluti famem procurantia.

Cùm pulmo &c. Id eſt, cùm nimio vino ferveret. Falernum vinum eſt ardens ac fervidum, è Falerno monte Campaniæ in Italiâ.

Nulli major &c. Senſus eſt, nemo ætate meâ majorem habuit petitiam in ciborum ac-

Tempeſtate meâ : Circæis nata forent , an
Lucrinum ad ſaxum , Rutupinóve edita fundo
Oſtrea , callebat primo deprendere morſu ;
Et ſemel aſpecti littus dicebat echini.
Surgitur , & miſſo proceres exire jubentur
Concilio , quos Albanam dux magnus in arcem
Traxerat attonitos , & feſtinare coactos ;
Tanquam de Cattis aliquid , torvíſque Sicambris
Dicturus , tanquam diverſis partibus orbis ,
Anxia præcipiti veniſſet epiſtola pennâ.
Atque utinam his potiùs nugis tota illa dediſſet
Tempora ſævitiæ , claras quibus abſtulit Urbi ,
Illuſtréſque animas impune , & vindice nullo :
Sed periit , poſtquam cerdonibus eſſe timendus
Cœperat : hoc nocuit Lamiarum cæde madenti.

lectu;atqui,ubi primùm oſtrea deguſtaverat , dignoſceret ſtatim ac deprehenderet , ubi nata eſſent, qùo ex littore mitterentur , an Circæis , an ad ſaxum Lucrinum , an in fundo Rutupino , &c.

Circæis. Rupibus , five promontorio , prope Caietam in Campaniâ.

Lucrinum. Eſt ſcopulus in ſinu Baiano , ubi oſtrea optima.

Rutupinóve &c. Id eſt , profundo mari Britannico , ubi & bona oſtrea , ſic dicto à Rutupiis , civitate maritimâ in regione Canciorum.

Et ſemel &c. Dicebat quo littore eſſet natus & captus echinus , ubi ſemel eum aſpexerat. Eſt autem echinus, piſcis è cancrorum genere , aculeis aſper.

Dux. Domitianus Imperator.

Arcem. Palatium Imperatoris.

Attonitos. Anxios, & qui ſibi timerēt propter ejus crudelitatē.

Tanquam de Cattis &c. Tanquam ipſos conſulturus de bello Cattis & Sicambris inferendo. Erant hi populi Germaniæ, ad Rheni ripam, ubi nunc ferè Gueldria , adversùs quos bellum geſſit Domitianus. Dicuntur torvi , hoc eſt , feroces & terribiles.

Anxia. Triſte aliquid nūtians.

Præcipiti pennâ. Magnâ feſtinatione allata.

Nugis. Conſultationibus de rhōbo, & aliis, id genus, rebus.

Tempora ſævitiæ. Tempus Imperii , per quod in Romanos tàm dirè ſæviit.

Claras &c. Quo eripuit nobis, necavitque tot viros nobiles.

Vindice nullo. Nemine tantam crudelitatem ulciſcente.

Sed periit &c. Sed tunc interfectus eſt, domeſticâ ſuorum conjuratione ſtrangulatus, cùm in ignobiles & vilem plebeculā ſævire cœpit : cerdones enim ſunt viles operarii, & inprimis ſutores veterum calceorum.

Hoc nocuit &c. Hæc in cerdones crudelitas ipſi exitio fuit, qui tot nobilium ſanguinem impune fuderat.

Lamiarum &c. Hoc eſt, virorum nobilium. Lamiarum familia erat Romæ clariſſima ; & Domitianus , cum aliis multis nobilibus , Ælium Lamiam interfecerat.

SATYRA V.

Paraſiti.

SIc te propoſiti nondum pudet,atque eadem eſt mens,
Ut bona ſumma putes, alienâ vivere quadrâ ?
Sic potes illa pati, quæ nec Sarmentus iniquas
Cæſaris ad menſas, nec vilis Galba tuliſſet ?
Quamvis jurato metuam tibi credere teſti.
Ventre nihil novi frugalius: hoc tamen ipſum
Defeciſſe puta, quod inani ſufficit alvo:
Nulla crepido vacat ? nuſquam pons, & tegetis pars
Dimidiâ brevior ? tantíne injuria cœnæ ?

Sic &c. Nondúmne mutas mentem ? non te paraſiticæ vitæ pudet ? alloquitur autem Trebium quendam paraſitum, ad quem hanc ſatyram ſcribit.

Alienâ quadrâ. Id eſt, alienâ menſâ: quadra enim ſignificat patinam, ſic dictam, quia quadrata erat. Erat eadem plana, aut leviter in medio depreſſa & concava, cujuſmodi fere ſunt apud nos orbiculi ſtannei, quibus impoſitos cibos diſſecamus. Aliquando fiebat è tritico ipſo, & erat panis quadratus, cui imponebantur opſonia.

Sarmentus. Eques Romanus, ſcurra, & paraſitus Auguſti; de quo Hor. ſat, 5. l. 1 Paraſiti dicuntur, qui alienas menſas captant.

Iniquas. Duras, moleſtas, ubi multa perferre probra, & ſannas devorare cogebatur.

Galba. Alter ſcurra Auguſti, homo ignobilis & abjectus.

Quamvis &c. Licèt jures te nec pudore, nec tædio hujus vitæ affici, tibi credere tamen nolim.

Ventre &c. Id eſt, parvo contenta eſt natura, & venter; paucis egemus ad ſatiandam famem.

Hoc tamen &c. Finge tamen illud exiguum, quod ad placandum ventrem famelicum neceſſarium eſt, tibi deeſſe.

Nulla &c. Senſus eſt: nullâne pars Urbis, nullus pons vacuus eſt, ubi liberè potius mendices, quam menſas alienas captes turpiter ? Sedere ſolent in pontibus mendici ob hominum tranſeuntium frequentiam.

Crepido. Eſt propriè littoris, vel ripæ locus editior & margo; item cave nula in muro, ubi mendici ſedent.

Tegetis pars. Teges propriè eſt genus ſtoreæ, ſeu, ſtraguli, factum è ſcirpo; ſumitur hìc pro veſte obſoletâ & vili.

Dimidiâ brevior. Decurtata, dimidio brevior quàm par eſt ad corpus tegendum.

Tantine &c. An æſtimas tanti cœnam unam tot emptam injuriis ? in quâ tam indignum in modum acciperis ? Injuria cœ-

Tam jejuna fames ? cùm poſſis honeſtiùs illic
Et tremere, & ſordes farris mordere canini ?
Primo fige loco, quòd tu diſcumbere juſſus
Mercedem ſolidam veterum capis officiorum.
Fructus amicitiæ magnæ cibus : imputat hunc Rex,
Et quamvis rarum, tamen imputat. Ergo duos poſt
Si libuit menſes neglectum adhibere clientem,
Tertia ne vacuo ceſſaret culcitra lecto,
Unà ſimus, ait : votorum ſumma ; quid ultra
Quæris ? habet Trebius propter quod rumpere ſomnum

næ, pro cœnâ contumelioſâ & injurioſâ, ponitur.

Tam jejuna &c. An tam vehementer eſuris ? adeóne jejunus es & famelicus, ut iſtas injurias pati poſſis ad pellendam famem ?

Cùm poßis. Lubinus legit, *Quin poſcis ?* hoc ſenſu ; quin tu poſcis ſtipem potius ? Longe eſt honeſtius poſtulare, & mendicando tremere, ac ſordidum panem comedere, quam turpiter adulando uti divitum menſis.

Illic. In pontis crepidine.

Tremere. Frigore ſcilicet.

Sordes &c. Sordidum panem ex furfure, vel, ex hordeo factum. Caninum vocat, quia ejuſmodi panis vulgò datur canibus.

Primo &c. Primùm id tibi perſuade ; primum illud ſit ex quo intelligas, quàm ſit miſera paraſitorum conditio.

Diſcumbere juſſus. Cùm vocaris ad cœnam divitis.

Mercedem &c. Hoc eſt cœna una tibi datur inſtar mercedis veterum officiorum omnium; téque ſatis videtur patronus dives remuneratus eſſe, ſi te ſemel menſâ dignatus ſit.

Fructus &c. Eò denique recidit omnis utilitas, quam ex amicitiâ divitis capis, ut cibum aliquãdo cum illo ſumas.

Imputat. Tanquam beneficium magnum, à ſe tibi datum, jactat & objicit.

Rex. Dives patronus, qui clientibus & paraſitis ſuperbũ & regium in morem imperat.

Adhibere. Te convivio excipere, toties neglectum.

Tertia. Ut ſit qui tertiam culcitram, hoc eſt, poſtremum locum impleat in lecto, quo diſcumbitur ad cœnam. Romani enim non ſedebant ad menſam, ut hîc fit, ſed in lectulis accumbebant : illi autem lecti circa menſam vulgò tres erant, in ſingulis tres convivæ.

Culcitra. Pulvinus, aut aliud ejuſmodi, quod jacenti in lectulo ſubſternitur.

Ceſſaret. Vacua eſſet ; ut eſſet qui repleret tertium lectulum, vel locum tertium in uno è tribus lectulis vacuum, eò quòd aliquis ex invitatis deeſſet.

Simus. Cœnemus, veſcamur.

Summa. Hoc illud eſt, quod optabas ſcilicet ; jam beatus es, jam votorum compos.

Habet. Mutat orationem à ſecundâ perſonâ in tertiam, ut ironia plus habeat ſalis, licèt eundem Trebium ſemper alloquatur. Sententia igitur eſt : habes amplam mercedem officiorum ; en cauſa juſtiſſi-

Debeat, & ligulas dimittere, ſollicitus ne
Tota ſalutatrix jam turba peregerit orbem,
Syderibus dubiis, aut illo tempore, quo ſe
Frigida circumagunt pigri ſarraca Bootæ.
Qualis cœna tamen? vinum quod ſuccida nolit
Lana pati: de convivâ Corybanta videbis:
Jurgia proludunt; ſed mox & pocula torques
Saucius, & rubrâ deterges vulnera mappâ;
Inter vos quoties, libertorúmque cohortem,

ma, cur toties ſummo manè abrumpas ſomnum, ut patronum ſalutare poſſis, &c.

Ligulas. Veſtium, vel, calceorum corrigias, & funiculos omittere, non ligare.

Tota ſalutatrix &c. Ne reliqui clientes, ſuo quique ordine & loco admiſſi, alii poſt alios, velut in orbem ſalutent patronum, antequam veneris.

Syderibus dubiis. Primâ luce, cùm ſtellæ ob Solis adventum vix apparent, oculoſque jam fugiunt; ut meritò dubites an eas videas, an videre te putes.

Illo tempore &c. Nocte intempeſtâ, cùm ſydera ſuos curſus peragunt, cum Bootes ſuum currum in gyrum volvit.

Frigida. Eſt enim ſignum ſeptentrionale.

Pigri. Quia polo vicinior eſt, adeóque minorem circulum conficit.

Sarraca. Plauſtra: videntur enim in cœlo circa polum ſtellæ ſeptem ita compoſitæ, ut tres priores, boum, aut equorum, à quibus currus trahatur, quatuor ſequentes rotarum ſpeciem referant.

Bootæ. Signum eſt proximum iſtis ſeptem ſtellis, quod eas quaſi ſequitur, & plauſtrum veluti agitat; unde Bootes, hoc eſt, bubulcus, appellatur.

Vinum. Subaudi, vobis apponitur.

Quod ſuccida &c. Lana recens tonſa, & ab ove ſucciſa, præparatur & imbuitur vino, quo melius tingatur purpurâ, aut ut expurgetur. Hæc tamen lana (inquit) reſpuat vinum, quod tibi datur, adeo tetrum eſt.

De convivâ &c. Tu qui veneras, ut eſſes conviva, fies Corybantibus ſimilis, hoc eſt, inſanus & furens, Corybantum inſtar ob rixas quæ tibi cum miniſtris, & ſervis intercedent.

Corybanta. Corybantes erant Sacerdotes Deæ Cybeles, qui inter ſacrificandum capite rotabant, & tympanis pulſatis, incompoſitóque clamore perſtrepebant.

Proludunt. Convitia præludia ſunt hujus pugnæ, & initia: incipit à verbis, mox venit ad verbera.

Torques. Jacis in miniſtros, & libertos divitis, à quibus vulneratus es, verberibus affectus.

Rubrâ. Cruentâ.

Vos. Clientes, paraſitos.

Cohortem. Turbam: cohors proprie eſt decima pars legionis in exercitu.

Pugna Saguntinâ fervet commiſſa lagenâ.
Ipſe capillato diffuſum Conſule potat,
Calcatámque tenet bellis ſocialibus uvam,
Cardiaco nunquam cyathum miſſurus amico.
Cras bibet Albanis aliquid de montibus, aut de
Setinis, cujus patriam, titulúmque ſenectus
Delevit, multâ veteris fuligine teſtæ;
Quale coronati Thraſea, Helvidiúſque bibebant,
Brutorum, & Caſſi natalibus. Ipſe capaces

Saguntinâ. Fictili, è Sagunto, urbe in Hiſpaniâ, ubi laudatæ teſtæ fiebant.

Fervet. Magno cum tumultu committitur.

Ipſe &c. Patronus dives optimum vinum potat.

Capillato. Antiquo: priſci enim Romani erant intonſi. Forte Lucilium Opimium innuit, quo Conſule diffuſa ſunt vina, quæ in ducenteſimum annum ſervata deinde ſunt.

Diffuſum. In teſtas, & amphoras fuſum.

Bellis ſocialibus. Sexto Julio Cæſare, & M. Philippo Coſſ. anno ab V. C. 663. bellum geſtum eſt cum Latinis, & aliis Italiæ populis, Romanorum ſociis, præcipuè Marſis, qui jus civitatis à Livio Druſo promiſſum armis exrorquere conati ſunt. Vide Florum lib. 3. c. 28. hoc autem anno vinum optimum perceptum eſt.

Cardiaco. Laboranti cordis dolore, vel, ſtomachi vitio: ad quem morbum ſanandum, vino imprimis generoſo opus eſt.

Cyathum. Poculum, calicem vini plenum.

Albanis. Vinum Albanum, quod optimum habebatur, natum in collibus prope Albam.

Setinis. Montibus juxta Setiam, oppidum Campaniæ, in Italiâ.

Cujus patriam &c. Quod in teſtâ conditum eſt adeo vetuſtâ, & fuliginoſâ, ut non poſſit commodè legi inſcriptio teſtæ affixa, declarans vini patriam, ſeu, quo in loco natum eſſet. Solebant enim amphoras claudere diligenter, & obturare gypſo ac pice: tum imponebant inſcriptionem, titulum, in quo ſcribebant ubi genitum vinum eſſet, quo Conſule diffuſum.

Fuligine. Mucore, ſitu, & fumo.

Teſtæ. Vaſis fictilis, quo vinum ſervabatur.

Quale coronati &c. Quale optimum vinum bibebant Thraſea Pætus, & ejus gener Helvidius Priſcus, nobiles Romani, Neronis tempore, cùm celebrarent diem natalem Junii Bruti primi Conſulis, qui Tarquinium Româ exegerat, Marci Bruti, & Caſſii, qui Cæſarem interfecerant. Hunc autem diem, celebrabant, & genio indulgebant, capítque ſertis coronabant, quia illos ut patriæ liberatores colebant: idque faciebant odio Neronis, qui tum tyrannidem ſæviſſimam exercebat.

Ipſe capaces &c. Ipſe Virro patronus dives, ad cujus menſam accumbis, tenet manu ingentes phialas, ſeu, ſcyphos, quæ phialæ ſunt cruſtæ Helia-

Heliadum cruſtas, & inæquales beryllos,
Virro tenet phialas; tibi non committitur aurum:
Vel, ſi quando datur, cuſtos affixus ibidem,
Qui numeret gemmas, unguéſque obſervet acutos.
Da veniam; præclara illic laudatur ïaſpis;
Nam Virro, ut multi, gemmas ad pocula transfert
A digitis; quas in vaginæ fronte ſolebat
Ponere zelotypo juvenis prælatus Hiarbæ.
Tu Beneventani ſutoris nomen habentem
Siccabis calicem naſorum quatuor, ac jam
Quaſſatum, & rupto poſcentem ſulphura vitro.
Si ſtomachus domini fervet vinóque, cibóque,

dum, ſunt berylli, ſive, conſtant electro, beryllis ac gemmis ornatæ ſunt.

Heliadum cruſtas. Electrum in cruſtas concretum & dureſcens; poculum ex electro factum. Heliades fuere Solis filiæ, & Phaëtontis ſorores, in alnos, ſive (ut alii volunt) in populos converſæ, & illarum lacrymæ, ſive humor quidam viſcoſus ex illarum arborum cortice defluens, in electrum, vel, ſuccinum mutatæ.

Inæquales. Inæqualibus angulis inciſos, ut gemmæ ſolent incidi, ad lucem commodiùs reflectendam.

Beryllos. Beryllus eſt gemma viridis.

Cuſtos &c. Servus, qui manus tuas obſervet, tibi apponitur, & quaſi tuo lateri eſt affixus.

Ungues. Tuos ungues aduncos, ne quid abradas & fureris.

Da veniam. Noli iniquè ferre, ſi tam diligenter obſervaris; námque in poculo, quod tibi datur, eſt ïaſpis egregia, quam metuunt ne tu furto rapias.

A digitis &c. Senſus eſt: annulis detractas gemmas poculis ornandis inſerit; contra exemplum Æneæ, & antiquorum omnium, qui ab his deliciis alieni, non pocula, ſed gladios talibus lapillis ornabant.

Fronte. Manubrio enſis, vel, in ſuperiori parte vaginæ.

Iuvenis prælatus &c. Æneas, quem Dido prætulit Hiarbæ Regi Lybiæ, cujus nuptias repudiavit, ut Æneæ nuberet. Dicit autem Virgilius de Æneâ, *Illi ſtellatus ïaſpide fulvâ enſis erat.*

Tu &c. Senſus eſt: dum dives in aureis poculis bibit, tu in vili aliquo, & deformi calice bibes.

Beneventani &c. Vitreum calicem, Vatinianum appellatum, quatuor angulos extra oras calicis prominentes, velut totidẽ naſos & roſtra habentem. Hos calices invenerat Vatinius quidam, ſutor Beneventanus, à quo dicti ſunt Vatiniani.

Et rupto &c. Erit ille cyathus vitreus jam fractus, adeóque permutandus cum ſulphuratis: Romani enim ſolebant vitra fracta permutare cum ſulphuratis, ſeu ramentis ligneis ſulphure illitis. Vel, ſenſus eſt, illum cyathum utpote fractum, indigere ſulphure, quo quodammodo reſarciatur.

Si ſtomachus &c. Si vino fervet dives patronus, dabitur ipſi aqua frigidiſſima.

Frigidior Geticis petitur decocta pruinis.
Non eadem vobis poni modò vina querebar;
Vos aliam potatis aquam. Tibi pocula curſor
Getulus dabit, aut nigri manus oſſea Mauri,
Et cui per mediam nolis occurrere noctem,
Clivoſæ veheris dum per monumenta Latinæ:
Flos Aſiæ ante ipſum, pretio majore paratus,
Quàm fuit & Tulli cenſus pugnacis, & Anci,
Et, ne te teneam, Romanorum omnia Regum
Frivola. Quod cùm ita ſit, tu Getulum Ganymedem
Reſpice, cùm ſities: neſcit tot millibus emptus
Pauperibus miſcere puer; ſed forma, ſed ætas
Digna ſupercilio. Quando ad te pervenit ille?

Decocta. Aqua cocta, mox fuſa in lagenas, & dimiſſa in nives, ut refrigeretur: quò enim magis coquitur, eò frigidior fit poſtea, & nihil vitii à nive accipit.

Geticis pruinis. Id eſt, frigidiſſimis. Getæ enim populi ſunt ad ſeptentrionem, Scythis vicini; apud quos frigus perpetuum.

Vobis. Clientibus, paraſitis.

Aliam. Non decoctam, non refrigeratam, qualis domino apponitur.

Curſor &c. Non delicatus aliquis ſervulus, ſed deformis aliquis Maurus, & ex iis qui munere curſoris dumtaxat funguntur, hoc eſt, currendi quocumque dominus miſerit.

Getulus. Ex Getuliâ, Africæ parte; unde ſervi vulgò nigri & ſordidi.

Oſſea. Macilenta, quæ ſolis oſſibus videtur conſtare.

Et cui &c. Tam deformis, ut pro ſpectro, & monſtro illum acciperes, ſi per noctem illi occurreres in via Latinâ.

Monum. &c. Erant in viâ Latinâ ſepulchra nobilium Romanorum: in eâdem viâ erant clivi multi, ſeu, colliculi.

Flos Aſiæ &c. Virroni aſtabit, ut ipſi miniſtret, formoſus ex Aſiâ puer, emptus pretio majori, quam fuerint opes, reditus, & ſupellex omnis Anci Martii, & Tulli Hoſtilii, Regum Romanorum. Tullus dicitur pugnax, quia fuit maximè bellicoſus.

Et ne te &c. Ut uno verbo dicã.

Frivola. Propriè ſunt vaſa fictilia & vilia, qualibus Romani olim Reges utebantur, cùm Roma tenuis adhuc eſſet.

Tu Getulum &c. Si vis bibere, pete, non à formoſo illo puero, ſed à Getulo illo Ganymede, id eſt, deformi & nigro curſore, de quo ſupra. Illum Ganymedem ironicè appellat: fuit enim Ganymedes puer delicatiſſimus & formoſiſſimus, filius Troïs, Regis Trojanorum; qui à Jove in aquilam converſo raptus fuiſſe dicitur, ut ipſi ad menſam pocula miniſtraret.

Miſcere. Præbere poculum, vinum & aquam temperare.

Puer. Delicatus ille & formoſus ſervulus.

Supercilio. Faſtu & ſuperbiâ: ſenſuſque eſt; non mirum ſi pauperibus abnuit miniſtrare,

Quando vocatus adeſt calidæ, gelidæque miniſter ?
Quippe indignatur veteri parere clienti,
Quódque aliquid poſcas, & quòd, ſe ſtante, recumbas;
Maxima quæque domus ſervis eſt plena ſuperbis.
  Ecce alius quanto porrexit murmure panem
Vix fractum, ſolidæ jam mucida fruſta farinæ,
Quæ genuinum agitent, non admittentia morſum!
Sed tener, & niveus, molliique ſiligine factus,
Servatur domino: dextram cohibere memento;
Salva ſit artoptæ reverentia. Finge tamen te
Improbulum; ſupereſt illic qui ponere cogat;
Vis tu conſuetis audax conviva caniſtris

quippe qui ſit adeo formoſus ac ætate florens, ut meritò inde ſuperbus eſſe poſſit.

Quando &c. Quandónam ad te venit formoſus ille ac delicatus pincerna ?

Calidæ, gelidæque. Aquam calidam per hyemem maximè potabant, gelidam, per æſtatem.

Quippe &c. Ille formoſus pincerna fert ægrè, & indignum putat tibi miniſtrare, qui homo vilis & pauper es, vetúſque cliens: veteres autem clientes negligebant, ut jam partos & devinctos; novis blandiebantur, ut eos allicerent.

Recumbas. Menſæ accumbas, in lectulo nempe, ut ſolebant Romani.

Ecce alius. Servus, miniſter.

Quanto &c. Quaſi indignans, & exprobrans tibi.

Vix fractum. Qui ita vetuſtate induruit, ut vix ſecari potuerit, ſed frangi potiùs debuerit: vel, non ſectum decorè cultro, ſed manu negligenter fractum & ruptum.

Solidæ. Non benè toſtæ, gravioris, & incoctæ.

Farinæ &c. Id eſt, panis maſſam, jam mucore corruptam.

Quæ &c. Quæ fruſta vexabunt & exercebunt tuos dentes ob duritiem, & morſum vix admittent.

Genuinum. Dentes noviſſimos, qui circa annum vigeſimum gignuntur: genuini appellantur, à genis, quòd prope genas ſint.

Siligine. Siligo eſt farina ſine ullo furfure.

Salva ſit &c. Senſus eſt: reverere, ut par eſt, panis diſpenſatorem, & velut inſpectorem, cujus eſt videre quem cui det panem: hoc eſt, noli attingere panem illum candidum, quem non tibi, ſed domino deſtinat. Artoptes vox eſt Græca, cujus prima pars panem ſignificat, altera obſervatorem, ſeu inſpectorem, vel piſtorem etiam.

Finge tamen &c. Tamen finge te paulò audaculum, ut velis hunc niveum & domino deſtinatum panem tangere: ſtatim præſto eſt aliquis, qui cogat panem illum deponere, & dicat; Vis tu, &c.

Conſuetis &c. Hoc eſt, pane, quo uti dominus conſuevit, & qui in caniſtris ſervatur. Caniſtrum eſt vas vimineum.

Impleri, paníſque tui noviſſe colorem?
Scilicet hoc fuerat, propter quod, ſæpe relictâ
Conjuge, per montem adverſum, gelidáſque cucurri
Eſquilias, fremeret ſævâ cùm grandine vernus
Jupiter, & multo ſtillaret pænula nimbo.
 Aſpice, quàm longo diſtendat pectore lancem,
Quæ fertur domino ſquilla, & quibus undique ſepta
Aſparagis, quâ deſpiciat convivia caudâ,
Cùm venit excelſi manibus ſublata miniſtri.
Sed tibi dimidio conſtrictus gammarus ovo
Ponitur, exiguâ feralis cœna patellâ.
Ipſe Venafrano piſcem perfundit, at hic, qui
Pallidus offertur miſero tibi caulis, olebit
Laternam: illud enim veſtris datur alveolis, quod

Noviſſe colorem. Videre ater, an albus ſit.

Scilicet &c. Clientis indignantis & conquerentis verba ſunt.

Hoc fuerat &c. Hæccine mihi tot laborum merces rependitur? nempe hæc fuerat cauſa cur de nocte ſurgerem &c.

Adverſum. Quem ægrè conſcenderem.

Cucurri. Patronum manè ſalutaturus.

Eſquilias. Collem Romæ, ventis expoſitum.

Jupiter. Aër nimboſus, ut ſæpe eſt verno tempore.

Pænula. Veſtis craſſior & villoſior, qúalis tempore pluvio ſumi ſolet.

Nimbo. Nimbus propriè eſt pluvia repentina & vehemens.

Aſpice &c. Senſus eſt: vide ut impleat lancem, & quaſi extendat, hoc eſt, quàm grandis ſit, quæ domino affertur ſquilla, & quàm undique circumdata & condita delicatis herbis, dum tibi vix affertur gammarus, &c.

Squilla. Piſcis exquiſitus.

Aſparagis. Oleta ſunt, quæ ad cibos interdum condiendos adhibentur.

Quâ deſpiciat &c. Ut cæteris dapibus altior, & pretioſior, eas quaſi contemnat, & infra ſe poſitas deſpiciat.

Conſtrictus. Conditus parcè & malignè.

Gammarus. Marini cancri ſpecies, vilis piſciculus.

Feralis cœna. Hoc eſt; ſimilis illi quæ mortuis apponebatur. Solebant enim Romani, quód animas mortuorum cibis uti putarent, vel, ut ſacrificia quædam in mortuorum honorem facerent, eorum ſepulchris imponere dapes, eáſque, ut facilè intelligitur, non exquiſitas, aut egregiè conditas.

Venafrano. Oleo optimo, ex agro Venafrano in Campaniâ.

Olebit. Præ ſe fert odorem olei viliſſimi, quale adhibetur lucernis.

Illud enim &c. Oleo graveolenti, ex Africâ delato, veſcimini.

Veſtris datur &c. Infunditur veſtris lancibus: ſunt enim alveoli patinæ viles & ligneæ, inſtar alvei excavatæ; quales

Canna Micipſarum prorâ ſubvexit acutâ ;
Propter quod Romæ cum Bocchore nemo lavatur ;
Quod tutos etiam facit à ſerpentibus atris.
Mullus erit domino , quem miſit Corſica , vel quem
Taurominitanæ rupes ; quando omne peractum eſt,
Et jam defecit noſtrum mare , dum gula ſævit ,
Retibus aſſiduis penitus ſcrutante macello
Proxima , nec patitur Tyrrhenum creſcere piſcem.
Inſtruit ergo focum provincia : ſumitur illinc,
Quod captator emat Lenas , Aurelia vendat.
Virroni muræna datur , quæ maxima venit
Gurgite de Siculo : nam dum ſe continet Auſter ,
Dum ſedet , & ſiccat madidas in carcere pennas ,

in illis conviviis dabantur aliquando paraſitis ad contumeliam.

Canna. Doliolum è cannis factum, vel etiam navigium.

Micipſarum. Id eſt, Afrorum , ſic dictorum a Micipſâ , qui Rex fuit Africæ, Maſiniſſæ filius.

Prorâ , &c. Hoc eſt , in navi : prora eſt pars navis anterior.

Propter quod , &c. Id eſt , quod oleum adeo tetri odoris eſt , ut idcirco nemo Romæ lavari velit cum Mauris , & Numidis , qui vulgo ſolent illud oleum redolere. Per Bocchorem enim intelligit Maurum , vel Afrum quemlibet , à Bocchore, Maurorum Rege ; qui idem eſt ac Bocchus, à quo Jugurtha Syllæ traditus eſt. Vide Salluſt. in Jugurthâ.

Quod &c. Hoc eſt , cujus olei tetrum odorem non ferunt ſerpentes ipſi , adeóque ſugiunt & tutum relinquunt , qui hoc oleum oleat.

Corſica. Inſula in mari Tyrrheno, prope Sardiniam.

Taurominitanæ &c. Rupes juxta Taurominium , oppidum Siciliæ.

Quando &c. Siquidem mare Italiæ vicinum , dum tantopere gulæ inſervitur , jam piſcibus exhauſtum eſt , quos parvulos , antequam creſcant, in macellum deferunt.

Retibus &c. Hoc eſt , piſcatoribus, mare noſtrum aſſiduè perluſtrantibus & ſcrutantibus , ut poſſint piſces in macellum afferre.

Proxima. Maria Italiæ proxima.

Inſtruit &c. Senſus eſt : ſunt igitur advehendi ex remotis provinciis piſces , qui Romæ in foco noſtro , & culinâ coquantur , & menſæ apponantur.

Captator &c. Qui hæreditates viduarum , & orborum captat, illis dando ejuſmodi piſces caro emptos.

Aurelia. Mulier quæ piſces vendit , vel , mulier locuples & orba liberis quæ datos ab hæredipetis piſces vendit ; tantam eorum copiam habet.

Nam dum &c. Senſus eſt : nam ſi paululum quieſcant venti, non vetentur piſcatores in mari Siculo piſcari , licèt periculoſiſſimo.

Se continet In ſuo carcere ; hoc eſt , mare non agitat.

Carcere. Æolio antro , in quo

Contemnunt mediam temeraria lina Charybdim.
Vos anguilla manet, longæ cognata colubræ,
Aut glacie aſperſus maculis Tiberinus, & ipſe
Vernula riparum, pinguis torrente cloacâ,
Et ſolitus mediæ cryptam penetrare Suburræ.
Ipſi pauca velim, facilem ſi præbeat aurem:
Nemo petit, modicis quæ mittebantur amicis
A Senecâ, quæ Piſo bonus, quæ Cotta ſolebat
Largiri: námque & titulis, & faſcibus olim
Major habebatur donandi gloria: ſolùm
Poſcimus, ut cœnes civiliter; hoc face, & eſto,

dicuntur includi venti ab Æolo, ipſorum Rege.

Lina. Hoc eſt, piſcatores cum linis & retibus ſuis.

Carybdim. Vorticem periculoſiſſimum in freto interjecto inter Siciliam, & Italiam.

Vos anguilla &c. Dum Virroni datur muræna, vobis paraſitis ſervatur, ſeu, vos expectat anguilla &c.

Cognata. Ejuſdem formæ, & generis fere cum colubris.

Aut glacie &c. Tiberinus vilis quidam piſcis eſt, ita dictus, quia frequens in Tiberi reperitur. Dicitur glacie aſperſus maculis, id eſt, propter hyemem & glaciem maculoſus; quia maculæ, quibus ejus pellis aſpergitur, per hyemem maximè apparent.

Vernula &c. Alumnus riparum, natus in ripis Tiberinis, in iiſque enutritus.

Pinguis &c. Qui paſtus ſit & saginatus ſordibus, quæ per cloacas in Tiberim devolvuntur cum impetu inſtar torrentis. Erant autem cloacæ meatus quidam ſubterranei, per quos ſordes ex Urbe totâ in Tiberim deferebantur.

Cryptam. Cavernas, & fornices ſubterraneos, per quos ſordes è Suburrâ, Urbis vico, defluunt in Tiberim.

Ipſi &c. Virroni, patrono divitî & avaro dicere velim pauca.

Nemo &c. Nemo petit á te egregia illa munera, quæ pauperibus amicis mittebat Seneca, &c.

Seneca &c. L. Annæus Seneca, Neronis præceptor, optimus vir fuit, & in amicos munificentiſſimus. C. Piſo Calpurnius, & Aurelius Cotta, viri pariter liberales erga amicos; hic ſub Nerone, ille ſub Claudio vixit.

Námque &c. Nam munificentiam & liberalitatem exercere, apud majores noſtros majori in gloriâ ponebatur, quàm titulis nobilitatis abundare, aut magiſtratus & dignitates adipiſci. Faſces erant inſignia magiſtratuum: duodecim ante Conſulem á totidem lictoribus ferebantur, ſex ante Prætorem. Vide Sat. 8.

Poſcimus &c. Petimus ut honeſté accipias tuos clientes, & patiaris illos iiſdem tecum uti cibis, (ut decet ejuſdem civitatis cives) non aliis & ſeparatis.

Hoc face &c. Fac iſtud, & permittam tibi, ut in cæteris rebus, v. g. in muneribus mittendis, ita te cum amicis geras, quaſi ſi pauper eſſes, tibi tuas ſoli divitias ſerves.

Eſto,

Eſto, ut nunc multi, dives tibi, pauper amicis.
Anſeris ante ipſum magni jecur, anſer.bus par
Altilis, & flavi dignus ferro Meleagri
Fumat aper: poſt hunc raduntur tubera, ſi ver
Tunc erit, & facient optata tonitrua cœnas
Majores. Tibi habe frumentum, Aledius inquit,
O Libye, disjunge boves, dum tubera mittas.
Structorem interea, ne qua indignatio deſit,
Saltantem ſpectes, & chironomonta volanti
Cultello, donec peragat dictata magiſtri
Omnia: nec minimo ſanè diſcrimine refert,
Quo geſtu lepores, & quo gallina ſecetur.

Anſeris &c. Exta anſeris apud Romanos in deliciis erant. Ante Virronem igitur, inquit Poëta, apponitur jecur anſeris, aut aliud ejuſmodi exquiſitum ferculum.

Altilis. Avis aliqua domeſtica, quæ ad ſaginam alitur, v. g. gallina.

Dignus ferro &c. Dignus qui ab aliquo Meleagro interfectus fuiſſet; hoc eſt, non minor illo, quem occidit Meleager. Is erat Oenei filius: aper autem quem interfecit, à Dianâ, ægrè ferente quòd ab Oeneo contempta in ſacrificiis fuiſſet, immiſſus fuerat, & omnem latè regionem vaſtabat. *Ovid. lib.* 8. *Metam.*

Poſt hunc &c. Id eſt, poſtquam appoſitus fuit ille aper.

Raduntur. Purgantur, abraſo levi cortice.

Tubera. Quidam fungi, qui verno tempore ſunt teneriores.

Optata. Luxurioſis optata: tonitruis enim tubera maximè juvantur ut naſcantur & creſcant. *Plin. lib.* 19.

Cœnas majores. Id eſt, augebunt ferculorum numerum & dignitatem: ſunt enim tubera, dapes exquiſitæ & in pretio.

Aledius. Guloſus quidam & helluo.

O Libye &c. O Africa, ſerva tibi tuum frumentum; imò ne junge boves aratro, ne colas terram ad fruges, modò mittas tubera: ſunt enim laudatiſſima Africæ tubera.

Structorem. Eum qui curam habet menſæ ſtruendæ, & carnium peritè ſecandarum.

Ne qua &c. Ne qua indignationis cauſa tibi deſit.

Saltantem. Expeditè ſe moventem in omnem partem, ut ſcitè ac decorè apponat fercula, ſcindat cibos.

Chironomonta. Vox Græca eſt: ſignificat eum propriè qui manu aliquid dividit; vel, qui leges quaſdam manibus dat, ut aptè moveantur; qui certo geſtu utitur, nempe ad ſecandas carnes.

Volanti. Agiliter ducto in omnem partem.

Donec &c. Donec omnia exequatur præcepta, quæ à magiſtro hujus artis didicit. Erant enim Romæ, qui docerent artem ciborum peritè ſecandorum.

Nec minimo &c. Ironicè: non parum intereſt ſcilicet quo geſtu lepores & gallinæ ſecentur.

Duceris plantâ, velut ictus ab Hercule Cacus,
Et ponere foris, ſi quid tentaveris unquam
Hiſcere, tanquam habeas tria nomina. Quando propinat
Virro tibi, ſumítque tuis contacta labellis
Pocula? quis veſtrûm temerarius uſque adeo, quis
Perditus, ut dicat regi; Bibe? Plurima ſunt, quæ
Non audent homines pertuſâ dicere lænâ.
Quadringenta tibi ſi quis Deus, aut ſimilis Diis,
Et melior fatis, donaret, homuncio, quantus
Ex nihilo fieres! quantus Virronis amicus!
Da Trebio, pone ad Trebium; vis, frater, ab illis
Ilibus? O nummi, vobis hunc præſtat honorem;
Vos eſtis fratres. Dominus tamen, & domini rex
Si vis tu fieri, nullus tibi parvulus aulâ

Duceris plantâ &c. Senſus eſt: aliud tibi imminet periculum: nempe quòd ſi fortè aliquid audeas inter cœnandum loqui, illico arripieris per pedes, & protraheris foras, ut olim Cacus ab Hercule.

Cacus. Vulcani filius fuit, qui cùm Herculis per Italiam tranſeuntis boves furto ſubduxiſſet, ab eo interfectus fuit, & pedibus ex antro protractus. *Virg. l. 8. Æneid.*

Hiſcere. Loqui, vel conqueri, & expoſtulare, quòd ita malè tracteris.

Tanquam &c. Hoc eſt, tanquam ſis nobilis, & liber. Tria nomina ſunt, prænomen, nomen, cognomen, ut, Marcus Tullius Cicero; quæ nemò niſi ingenuus ferebat: ſervi enim uno tantùm utebantur, ut Dromo, Davus.

Propinat. Propinare eſt poculum delibare, & præbibere, ac deinde alteri bibendum tradere.

Regi. Patrono diviti.

Pertuſâ &c. Hoc eſt, pauperes, quibus detrita ſit & lacera, ac perforata veſtis: læna enim eſt veſtis genus.

Quadringenta. 400. ſeſtertia, quæ ſumma cenſum Equeſtrem conficiebat, & redit ad libras noſtræ monetæ 40000.

Similis Diis. Beneficus: dare enim, divinum eſt.

Melior fatis. Id eſt, tibi magis propitius quàm fata ipſa, quàm Dii, qui te pauperem eſſe volunt.

Homuncio. Tu priùs homuncio, & deſpectus cliens, quanto mox fores in pretio apud ipſum Virronem?

Da Trebio &c. Virro imperabit ſtructori menſæ, his verbis. Da Trebio, &c.

Vis frater, &c. Frater mi, dicet Virro, vis aliquid dari tibi de ilibus, id eſt, inteſtinis, v. g. anſeris, &c.

Dominus tamen &c. At ſi vis non tantùm eſſe amicus Virronis, ſed quaſi dominus, ejúſque rex, qui tibi nunc dominatur, & imperat, debes filiis carere: tunc enim illi eris cariſſimus; quia inhiabit hæreditati tuæ ideóque te blandiſſimè accipiet.

Nullus &c. Sis orbus, nullus tibi filius ſit. Alludit ad hæc Didonis verba. Si *quis mihi parvulus aulâ luderet Æneas.* lib. 4. Æneid.

Luſerit Æneas, nec filia dulcior illo :
Jucundum & carum ſterilis facit uxor amicum.
Sed tua nunc Mycale pariat licèt, & pueros tres
In gremium patris fundat ſimul ; ipſe loquaci
Gaudebit nido : viridem thoraca jubebit
Afferri, minimáſque nuces, aſſémque rogatum,
Ad menſam quoties paraſitus venerit infans.
  Vilibus ancipites fungi ponentur amicis,
Boletus domino, ſed qualem Claudius edit,
Ante illum uxoris, poſt quem nil amplius edit.
Virro ſibi, & reliquis Virronibus illa jubebit
Poma dari, quorum ſolo paſcaris odore ;
Qualia perpetuus Phæacum autumnus habebat ;
Credere quæ poſſis ſurrepta ſororibus Afris.

Illo. Tibi carior quàm filius.

Sed tua nunc &c. Dum tamen eris dives, quamvis filiis non careas & hæredibus, non te penitus contemnet Virro, ſed filiis tuis blandietur, & iis dabit munuſcula.

Micale. Uxor tua.

Ipſe loquaci &c. Garrulis & loquacibus pueris delectari videbitur. Metaphora ducta eſt ab aviculis in nido garrulis.

Viridem &c. Quem det uni è tuis filiis.

Rogatum. A puero rogatum, ad poma, nuces, & nugas emendas.

Vilibus. Vobis paraſitis, clientibus.

Ancipites. Periculoſi & lethales, quibus non bene creditur ; vel, non probè ſelecti & purgati.

Boletus &c. Id eſt, fungus delicatus Virroni apponetur : boleti enim ſunt fungi vulgò innocui & exquiſiti.

Sed qualem Claudius &c. Dabuntur Virroni boleti exquiſiti, quales comedere ſolebat Claudius, quintus Romanorum Imperator, qui boletis maximè delectabatur, antequam illum ſumeret, quem ipſi uxor Agrippina veneno infectum dedit ; quo ſumpto nihil ampliùs manducavit, quia ſtatim veneno eſt interfectus, quod in illo boleto ultimo hauſerat.

Virronibus. Sui ſimilibus divitibus.

Qualia &c. Id eſt, qualia naſcebantur in perpetuò virentibus & fructiferis Phæacum hortis. Habitabant Phæaces in inſulâ Corcyrâ, nunc, *Corfou*, prope Epyrum in Ionio mari. Illorum Rex fuit Alcinous, quem Homerus ait habuiſſe hortos perpetuis & pulcherrimis fructibus virentes ; ita ut pirus piro ſuccederet, & malus malo.

Perpetuus &c. Perpetuum dicit autumnum Phæacum ; quia arbores apud ipſos omni tempore ferebant fructus, cum in his noſtris regionibus autumno tantùm ferre ſoleant.

Sororibus &c. Atlantis filiabus, quæ Heſperides vulgò appellantur. Illis hortus erat, in quo poma aurea naſcebantur : hortum draco pervigil cuſtodiebat ; quo interfecto, Hercules aurea mala ſubripuit, & in Græciam intulit.

Tu ſcabie frueris mali, quod in aggere rodit,
Qui tegitur parmâ, & galeâ, metuénſque flagelli,
Diſcit ab hirſuto jaculum torquere Capellâ.
Forſitan impenſæ Virronem parcere credas:
Hoc agit, ut doleas; nam quæ comœdia, mimus
Quis melior plorante gulâ? Ergo omnia fiunt,
Si neſcis, ut per lachrymas effundere bilem
Cogaris, preſſóque diu ſtridere molari.
Tu tibi liber homo, & regis conviva videris:
Captum te nidore ſuæ putat ille culinæ;
Nec malè conjectat: quis enim tam nudus, ut illum
Bis ferat, Hetruſcum puero ſi contigit aurum,
Vel nodus tantùm, & ſignum de paupere loro?
Spes benè cœnandi vos decipit: Ecce dabit jam
Semeſum leporem, atque aliquid de clunibus apri;

Scabie &c. Scabioſo & modici ſaporis pomo.

Aggere. Caſtris. Agger proprie eſt humus aggeſta, quæ caſtris prætenditur: vallum.

Qui &c. Tyro aliquis, qui bellum docetur, & vilibus cibis, pomis ſcabioſis &c. veſcitur.

Parmâ. Parma eſt ſcutum brevius, quo utebantur maximè milites recèns in militiam aſcripti.

Capellâ. Nomen eſt Centurionis, à quo exercebantur tyrones, & vapulabant flagellis ac loris, niſi iaculo ſcopum attingerent. Hirſutus appellatur Centurio, hoc eſt, piloſus, intonſus, ſeverus.

Hoc agit &c. Senſus eſt: falleris, ſi putas id facere Virronem, ut impenſæ parcat: hoc ejus conſilium, ea mens eſt, ut ſibi ſtomachum moveat.

Nam quæ &c. Nam quæ comœdia eſt ridicula magis & apta ad movendum riſum, quàm paraſitus famelicus & iratus.

Mimus. Tacita quædam comœdia, quæ tota conſtabat geſtibus, erátque perridicula.

Effundere bilem. Emovere bilem, & quaſi explere lachrymando, dentibúſque compreſſis frendere, ut irati ſolent.

Molari. Molare ſunt dentes ultimi, & aliis craſſiores, ſic dicti, quia molunt cibum, atque frangunt.

Quis enim &c. Quis enim tam pauper ac miſer eſt, modò ſit ingenuus, qui bis ferre poſſit ſe ita illudi ab ejuſmodi Virrone?

Hetruſcum &c. Si contigit, ſi accidit ut puer olim geſtaverit aurum Hetruſcum; hoc eſt, ſi natus eſt liber & ingenuus. Eſt enim Hetruſcum aurum, bulla aurea pueris ingenuis collo appendi ſolita; qui mos ab Hetruſcis fluxit: hæc autem bulla vel rotunda erat, vel, in morem cordis acuminata.

Vel nodus &c. Libertinorum pueri coriaceam bullam, vel, nodum è loro gerebant in ſignum libertatis, ut auream bullam nobiles.

Ecce dabit &c. Fingit loquentes paraſitos: En dabit nobis &c.

Ad nos jam veniet minor altilis : inde parato,
Intactóque omnes, & ſtricto pane tacetis.
Ille ſapit, qui te ſic utitur : omnia ferre
Si potes, & debes : pulſandum vertice raſo
Præbebis quandoque caput, nec dura timebis
Flagra pati, his epulis, & tali dignus amico.

Minor altilis. Nam majores Virro comedit.

Inde &c. Senſus eſt : ob eam rem, quòd ſpereris ſcilicet vos aliquid ex iis habituros, panem non manducatis, ſed illum dumtaxat parantes, & leviter delibantes, tacetis, id eſt, expectatis taciti illas dapes, ſed fruſtra.

Ille ſapit &c. Sanè Virro homo vafer & ingenioſus eſt, qui te ſic tractet.

Omnia &c. Si potes illa omnia tam indigna ferre, æquum eſt, ut illa patiaris, dignus es qui illa feras.

Pulſandum &c. Brevi fies illius mancipium : omnibus contumeliis & plagis te excipiet ; tonderi tibi ac radi jubebit caput, illúdque feriet ; flagris quoque malè mulctabit.

Quandoque. Aliquando.

SATYRA VI.

Ut amicum ab uxore ducendâ deterreat, varia commemorat mulierum vitia.

CREDO pudicitiam, Saturno rege, moratam
In terris, viſámque diu, cùm frigida parvas
Præberet ſpelunca domos; ignémque, Larémque,
Et pecus, & dominos communi clauderet umbrâ;
Sylveſtrem montana torum cùm ſterneret uxor
Frondibus, & culmo, vicinarúmque ferarum
Pellibus; haud ſimilis tibi Cynthia, nec tibi, cujus
Turbavit nitidos extinctus paſſer ocellos:
Sed potanda ferens infantibus ubera magnis,
Et ſæpe horridior glandem ructante marito.
Quippe aliter tunc orbe novo, cæló que recenti,
Vivebant homines, qui rupto robore nati,
Compoſitíve luto, nullos habuere parentes.
Multa pudicitiæ veteris veſtigia forſan,
Aut aliqua extiterint & ſub Jove, ſed Jove nondum

Saturno &c. Sæculo illo aureo, ac ſimplici, quo Saturnus à Jove cœlo pulſus regnavit in Italiâ.

Cùm frigida &c. Hoc eſt, quando homines in ſpeluncis habitabant, unà cum gregibus & armentis ſuis.

Larémque. Aras & Deos domeſticos: Larem enim vocabant Deum unicuique domui peculiarem, ejúſque quaſi cuſtodem & patronum.

Communi &c. Eâdem ſubterraneâ & obſcurâ ſpeluncâ.

Sylveſtrem &c. Cum mulier agreſtis & ruſtica lectum ſterneret, ac veſtiret pellibus ferarum, culmo &c.

Cynthia Mulier, quam Propertius ſuis verſibus celebravit.

Cujus &c. Lesbia, à Catullo poeta celebrata, quæ mortuum paſſerculum graviter flevit.

Potanda. Sugenda.

Horridior. Neglectior, & incomptior.

Glandem &c. Marito, qui ſaturatus glande ructabat: glans enim hominum tûc cibus erat.

Recenti. Recèns extructo, & ab elementis nuper diſtincto.

Qui rupto &c. Finxerunt poëtæ aliquos primorum mortalium natos eſſe ex truncis arborum; vel, quia tunc erant homines feri & agreſtes, vel, quia in arborum truncis habitabant noctu.

Compoſitive &c. A Prometheo ex argillâ efficti.

Sub Jove. Etiam ætate argenteâ, quæ cœpit regnante Jove.

Nondum. Nondum adulto, & adoleſcente: enim ejus exo-

Barbato; nondum Græcis jurare paratis
Per caput alterius; cùm furem nemo timeret
Caulibus aut pomis, & aperto viveret horto.
Paulatim deinde ad ſuperos Aſtræa receſſit,
Hac comite, atque duæ pariter fugere ſorores.
Omne aliud crimen mox ferrea protulit ætas:
Viderunt primos argentea ſæcula mœchos.
Conventum tamen, & pactum, & ſponſalia noſtrâ
Tempeſtate paras? jámque à tonſore magiſtro
Pecteris, & digito pignus fortaſſe dediſti?
Certè ſanus eras. Uxorem, Poſthume, ducis?
Dic quâ Tyſiphone, quibus exagitare colubris?
Ferre potes dominam ſalvis tot reſtibus ullam?

pla multùm valuerunt ad pudicitiam, aliáſque virtutes profligandas; & omnia in deterius abierunt.

Nondum Græcis &c. Antequam homines (maximè Græci, ob perfidiam noti) jurare, & pejerare cœpiſſent.

Alterius. Solemne erat jurare per ſuum, per filiorum, aut amicorum caput.

Aperto. Incuſtodito, ſepimentis haud munito.

Aſtræa. Jovis & Themidis filia, juſtitiæ præſes.

Hac comite. Pudicitiâ comite, fugit Aſtræa.

Duæ &c. Simul fugerunt ad ſuperos ſorores illæ duæ, nempe Pudicitia, & Juſtitia, ſive, Aſtræa. Aliqui duas illas ſorores volunt eſſe eâdem & pudicitiam, quæ Aſtræâ comite fugerint.

Omne aliud &c. Poſt adulteria, cætera vitia in mundum ſtatim irrepſerunt.

Conventum &c. Senſus eſt: vis uxorem ducere? jam paras conventum? id eſt, vis congregare amicos, ut adſint ſponſalibus, &c.

Pactum. Nuptiarum contractum.

A tonſore &c. Peritum adhibes tonſorem, à quo pectaris, ut nitidior placeas uxori futuræ.

Pignus. Hoc eſt; annulum, quem ſponſus dabat puellæ antequam duceret, ut fidei & amoris pignus.

Sanus eras. Hoc eſt: olim ſapuiſti, ſed jam planè deſipis: vel, cum interrogatione, an ſapiebas, quando de uxore ducendâ cogitaſti? vel, an ſanus es? ita ut imperfectum pro præſenti poſitum ſit.

Dic quâ &c. Age; quibus furiis, quâ veſaniâ agitaris? Tiſiphone enim una eſt ex tribus Furiis Infernalibus, ad tormenta ſceleſtæ mentis, & inſaniam movendam deſtinatis. Finxerunt poëtæ ſerpentes illis eſſe pro crinibus.

Ferre potes &c. Id eſt; potes cogitare de uxore ducenda? Satyricè uxorem dominam appellat, quaſi quæ marito imperet.

Salvis &c. Dum reſtant tot funes, quibus te poſſis ſuſpendere; quaſi hoc minùs miſerum ſit, quàm uxorem ducere.

Cùm pateant altæ, caligantéſque feneſtræ?
Cùm tibi vicinum ſe præbeat Æmilius pons?
Sed placet Urſidio lex Julia, tollere dulcem
Cogitat hæredem, cariturus turture magno,
Mullorúmque jubis, & captatore macello.
Quid fieri non poſſe putes, ſi jungitur ulla
Urſidio? ſi mœchorum notiſſimus olim
Stulta maritali jam porrigit ora capiſtro?
Quid quòd & antiquis uxor de moribus illi
Quæritur? ô medici, mediam pertundite venam:
Delicias hominis! Tarpeium limen adora
Pronus, & auratam Junoni cæde juvencam,
Si tibi contigerit capitis matrona pudici.
Paucæ adeo Cereris vittas contingere dignæ.
Nupta Senatori comitata eſt Hippia Ludium.

Caligantéſque &c. Quæ, propter altitudinem, caliginem oculis obducant.

Feneſtræ. Unde ſcilicet te præcipitare poſſis.

Cùm tibi &c. Cùm prope ſit pons Æmilius, undè te in aquam dejicias. Erat ille pons in viâ Flaminiâ, non longè ab Urbe, ſic dictus, quia ab Æmilio Scauro conditus fuerat.

Sed placet. Sed alicui, v. g. Urſidio, placet lex ab Auguſto lata in cælibes.

Tollere. Suſcipere, educare.

Cariturus. Licèt cariturus ſis muneribus, quæ tibi antea dabantur ab iis, qui cùm te viderent cælibem & ſine liberis, captabant hæreditatem tuam, ac tibi turtures, mullos, & alia è macello opſonia mittebant.

Jubis. Iſti piſces pilos ab ore prominentes habent, inſtar barbæ & jubarum.

Captatore. In quo hæreditatum captatores multa emunt.

Jungitur. Nubit.

Capiſtro. Capiſtrum eſt ligrum, quod equorum, rhedam aut aratrum trahentium, collo inſeritur: hîc matrimonii jugum ſignificat & vinculum.

Antiquis. Probis, ſeveris.

O medici &c. Certè ille inſanit; & illi, ut amentibus & phreneticis ſolet, media in fronte, aut brachio, vena eſt aperienda.

Pertundite. Aperite, perforate.

Delicias &c. Næ hominem lepidum ac delicatum, qui cùm pudicus non ſit, pudicam uxorem velit!

Tarpeium &c. Gratias age ſanè Iovi Capitolino, cujus templum eſt in arce Tarpeiâ.

Auratam. Pictis auro cornibus ornatam.

Cereris &c. Id eſt, quæ poſſent eſſe Cereris Sacerdotes: illæ enim vittis, ſeu tæniolis, redimitum habebant caput. Porrò myſteria Cereris apud Græcos erant ſanctiſſima, & celeberrima; nec iis initiari fas erat fœminas, niſi quæ probarentur eſſe caſtiſſimæ.

Nupta &c. Quàm paucæ mulieres pudicæ reperiantur, oſtendit exemplo Hippiæ; quæ cùm eſſet nupta Senatori, nem-

Ad Pharon, & Nilum, famoſaque mœnia Lagi,
Prodigia & mores Urbis damnante Canopo.
Immemor illa domûs, & conjugis, atque ſororis,
Nil patriæ indulſit; plorantéſque improba natos,
Utque magis ſtupeas, ludos, Paridémque reliquit.
Sed quamquam in magnis opibus, plumâque paternâ
Et ſegmentatis dormîſſet parvula cunis,
Contempſit pelagus; famam contempſerat olim,
Cujus apud molles minima eſt jactura cathedras.
Tyrrhenos igitur fluctus, latéque ſonantem
Pertulit Ionium conſtanti pectore, quamvis
Mutandum toties eſſet mare. Juſta pericli
Si ratio eſt, & honeſta, timent, pavidóque gelantur
Pectore, nec tremulis poſſunt inſiſtere plantis:
Fortem animum præſtant rebus quas turpiter audent.
Quâ tamen exarſit formâ? quâ capta juventâ eſt
Hippia? quid vidit, propter quod Ludia dici
Suſtinuit? Nam Sergiolus jam radere guttur
Cœperat, & ſecto requiem ſperare lacerto.

pe Fabricio Veientoni, virum tamen deſeruit ut Sergium neſcio quem athletam & gladiatorem ſequeretur uſque in Ægyptum. Gladiatores vocabantur Ludii, à ludo gladiatorio, imò etiam *Ludi*; unde legitur à quibuſdam *Ludum*.

Pharon. Eſt inſula Ægypti contra Alexandriam: in eâ turris excelſa; in quâ erat fax, quæ navigantibus portum oſtenderet. Lagus fuit Ægypti Rex, primus poſt Alexandri M. obitum, cognomento Ptolomæus, à quo cæteri deinde Reges Ægypti appellati ſunt Ptolomæi.

Prodigia. Immania ſcelera.

Canopo. Urbe Ægypti primariâ.

Ludos. Circenſes, & alios, quibus maximè Romani delectabantur. Paris erat Hiſtrio famoſus, de quo in ſat. 7.

Segmentatis. Segmenta ſunt faſciolæ, ſeu tæniolæ, auro & ſerico intextæ, quæ aſſuuntur extremis veſtium oris, ornatûs causâ.

Cathedras. Fœminas, quæ in mollibus ſedent cathedris; id eſt, lecticis, & ſellis geſtatoriis, molli plumâ & tomento fartis, vectantur.

Ionium. Hoc mare eſt inter Siciliam, & Cretam.

Juſta &c. Si foret aliqua honeſta cauſa periculoſæ navigationis ſuſcipiendæ &c.

Fortem &c. Forti animo ſunt in rebus turpiſſimis.

Quâ tamen &c. Quid amavit in Sergio Hippia? an juventutem, au formam? minimè.

Ludia. Uxor Ludii, ſeu gladiatoris.

Sergiolus. Vox diminuta, pro, *Sergius*, ut blandientes & irridentes ſolent.

Radere &c. Jam erat ætate provectior, cùm nimirum in ipſo gutture barba fruticat.

Et ſecto &c. Cœperat ſpera[illegible]

Præterea multa in facie deformia, ſic ut
Attritus galeâ, mediſque in naribus ingens
Gibbus, & acre malum ſemper ſtillantis ocelli:
Sed gladiator erat; facit hoc illos Hyacinthos:
Hoc pueris, patriæque, hoc prætulit illa ſorori,
Atque viro: ferrum eſt quod amant. Hic Sergius idem
Acceptâ rude cæpiſſet Veiento videri.
Optima ſed quare Ceſennia, teſte marito?
Bis quingenta dedit: tanti vocat ille pudicam.
Nec Veneris pharetris macer eſt, aut lampade fervet;
Inde faces ardent, veniunt à dote ſagittæ.
Libertas emitur: coram licèt innuat, atque
Reſcribat, vidua eſt locuples quæ nupſit avaro.
Cur deſiderio Bibulæ Sertorius ardet?
Si verum excutias; facies, non uxor, amatur.
Tres rugæ ſubeant, & ſe cutis arida laxet;
Fiant obſcuri dentes, oculíque minores;

otium & vacationem à gladiatorio munere, quia brachium ipſi ab adverſario gladiatore, cum quo pugnabat, ſectum & fractum fuerat. Gladiatores, membro aliquo mutilato, facilè rudem & miſſionem impetrabant.

Sic ut &c. Adeo ut haberet frontem galeâ attritam, deformis eſſet in naſo tumor, ex aliquo vulnere olim accepto, eſſet lippus etiam.

Facit hoc. Ars hæc, & nomen gladiatorium, facit illos gladiatores, licèt deformes, tamen formoſos, inſtar Hyacinthi, qui olim ab Apolline adamatus, & per imprudentiam interfectus, mutatus ab eodem fuit in florem cognominem. Vide Ovid. lib. Metam 13.

Rude. Bacillo, ſeu virgâ, ſive ut quidam volunt, gladio ligneo, quo donabantur gladiatores emeriti. Sententia eſt: ſi artem gladiatoriam non exerceret ampliùs Sergius, tam fuiſſet inviſus Hippiæ, quàm ſuus ipſe maritus Veiento, quem deſeruit, ut Sergiũ ſequeretur.

Sed quare &c. Cur tamen, cùm Ceſennia non magis pudica ſit, quàm Hippia, & aliæ mulieres, proba tamen & caſta dicitur ab ipſo ſuo marito? Nempe, quia dedit illa in dotem, mille ſeſtertia, i. centum millia librarum Turonicarum, ſeu nummorum Francicorum noſtratis pecuniæ. Hoc pretio captus ejus maritus, hac mercede illam pudicam vocat, amatque, non vero amore, quem Veneris caſtæ lampas accenderit, ſed quem pecunia, dóſque inflammaverit.

Libertas. Illâ ingenti dote emit Ceſennia libertatẽ agendi quidquid libuerit: ac licèt innuat adultero, & coram marito illi blandiatur, reſcribat ipſi, tamen mulier locuples, ſi avaro alicui nupſerit, æquè eſt libera, ac ſui juris, ac ſi verè eſſet vidua, maritúmque non haberet.

Laxet. Quia deficiente ſucco & ſanguine, cutis marcida in rugas contrahitur, decreſcunt oculi &c.

Collige ſarcinulas, dicet libertus, & exi;
Jam gravis es nobis, & ſæpe emungeris, exi
Ocyus & propera; veniet ſicco altera naſo.
Interea viget & regnat, poſcítque maritum
Paſtores, & ovem Canuſinam, ulmóſque Falernas;
Quantulum in hoc? pueros omnes, ergaſtula tota,
Quódque domi non eſt, quod habet vicinus, ematur.
Menſe quidem brumæ, cùm jam mercator Iaſon
Clauſus, & armatis obſtat caſa candida nautis,
Grandia tolluntur cryſtallina, maxima rurſus
Myrrhina, deinde adamas notiſſimus, & Berenices

Libertus. Aderit continuò aliquis ſervus aut libertus à Sertorio miſſus, & dicet Bibulæ, Abi, reculas tuas & frivola collige. Eſt formula ſumpta à re militari, ad ſignificandum divortium, cujus uſitata hæc apud Romanos erat formula, *Res tibi tuas habe.*

Emungeris. Mucoſi énim ſunt ſenes, & illis è naſo ſtiria frequens fluit.

Interea Interim dum eſt formoſa Bibula, marito imperitat, petit ab eo paſtores, greges, vites, ſervos &c.

Canuſinam. Ad Canuſium, Apuliæ oppidum, erant paſcua lætiſſima, & oves egregiæ.

Vlmos &c. Vites in agro Falerno: ſolent ulmis applicari vites, ut iis nitantur.

Quantulum &c. Hoc parum eſt.

Ergaſtula. Propriè ſunt loca, in quibus mancipia opus faciebant, ubi claudebantur, & vinciebantur, ne fugerent.

Menſe. Ipſo Decembri menſe, cùm clauſæ ſunt porticus ſeptorum, ubi Iaſon pictus eſt; & cùm ipſæ ſeptorum domunculæ plenæ ſunt Candidatis, honores petentibus; quo tempore mercatorum tabernæ in Argonautarum porticu clauſæ ſunt; tamen inde auferuntur, jubente importunâ muliere, & à viro emuntur vaſa cryſtallina, myrrhina, adamantes.

Iaſon. In Septis, (qui erat locus in campo Martio, tabulatis inſtar ſeptorum clauſus,) fiebant comitia, maximè Decembri menſe, ad eligendos ſequentis anni Conſules. In iiſdem ſolebant, alio anni tempore, mercatores vendere pretioſas merces & exoticas omnis generis, habebántque ibi ſuas tabernas & caſas; quæ, dum haberentur comitia, vix patebant. Porrò in Septis variæ erant viæ & porticus, imprimis vna celeberrima, in quâ Jaſon cum Argonautis pictus erat; quem ideo vocat mercatorem, quòd videretur mercatoribus hîc præeſſe; & clauſum eum eſſe dicit, cùm hæc porticus clauſa eſſet.

Candida. Petitores honorum candidâ utebantur veſte.

Obſtat nautis. Argonautas, ſeu mercatores, in Argonautarum porticu habitantes, impedit Candidatorum turba, ſolemnitas comitiorum, quominus merces ſuas publicè vendant, aperiant tabernas.

Myrrhina. Vel, murrhina, erant pocula magni pretii, è lapide quodam coloris & odoris eximii, ex Oriente advectò, & Murrhâ dicto.

Berenices. Ejus frater fuit

In digito factus pretioſior : hunc dedit olim
Barbarus ; inceſtæ dedit hunc Agrippa ſorori,
Obſervant ubi feſta mero pede ſabbata Reges,
Et vetus indulget ſenibus clementia porcis.
Nulláne de tantis gregibus tibi digna videtur ?
Sit formoſa , decens , dives , fœcunda , vetuſtos
Porticibus diſponat avos , intactior omni ,
Crinibus effuſis , bellum dirimente Sabinâ ;
Rara avis in terris , nigróque ſimillima cygno :
Quis feret uxorem , cui conſtant omnia ? malo ,
Malo Venuſinam , quàm te , Cornelia , mater
Gracchornm , ſi cum magnis virtutibus affers

Agrippa , Herodis nepos , qui cum eſt , parum pudicè vivere dicebatur. Erat autem ille adamas præſtanti formâ & pondere, quem à muliere curioſâ emptum dicit Juvenalis. Fuit & altera Berenice, Ptolomæi in Ægypto ſoror , de quâ locum hunc ita interpretatur vetus ſcholiaſtes , ut illi à Ptolomæo barbaro, ſeu Ægyptio, datus annulus, poſtea venerit in Agrippæ manus , à quo datus ſit ſorori ſuæ.

Ubi &c. Datus eſt ille adamas ſorori ab Agrippâ in Judæâ, ubi Reges obſervant & colunt ſabbata, i. feſta Judæorum, mero, i. nudo pede. Solebant enim Judæi in feſtorum ſuorum pervigiliis jejunare, nudare pedes &c.

Et vetus &c. Et ubi porci vivunt uſque ad ſummam ſenectutem , Judæis eorum vitæ parcentibus : nefas enim iis erat porco veſci.

Nulláne &c. An , inquiet aliquis, ex tantâ mulierum multitudine , penitus nulla tibi videtur digna , quæ in uxorem ducatur ?

Vetuſtos &c. Hoc eſt , ſit maximè nobilis. Solebant enim nobiles Romani in atriis ſuis ordine diſponere imagines majorum cereas, ad antiquitatis & nobilitatis oſtentationem.

Intactior omni &c. Continentior, quàm fuerint Sabinæ illæ mulieres , quæ captæ ſunt à Romanis , imperante Romulo: illæ enim pudiciſſimæ habebantur. Dicuntur hîc bellum dirimentes ; quia , cùm ipſarum occaſione bellum exortum eſſet Romanos inter & Sabinos, ipſæ inter utramque aciem , effuſis crinibus , intervenientes , pacis & fœderis conciliandi cauſa extiterunt.

Rara avis &c. Quod ſanè maximè rarum eſt , támque novum, quàm cygnus niger.

Quis ferat &c. Reſpondet Poëta , mulierem , etiamſi iis omnibus dotibus pariter ornata ſit , etſi hæc omnia illi conſtent , illi inſint , tamen intolerabilem fore , quia nempe inde ſuperba fiet & inſolens.

Malo Venuſinam &c. Malim pauperem & ignobilem uxorem, ex Venuſio , v. g. oppido Apuliæ , quàm nobilem aliquam Romanam , qualis fuit Cornelia , Scipionis Africani prioris filia , & Gracchorum mater , Caii & Tiberii , de quibus ſat. 2. Illa enim , teſte Plutarcho , eximiæ virtutis erat , ſed ob nobilitatem paulò ſuperbior.

Grande ſupercilium, & numeras in dote triumphos.
Tolle tuum, precor, Hannibalem, victúmque Syphacem
In caſtris, & cum totâ Carthagine migra.
Parce, precor, Pæan; & tu depone ſagittas;
Nil pueri faciunt, ipſam configite matrem,
Amphion clamat: ſed Pæan contrahit arcum.
Extulit ergo gregem natorum, ipſúmque parentem;
Dum ſibi nobilior Latonæ gente videtur,
Atque eadem ſcrophâ Niobe fœcundior albâ.
Quæ tanti gravitas, quæ forma, ut ſe tibi ſemper
Imputet? Hujus enim rari, ſummíque voluptas
Nulla boni, quoties animo corrupta ſuperbo;

Grande &c. Hoc eſt, ſuperbiam & faſtum; quæ in ſupercilio apparent, & quaſi ſedem habent.

Et numeras &c. Si propter majorum tuorum triumphos, non ſecus ac ſi magna dos eſſet, mihi imperiosè inſultas.

Tolle tuum &c. Aliò defer tuas iſtas jactationes de Carthagine debellatâ, victíſque à patre tuo, Hannibale, & Syphace; atque hinc ſecede. Fuit Syphax Numidiæ Rex, qui cum ſe Hannibali conjunxiſſet, victus eſt & captus à Scipione. Contigit hoc in 2. bello Punico, anno ab V. C. 551.

Parce &c. Oſtendit Poëta, exemplo Niobes, mulierum inſolentiam quandoque in ipſos Deos inſurgere, & vindictam divinam in ſe, ſuóſque, acceſſere. Amphion, inquit, clamat, Parce, Pæan &c.

Pæan. Apollo, Jovis ex Latonâ filius; ſic dictus à voce Græcâ, quæ ferire ſignificat, quòd ſagittis ferire dicatur, dum calore nimio, vel peſtilentiâ, mortalibus incommodat.

Et tu. Supple, Diana: erat illa ſoror Apollinis.

Nil pueri &c. Parcite filiis meis, qui nihil in vos peccarunt: ac ſi placet ulciſci, ipſam potiùs matrem configite, quæ ſola nocens eſt.

Matrem. Nioben. Fuit illa Tantali filia, uxor Amphionis, Regis Thebani: quæ, cum ſe 14. filiorum matrem videret, auſa eſt ſe Latonæ anteponere. Quam audaciam ulturi, Apollo 7. ejus filios, Diana 7. filias ſagittis confixerunt.

Contrahit. Id eſt, tendit; dum enim adducitur nervus, cui ſagitta imponitur, duæ extremæ partes arcûs contrahuntur & coëunt.

Extulit. Occidit, ſuſtulit.

Ipſúmque &c. Amphionem, qui filiorum morte auditâ, ſe ipſe interemit. Alii legunt, *Ipſámque*, & intelligunt de Niobe, quæ in ſaxum converſa eſt.

Scrophâ &c. Alludit ad ſcropham illam, ſeu, ſuem albam, quam invenit Ænea; quæ, teſte Virgilio, uno partu 30. porcellos ediderat.

Quæ tanti &c. Quæ tanta eſſe poteſt in muliere virtus & pulchritudo, ut propterea pati velis perpetuas ejus contumelias, quibus ſuas virtutes aut formam utique objicit?

Hujus enim &c. Senſus eſt:

Plus aloës quàm mellis habet. Quis deditus autem
Uſque adeo eſt, ut non illam, quam laudibus effert,
Horreat, ínque die ſeptenis oderit horis?
Quædam parva quidem, ſed non toleranda maritis:
Nam quid rancidius, quàm quòd ſe non putat ulla
Formoſam, niſi quæ de Thuſcâ, Græcula facta eſt?
De Sulmonenſi, mera Cecropis? Omnia Græcè;
Cùm ſit turpe magis noſtris neſcire Latinè.
Hoc ſermone pavent; hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cunctâ effundunt animi ſecreta: quid ultra?
Si tibi legitimis pactam junctâmque tabellis
Non es amaturus, ducendi nulla videtur
Cauſa, nec eſt quare cœnam & muſtacea perdas.

quamvis magnum aliquid ſit & rarum uxorem habere formoſam ſimul & pudicam; nulla tamen inde tibi erit voluptas quando ſuperba illa erit?

Plus aloës &c. Hoc eſt; plus ex eâ tibi erit amaritudinis, quàm ſuavitatis. Eſt enim aloë, herba amariſſimi ſucci.

Quis &c. Supple, uxori: quis ita uxorem amat?

Laudibus &c. Propter virtutes.

Horreat &c. Propter ſuperbiam odio habeat, dimidiâ parte diei & ampliùs; adeo moleſta eſt. Romani enim 12. tantùm horas tribuebant diei, & totidem nocti.

Nam quid &c. Senſus eſt: quid enim eſt putidius, quàm quòd nulla mulier ſibi placet, niſi de Romanâ, ſeu, Italicâ, veluti Græca fiat; hoc eſt, perinde omnia Græcè loquatur, ac ſi Græca eſſet?

Thuſcâ. Id eſt, Romanâ, Latinâ. Etruria, ſeu Thuſcia, eſt pars Italiæ, ubi nunc Florentia.

Sulmonenſi. Hoc eſt, Italicâ. Eſt enim Sulmo, civitas Italiæ, Ovidii patria.

Cecropis. Athenienſis, à Cecrope, qui in Atticâ regnavit.

Omnia Græcè. Supple, loquitur.

Cùm ſit &c. Hoc eſt, etſi mulieri Latinæ turpius ſit, ſi neſciat loqui Latinè eleganter; quod illis mulierculis interdum evenit, quàm laudabilius, ſi Græcè ſciat.

Hoc ſermone &c. Id eſt, Græcè omnes animi affectus exprimunt, timorem, iram, &c.

Quid ultra? Supple, addi poteſt.

Si tibi &c. Utitur Poëta disjunctione, ut amicum deterreat ab uxore ducendâ. Aut enim, inquit, uxorem amaturus es, aut non? ſi non es amaturus, cur ducis, & fruſtra ſumptus facis? ſi amaturus es, miſer eris, & veluti ſervus.

Legitimis &c. Hoc eſt, legitimo matrimonio: per tabellas enim intelligit eas, quæ matrimonii contractum continerent.

Cœnam. Nuptialem, quæ non ſine magno plerumque ſumptu fit,

Muſtacea. Erant cibaria dulcia muſto conſperſa, quæ apud Romanos, in cœnis nuptialibus, convivis dari ſub finem ſolebant.

Si tibi ſimplicitas uxoria, deditus uni
Eſt animus, ſubmitte caput, cervice paratâ
Ferre jugum: nullam invenies quæ parcat amanti.
Ardeat ipſa licèt, tormentis gaudet amantis,
Et ſpoliis. Igitur longè minùs utilis illi
Uxor, quiſqnis erit bonus optandúſque maritus.
Nil unquam invitâ donabis conjuge; vendes
Hac obſtante nihil; nihil, hæc ſi nolit, emetur.
Hæc dabit affectus: ille excludetur amicus
Jam ſenior, cujus barbam tua janua vidit.
Pone crucem ſervo. Meruit quo crimine ſervus
Supplicium? quis teſtis adeſt? quis detulit? audi;
Nulla unquam de morte hominis cunctatio longa eſt.
O demens! ita ſervus homo eſt? nil fecerit, eſto;
Hoc volo, ſic jubeo, ſit pro ratione voluntas.
Imperat ergo viro: ſed mox hæc regna relinquit,
Permutátque domos, & flammea conterit; inde

Si tibi &c. Si ita ſimplex es, & uxorius, ut in omnibus velis morem uxori gerere.

Deditus uni &c. Si animus tuus eſt uni tuæ uxori deditus; ſi eam unicè amas.

Submitte &c. Hoc eſt, paratus ſis ad ſerviendum. Ducta eſt metaphora ab armentis, quę jugum cervicibus excipiunt.

Parcat amanti. Moleſta non ſit viro à quo amatur.

Ardeat ipſa &c. Ipſa licèt te redamet, gaudet tamen torquere te moleſtiis, & bonis ſpoliare.

Igitur longè &c. Senſus eſt: uxor quantò faciliorem & amantiorem habebit maritum, tantò ipſi damnoſior erit, & magis importuna. Ordo eſt: quiſquis erit, &c. illi minùs utilis uxor.

Hac dabit &c. Id eſt, maritus nullos habebit affectus, niſi quos uxor volet.

Cujus barbam &c. Cujus primam domus tua barbam vidit: hoc eſt, qui te à tenerâ ætate coluit, amavitque.

Pone &c. Jubet uxor ut ſervum cruci affigas. Pone, inquit, &c.

Meruit &c. Reſpondet maritus.

Audi &c. Attende, inquit maritus: quando de morte hominis agitur, nunquam res nimis diligenter examinari poteſt; nulla mora poteſt eſſe longior.

O demens &c. O te fatuum, reſpondet uxor! Itáne ſervum putas hominem cenſeri debere?

Nil fecerit &c. Eſto, nihil ſceleris admiſerit; volo tamen cruci affigi; hoc tibi rationis inſtar ſit.

Hac regna &c. Aliud mulieris imperioſæ vitium. Deſerit maritum, ut alteri nubat: relinquit ipſius domum, ubi veluti domina regnabat.

Flammea &c. Priora flammea lacerat, & nova ſumit: vel, flammea ſua ſæpiùs nubendo terit. Flammea erant vela rubei coloris, quibus novæ nuptæ caput cooperiebatur.

Inde avolat &c. Id eſt, no-

Avolat , & ſpreti repetit veſtigia lecti.
Ornatas paulò ante fores , pendentia linquit
Vela domûs , & adhuc virides in limine ramos.
Sic creſcit numerus ; ſic fiunt octo mariti ,
Quinque per autumnos : titulo res digna ſepulchri.
Nulla fere cauſa eſt , in quâ non fœmina litem
Moverit ; accuſat Manilia , ſi rea non eſt.
Componunt ipſæ per ſe, formántque libellos ,
Principium atque locos Celſo dictare paratæ.
Endromidas Tyrias , & fœmineum ceroma
Quis neſcit ? aut quis non vidit vulnera pali ,
Quem cavat aſſiduis ſudibus , ſcutóque laceſſit ?

vum maritum ſtatim deſerit, & à ſecundo illo ad tertium tranſit, à tertio ad quartum &c. & quandoque revertitur etiam ad priorem illum maritum, cujus conſortium ſpreverat.

Ornatas paulò &c. Senſus eſt : ſtatim poſt initas nuptias, novum maritum deſerit. Solebant enim in feſtivitate nuptiali limina domûs ornari frondibus,& pendentibus velis.

Adhuc virides. Qui nondum aruerunt ; adeo citò ab eo marito evolavit.

Creſcit numerus. Maritorum.

Sic fiunt &c. Sic intra quinque annorum ſpatium pervenitur ad numerum octo maritorum à legè conceſſum : nam ultra octavum maritum non licebat nubere.

Titulo &c. Ironicè. Res digna ſcilicet, quæ ejus ſepulchro inſcribatur : ſolebant enim mulierum ſepulchris inſcribi maritorum nomina.

Nulla fere &c. Senſus eſt, etiam in foro mulieres cauſas agere, vel, nullam eſſe in foro cauſam & litem, quæ à fœminâ orta & mota non fuerit.

Manilia. Mulier litigioſa.

Si rea &c. Si ipſa non accuſatur.

Libellos. Supplices libellos, vel, alia ſcripta, ut ſolet in litibus, quando non vivâ voce, ſed ſcripto res agitur.

Principium &c. Exordium & argumenta ad cauſam tuendam.

Celſo &c. Quaſi dicas ; quæ poſſint ipſi Celſo, oratori, & juriſconſulto peritiſſimo, dare documenta.

Endromidas &c. Senſus eſt : quis neſcit mulieres jam paſſim exercere ſe ad artes gladiarorias ? ungi ceromate, ut gladiatores ? & endromidas ſumere, non craſſas quidem & viles, ut vulgus gladiatorum, ſed Tyrias, hoc eſt, purpureas & molles ? Endromis veſtis erat craſſa & villoſa, quam poſt certamina athletæ induere ſolebant, ne refrigeſcerent.

Ceroma. Erat unguentum ex oleo & terrâ, quo ungi ſolebant in ludis gladiatoriis. Vide ſat. 3.

Quis non vidit &c. Quis non vidit mulieres ad palum ſe, tyronum inſtar, exercere ? appetere illum crebris clavæ ictibus, & totidem veluti vulneribus excavare ? Tyrones enim & gladiatores contra palum in terrâ defixum , clavâ & vimineâ crate , velut gladio, & ſcuto armati, ſe exercebant.

Sudibus. Clavæ ictibus.

Quem præſtare poteſt mulier galeata pudorem ?
Quale decus rerum, ſi conjugis auctio fiat
Balteus, & manicæ, criſtæ, crurísque ſiniſtri
Dimidium tegmen. Vel, ſi diverſa movebit
Prælia; tu felix ocreas vendente puellâ.
Hæ ſunt, quæ tenui ſudant in cyclade, quarum
Delicias & panniculus bombycinus urit.
Aſpice, quo fremitu monſtratos perferat ictus;
Et quanto galeæ curvetur pondere; quanta
Poplitibus ſedeat; quam denſo faſcia libro.
Dicite vos, Neptes Lepidi, cæcíve Metelli,

Quem &c. An habere poteſt pudorem aliquem mulier, quæ inſtar viri galeam ſumit, & tractat arma ?

Quale decus &c. Quàm decorum aliquid eſt, ſi fortè publicâ in auctione, balteus, manicæ, & alia ejuſmodi uxoris arma vendantur ?

Manicæ. Manuum tegmina.

Criſtæ. Pinnæ, quæ in vertice galeæ geſtari ſolent.

Crurisque &c. Dimidium tegmen vocat, quia à pede uſque ad genu crus tantùm tegebatur; reliqua verò pars nuda erat, ſcuto eam tegente. Bene autem cruris ſiniſtri tegmen dicit, quia in pugnâ crus ſiniſtrum ſemper protendebant milites; ideóque illud unum vulgò ferro tegebant.

Vel ſi &c. Quod ſi uxor illa tua levioribus aliquibus præliis & exercitationibus delectetur, in quibus non ferrea ejuſmodi tegmina & galeam adhibere ſit opus, ſed ocreas tantùm è corio &c. nónne tu felix eris, cum ejuſmodi ocreas vendet ? ironia.

Hæ ſunt &c. Illæ tamen, inquit Poëta, quas vides tam fortiter arma tractare, illæ eædem ſunt, quæ ſudant in tenuiſſimâ geſtandâ veſte. Cyclas enim veſtis eſt muliebris tenuiſſima.

Quarum &c. Quarum delicatum corpus gravant veſtes bombycinæ, id eſt, ſericæ.

Quo fremitu &c. Quâ vociferatione ferat in adverſarium ictus, quos à magiſtro didicit.

Et quanto &c. Ut incurvetur ſub ponderoſâ galeâ.

Quanta &c. Quàm fortiter & validè genibus incurvatis innitatur, ad validiùs feriendum, vel, dum corpus inclinat, ad evitandos ictus.

Quàm denſo &c. Quàm denſo volumine replicetur faſcia, quâ ſuccinctæ ſunt. Poplites, & ſumma crura, integebant faſciâ, in varios ſinus complicatâ. Librum appellat hunc pannum, ex quo faſcia confecta; quod ille inſtar tenuioris arborum corticis, qui liber propriè dicitur, ſubtilis & politus foret.

Neptes Lepidi &c. Has ſeligit Poëta, idcirco quòd ſeveriores viderentur debere eſſe, quæ à viris graviſſimis ortæ eſſent; rogátque nunquid ſuis temporibus viderint unquam factum, vel ab uxoribus mimorum & gladiatorum, quod nunc nobiliſſimæ matronæ faciunt.

Gurgitis aut Fabii, quæ Ludia ſumpſerit unquam
Hos habitus? quando ad palum gemat uxor Aſyli,
Unde hæc monſtra tamen, vel quo de fonte requiris?
Præſtabat caſtas humilis fortuna Latinas
Quondam; nec vitiis contingi parva ſinebat
Tecta labor, ſomníque breves, & vellere Thuſco
Vexatæ, duræque manus, ac proximus Urbi
Hannibal, & ſtantes Collinâ in turre mariti.
Nunc patimur longæ pacis mala: ſævior armis
Luxuria incubuit, victúmque ulciſcitur orbem.
Nullum crimen abeſt, facinúſque libidinis, ex quo
Paupertas Romana perit: hinc fluxit ad iſtos
Et Sybaris colles, hinc & Rhodos, & Miletos,

Gurgitis. Fabii, ſic denominati, eò quòd, dum juvenis eſſet, patrimonium devoraverat: qui vir poſtea fuit eximiæ virtutis, & moribus ſeveriſſimis: ut & Æmilius Lepidus, Princeps Senatûs, & Metellus ille cæcus, de quo ſat. 3.

Ludia &c. Uxor mimi alicujus, vel gladiatoris.

Hos habitus. Gladiatorios ſcilicet, vel, athleticos.

Quando &c. Quando viſæ ſint uxores gladiatorum ad palum gemere, hoc eſt, cum magnâ vociferatione ſe exercere. Aſylus, nomen eſt gladiatoris.

Unde hæc &c. Sed quæ tandem eſt cauſa, quæ origo tam prodigioſæ nequitiæ? Otium ſcilicet, opulentia & luxuria.

Præſtabat &c. Veteres Latinas olim caſtas faciebat, & immunes à vitiis, paupertas, labor, vigiliæ, &c.

Vellere Thuſco. Id eſt, tractando lanam Thuſcam. Erant enim optimæ lanæ in Etturiâ.

Et proximus &c. Bella pro foribus, hoſtis in Italiâ.

Et ſtantes &c. In excubiis ad portam Collinam, unam è Romæ portis; cum Hannibal tertio ab Urbe lapide caſtra poſuiſſet.

Nunc patimur &c. Pax diuturna multorum malorum nobis & ſcelerum cauſa fuit. Luxuries, bellis & quolibet hoſte crudelior, nos invaſit, & orbem à nobis victum vindicat, nóſque viciſſim perdit ac ſuperat.

Nullum &c. Senſus eſt: ex quo Roma imperio & opibus aucta eſt, vitiis omnibus abundare cœpit.

Hinc fluxit &c. Ex amiſſâ paupertate, ex victoriis noſtris, & rerum affluentiâ, natæ ſunt voluptates; venerunt in Urbem deliciæ Sybaritarum, &c. facti ſunt Romani ſimiles Sybaritis, Rhodiis, Tarentinis. Romam, colles vocat, quia Romæ ſeptem ſunt monticuli.

Sybaris. Eſt fluvii nomen, juxta urbem ejuſdem nominis, in eâ Italiæ parte, quæ magna Græcia dicta eſt, deliciis & luxu olim infamem.

Rhodos, & Miletos. Id eſt; luxuria Græca & Aſiatica in Urbem delata eſt. Miletus enim civitas eſt Græca, in finibus Ioniæ, & Cariæ, in Aſiâ minori: Rhodus autem eſt

Atque coronatum, & petulans, nitidúmque Tarentum.
Prima peregrinos obſcœna pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt ſæcula luxu
Divitiæ molles: quid enim Venus ebria curat?
Grandia quæ mediis jam noctibus oſtrea mordet;
Cùm perfuſa mero ſpumant unguenta Falerno;
Cùm bibitur conchâ; cùm jam vertigine tectum
Ambulat, & geminis exurgit menſa lucernis?
Nil non permittit mulier ſibi, turpe putat nil,
Cùm virides gemmas collo circumdedit; & cùm
Auribus extenſis magnos commiſit elenchos:
Intolerabilius nihil eſt, quàm fœmina dives.
Multis res auguſta domi eſt; ſed nulla pudorem
Paupertatis habet, nec ſe metitur ad illum,
Quem dedit hæc, poſuítque modum: tamen utile quid ſit

inſula, in mari Licio, Cariæ adjacens.

Atque coronatum &c. Pervenit ad nos mollities, & ebrietas Tarentinorum; qui roſis coronati, delibuti unguentis & madidi, potabant. Tarentum eſt civitas Calabriæ, in extremâ Italiæ parte.

Peregrinos. Græcorum, & exterorum.

Fregerunt &c. Corruperunt priſci temporis frugalitatem, & pudicitiam.

Quid enim &c. Quid ſceleris non facilè ſuſcipit impudicitia, ubi ad illam acceſſit ebrietas, cibi delicati, &c.

Grandia &c. Cùm homo impurus, vel, ſi mavis, mulier aliqua impudica, epulas in mediam uſque noctem producit, & exquiſitas dapes, ut oſtrea, v. g. comedit, &c.

Perfuſa mero &c. Vino unguenta & odores miſcebantur, ad majorem luxum; & ſic odorata fiebant vina. Porrò unguentum in imo poculo ponebatur, cui ſuperinfundebatur vinum, ut ambo faciliùs miſcerentur.

Conchâ. Poculo capaci, facto è piſcis teſtâ, ſeu conchâ, aut inſtar conchæ excavato.

Vertigine &c. Quia ſcilicet ebriis videtur domus circumagi, nutare: iiſdem pro unâ, lucernæ apparent duæ.

Virides &c. Monile è ſmaragdis.

Cùm auribus &c. Cùm auribus demiſſis, ac veluti extenſis ob gemmæ pondus, grandes appendit uniones. Sunt enim elenchi, margaritæ majores & oblongæ, inſtar ovi.

Multis res &c. Quamvis multis fœminis exiguæ ſint opes domi, nulla tamen pudore paupertatis inhibetur, quominus prodiga ſit, modúmque ſuarum fortunarum excedat in ſumptu faciendo; nulla eſt moderata & frugalis, ut pauperem decet.

Quem dedit hæc. Paupertas: id eſt, non ſpectat, non ſequitur modum, quem ipſi ſua paupertas præſcribit.

Tamen &c. Viri tamen, etiam qui prodigi ſunt, quærunt aliquando quæ ſibi utilia ſunt; & ſaltem de cultu ac

Proſpiciunt aliquando viri; frigúſque, famémque
Formicâ tandem quidam expavere magiſtrâ:
Prodiga non ſentit pereuntem fœmina cenſum.
Jámque eadem ſummis pariter minimíſque libido;
Nec melior, pedibus ſilicem quæ conterit atrum,
Quàm quæ longorum vehitur cervice Syrorum.
Ut ſpectet ludos, conducit Ogulnia veſtem,
Conducit comites, ſellam, cervical, amicas,
Nutricem, & flavam, cui det mandata, puellam.
Hæc tamen, argenti ſupereſt quodcumque paterni,
Lævibus Athletis, ac vaſa noviſſima donat.
Si gaudet cantu, radiant teſtudine totâ
Sardoniches; criſpo numerantur pectine chordæ,
Quo tener Hedymeles operam dedit; hunc tenet, hoc ſe
Solatur, gratóque indulget baſia plectro.
Quædam de numero Lamiarum, ac nominis alti,
Cum farre ac vino, Janum, Veſtámque rogabat,

victu ſollic'ti, ſibi proſpiciunt.
Formicâ &c. Formicæ exemplo didicerunt timere vitæ incommoda, & res neceſſarias parare.
Prodiga &c. At fœmina, ſi prodiga eſt, nullam quærendi aut retinendi censûs curam habet.
Cenſum. Opes, rem familiarem.
Libido. Dardi, profundendi.
Summis. Plebeiis & nobilibus.
Silicem quæ &c. Quæ per vicos ſilice ſtratos pedes incedit.
Syrorum. Lecticariorum.
Conducit. Adeo pauper eſt, ut veſtes pretioſas, comites, i. pediſſequas, deductores, &c. hæc omnia, inquam, utenda, & mox reddenda, pretio comparet.
Sellam. Geſtatoriam, in quâ vehatur.
Cervical. Pulvinum, quem capiti & dorſo ſubſternat.
Nutricem. Honorariam intellige fœminam, quæ nobilibus puellis cuſtos addi ſolet.
Puellam. Ancillam, cui, tanquam domina, imperet.
Argenti &c. Patrimonii.
Vaſa &c. Omnem ſupellectilem, uſque ad vaſa ultima, donat juvenibus athletis, quos iſto pretio ad pugnandum invitat.
Si gaudet &c. Si mulier amat cantum, canendo delectatur; emit citharam pretioſam, in quâ gemmæ pretioſæ radient, &c. numerat. i. numero & ordine percutit chordas ejuſdem teſtudinis, cum plectro criſpo, i. ſegmentato, ſive cælato & ornato, quo Hedymeles citharœdus operam dedit, i. uſus olim eſt, citharam percuſſit.
Quædam de &c. Id eſt, fœmina nobiliſſima: familia enim Lamiarum erat inter Romanas antiquiſſima.
Cùm farre &c. Cùm ſacrificarét Jano & Veſtæ; in ſacrificio Deos illos conſulebat ac ſciſcitabatur, an Pollio citharœdus ſperare deberet victoriam, & coronam è quercu, in

An Capitolinam deberet Pollio laurum
Sperare, & fidibus promittere. Quid faceret plus,
Ægrotante viro ? medicis quid triſtibus erga
Filiolum ? Stetit ante aram, nec turpe putavit
Pro citharâ velare caput, dictatáque verba
Protulit, ut mos eſt, & apertâ palluit agnâ.
Dic mihi nunc, quæſo, dic, antiquiſſime Divûm,
Reſpondes his, Jane pater ? magna otia Cæli !
Non eſt, ut video, non eſt quod agatur apud vos.
Hæc de comœdis te conſulit; illa tragœdum
Commendare volet: varicoſus fiet haruſpex.
  Sed cantet potiùs, quàm totam pervolet Urbem
Audax, & cœtus poſſit quàm ferre virorum,
Cúmque paludatis ducibus, præſente marito,
Ipſa loqui. Novit toto quid fiat in orbe
Hæc eadem, quid Thraces agant, quid Seres, & Indi;
Inſtantem regi Armenio, Parthóque, Cometem
Prima videt: famam rumoréſque illa recentes
Excipit ad portas; quoſdam facit iſſe Niphatem

muſico certamine, quod Domitianus inſtituerat in honorem Iovis Capitolini. Arguit ridiculum ſtudium, quo mulieres favebant citharœdis.

Fidibus &c. An ſuæ citharæ polliceri laurum poſſet Pollio.

Stetit. Sacrificaturi ſtabant ante aras, velato capite, & certa verba pronunciabant, dictante & præeunte haruſpice.

Pro citharâ. Pro citharœdo: pro felici ſucceſſu ejus cantûs, & citharæ.

Apertâ. Victimarum cæſarum exta & viſcera extracta conſulens, timuit ne quid infauſtum præſagirent.

Antiquiſſime Quia Deus eſt temporis.

Magna &c. Si habes ſatis otii, ut mulierculis te interrogantibus de citharœdo reſpondeas, oportet otioſos valde in cœlo Deos eſſe, neque illis eſſe quod agant.

Varicoſus. Is eſt qui venas crurum nimio ſanguine tumentes habet; quo laborare morbo ſolent ii, qui nimis diu ſtant in pedes. Hoc timere ſe haruſpici, id eſt, ſacerdoti & victimarum inſpectori, Poëta dicit, quia frequentibus muliercularum ſacrificiis adeſſe ſtans cogetur.

Sed &c. Invehitur jam in mulieres curioſas, & rerum novarum avidas. Præſtat illas, inquit, cantare & cantu delectari, quàm circumcurſare totam Urbem: quàm verſari in virorum cœtibus &c.

Paludatis. Indutis paludamento; quæ veſtis erat Imperatorum, cùm ad bellum graderentur.

Seres. Populi ſunt Aſiæ, ad Orientē, vicini Sinis, & Tartaris.

Inſtantem. Minitantem.

Facit &c Fingit fluvium Niphatem (eſt ille in Armeniâ, regione Aſiæ) ſupra ripas effuſum irruiſſe in agros.

In populos; magnóque illic cuncta arva teneri
Diluvio, nutare urbes, ſubſidere terras,
Quocumque in trivio, cuicumque eſt obvia, narrat.
Nec tamen id vitium magis intolerabile, quàm quòd
Vicinos humiles rapere, & concidere loris,
Exorata ſolet. Nam ſi latratibus alti
Rumpuntur ſomni, Fuſtes huc ocyus, inquit,
Afferte; atque illis dominum jubet ante feriri,
Deinde canem. Gravis occurſu, teterrima vultu,
Balnea nocte ſubit; conchas & caſtra moveri
Nocte jubet; magno gaudet ſudare tumultu,
Cùm laſſata gravi ceciderunt brachia maſſâ.
Convivæ miſeri interea ſomnóque, faméque,
Urgentur; tandem illa venit rubicundula, totum
Oenophorum ſitiens, plenâ quod tenditur urnâ
Admotum pedibus; de quo ſextarius alter
Ducitur ante cibum, rabidam facturus orexim,
Dum redit, & terram luto ferit inteſtino:

Subſidere. Deprimi, excavari.

Nec tamen. Crudeles jam inſectatur.

Humiles. Pauperes, infimos.

Exorata. Cùm ſe paſſa eſt exorari, & id à ſe impetrari, ne eos planè occidat.

Latratibus. Canis vicini.

Dominum. Canis.

Balnea &c. Cùm adire balnea de die poſſet, id noctu facit, importuno tempore.

Conchas. Vaſa majora, in morem concharum facta, quibus in balneo utebantur.

Caſtra. Supellectilem ad lavandum neceſſariam & inſtrumenta, non minori tumultu & trepidatione, quàm à militibus moventur caſtra, deportari jubet.

Sudare. Sudorem prolicere. Excitare hunc ſolebant plumbeâ maſſâ in manus ſumptâ, & in aërem ſæpe jactatâ. Hanc igitur maſſam mulier cùm ſæpe agitavit, & defeſſa eſt, tunc ſudat, addit clamores; & ingenti ſtrepitu hoc facit ambitioſè.

Conviva. Clientes, & alii, qui expectant dum ea redierit è balneis.

Rubicundula. Sudans nimirum, & fatigata è balneo, & maſſæ plumbeæ jactatione.

Oenophorum. Vas vinarium ingens.

Sitiens. Parata exhaurire; ita ſitiês, ut videatur hauſtura.

Tenditur. Quod vas vinarium plenum eſt, ac diſtenditur, quia urnam totam capit; & ipſi ante pedes adducitur.

De quo &c. Ex hoc oenophoro ducitur, id eſt, hauritur & bibitur à muliere, antequam cibum ſumat, unus ſextarius. Vini menſura eſt, quantùm fere uno grandiori hauſtu bibi poteſt.

Rabidam &c. Sententia eſt. Ille ſextarius faciet, ac provocabit mulieri, rabidam, i. magnam orexim, i. famem, ſeu

Marmoribus rivi properant, aut lata Falerno
Pelvis olet: nam ſic tanquam alta in dolia longus
Deciderit ſerpens, bibit, & vomit. Ergo maritus
Nauſeat, atque oculis bilem ſubſtringit opertis.
Interea fæda aſpectu, ridendáque multo
Pane tumet facies, aut pinguia Poppæana
Nequicquam ſpirat: quamquam illo lacte fovetur,
Propter quod ſecum comites educit aſellas,
Exul hyperboreum ſi dimittatur ad axem.
Sed quæ mutatis inducitur atque fovetur
Tot medicaminibus, coctæque ſiliginis offas
Accipit & madidæ, facies dicetur, an ulcus?
At ſi conſtituit, ſolitóque decentiùs optat
Ornari, & properat, jámque expectatur in hortis;
Componit crinem laceratis ipſa capillis
Nuda humeros Pſecas infelix, fruſtráque laborat.
Altior hic quare cincinnus? Taurea punit
Continuo flexi crimen, facinúſque capilli.
Quid Pſecas admiſit? quænam eſt hîc culpa puellæ,
Si tibi diſplicuit naſus tuus? Altera lævum

appetitum cibi; dum redit, i. dum ab eâ revometur, & ex ejus ſtomacho redibit, terrámque luto inteſtino, i. abluto ſtomacho & lavato ferior, cùm expuetur in terram & vometur. Solebant ſtomachum exonerare & lavare crebro vini hauſtu & vomitu.

Rivi. Vinum regeſtum à muliere fluit rivis in pavimentum ſtratum marmore.

Pelvis. Aliquando vomit in pelvem, ſeu lancem amplam, quæ vinum ideo redolet.

Serpens. Dicuntur ſerpentes vinum amare, cùmque illo ſe ingurgitarint, revomere, iterúmque haurire.

Bilem &c. Iracundiam coercet clauſis oculis: vel, temperat ſibi à vomitu, quem uxoris fœditas provocat, oculos avertendo.

Interea. Mulieres exagitat ſtudioſiores formæ. Illæ frontem pane madefacto oblinebant, ac poliebant.

Poppeana. Unguenta quædam, inventa à Poppæâ, Neronis uxore, quæ ad panem madefaciendum utebatur maximè lacte aſinino; unde illam Româ diſcedentem aſinæ vulgò 50. ſequebantur.

Hyperboreum. Boreæ ſubjectum, ſeptentrionalem.

Siliginis. Panis ſiliginei, i. puriſſimi & candidiſſimi, nunc cocti, nunc madefacti.

Conſtituit. Condixit in aliquem locum, v. g. in amœnos hortos ad deambulationem.

Pſecas. Nomen eſt ancillæ.

Quare. Voces dominæ querentis.

Taurea. Subaudi, ſcutica: lorum è corio taurino.

Si tibi &c. An peccat ancilla, ſi es, & tibi videris parum formoſa?

Altera. Ancilla, quæ par-

Extendit, pectítque comas, & volvit in orbem.
Eſt in conſilio matrona, admotáque lanis,
Emeritâ quæ ceſſat acu: ſententia prima
Hujus erit; poſt hanc ætate atque arte minores
Cenſebunt, tanquam famæ diſcrimen agatur,
Aut animæ. Tanta eſt quærendi cura decoris!
Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Ædificat caput. Andromachen à fronte videbis;
Poſt, minor eſt; aliam credas; cedo, ſi breve parvi
Sortita eſt lateris ſpatium, breviórque videtur
Virgine Pygmæâ, nullis adjuta cothurnis.
Nulla viri cura interea, nec mentio fiet
Damnorum; vivit tanquam vicina marito;
Hoc ſolo proprior, quòd amicos conjugis odit.
Illa tamen gravior, quæ cùm diſcumbere cœpit,
Laudat Virgilium, perituræ ignoſcit Eliſæ,
Committit vates, & comparat, inde Maronem,
Atque aliâ parte in trutinâ ſuſpendit Homerum.
Cedunt grammatici, vincuntur rhetores, omnis
Turba tacet; nec cauſidicus, nec præco loquatur,
Altera nec mulier; verborum tanta cadit vis.

tem capitis lævam comit, cùm dextram Pſecas pecteret.

Admotáque lanis. Præfecta domeſtico lanificio; quæ olim cùm eſſet una ex ancillis, hæræ comendæ & pectendæ deſtinatis, acúmque ad id crinalem tractaret, jam emerita, quaſi rudem accepiſſet, ceſſat, & ab eo ſoluta officio, lanificium exercet: hæc de ornatu dominæ conſulitur.

Andromachen. Uxorem Hectoris, proceram & prægrandem.

Poſt. Si eam à tergo aſpicias.

Cedo &c. Et ſanè quid aliud faciat? ſiquidem latus, i. corpus exiguum ipſi natura dedit, éſtque Pygmæâ muliere brevior, quando non induit cothurnos, hoc eſt, altiora calceamenta.

Damnorum. Quæ affert marito ſuis impenſis, & luxu.

Vicina. Quaſi non ejus eſſet conjux; adeo parum ejus detrimentis ac damnis tangitur.

Illa tamen &c. Sed moleſtiores cæteris ſunt mulieres illæ eruditæ, quæ de poëtis judicium ferunt, &c.

Diſcumbere. Ad menſam accumbere.

Peritura &c. Excuſat Didonem, quòd ſibi mortem attulerit, ubi ſe ab Ænéâ relictam vidit.

In trutinâ &c. Hoc eſt, examinat, & cum Virgilio comparat.

Cedunt &c. Superat illa mulier loquacitate ſuâ grammaticos omnes, & rhetores; imò tantus eſt ipſius clamor, tantâ vi, tanto impetu loquitur, ut coram eâ ſilere cogantur etiam ii, qui maximè clamoſi eſſe ſolent, ut præcones, &c.

Tot

Tot pariter pelves, tot tintinnabula dicas
Pulſari. Jam nemo tubas, atque æra fatiget;
Una laboranti poterit ſuccurrere Lunæ.
Imponit finem ſapiens & rebus honeſtis.
Nam quæ docta nimis cupit, & facunda videri,
Crure tenus medio tunicas ſuccingere debet,
Cædere Sylvano porcum, quadrante lavari.
Non habeat matrona, tibi quæ juncta recumbit,
Dicendi genus, aut curtum ſermone rotato
Torqueat enthymema, nec hiſtorias ſciat omnes,
Sed quædam ex libris & non intelligat. Odi
Hanc ego, quæ repetit, volvítque Palæmonis artem,

Tot pariter &c. Adeo verboſa & clamoſa hæc mulier eſt, ut, dum loquitur ſola, credas pulſari ſimul multas pelves, multa ſonare tintinnabula.

Iam nemò &c. Non eſt opus ut ad ſuccurrendum Lunæ utatur quis tubis, aut alio ſtrepitu: quandoquidem mulier unica id facere poteſt.

Laboranti. Eclipſim patienti. Putabat vulgus ſuperſtitioſum Lunam ideo deficere & pati eclipſim, quia magorum incantationibus vexaretur; & ei opem ferri, vímque magicam impediri, ſi tubæ & pelves pulſarentur; quo ſtrepitu fieret, ut Luna incantationes audire non poſſet.

Imponit &c. Philoſophatur etiam de ſummo bono: definit quænam res honeſtæ ſint, néce: quis illarum ſit finis, inſtar ſapientis, docet.

Nam quæ &c. Ironicè. Quando, inquit Poëta, doctam ſe profitetur & facundam, magis quàm fœminam deceat; deberet etiam ſumere oratoris, vel philoſophi veſtem, & alia omnia facere, quæ fiunt a viris litteratis, ut, ſacrificare Sylvano, &c.

Crure tenus &c Oratores enim, ut docet Quintilianus, demittebant tunicam paulùm infra genua, ad medios uſque poplites: eam ſupra attollere, centurionum erat; infra demittere, mulierum.

Cædere &c. Sacrificare, non Cereri, ut mulieres ſolebant, ſed Sylvano, ut poëtæ & viri litterati; qui, ut amabant ſeceſſum, & otia ſylvarum, ſolebant Sylvano, Deo ſylvarum, ſacrificare.

Quadrante &c. Lavari in publicis balneis, quadrantis pretio, ut pauperes philoſophi. Quadrãs erat quarta pars aſſis.

Non habeat &c. Ne ſit ea eruditione matrona, quæ tibi matrimonio juncta eſt, uxor tua, ut ex arte loquatur, & ſecundùm præcepta rhetoricæ, habeátque ſuum dicendi genus; vel, ut cognoſcat varia genera dicendi, grande, medium, humile, &c.

Aut curtum &c. Aut concitato ſermone jaculetur in adverſarium enthymemata. Enthymema eſt argumentum duabus conſtans propoſitionibus, dum tertia mente retinetur: quare dicitur curtum, hoc eſt, unâ propoſitione veluti truncatum; quæ ſi addatur, fiet ſyllogiſmus integer.

Quæ repetit &c. Quæ tam ſæ-

Servatâ ſemper lege, & ratione loquendi;
Ignotóſque mihi tenet antiquaria verſus;
Nec curanda viris Opicæ caſtigat amicæ
Verba: ſolœciſmum liceat feciſſe marito.
Bellonæ matríſque Deûm chorus intrat, & ingens
Antiſtes, cui rauca cohors, cui tympana cedunt
Plebeia, & Phrygiâ veſtitur bucca tiarâ.
Grande ſonat, metuíque jubet Septembris, & Auſtri,

pe repetit ac mente revolvit præcepta Grammaticæ, ut contra illa nunquam peccet. Fuit enim Palæmon celeberrimus Grammaticus, Quintiliani præceptor.

Antiquaria. Appellantur antiquarii, qui antiquitates, veteréſque authores callent, vel, qui verba antiqua, & ab uſu remota uſurpant, ut videantur eruditi.

Nec curanda &c. Id eſt, quæ tam exquiſitæ eſt diligentiæ, ut ſi quid minùs politè, aut congruè amica dixerit, confeſtim illam arguat; etiam ubi error eſt ita levis, ut negligi debeat vel à viris; quibus tamen vitiosè loqui longè magis indecorum eſt, quàm mulieribus.

Opicæ. Barbarè loquentis. Vide Sat. 3.

Liceat &c. Id eſt, poſſit impune maritus ſolœciſmum facere: ne ipſum ita ſeverè corripiat uxor, ſi forte quid ipſi minùs emendatum exciderit.

Bellonæ &c. Increpat jam mulieres ſuperſtitioſas, quæ conſulunt Bellonæ, Cybeléſque ſacerdotes, atque iis nimiùm credunt. Bellona Dea eſt, quæ bello præſidet; dicitur eſſe Martis ſoror.

Matríſque Deûm. Cybeles; cujus ſacerdotes orgia ſua & ſacra celebrabant, rotantes caput, tympana & ferramenta percutientes, brachia cultris diſſecantes, &c. & quaſi numine afflati divinabant.

Chorus intrat. Turba ſacerdotum Bellonæ, & Cybeles, domum alicujus mulieris ingreditur; ubi ſuas ſuperſtitiones, & inſanas divinationes exponat, indéque aliquid lucri faciat.

Et ingens &c. Et ſacerdotum illorum princeps, & ſpectatiſſimus, cui cedunt reliqui, tiaram gerens, grande ſonat, &c.

Rauca. Ob aſſiduos cantus.

Cui tympana &c. Id eſt, cui reliqui inferioris dignitatis, ac veluti plebeii ſacerdotes, qui pulſant tympana, velut plebs Principi & Regi cedunt.

Et Phrygiâ &c. Cujus os, vel, genæ tectæ ſunt tiaræ redimiculis. Erat enim tiara, pilei genus quoddam, ſeu potiùs infula, cujus lobi, ſeu retinacula & ligulæ, ſub mento connectebantur. Phrygiam vocat, quia Phryges tiarâ vulgò utebantur: quare & tiaram gerebant Cybeles ſacerdotes, ut qui in Phrygiâ primùm fuerant inſtituti.

Grande ſonat. Ore terrifico futura prædicit, & funeſta quædam minatur.

Metuíque &c. Denunciat mulieri autumnum, ac ventum meridionalem, qui vulgò autumno flat, ipſi morbos allaturum, ac perniciem, niſi &c.

Adventum, niſi ſe centum luſtraverit ovis,
Et xerampelinas veteres donaverit ipſi:
Ut quidquid ſubiti, & magni diſcriminis inſtat,
In tunicas eat, & totum ſemel expiet annum.
Hybernum, fractâ glacie, deſcendet in amnem;
Ter matutino Tiberi mergetur, & ipſis
Vorticibus timidum caput abluet: inde ſuperbi
Totum Regis agrum gelida, ac tremebunda, cruentis
Erepet genibus: ſi candida juſſerit Io,
Ibit ad Ægypti finem, calidâque petitas
A Meroë portabit aquas, ut ſpargat in æde
Iſidis, antiquo quæ proxima ſurgit ovili;
Credit enim ipſius dominæ ſe voce moneri:

Niſi ſe &c. Niſi ad placandos ſuperos, morbóſque avertendos ſacrificium fecerit, ſéque expiaverit, &c.

Ovis. Ova enim in luſtrationibus adhibebantur.

Xerampelinas. Veſtes coloris ſiccæ roſæ, vel, cujuſmodi eſt in autumnalibus vitis frondibus: quales veſtes vulgò matronæ Romanæ ferebant.

Ipſi. Sacerdoti.

Ut quidquid, &c. Ut omne periculum, quod imminet mulieri, derivetur in veſtes. Solebant enim veſtes, & imagines interdum ex lanâ factas ſuſpendere, in quas putabant iratos Manes bilem velut effundere, atque ipſis hominibus parcere.

Et totum &c. Et mala totius anni avertat illa donario veſtium facta ſacerdoti, & quaſi conſecratio.

Hybernum &c. Jubente ſacerdote illo, mulier timida & ſuperſtitioſa ter ſe lavabit in Tiberi per hyemem.

Vorticibus Fluctibus.

Superbi &c. Id eſt, campum Martium, qui priùs ager Tarquinii ſuperbi fuerat; Marti poſtea à Bruto conſecratus.

Cruentis &c. Percurret rependo nudis genibus, & ob varia offendicula cruentatis.

Si candida &c. Si à ſacerdote dicatur Io hoc jubere. Fuit illa Inachi filia; quæ à Jove in candidam vaccam mutata, mox priſtinæ formæ reſtituta, Iſis dicta eſt, & ab Ægyptiis culta fuit, nec non à Romanis poſtea.

A Meroë &c. Senſus eſt: afferet aquam Niliacam, quam ſpargat in templo Iſidis (quod eſt prope campum Martium) etiamſi petenda illa foret ab extremâ orbis parte. Eſt enim Meroë inſula, quam Nilus efficit in Æthiopiâ. Aquas calidas vocat, quia eſt illa inſula ſub Zonâ torridâ, ubi ardere omnia veteres putabant.

Antiquo &c. Ovile locus erat in campo Martio; ſic dictus, vel, quòd ibi Remus & Romulus oves olim paviſſe dicerentur; vel, quòd in eo Tarquinii greges ovium olim habuerant; unde & antiquum ovile appellat.

Credit enim &c. Credit enim ab ipſâ Iſide imperari, quæ ſacerdotes jubent; vel, ſe in ſomnis ab Iſide moneri.

En animam, & mentem, cum quâ Dii nocte loquantur!
Ergo hic præcipuum ſummúmque meretur honorem,
Qui grege linigero circumdatus, & grege calvo,
Plangentis populi currit deriſor Anubis.
Cùm dedit ille locum; cophino fœnóque relicto,
Arcanam Judæa tremens mendicat in aurem,
Interpres legum Solymarum, & magna ſacerdos
Arboris, ac ſummi fida internuntia Cœli;

En animam &c. Ironia eſt in ſacerdotem. Dignum enimvero hominem, cum quo loquantur nocte Dii, quem de futuris admoneant! vel, in ipſam mulierem, quæ ſe ab Iſide compellari noctu credat.

Ergo hic &c. Senſus eſt: igitur inter eos qui mulieres ſuperſtitione illigatas tenent, præcipuè colitur hic Iſidis ſacerdos, quem putant colloquia cum Iſide habere. Proximus ab illo eſt Judæus, vel, Chaldæus aliquis.

Qui grege &c. Deſcribitur ſacerdos Iſidis. Ille nimirum, qui perſonam ſuſtinens Anubidis, bovem Apim in Ægypto ſolet quærere, cum turbâ minorum ſacerdotum, veſtes è lino gerentium, & calvum, ſeu raſum, caput habentium, propter luctum ſcilicet amiſſi Numinis; curritque inſtar fanatici per Ægyptum, deridens tacitus & in ſinu ſtolidum populum, qui cum planctu Apim quærit. Fuit autem Apis Deus Ægyptiorum præcipuus: vitulus erat, quibuſdam notis inſignitus; quem, ubi certum vitæ tempus attigiſſet, necabant ſacerdotes, & alium ſimilem quærebant ingenti planctu.

Anubis. Sacerdos Iſidis; ſic dictus, quia perſonam Anubidis ſuſtinebat, ejúſque portabat ſimulachrum. Porrò Anubim narrant fuiſſe filium Iſidis, & Oſyridis Regis Ægyptiorum; à quibus ut Deus colebatur ſub ſpecie canis, quià olim, dum viveret, canem pro ſymbolo gentilitio & inſignibus ferebat.

Cùm dedit &c. Poſtquam abiit ſacerdos Iſidis ex alicujus ſuperſtitioſæ mulieris domo; ex Aricinâ ſylvâ venit Judæus, & furtim, quaſi ſacro quodam & religioſo tremore percitus, aliquid ſuperſtitioſum illi in aurem inſuſurrat, ut ab eâ extorqueat nummos.

Cophino &c. Id eſt, relictâ ſupellectile in ſylvâ Aricicinâ, ubi Judæi ejecti Româ degebant. Sunt qui dicant cophinum & fœnum à Judæis ferri ſolita, non tam ob egeſtatem, quàm ex inſtituto, & religionis causâ, quaſi monumenta toleratæ ſervitutis in Ægypto; ubi fæces & ſtercora à civitatibus cophino, ſeu corbe, exportare cogebantur, atque paleas, fœnum, & ſtipulas colligere, ad lateres conficiendos.

Judæa. Judæi ſacerdotes.

Solymarum. Judaïcarum.

Sacerdos arboris. Alludit ad Dodoneos ſacerdotes, qui reſponſa velut ex quercubus fatidicis deprompta reddebant. Ita illi Judæi, in Aricinâ ſylvâ habitantes, è ſuis arboribus videbantur oracula promere.

Summi fida &c. Promittit

Implet & illa manum, ſed parciùs: ære minuto,
Qualiacumque voles, Judæi ſomnia vendunt.
Teſtamentum ingens ſpondet, pulmone columbæ
Tractato, Armenius, vel Comagenus haruſpex;
Pectora pullorum rimatur, & exta catelli,
Interdum & pueri: faciet quod deferat ipſe.
Chaldæis ſed major erit fiducia: quidquid
Dixerit aſtrologus, credent à fronte relatum
Ammonis; quoniam Delphis oracula ceſſant,
Et genus humanum damnat caligo futuri.

ſe arcana, ſolis Superis cognita, ut fidelem interpretem, revelaturum.

Implet &c. Judæi divinationibus ſuis lucrum faciunt, & implent manum ſuam; ſed non tam facilè ac largè, quam ſacerdotes Iſidis, aut Chaldæi. Vel, mulier Romana ac ſuperſtitioſa manum implet Judæorum, &c.

Ære minuto &c. Exiguo pretio vendunt Judæi ſuas prædictiones, ſeu potiùs ſomnia mera, & ea quidem ficta ad voluntatem conſulentium, qualia optabis, tu qui eos conſulis &c.

Teſtamentum &c. Haruſpex, i. ſacerdos, qui ex haruæ, i. victimæ viſceribus aſpectis conſultiſque, prædicit futura, ſpondet alicui obventuram opimam hæreditatem, poſtquam aſpexit & tractavit, verſavitque in omnem partem pulmonem columbæ à ſe immolatæ.

Armenius &c. Armenia eſt in Aſiâ, inter montes, Taurum, & Caucaſum. Comagena verò eſt pars Syriæ, ſupra Ciliciam, in ortum excurrens uſque in Meſopotamiam, à quâ dividitur Euphrate fluvio.

Rimatur. Scrutatur.

Exta. Viſcera, inteſtina.

Catelli. Exigui canis.

Interdum &c. Imò non dubitabit puerum aliquem, fortè filium ipſius, à quo conſulitur, interficere, ut illius exta conſulat: faciétque homicidium, cujus poſtea ipſe delator & accuſator erit.

Chaldæis. Aſtrologis Babyloniis, & Syris, fides à ſuperſtitioſâ muliere maior habebitur.

Credent. Putabunt illud ab ipſo Jove Ammone pronuntiatum: hinc enim petuntur nunc oracula, quæ nulla jam eduntur Delphis.

Ammonis &c. Jovis Ammonis, qui in Lybiâ ſub arietis ſpecie colebatur, in templo, prope quod erat fons ſacer. Dicitur illud conditum à Baccho, quia cùm ſiti perirent ejus milites in arenoſis Lybiæ deſertis, ab occurrente ariete deducti ſunt ad fontem; quo reperto, aries non ampliùs viſus eſt: quare Jovem eſſe arbitrati ſunt, Baccho filio opem ferentem.

Delphis. Oppido Phocidis, ubi templum & oraculum erat, Apollinis. Hoc oraculum defecit, ac ſiluit, nato Chriſto. Vide Plut. de def. orac.

Et genus &c. Senſus eſt: homines ignorant futura: vel, ignoratio futuri homines vexat, & anxios habet, quaſi eâ pœnâ ob ſcelera damnatos.

Præcipuus tamen eſt horum, qui ſæpiùs exul,
Cujus amicitiâ, conducendâque tabellâ,
Magnus civis obît, & formidatus Othoni.
Inde fides arti, ſonuit ſi dextera ferro,
Lævâque; ſi longo caſtrorum in carcere manſit.
Nemo Mathematicus genium indemnatus habebit;
Sed qui pœne periit, cui vix in Cyclada mitti
Contigit, & parvâ tandem caruiſſe Seripho.
Conſulit ictericæ lento de funere matris,
Ante tamen de te Tanaquil tua: quando ſororem
Efferat, & patruos; quæ dentur tempora lucri.

Qui ſæpiùs &c. Qui ob ſcelera, vel ob vaticinia, ſæpè exulaverit: ut Ptolomæus ille (de quo agit Tacitus lib. 1. hiſtor.) qui Othoni, in exilium à Nerone miſſo, & graviora metuenti, affirmavit eum Neroni fore ſuperſtitem, imò imperaturum: quod alter mathematicus, nomine Seleucus, eidem confirmavit.

Cujus &c. Cujus Ptolomæi, vel Seleuci, amicitia erga Othonem, & pretioſa illa tabella, quâ Imperium ipſi prædixerat, cauſa fuit cur Galba interficeretur.

Conducendâque. Id eſt, dignâ quæ magno pretio ab Othone emeretur, utpote quæ Imperium ipſi promitteret.

Tabellâ. Chartâ, in quâ ſcripſerat Ptolomæus, vel Seleucus, quæ ex ſyderum inſpectione de fortunâ Othonis conjiciebat.

Magnus civis. Sergius Galba, ſeptimus Romanorum Imperator, Othonis æmulus, eique idcirco inviſus & formidatus; quem magnum civem appellat, fortè quia vir optimus fuit, & Reipublicæ amantiſſimus.

Inde fides &c. Faciliùs creditur alicui mathematico, ſi fuit aliquando in vincula conjectus: ſi manus ejus ferreis catenis vinctæ ſonuerunt.

Caſtrorum &c. Scilicet, ſi quis aſtrologus alicui duci exercitûs victoriam promitteret, detinebatur ſæpè in caſtrorum carcere, donec rei eventus veritatem prædictionis comprobaſſet.

Nemo &c. Nemo creditur genium, ſive, animum præſcium, & ſcientiam futuri habere, qui non fuerit damnatus ob ſuas vaticinationes.

Sed qui pœne &c. Sed qui pœne morti addictus fuit, idque inſtar beneficii vix obtinuit, ut in inſulam aliquam è Cycladibus, puta Seriphum, mitteretur in exilium; & ab eâ tandem revocaretur.

Conſulit &c. Uxor tua aſtrologos conſulit de morte matris ſuæ, quam ictero laborantem lentiùs & tardiùs mori dolet: ſed tamen priùs de tuâ, quàm de matris morte conſulit.

Ictericæ. Ictero laborantis. Icterus eſt ſuffuſio bilis flavæ per totum corpus.

Tanaquil tua. Tanaquil fuit uxor Tarquinii Priſci, Romanorum Regis, aſtrologiæ ſtudioſiſſima: ponitur hoc in loco pro qualibet uxore, ſcientiæ iſtius curioſâ.

Efferat. Sepeliat.

Quæ dentur &c. Quæ ſint tem-

Illius occurſus etiam vitare memento,
In cujus manibus, ceu pinguia ſuccina, tritas
Cernis ephemeridas; quæ nullum conſulit, & jam
Conſulitur; quæ, caſtra viro patriámque petente,
Non ibit pariter, numeris revocata Thraſylli.
Ad primum lapidem vectari cùm placet, hora
Sumitur ex libro; ſi prurit frictus ocelli
Angulus, inſpectâ geneſi, collyria poſcit.
Ægra licèt jaceat, capiendo nulla videtur
Aptior hora cibo, niſi quam dederit Petoſiris.
Divitibus reſponſa dabit Phryx augur, & Indus
Conductus dabit, aſtrorum mundíque peritus,
Atque aliquis ſenior, qui publica fulgura condit.
Plebeium in circo poſitum eſt, & in aggere fatum.

pora opportuna lucro faciendo, vel fortè, conſanguineorum morti, quam lucro apponit.

Illius &c. Senſus eſt: cave ne ducas uxorem, quæ ipſa aſtrologiam profiteatur.

Tritas. Crebro attritu pingues & pellucidas; quale eſt electrum, ſeu ſuccinum.

Ephemeridas. Libellos, in quibus notatur quæ ſit aſtrorum ſingulis diebus collocatio, motus, compoſitio cum aliis & ordo.

Conſulitur. Quaſi magiſtra, & divinandi ſcientiſſima.

Quæ caſtra &c. Quæ maritum caſtra aut patriam petentem non comitabitur, impedita Thraſylli ſupputationibus, divinationibus, vaticiniis. Fuit is nobilis aſtrologus, qui Tiberii tempore florebat.

Ad primum &c. Id eſt, ſi velit curru vehi, vel ad unum uſque ab Urbe milliare: milliaria enim ſingula lapide notabantur; ita ut primus lapis primum milliare ſignificaret, ſecundus ſecundum &c.

Hora ſumitur &c. Conſulit ephemerides, quâ horâ proficiſcendum ſit.

Si prurit &c. Si dolet angulus oculi, attritus fricando & exaſperatus; inſpicit geneſim, hoc eſt, nativitatis thema, ſive horoſcopum, antequam petat & admoveat collyria, id eſt remedia, quæ curandis oculorum morbis vulgò adhibentur. Quaſi dicat vel in rebus minimis aſtrologiam conſulere.

Petoſiris. Id eſt, ratio ſyderum tradita à Petoſiri, inſigni aſtrologo Ægyptio.

Divitibus. Mulieribus ditioribus dabit reſponſa, & oracula quaſi ſua pronunciabit aliquis augur è Phrygiâ. Phryges auguriis maximè erant dediti.

Indus. Dabit etiam reſponſa Indus aliquis, mercede ad id conductus, &c.

Qui &c. Denique aliquis è ſenioribus Romanis ſacerdotibus, qui ſolent condere & claudere loca fulmine percuſſa. In iis locis aram excitabant, bidentes mactabant, ſpatium claudebant: hoc vocabatur fulmina condere. Vide Perſ. ſat. 2.

Plebeium &c. Plebeiæ & infimæ ſortis mulieres fata ſua

Quæ nullis longum oſtendit cervicibus aurum,
Conſulit ante Phalas, Delphinorúmque columnas,
An ſaga vendenti nubat, caupone relicto.
Hic magicos affert cantus, hic Theſſala vendit
Philtra, quibus valeat mentem vexare mariti:
Inde animi caligo, & magna oblivio rerum,
Quas modò geſſiſti: tamen hoc tolerabile, ſi non
Et furere incipias, ut avunculus ille Neronis,
Cui totam tremuli frontem Cæſonia pulli
Infudit. Quæ non faciet, quòd Principis uxor?
Ardebant cuncta, & fractâ compage ruebant;
Non aliter, quàm ſi feciſſet Juno maritum

exquirunt ab hariolis, in circo & plateâ publicâ verſantibus, aut in aggere Tarquinii, qui ab Eſquilinâ portâ adCollinam munitus & ductus fuit à Tarquinio ſuperbo.

Quæ &c. Quæ mulier non fert auream in collo torquem. Nullis cervicibus ferre, pro, non ferre in cervicibus: ſic, nullus dubito, pro, non dubito.

Phalas. Conſulit Aſtrologum vilem ante Phalas. Sunt ligneæ turriculæ & fabricæ, quæ in circo ad ſpectandum extruebantur. Erant ad ejuſdem circi ornatum columnæ marmoreæ, & iis impoſiti Delphines è ſaxo; prope quas columnas verſabantur iſti plebeii aſtrologi & tralatatii.

An ſaga. Conſulit an debeat nubere potius venditori ſagorum, quàm cauponi alicui. Saga ſunt pallia militaria.

Hic magicos &c. Invehitur in magicas artes mulierum. Hic, inquit, hoc eſt, magus aliquis & incantator, incantamenta mulieri proponit, quibus illa ſceleris aliquid moliatur.

Hic Theſſala &c. Alter quiſpiam veneficus philtra vendit, hoc eſt, potiones amatorias. Theſſalas vocat, quia Theſſalia olim veneficiis & magicis artibus fuit famoſa.

Mentem vexare &c. Maritos dementes reddere, inſanos præ amoris impotentiâ facere.

Inde animi &c. Ex his philtris fit maritus quaſi ſtupidus, & amittit memoriam rerum recentiſſimarum.

Avunculus &c. Caligula, tertius Romanorum Imperator, Agrippinæ matris Neronis frater; qui ab uxore Cæſoniâ creditur potatus amatorio quodam medicamento, quod eum in furorem verterit.

Tremuli &c. Id eſt, carunculam è fronte recèns nati pulli equini, ſeu hippomanes, ipſi in juſculum infudit. Porrò hippomanes in veneficiis, philtriſque conficiendis, aptiſſimum dicebatur.

Quæ non &c. Quænam privata mulier non audebit facere, quòd Imperatoris uxor fecit?

Ardebant. Caligulâ in furorem verſo, deflagrabat totum Imperium; id eſt, perturbatum, & veluti ruptis compagibus quibus continebatur, diſſolutum eſt: ſævitiam enim ille incredibilem in omnes exercuit.

Non ſecus &c. Non aliter, quàm orbis totus deflagraſſet,

Inſanum : minùs ergò nocens erit Agrippinæ
Boletus ; ſiquidem unius præcordia preſſit
Ille ſenis, tremulúmque caput deſcendere juſſit
In Cœlum, & longâ manantia labra ſalivâ.
Hæc poſcit ferrum, atque ignes, hæc potio torquet,
Hæc lacerat mixtos Equitum cum ſanguine Patres.
Tanti partus equæ, tanti una venefica conſtat.
Vos ego, pupilli, moneo, quibus amplior eſt res,
Cuſtodite animas, & nulli credite menſæ :
Livida materno fervent adipata veneno.
Mordeat ante aliquis quidquid porrexerit illa
Quæ peperit, timidus præguſtet pocula pappas.
Fingimus hæc, altum ſatyrâ ſumente cothurnum ;
Scilicet, & finem egreſſi, legémque priorum,

ac miſerè perturbatus fuiſſet, ſi Jupiter fuiſſet à Junone per aliquod ejuſmodi philtrum dementatus.

Minùs ergo &c. Minùs igitur peccavit Agrippina, uxor Claudii Imperatoris, dum maritum boleto venenato interfecit, quàm Cæſonia, quæ Caligulam, philtro dato, in inſaniam egit, & vivere illum paſſa eſt in Romanorum exitium.

Siquidem &c. Siquidem unus tantùm ſenex illo boleto extinctus eſt : iſto autem Cæſoniæ poculo totus Romanus orbis peſſundatus.

Deſcendere &c. Quia inter Deos relatus eſt Claudius.

Et longâ &c. Erat enim Claudius tremulo capite, ſpumante rictu, humentibus naribus &c. *Suetoń.*

Hæc poſcit &c. Senſus eſt : hæc autem potio, & philtrum Cæſoniæ, Caligulam in furioſam crudelitatem impulit, fecitque ut ille ferrum & ignes expediret in Senatores, & Equites Romanos.

Tanti &c. En quæ mala unum venenatum poculum, ex equini pulli carunculâ confectum, en quæ mala una mulier venefica orbi intulit!

Amplior eſt res. Ampla patrimonia.

Cuſtodite &c. Id eſt, cavete vobis diligenter, & timete ab omni ferculo, cùm ubique ſit periculum veneni.

Livida materno &c. Pinguia & opima quæque fercula nigra ſunt & livida ob venenum, quod iis matres veſtræ admiſcuerunt.

Illa quæ peperit. Ipſa mater, quæ vos veneno vult tollere, ut bonis veſtris locupletata, alteri marito nubat.

Pappas. Altor aliquis & cuſtos pupilli, de ipſius ſalute ſollicitus.

Fingimus &c. Aliquis fortaſſe arguet, ea fingere me, & tragicè deſcribere ; quæ nunquam geſta fuerint. Sed nimiùm vera loquimur ; & utinam vera non eſſent, quæ de impiis matribus dicimus!

Cothurnum. Cothurnus eſt calceamenti genus altioris, quo utebantur tragici actores : hîc ſumitur pro ſtylo altiori, & tragico.

Scilicet & finem &c. Progredimur ſcilicet ultrà legem &

Grande Sophocleo carmen bacchamur hiatu,
Montibus ignotum Rutulis, cælóque Latino.
Nos utinam vani: ſed clamat Pontia; Feci,
Confiteor, pueríſque meis aconita paravi,
Quæ deprenſa patent; facinus tamen ipſa peregi.
Túne duos unâ ſæviſſima vipera cœnâ?
Túne duos? ſeptem, ſi ſeptem fortè fuiſſent.
Credemus tragicis, quidquid de Colchide torvâ
Dicitur, & Progne: nil contra conor; & illæ
Grandia monſtra ſuis audebant temporibus; ſed
Non propter nummos: minor admiratio ſummis

morem poëtarum veterum ſatyricorum, qui nonniſi res veras & minimè fabuloſas in ſatyris ſuis perſecuti ſunt: nos verò eodem impetu ac ſtylo, quo Sophocles, nobilis ille Græcorum tragœdus uſus eſt, jactamus nos, more tragicorum, in rebus diris, fictiſque perſequendis, quæ Romanis prorſus ignotæ ſunt.

Bacchamur. Id eſt, furore quodam poëtico perciti, inſtar veluti Bacchantium, magno clamore, & plenis faucibus inſectamur.

Montibus &c. Id eſt, Italiæ, Romanis. Rutuli enim populi fuerunt Italiæ, quorum Rex olim Turnus fuit.

Nos utinam &c. Utinam vana & ficta loqueremur! ſed fatetur Pontia ſe id ſceleris admiſiſſe.

Pontia. Pub. Petronii filia, Vecti Bolani uxor, quæ duos ex Bolano filios veneno ſuſtuli, ut adultero nuberet, idque, detecto ſcelere, profiteri palam coacta eſt.

Aconita. Aconitum eſt herba inter ſaxa naſcens, quæ venenum habet præſentiſſimum.

Túne duos &c. Túne, inquit Poëta, ô mulier omni viperâ crudelior, filios duos unâ cœnâ intercmiſti?

Vipera. Viperæ matrem dicuntur enecare, & alvo illius ruptâ, in lucem prodire.

Septem &c. Reſponſio Pontiæ: Imò ſeptem interfeciſſem, ſi mihi ſeptem fuiſſent.

Credemus &c. Poëtæ verba ſunt: Jam, inquit, non ſunt incredibilia, quæ narrantur à poëtis tragicis de Medeâ, &c.

Colchide. Medeâ, quæ relictam ſe ab Jaſone videns, liberos ex eo ſuſceptos coram ipſo trucidavit. Dicitur Colchis, quia fuit filia Æetæ, Colchorum, qui Aſiæ populi ſunt, Regis.

Progne. Filiâ Pandionis, Athenienſium Regis, quæ Ityn filium coctum Tereo viro ſuo appoſuit, ut ulciſceretur injuriam, ſorori ſuæ Philomelæ ab eodem Tereo illatam.

Nil contra conor. Nihil affero in contrarium, ultro aſſentior illis portentis, quæ narrantur de Medeâ, &c.

Grandia monſtra. Id eſt, ingentia ſcelera, & à naturâ maximè abhorrentia.

Sed non &c. Ut noſtræ faciunt.

Minor &c. Non adeo mirandum nobis videri debet monſtra quædam ſcelerum edi à mulieribus, quoties iracundiâ incitatæ illa committunt.

Debetur monſtris, quoties facit ira nocentem
Hunc ſexum: rabie jecur incendente, feruntur
Præcipites, ut ſaxa jugis abrupta, quibus mons
Subtrahitur, clivóque latus pendente recedit:
Illam ego non tulerim, quæ computat, & ſcelus ingens
Sana facit. Spectant ſubeuntem fata mariti
Alceſtim: & ſimilis ſi permutatio detur,
Morte viri cupiant animam ſervare catellæ.
Occurrent multæ tibi Belides, atque Eryphilæ;
Manè Clytemneſtram nullus non vicus habebit:
Hoc tantùm refert, quòd Tyndaris illa bipennem

Rabie &c. Stimulante iracundiâ, veluti præcipites aguntur in omne facinus; non ſecus ac prærupta ſaxa, & è montibus deciſa, cùm ſubtrahuntur à monte reliquo; & unum latus montis in declivi & præcipiti poſitum revellitur ab toto corpore & recedit.

Computat. Deliberat, quo pacto ſcelus exequatur; rationem ſecum init faciendi ſceleris.

Sana. Prudens, mentis compos, non ex irâ, aut aliquâ animi perturbatione.

Spectant &c. In ludis theatralibus repræſentatam vident Alceſtim, pro marito ſuo morientem. Hæc Peliæ, Regis Theſſaliæ, filia fuit, & Admeti uxor: qui cùm morti jam proximus ex oraculo didiciſſet ſanari ſe non poſſe, niſi pro ipſo mortem vellet aliquis oppetere, cæteris recuſantibus, Alceſtis uxor ſponte ſe morti obtulit.

Et ſimilis &c. Si ſimilis daretur permutatio & optio, ut vitum alterius morte ſervarent; redimerent vitam catellæ morte viri, id eſt, mallent mori virum, quàm caniculum.

Occurrent &c. Reperientur multæ mulieres, quæ ſimiles Belidibus &c. maritos ſuos interfecerint.

Belides. Filiæ Danaï 50. quæ unâ nocte maritos ſuos, juſſu patris, interfecerunt, unâ dumtaxat exceptâ, quæ marito ſuo pepercit. In tanti pœnam ſceleris dolium pertuſum perpetuò implere aquâ dicuntur apud Inferos. Vocantur Belides ab avo Belo, qui Rex Ægypti fuit; Danaïdes, à patre Danao.

Eryphila &c. Eryphila vatem Amphiaraum, maritum ſuum, monili à Polynice corrupta, prodidit. Is in latebris ſe abdiderat, ne ad bellum Thebanum iret, ubi periturum ſe prævidebat; & periit revera, diſcedente terrâ cum curru abſorptus.

Manè &c. Senſus eſt: non eſt quòd diu expectes; cras manè reperies in omnibus vicis uxores, à quibus viri fuerint interfecti; ut Agamemnon, è bello Trojano rediens, à Clytemneſtrâ, in gratiam Ægyſthi adulteri, interfectus eſt.

Hoc tantum &c. Eſt hoc dumtaxat diſcrimen inter Clytemneſtram, & hujus ævi mulieres, quòd illa ſtolidè ſumpſit ſecurim ad interficiendum maritum; iſtæ verò clam veneno tollunt.

Tyndaris. Clytemneſtra, Tyndari filia.

Inſulſam, & fatuam dextrâ, lævâque tenebat;
At nunc res agitur tenui pulmone rubetæ,
Sed tamen & ferro; ſi prægustaret Atrides
Pontica ter victi cautus medicamina Regis.

At nunc &c. Non jam utuntur ferro mulieres ad necandos maritos, ſed veneno ex ranæ rubetæ pulmone facto, clam & tutiùs id faciunt: paratæ tamen & ferro maritos conficere, ſi ſe aliquo medicamine tutos à veneno illi præſtiterint.

Si prægustaret &c. Id eſt, ſi maritus præmuniret ſe antidoto, quali uſus eſt Mithridates, qui adverſùs venena invenit antidotum, quod ipſius nomine Mithridaticum appellatur. Pontica vocat medicamina, quia Mithridates Rex fuit Ponti in Aſiâ, qui per annos fere 40. bella cum Romanis geſſit, térque ab illis victus eſt, nempe à Syllâ, Lucullo, & Pompeio.

Atrides. Significat in hoc loco maritum quemlibet, cui uxor infenſa ſit, ut Clytemneſtra Agamemnoni Atridæ, id eſt, Atræi filio.

SATYRA VI.

SATYRA VII.

In literarum contemptores.

ET ſpes, & ratio ſtudiorum in Cæſare tantùm ;
Solus enim triſtes hac tempeſtate Camœnas
Reſpexit, cùm jam celebres, notíque poëtæ
Balneolum Gabiis, Romæ conducere furnos
Tentarent ; nec fœdum alii, nec turpe putarent
Præcones fieri, cùm deſertis Aganippes
Vallibus, eſuriens migraret in atria Clio.
Nam, ſi Pieriâ quadrans tibi nullus in umbrâ
Oſtendatur, ames nomen, victúmque Machæræ,

Et ſpes. Eruditi nullam habent jam ſpem alicujus utilitatis è litteris conſequendæ, nullam rationem cur litteras colant, niſi in Cæſaris liberalitate & benevolentiâ.

Cæſare. Domitiano : qui, quamvis eſſet crudelis & flagitioſus, litteratis tamē favebat, iiſque præmia publicè conſtituit. Vide Suet. c. 4. Adde quòd ſub eo vixit Paris, de quo fit mentio in hac Satyrâ, & Statius, qui ſuam eidem Imperatori Thebaïdem inſcripſit.

Triſtes &c. Id eſt, neglectos & inopes poëtas miſeratus eſt.

Cùm jam &c. Cùm inopiâ coacti poëtæ celeberrimi, Romæ, & in aliis oppidis Italiæ, jam cogitarent de dandâ operâ ſordidis artibus, v. g. balneatoriæ, & furnariæ, ut ex iis victum ſibi quærerent.

Furnos conducere. Pecuniam accipere pro calefaciendis furnis, vel, pro coquendo in illis pane.

Cùm deſertis &c. Senſus eſt : cùm eſurientes Muſæ, relicto Parnaſſo, & amœnis vallibus, quæ ſunt propè Aganippen ; hoc eſt, cùm miſeri poëtæ, neglectis carminibus, ad victū quærendum conferrent ſe in atria.

Aganippes. Aganippe, fons eſt Bœotiæ, Muſis ſacer.

In atria. In atria divitum, ut eorum eſſent clientes, ut ab iis nummorum aliquid, aut ſportulam peterent. Vel, atria Licinia intelligit, locum in foro, quò convenire ſolebant præcones, & ubi auctiones fiebant.

Clio. Eſt una è Muſis : ſignificatur poëta quilibet, Muſarum cultor.

Nam ſi &c. Si enim tu, colendis Muſis & litteris, nihil lucri facis, & arca tua manet ſemper vacua ; pr ſtat tibi eſſe præconem, qualis eſt Machæra, præco ille celebris.

Pieriâ in umbrâ. Id eſt, in colendis ſtudiis, in frequentandis Muſarum montibus. Legunt alii, *Pieriâ in arcâ* ; per quam hîc intelligit hominis eruditi arcam. Pieria mons eſt Græciæ, Muſis ſacer, quæ ab illo monte Pierides appellantur.

Quadrans. Id eſt, ne mini-

Et vendas potiùs commiſſa quod auctio vendit
Stantibus, œnophorum, tripodes, armaria, ciſtas,
Halcyonem Bacchi, Thebas, & Terea Fauſti.
Hoc ſatiùs, quàm ſi dicas ſub judice, Vidi,
Quod non vidiſti: faciant Equites Aſiani,
Quanquam & Cappadoces faciant, Equitéſque Bithyni,
Altera quos nudo traduxit Gallia talo.
Nemo tamen ſtudiis indignum ferre laborem
Cogetur poſthac, nectit quicumque canoris
Eloquium vocale modis, laurúmque momordit.
Hoc agite, ô juvenes: circunſpicit, & ſtimulat vos,

ma quidem pecunia: quadrans enim eſt quarta pars aſſis.

Commiſſa &c. Id eſt, præſis auctionibus, & quæ tibi commiſſa erunt vendas. Præco enim auctioni præerat, & res ſibi commiſſas publicè vendebat: unde dicitur ipſi commiſſa auctio.

Stantibus. Emptoribus circumſtantibus.

Oenophorum. Vas vinarium.

Armaria, ciſtas. Loculos, ubi libri, aut aliæ res reponuntur.

Halcyonem. Bacchi, vilis poëtæ, tragœdiam de Halcyone, Ceycis uxore; quæ cùm mariti cadaver ad litrus ejectum vidiſſet, in mare ſe dejecit, & in avem converſa eſt halcyonem, quâ nidificante mare ſemper trãquillum eſſe dicitur.

Thebas &c. Fauſti, vilis poëtæ, tragœdiam de rebus Thebaïcis; de Oepido, Laïo, Etheocle, & Polinice &c. nota eſt hiſtoria. Item ejuſdem tragœdiam de Tereo, Rege Thraciæ, marito Prognes, de quo ſa. 6. ſub finem.

Hoc ſatiùs &c. Te præconem eſſe præſtat, quàm falſum teſtẽ.

Sub judice. Id eſt, coram.

Equites &c. Servi ex Aſiâ, Cappadociâ &c. deducti in Italiam, jam Equites Romani facti: quare illos per contemptum Equites Aſianos vocat. Porrò Cappadocia, Bithynia, & Galatia &c. regiones ſunt Aſiæ minoris, unde ſervi frequentes Romam advehebantur; ubi per malas artes ad primos Reipub. honores emergebant.

Altera &c. Qui ex Galatiâ Romam, nudis ob inopiam pedibus, venales olim traducti, ſeu, tranſvecti ſunt. Galatiam hîc vocat alteram Galliam, quia nempe profecti in Aſiam Galli regionem illam incoluere.

Indignum &c. Nemo poëta in poſterum cogetur ob egeſtatem exercere artes indignas, hoc eſt, indecoras hominibus doctis.

Nectit &c. Quiſquis verſus facit, qui orationem eloquentem & ſonoram aſtringit numeris.

Laurum. Qui honorem lauri, & gloriam artis poëticæ deguſtavit: vel, qui eſt poëſi initiatus, & ſacer Apollini: laurus enim Phœbo ſacra eſt; & ſi quis ejus folia dentibus tereret, is furorem poëticum faciliùs concipere credebatur.

Hoc agite. Incumbite jam, ô vates, in poëticam ſedulò, & acriter.

Circumſpicit &c. Imperator

Materiámque ſibi Ducis indulgentia quærit.
Si qua aliunde putas rerum expectanda tuarum
Præſidia, atque ideo croceæ membrana tabellæ
Impletur; lignorum aliquid poſce ocyus, & quæ
Componis, dona Veneris, Teleſine, marito,
Aut clude, & poſitos tineâ pertunde libellos.
Frange miſer calamos, vigilatáque prælia dele,
Qui facis in parvâ ſublimia carmina cellâ;
Ut dignus venias hederis, & imagine macrâ.
Spes nulla ulterior; didicit jam dives avarus
Tantùm admirari, tantùm laudare diſertos,
Ut pueri Junonis avem. Sed defluit ætas
Et pelagi patiens, & caſſidis, atque ligonis:
Tædia tunc ſubeunt animos; tunc ſéque, ſuámque

vos incitat ad ſcribendum, nihilque aliud expectat, quàm ut aliquos reperiat idoneos, in quibus remunerandis ſuam indulgentiam & liberalitatem exerceat.

Si qua &c. O Teleſine, (poëtæ nomen eſt, ad quem hanc ſatyram ſcribit) ſi mercedem ſtudiorum tuorum, opémque aliunde, quàm à liberalitate Imperatoris expectas, & eâ ſpe fretus, libros imples carminibus; falleris, & rectiùs carmina tua librόſque in ignem conjicias, quàm inani labore conficiaris.

Croceæ. In membranis ſcribebant Romani, quæ erant duplicis coloris: exterior pars erat lutei, ſeu crocei coloris, interior candidi.

Impletur. Supple, carminibus.

Lignorum &c. Ad ignem ſcilicet excitandum.

Marito Veneris. Vulcano, hoc eſt, igni.

Clude. Id eſt, claude, incluſos in ciſtâ preme, & abſconde.

Tineâ. Blattis ac tineis pertundi, ſeu, perforari patere.

Vigilatáque &c. Carmina, quæ de bellis magno labore, multiſque vigiliis, elucubraſti.

Hederis. Coronâ ex hederis, quæ poëtis dari ſolebat.

Imagine macrâ. Statuâ aliquâ & imagine, quæ tibi nihil proſit ad inopiam tuam ſublevandam, adeóque macra & ſterilis ſit: vel, quæ repræſentet maciem tuam, ex contentione ſtudii contractam.

Spes nulla &c. Nihil eſt ultra quod ſperes, præter ſtatuam, aut hederas: nihil nummorum ſpera.

Ut pueri &c. Ut pavonem mirantur pueri. Vocatur pavo avis Junonis, quia Junoni ſacra erat; & ipſius caudæ centum Argi oculos inſeruiſſe Juno dicebatur.

Sed defluit &c. Interim miſeri poëtæ vita & robur perit, tranſitque ſenſim in ſtudio inutili ætas militiæ, & agriculturæ idonea.

Pelagi. Artis nauticæ.

Caſſidis. Militiæ.

Ligonis. Agriculturæ.

Tunc. Cùm eſt ſenior; cùm videt optimam vitæ partem elapſam.

Terpſichoren odit facunda & nuda ſenectus.
Accipe nunc artes, ne quid tibi conferat iſte
Quem colis, & Muſarum & Apollinis æde relictâ,
Ipſe facit verſus, atque uni cedit Homero
Propter mille annos: at ſi dulcedine famæ
Succenſus recites, Maculonus commodat ædes;
Ac longè ferrata domus ſervire jubetur,
In quâ ſollicitas imitatur janua portas.
Scit dare libertos extremâ in parte ſedentes
Ordinis, & magnas comitum diſponere voces.
Nemo dabit regum, quanti ſubſellia conſtant,
Et quæ conducto pendent anabathra tigillo,

Terpſichoren. Id eſt, ſtudia poëtica; Terpſichore una eſt Muſarum.

Facunda &c. Ipſe poëta jam ſenex, inópſque, licèt eloquens.

Accipe &c. Audi jam quibus utatur artibus, ne tibi nummos tribuat dives ille, quem ut cliens quotidie, relictâ Muſarum æde, colis ſequeriſque. Primò ipſe verſus facit, quos nempe tibi pro tuis verſibus donet, quippe quos tuis nihilo deteriores credit.

Quem colis &c. Quem ut colas, ſtudia omittis, vel, relinquis commercium poëtarum, qui ſolebant frequentes convenire in ædem Muſarum, & in templum Apollinis Palatini; in cujus aditu bibliothecam Auguſtus extruxerat, à poëtis frequentari ſolitâ.

Atque uni &c. Uni Homero putat ſe cedere, patitur unum Homerum ſibi anteferri.

Propter &c. Neque idcirco quòd Homerus fuerit ingenioſior; ſed quia mille annis eſt antiquior.

At ſi &c. Quòd ſi tu, ô poëta, velis tuos verſus recitare publicè ſpe gloriæ impulſus, dives patronus domum ſuam ad id tibi commodabit.

Maculonus. Dives quiſpiam.

Ac longè &c. Tibi recitanti ſervire jubetur; hoc eſt, tibi commodatur domus à divite.

Ferrata &c. Superbiam notat divitum Romanorum, quorum januæ, ferreis obicibus & peſſulis undique clauſæ, inſtar erant portarum obſeſſæ civitatis, & hoſtium metu ſollicitæ, hoc eſt, non minori diligentiâ cuſtodiebantur.

Scit dare &c. Ille dives jubet in gratiam tuam, ut è ſuis libertis aliqui, in remotiori parte aulæ, in quâ declamas tuos verſus, & in ultimis ordinibus cathedrarum ſedeant, qui quidem ſint valentiori voce & bonis lateribus, ut tibi identidem applaudant, cæteróſque auditores exemplo ſuo ad plauſum dandum excitent.

Comitum. Clientum, aſſeclarum.

Regum. Divitum patronorum.

Quanti &c. Pretium, quo conduxiſti ſubſellia & anabathra, hoc eſt, gradus & ſcalas, quæ ſuſpenſæ ſunt ad tigillum, ſeu trabem à te pretio conductam; per quas ſcalas aſcendis ad ſuggeſtum unde declamas.

Quæque reportandis poſita eſt orcheſtra cathedris.
Nos tamen hoc agimus, tenuíque in pulvere ſulcos
Ducimus, & littus ſterili verſamus aratro.
Nam ſi diſcedas, laqueo tenet ambitioſi
Conſuetudo mali, tenet inſanabile multos
Scribendi cacoëthes, & ægro in corde ſeneſcit.
Sed vatem egregium, cui non ſit publica vena,
Qui nihil expoſitum ſoleat deducere, nec qui
Communi feriat carmen triviale monetâ,
Hunc qualem nequeo monſtrare, & ſentio tantùm,
Anxietate carens animus facit, omnis acerbi
Impatiens, cupidus ſylvarum, aptúſque bibendis
Fontibus Aonidum: neque enim cantare ſub antro

Quæque &c. Nemo divitum tibi dabit unde ſolvas orcheſtram, ſive cathedras in orcheſtrâ poſitas; quæ poſtquam poëma tuum recitaveris, reportandæ erunt ad illos, à quibus eas conduxeras. Orcheſtra locus erat honoratior in aulâ, vel theatro, ubi nobiliores ſedebant.

Nos tamen &c. Senſus eſt: etſi nullus fructus ſit laboris noſtri, carmina tamen ſcribimus & recitamus, ſed tam inutiliter, quàm ſi araremus pulverem aut littus. Arare littus, proverbii loco dicitur de labore inutili.

Nam ſi &c. Cauſam affert, cur nihilo minus vates carmina faciant: ſi velis, inquit, omittere carmina, diſcedere à ſtudiis, non potes: impediet te ambitio; & inveteratus ac inſitus amor poëticæ (quem ambitioſum malum vocat) ut laqueo te conſtrictum tenebit, quominùs ſtudium poëtices poſſis relinquere.

Cacoëthes. Mala conſuetudo, morbus inveteratus.

Seneſcit. Durat ac perſeverat.

Sed vatem &c. Sed excelſus poëta eſſe nemo poteſt, niſi quem rei familiaris anguſtiæ non premunt.

Cui non ſit &c. Cui ratio ſcribendi vulgaris non ſit; qui non habeat ingenium vulgare.

Nihil expoſitum &c. Nihil humile, aut è trivio ſumptum ſcribere; metaphorâ ductâ à nentibus, qui tenui filo lanam dicuntur deducere.

Nec qui communi &c. Qui non vulgari venâ & ſtylo condat carmina; metaphorâ ductâ à monetariis, qui notam & ſignum nummis imprimunt.

Sentio tantùm. Cujus ideam mente ſolùm concipio.

Anxietate &c. Id eſt, non evadit egregius vates, niſi animus ejus careat anxiâ ſollicitudine quærendi victûs; oportet ut nihil acerbum ſit quo vexetur, & in quo ferendo laboret.

Cupidus &c. Seceſſûs & ſolitudinis amans.

Aptúſque &c. Naturâ factus ad poëſim. Aonia enim regio eſt Bœotiæ, ubi multi ſunt montes conſecrati Muſis; quæ Aonides inde dicuntur.

Neque enim &c. Senſus eſt: pauper etiamſi corpore ſit & mente ſanus, tamen poëta egregius evadere non poteſt.

Pierio, thyrſúmve poteſt contingere ſana
Paupertas, atque æris inops, quo nocte diéque
Corpus eget: ſatur eſt, cùm dicit Horatius, Euhoe,
Quis locus ingenio, niſi cùm ſe carmine ſolo
Vexant, & dominis Cyrrhæ, Nyſæque feruntur
Pectora noſtra, duas non admittentia curas?
Magnæ mentis opus, nec de lodice parandâ
Attonitæ, currus, & equos, faciéſque Deorum
Aſpicere, & qualis Rutulum confundat Erynnis.
Nam, ſi Virgilio puer, & tolerabile deeſſet
Hoſpitium, caderent omnes à crinibus hydri;
Surda nihil gemeret grave buccina. Poſcimus, ut ſit
Non minor antiquo Rubrenus Lappa cothurno,

Thyrſumve. Thyrſus haſta erat pampinis & hederis involuta, quam Bacchi comites, in cujus tutelâ poëtæ ſunt, geſtabant & agitabant: itaque thyrſum contingere, eſt eſſe in comitatu Bacchi, poëtam eſſe.

Sana. Sobria & jejuna, adeóque minùs apta concipiendo furori poëtico, quo poëtæ quodammodo inſani fiunt, & quo tunc vulgò tantùm afflantur, cùm ſaturi ſunt & benè poti.

Satur eſt &c. Satur erat Horatius, cùm tam egregia carmina in laudem Bacchi funderet. Euhoe vox eſt, quâ Bacchantes utebantur, & quâ uſus eſt in Bacchi laudibus: ſignificat autem, *Euge fili*: quâ voce uſus dicitur Jupiter, gratulans Baccho de re contra Gigantes benè ab illo geſtâ. Legunt aliqui, *Ohe*; quæ interjectio eſt gratulantis, plaudentiſve &c.

Quis locus &c. Quomodo poëta ingenium poteſt exprimere, niſi ſit ab omni curâ liber & vacuus, ac de ſolis carminibus condendis ſollicitus?

Et dominis &c. Niſi rapiatur, agiteturque poëta ab Apolline, & Baccho: illi enim Cirrha, urbs poſita ad radicem Parnaſſi, ſacra eſt; huic Nyſa, urbs Arabiæ.

Duas &c. Curam carminis condendi, & cibi quærendi.

Nec de &c. Nec de domeſticis curis ſollicitæ: lodix enim eſt veſtis, quâ lectus ſternitur.

Currúſque &c. Informare animo, & exprimere verſibus (ut poëtæ heroïci faciunt) Deos pugnantes &c.

Qualis Rutulum &c. Deſcribere Turnum, Rutulorum Regem, perturbatum à furiâ per Jovem immiſsâ; quod facit Virg. lib. 12.

Nam ſi &c. Si defuiſſent Virgilio commoda domeſtica; ſi caruiſſet domo, ſervíſque.

Caderent &c. Id eſt; non potuiſſet fingere tam eleganter furias anguibus crinitas, ut facit lib. 7. Æneid.

Surda &c. Non deſcribere adeo ſonanti carmine tubas ſignum bello dantes, & rauco gemitu clangentes.

Poſcimus &c. Immeritò volumus, ut Rubrenus Lappa, poëta tragicus, tragœdias faciat non inferiores antiquo cothurno, id eſt, priſcis veterum tragœdiis; cùm pauper

Cujus & alveolos, & lænam pignorat Atreus.
Non habet infelix Numitor quod mittat amico,
Quintillæ quod donet, habet; nec defuit illi
Unde emeret multâ paſcendum carne leonem
Jam domitum: conſtat leviori bellua ſumptu
Nimirum, & capiunt plus inteſtina poëtæ.
Contentus famâ jaceat Lucanus in hortis
Marmoreis: at Serrano, tenuíque Saleio,
Gloria quantalibet quid erit, ſi gloria tantùm eſt?
Curritur ad vocem jucundam, & carmen amicæ
Thebaïdos, lætam fecit cùm Statius Urbem,
Promiſítque diem; tantâ dulcedine captos
Afficit ille animos, tantâque libidine vulgi

ſit, & oppreſſus ære alieno.

Cujus &c. Qui ita pauper eſt, ut dum tragœdias ſcribit, victûs causâ cogatur etiam veſtem, vilémque ſupellectilem oppignerare. De alveolis vide ſat. 5. Læna veſtis erat craſſior, quæ cæteris veſtibus ſuperponebatur.

Pignorat Atreus. Pignoris loco tenet, aufértque Atreus fœnerator: vel, ſi mavis, dum ſcriberet tragœdiam de Atreo, eò redactus eſt paupertatis, ut coactus ſit lances, & veſtimenta oppignerare.

Numitor. Dives aliquis, & nobilis, quem ironicè infelicem vocat, qui nihil habeat, quod poëtæ, honeſto viro & amico, donet; dum habet, quod donet mulieri impudicæ.

Nec defuit &c. Idem Numitor habuit pecuniæ ſatis, ut ex eâ cicurem & manſuetum leonem emeret, quem multâ carne, multo ſumptu, nutriret domi; & tamen non habuit quod poëtæ daret.

Conſtat &c. Ironicè: ſcilicet poëta plus cibi conſumeret, majori ſumptu aleretur, quàm eo.

Contentus &c. Eſto ſanè, Lucanus, qui poëta dives fuit, nihil aliud quærat quàm gloriam; partâ famâ fruatur per otium in hortis ſuis: at alii poëtæ pauperes, ut Saleius, & Serranus, ſolâ famâ, & gloriâ, non poſſunt eſſe contenti, niſi detur illis quoque unde vivant. Quid enim, inquit, proderit ipſis gloria, quanta quanta ſit, ſi nihil aliud habeant?

Lucanus. Poëta fuit Cordubenſis, admodum dives: ſcripſit carmen, vel hiſtoriam potiùs de bello Pharſalico: ab Nerone juſſus mori, in ætatis flore deceſſit.

Marmoreis. Id eſt, in quibus multæ erant ſtatuæ & ornamenta ex marmore.

Curritur &c. Etſi magnus ſit concurſus ad audiendam Statii Thebaïdem; etſi placet illa omnibus: tamen fame periret ipſius author Statius, niſi tragœdias ſuas hiſtrionibus venderet.

Amicæ. Omnibus gratæ.

Thebaïdos. Thebaïs, eſt poëma compoſitum à Statio de bello Thebano. Fuit autem Statius poëta nobilis, Domitiano Imperatori cariſſimus.

Promiſítque diem. Quo ſuos verſus publicè recitabit.

Tantâ &c. Adeo placet omnibus ſuavitate carminis: tam-

Auditur ; ſed cùm fregit ſubſellia verſu,
Eſurit, intactam Paridi niſi vendat Agaven.
Ille & militiæ multis largitur honorem ;
Semeſtri vatum digitos circumligat auro ;
Quod non dant proceres, dabit hiſtrio. Tu Camerinos
Et Bareas, tu nobilium magna atria curas ?
Præfectos Pelopea facit, Philomela Tribunos.
Haud tamen invideas vati, quem pulpita paſcunt.
Quis tibi Mæcenas ? quis nunc erit aut Proculeius,

ta eſt ipſius audiendi cupiditas.

Cùm fregit &c. Cùm ſe fatigavit labore & vehementi recitatione ; ita ut ſcamna ipſa clamore prope frangantur, vel, ſi mavis, auditorum multitudine.

Paridi. Hiſtrioni cuidam, qui ditiſſimus fuit, & Domitiano carus.

Intactam. Nondum editam in vulgus, novam & recens ſcriptam.

Agaven. Tragœdiam de Agave, matre Panthei : qui, quòd Bacchum contempſiſſet, à matre in furorem acta diſcerptus eſt.

Ille &c. Non ſolùm dat poëtis hiſtrio unde vivant ; quod divites noſtri non faciunt : ſed & illos interdum evehit ad munera militaria & dignitates, v. g. Præfecturas, Tribunatus militum.

Semeſtri &c. Largitur, cui voluerit, Equeſtrem dignitatem : cujus inſigne annulus fuit aureus ; qui quidem per ſex menſes hybernos erat major & ponderis gravioris, per ſex æſtivos menſes deponebatur, ut alius minor & levior ſumeretur : unde ſemeſtre aurum Poëta appellat. Erant etiam ſemeſtres Tribunatus militum, de quibus accipi locus iſte poteſt.

Tu Camerinos &c. Tu, ô poëta, exſpectas mercedem, & munera ab Camerinis, & Bareis, hoc eſt, à nobilibus Romanis, quorum frequentare domos idcirco ſtudes ; ſed falleris : dat unus Paris Præfecturas, & Tribunatus militares, ſi quis illi tragœdiam aliquam, v. g. de Pelopeâ, aut Philomelâ obtulerit. Erat Camerinorum familia illuſtris : ex iis unus olim, Sulpitius nimirum Camerinus, delectus fuerat, qui Athenas iret ad Solonis, & Græcorum, leges exquirendas & Romam deferendas. De Bareâ Sorano vide Tacitum lib. 16. Annal. in fine.

Pelopea. Filia fuit Thyeſtæ, & mater Ægyſthi, qui Agamemnonem interfecit.

Philomela. Fuit illa Pandionis Athenienſium Regis filia, & Prognes ſoror : quæ cùm à Tereo, ſororis marito, vim paſſa eſſet, in luſciniam mutata eſt, ſoror verò in hirundinem : de quâ vide Sat. 6.

Haud tamen &c. Nemo tamen ægrè ferre debet, ſi poëta ſibi victum quærat è ſuis carminibus, quæ publicè recitet, aut in theatro exhibeat, cùm aliunde nihil habeat.

Pulpita. Erant loca in theatro editiora quædam : pulpitum etiam ſumitur pro ſuggeſtu & cathedrâ ; unde ad populum dicitur.

Quis tibi &c. Sed ubi nunc reperias virum liberalem &

Aut Fabius? quis Cotta iterum? quis Lentulus alter?
Tunc par ingenio pretium, tunc utile multis
Pallere, & vinum toto neſcire Decembri.
Veſter porrò labor fœcundior, hiſtoriarum
Scriptores? petit hic plus temporis, atque olei plus.
Námque oblita modi milleſima pagina ſurgit
Omnibus, & creſcit multâ damnoſa papyro:
Sic ingens rerum numerus jubet, atque operum lex.
Quæ tamen inde ſeges? terræ quis fructus apertæ?
Quis dabit hiſtorico, quantum daret acta legenti?
Sed genus ignavum, quod lecto gaudet, & umbrâ,
Dic igitur quid cauſidicis civilia præſtent
Officia, & magno comites in faſce libelli?

munificum in eruditos, qualis Mæcenas olim fuit, qualis Cotta &c.

Tunc par &c. Tempore Mæcenatis, Proculeii, &c. cùm poëtæ eruditi in pretio & honore erant, merces dabatur æqualis ipſorum ingenio: tunc illis erat utile libris impalleſcere, & abſtinere (ut in ſtudia incumberent) epulis & comeſſationibus, quibus Romani cæteri per Saturnalia, menſe Decembri, indulgebant.

Veſter &c. Ironicè. Sed veſter labor, ô hiſtorici, utilior fortè eſt, & fœcundior?

Petit &c. Hic labor petit plus operæ & olei: hoc eſt, vobis diuriùs, lucernâ accenſâ, vigilandum eſt, ut veſtras hiſtorias elaboretis: quæ tamen inde merces?

Námque &c. Libri enim veſtri ſupra modum omnem ad milleſimam uſque paginam augentur, & veſtro quidem damno, qui tantam papyri vim ſine lucro conſumitis.

Sic ingens &c. Et id quidem poſtulat magna rerum narrandarum multitudo; imò & hiſtoriæ leges, quæ jubent ut nihil omittatur ab hiſtorico, ſed omnia ſuo loco & ordine cum ſuis omnibus circumſtantiis deſcribantur.

Quæ tamen &c. Senſus eſt: quæ tamen utilitas, quæ merces tui in hiſtoriâ diligenter ſcribêndâ laboris? metaphora ducta eſt ab agriculturâ.

Aperta. Proſciſſæ & aratæ.

Acta legenti. Scribæ, vel præconi. Acta enim ſunt publica quælibet inſtrumenta, ut edicta, leges, &c. quæ à ſcribis, vel, præconibus publicè legebantur.

Sed genus &c. Senſus eſt: ſed hiſtorici, inquies, ſunt genus hominum ignavum, qui domi ſedent quieti, aut jacentes in lectulis hiſtorias ſuas componunt. Benè eſt, inquit Juvenalis: at cauſidici certè otioſi & ignavi non ſunt; videamus igitur an illi plus mercedis & lucri ex labore ſuo referant?

Dic igitur &c. Cedo quid afferant illis lucri forenſia officia, & actiones cauſarum civilium? quid eos juvet deferre ſecum magnam librorum chartarúmque ſarcinam, quibus nempe ad agendas cauſas utantur?

Ipſi magna ſonant ; ſed tunc , cùm creditor audit
Præcipuè ; vel , ſi tetigit latus acrior illo ,
Qui venit ad dubium grandi cum codice nomen ;
Tunc immenſa cavi ſpirant mendacia folles ,
Conſpuitúrque ſinus. Veram deprendere meſſem
Si libet : hinc centum patrimonia cauſidicorum ,
Parte aliâ ſolum ruſſati pone Lacertæ.
Conſedere duces ; ſurgis tu pallidus Ajax ,
Dicturus dubiâ pro libertate , Bubulco
Judice. Rumpe miſer tenſum jecur, ut tibi laſſo

* *Magna ſonant.* Vehementer & acriter declamant.

Sed tunc &c. Sed tunc præſertim declamant vehementiùs, quando creditor aliquis, v.g. cujus cauſam agunt, adeſt coram , eóſque audit ; aut , ſi adſit , illóſque urgeat & inſtiget aliquis alius creditor, qui pecuniam repetat non ita certis nominibus & argumentis debitam; adeóque acrius urget cauſidicum , quàm ille alius creditor , cujus certior eſt ac planior cauſa.

Tetigit latus. Quaſi ut magis eum inſtiget & urgeat.

Cum codice. Accepti & expenſi ; ſuis tabulis probaturus pecuniam ſibi deberi.

Tunc immenſa &c. Tunc illi patroni pulmones faucéſque , tanquam cavos folles , inflant, vocem intendunt , & ad fulciendam cauſam infinita mendacia magnâ vi veluti evomunt.

Conſpuitúrque &c. Id eſt, ſpumâ , & ſputis gremium ſuum inquinant , præ nimiâ dicendi contentione.

Veram &c. Si velis reſcire, quem tandem fructum cauſidici , quam meſſem ex hac ſemente tam laborioſâ colligant.

Hinc centum &c. Pone in unâ libræ lance patrimonia & annuos proventus centum cauſidicorum ; in alterâ lance ſolum patrimonium Lacertæ (nomen eſt militis) videbis illos omnes ab hoc uno ſuperari opibus.

Ruſſati. Veſte ruſſatâ, id eſt, rubrâ induti : rubrâ enim veſte milites Romani , ut & olim Græci, utebantur.

Conſedere &c. Deſcribit cauſidicum coram judicibus dicentem ; alluditque ad locum lib. 13. Met. ubi Ovidius deſcribit Ajacis cum Uliſſe de armis Achillis , coram Græcis ducibus , contentionem. Senſus igitur eſt : ſedent judices ; tu ad dicendum ſurgis , non animosè, ut olim Ajax , ſed pallidus ac tremens , vel ob malam cauſam , vel ob eventum ancipitem.

Dubiâ &c. Id eſt , pro aliquo, cujus libertas in quæſtionem vocatur , de quo dubitatur an ſit liber, an ſervus.

Bubulco. Vel ruſticum aliquem judicem & è tribu ruſticariâ ſumptum intelligit , vel , ignarum & imperitum ; vel denique eſt nomen proprium.

Rumpe miſer &c. Hoc eſt ; pulmonem fatiga & ſtomachum declamando.

Ut tibi &c. Id ſcilicet mercedis capies, ut, poſtquam dicendo fueris defatigatus, palmarum rami virides, in ſignum

Figantur virides , ſcalarum gloria , palmæ.
Quod vocis pretium ? ſiccus petaſunculus , & vas
Pelamidum , aut veteres , Afrorum epimenia, bulbi,
Aut vinum Tiberi devectum , quinque lagenæ.
Si quater egiſti , ſi contigit aureus unus ,
Inde cadunt partes , ex fœdere , pragmaticorum.
Æmilio dabitur , quantum petet ; (& melius nos
Egimus) hujus enim ſtat currus aheneus , alti
Quadrijuges in veſtibulis, atque ipſe feroci
Bellatore ſedens curvatum haſtile minatur
Eminus , & ſtatuâ meditatur prælia luſcâ.
Sic Pedo conturbat , Matho deficit ; exitus hic eſt

victoriæ, figantur ad fores domûs tuæ, & iis ornentur extremi gradus ſcalarum , quibus in cubiculum tuum aſcendis.

Pelamidum. Sunt viles piſciculi.

Bulbi. Sunt radices quædam rotundæ & tunicatæ , vel olera quædam, aut tubera ; vel, ut alii volunt, piſces exigui.

Epimenia. Vox eſt Græca , quæ ſignificat aliquid quod fit ſingulis menſibus : quare bulbos appellat Afrorum epimenia , id eſt, veluti menſtrua quædam munera , quæ ſingulis menſibus Romam afferant vendenda.

Tiberi devectum. Vile , ut Veientanum , vel Hetruſcum, ſecundo flumine Romam deportatum , non adverſo flumine ex Campaniâ , aut Græciâ advectum.

Si quater &c. Si ob cauſam quater actam , datur tibi fortè unus aureus nummus. Porrò nummus aureus continebat 100. ſeſtertios , & reſpondet decem fere libris noſtræ monetæ.

Inde cadunt &c. Id eſt , ex aureo illo partes quædam decerpuntur diſtribuendæ, ex pacto, pragmaticis, qui te juvant. Pragmatici porrò erant advocati quidam peritiores juris , qui cauſidicis leges & jura monſtrabant , quibus in certis cauſis uterentur.

Æmilio. Diviti cauſidico.

Et meliùs nos &c. Nos tamen paupetes cauſidici , quibus nihil ferè datur , majori diligentiâ & fide cauſam egimus , quàm ille Æmilius.

Huius enim &c. Sed plus datur Æmilio , quia dives & nobilis eſſe creditur ; habétque in atrio ſuæ domûs ingentem currum ex ære , quem equi quatuor , item ahenei , veluti trahere videantur.

Atque ipſe. Præterea ſtatuam habet equeſtrem , in quâ feroci ac veluti bellico equo repræſentatur inſidens , cum haſtâ , quam videtur coruſcare & quaſi vibrare , velut in hoſtem adverſum conjecturus , altero oculo clauſo , ut ictum dirigat , luſcos imitatus.

Sic Pedo &c. Sectando famam & nomen divitis , ſumptúmque in eâ re magnum faciendo , Pedo cauſidicus ſuas opes conſumit , ac rem familiarem dilapidat.

Matho deficit. Id eſt , ad egeſtatem redigitur.

Exitus &c. Hæc eadem eſt

Tongilli, magno cum rhinocerote lavari
Qui ſolet, & vexat lutulentâ balnea turbâ,
Perque forum juvenes longo premit aſſere Medos;
Empturus pueros, argentum, myrrhina, villas;
Spondet enim Tyrio ſtlataria purpura filo.
Et tamen hoc ipſis eſt utile: purpura vendit
Cauſidicum; vendunt amethyſtina: convenit illis
Et ſtrepitu, & facie majoris vivere cenſûs:
Sed finem impenſæ non ſervat prodiga Roma.
Ut redeant veteres, Ciceroni nemo ducentos
Nunc dederit nummos, niſi fulſerit annulus ingens:

calamitas, hic finis luctuoſus Tongilli, dum, ut ſe divitem ſimulet, ea facit quæ divites ſolent, lavatur rhinocerote, &c.

Magno cum &c. Id eſt, utitur in balneis gutto, ſeu vaſe, ex cornu rhinocerotis facto, quali divites uti ſolebant ad oleum infundendum; cùm alii guttum haberent vulgò factum ex cornu tauri. Rhinoceros porrò eſt animal, cui unum eſt cornu in naſo extremo.

Et vexat &c. Et ſecum in balnea circumducit ad pompam turbam comitum luto infectorum, ut qui ipſum per lutum ſecuti ſint; & ſic moleſtus eſt iis, qui in iiſdem balneis cum eo lavantur.

Perque forum &c. Et jubet ſe portari per forum in longâ lecticâ ex aſſeribus factâ, ſervóſque premit corporis mole. Per longum aſſerem quidam non ipſam lecticam, ſed perticas, quibus hinc inde geſtatur, intelligunt.

Juvenes Medos. Servos è Mediâ, regione Aſiæ, unde multi Romam ſervi mittebantur, valido & robuſto corpore.

Empturus &c. Fingens (ut videatur dives) velle ſe emere myrrhina vaſa, ſervos, &c.

Argentum. Vaſa argentea.

Myrrhina. Vaſa ex eo ſaxo facta, quod Murrha dicitur, ex Oriente advecto, inſignis coloris & odoris, de quo Plin. lib. 37. c. 2.

Spondet &c. Purpura enim, quam geſtat, fidem facit hæc illum emere poſſe; eſſe divitem illum & bene nummatum.

Stlataria. Stlatarium, vox eſt antiqua, quæ mendax & illecebroſum ſignificat. Significat etiam id quod eſt mari advectum, tranſmarinum, ut purpura, quæ ex Phœniciâ & Tyro Romam defertur: ſtlata enim genus eſt navigii, à latitudine ſic vocatum: antiqui enim ſlatum dicebant, pro, latum; ſlitem, pro, litem; unde ſtlatarius, qui eo navigio defertur.

Vendit. Id eſt; veſtis purpurea facit ut cauſidicus majori pretio conducatur.

Amethyſtina. Veſtimenta violacea, ab colore gemmæ, quæ amethyſtus dicitur.

Convenit &c. Utile eſt illis fingere ſe ditiores quàm revera ſint.

Sed finem &c. Sed eſto, dent aliquid famæ & oſtentationi; at ſaltem ſi modum aliquem in eo tenerent: verum Romani prodigi & ambitioſi id ut faciant adduci non poſſunt.

Ut redeant &c. Etiamſi reviviſcerent ſummi illi orato-

Reſpici

Reſpicit hoc primùm, qui litigat, an tibi ſervi
Octo, decem comites, an poſt te ſella, togati
Antepedes: ideo conductâ Paulus agebat
Sardonyche; atque ideò pluris, quàm Coſſus agebat,
Quàm Baſilus. Rara in tenui facundia panno.
Quando licet Baſilo flentem producere matrem?
Quis bene dicentem Baſilum ferat? Accipiat te
Gallia, vel potiùs nutricula cauſidicorum
Africa, ſi placuit mercedem ponere linguæ.
Declamare doces, ô ferrea pectora Vecti!
Cùm perimit ſævos claſſis numeroſa tyrannos.
Nam quæcumque ſedens modò legerat, hæc eadem ſtans
Proferet, atque eadem cantabit verſibus iiſdem:
Occidit miſeros crambe repetita magiſtros.

res, ipſe etiam Cicero; nemo tamen daret illi nunc ducentos ſeſtertios, id eſt, viginti libras Turonenſes, ut vocamus, niſi in ejus digito pretioſum annulum videret.

Reſpicit. Ut te ſcilicet patronum eligat.

Sella. Lectica.

Antepedes. Anteambulones, amici, ſeu clientes, qui ambitionis & pompæ causâ dominum aut patronum præcedebant.

Ideo conductâ &c. Id eſt, utebatur Paulus cauſidicus annulo conducto, (in quo erat gemma ſardonix dicta) idcirco quòd illam opum oſtentationem utilem eſſe videret.

Pluris &c. Majori pretio cauſas dicebat, quàm Coſſus & Baſilus, pauperes cauſidici.

Rara in &c. Rarò putantur eſſe eloquentes, qui vili & & tenui veſte induti ſunt.

Quando &c. Cuinam aliquando pauperi cauſidico, quantumlibet diſertus ſit, gravior cauſa eſt commiſſa? Quando matrem aliquam, orantem pro vitâ & ſalute filii, in judicium adduxit, ut judices ad miſericordiam permoveret? imò ne auditur quidem, licèt benè peroret.

Accipiat te &c. Si vis lucrari aliquid agendis cauſis, pete Galliam, vel Africam, ubi ſunt in pretio etiam pauperes cauſidici, modò ſint eloquentes.

Declamare &c. Oſtendit jam quàm parum lucri faciant rhetores, qui artem dicendi, & declamandi docebant juvenes alumnos.

O ferrea &c. O Vecti, quàm ferreum pectus habes, & labore invictum! Is Vectius erat rhetor.

Dum perimit &c. Dum diſcipulorum numeroſa ſchola recitat aliquam ſcriptionem, cujus inſcriptio & argumentum eſt de tyrannis perimendis.

Nam quæcumque &c. Oportet patientiſſimum eſſe præceptorem; utpote quem neceſſe ſit eadem quæ ſedens v. g. diſcipulis prælegerit, eadem, inquam, ſtantem iiſdémque verbis & verſibus, ad nauſeam uſque centies recitare diſcipulis ſuis, ac inculcare.

Occidit &c. Eadem præcepta,

Quis color, & quod ſit cauſæ genus, atque ubi ſumma
Quæſtio, quæ veniant diverſâ parte ſagittæ,
Scire volunt omnes, mercedem ſolvere nemo.
Mercedem appellas? quid enim ſcio? Culpa docentis
Scilicet arguitur, quòd lævâ in parte mamillæ
Nil ſalit Arcadico juveni, cujus mihi ſextâ
Quaque die miſerum dirus caput Hannibal implet,
Quidquid id eſt de quo deliberat, an petat Urbem
A Cannis, an poſt nimbos, & fulmina, cautus
Circumagat madidas à tempeſtate cohortes.
Quantum vis ſtipulare, & protinus accipe quod do,
Ut toties illum pater audiat? Hæc alii ſex,

iiſdem inculcata, præceptores miſeros fatigant, atque enecant: non ſecus ac recalefacta braſſica, & ad faſtidium repoſita, nauſeam convivis affert. Proverbium apud Græcos uſitatum eſt; crambe, ſeu braſſica, bis appoſita mors eſt.

Quis color &c. Volunt omnes diſcere omnia quæ ad artem dicendi pertineant; quis ſit color, id eſt, quis ornatus, quis modus tractandæ cauſæ.

Et quod ſit &c. Diverſa cauſarum genera, deliberativum, demonſtrativum, judiciale.

Summa &c. Controverſiæ ſtatus; quâ de re agatur.

Quæ veniant &c. Id eſt; quænam ſint objectiones, & argumenta adverſarii, & unde petantur: metaphorâ ductâ à ſagittis, quas adverſarius aliquis, ut hoſtis, intorqueat.

Mercedem &c. Verba ſunt alicujus diſcipuli. Tu, ô rhetor, loqueris de mercede tibi dandâ? poſtulas mercedem, quia me rhetoricam docuiſti? at quid ſcio? nihil certè; nihil me docuiſti; nulla tibi merces debetur.

Culpa &c. Verba ſunt magiſtri reſpondentis. Scilicet culpa mea eſt, quòd iſte adoleſcens hebes ſit, & ſtupidus inſtar aſini; quòd nihil ipſi ſaliat, ſeu palpitet, in ſiniſtrâ parte pectoris; hoc eſt, quod nihil cordis & ingenii habeat.

Arcadico. Pingui, hebeti & aſinino: in Arcadiâ enim aſini majores dicuntur eſſe, ac fortiores, quàm aliis in locis.

Cujus mihi &c. Qui ſextâ quaque die hebdomadæ miſero mihi caput obtundit importunis ſuis declamationibus de Hannibale, deliberante poſt victoriam Cannenſem, an Urbem oppugnet, an relictâ Româ, fatigatum imbribus exercitum alio ducat. Hannibal, cùm ad Cannas, Apuliæ vicum, Romanos magnâ clade profligaſſet, bellum conficere poterat, ſi rectâ Romam petiiſſet; id verò ne faceret, imbre multo & procellâ ſuperveniente deterritus eſt.

Quantumvis &c. Hoc dicit rhetor magiſter illi qui ſibi puerum inſtituendum tradidit. Pete quid tibi dari velis; dabo ego quidquid libuerit, ipſi illius parenti, ſi poteſt illum declamantem patienter audire, tam ſæpe quam à me auditur.

Hæc alii ſex &c. Senſus eſt: nec putes hæc ab uno tantùm dici: longe plures ſunt, qui idem uno ore conclament, &

Et plures, uno conclamant ore ſophiſtæ ;
Et veras agitant lites, raptore relicto :
Fuſa venena ſilent, malus ingratúſque maritus,
Et quæ jam veteres ſanant mortaria cæcos.
Ergo ſibi dabit ipſe rudem, ſi noſtra movebunt
Conſilia, & vitæ diverſum iter ingredietur,
Ad pugnam qui rhetoricâ deſcendit ab umbrâ ;
Summula ne pereat, quâ vilis teſſera vænit
Frumenti : quippe hæc merces lautiſſima. Tenta,
Chryſogonus quanti doceat, vel Pollio quanti
Lautorum pueros, artem ſcindens Theodori.

conquerantur ; quique malint idcirco in foro veras cauſas agere (etſi non magnâ mercede) quàm in ſcholis fictas declamationes diſcipulis proponere, tanto labore, tantulo lucro.

Sophiſtæ. Rhetores, qui artem dicendi & declamandi docent.

Raptore &c. Relictis fictis declamationibus & cauſis, quæ à pueris exercitationis causâ tractantur, v. g. de Jaſone, qui Medeam rapuit.

Fuſa &c. Id eſt ; non jam accuſant veneficum, umbratili aliquâ accuſatione.

Malus &c. Non invehuntur in maritum aliquem fictum, à quo uxor ſe malè tractatam queratur.

Et quæ jam &c. Non ſumunt ſibi pro ſcribendi materiâ fabulam illam, quâ Medea dicitur promiſiſſe Peliæ filiabus, ſe patrem ipſarum jam ſenem juventuti & ſanitati reddituram, certis pharmacis, atque herbis, in mortario tritis.

Ergo ſibi &c. Senſus eſt : itaque ſi cui animus eſt, omiſſo munere docendi, è ſcholarum umbrâ & pulvere deſcendere in forum, ut veras ibi cauſas agitet ; ego illum vehementer hortor, id ut faciat, ac rhetoricam in umbrâ ſcholæ docendi munus laborémque deponat.

Dabit &c. Si mihi credit, ſibi ipſe finem docendi imponet. Ducta eſt metaphora à gladiatoribus, qui, cum miſſionem impetrabant, rude donabantur. Erat autem rudis virgula quædam & bacillus ligneus, quo donabantur gladiatores emeriti.

Summula &c. Hoc eſt, ne ſi diutius rhetoricam docere pergas, eò redigaris inopiæ, ut ne ſuperſit quidem ſumma pecuniæ exigua, quâ teſſeram frumentariam emas aut vendas.

Teſſera. Tabella lignea erat, certis notis inſignita, figuræ plerumque quadratæ (unde & nomen accepit) quâ acceptâ, ire ad publica horrea licebat, & frumentum gratis accipere. Quod ſi quis mallet pecuniam quàm frumentum, poterat teſſeram ſuam vendere.

Quippe hæc &c. Etſi enim vilis ſit hæc mercec, quæ cauſidico datur, tamen eſt ampliſſima, ſi eam compares cum mercede rhetorum in ſcholis docentium. Vide enim quantulâ mercede nobilium noſtrorum filios doceat Chryſogonus rhetor, aut Pollio.

Artem &c. Præcepta Rhe-

Balnea ſexcentis , & pluris porticus , in quâ
Geſtetur dominus , quoties pluit : ánne ſerenum
Expectet , ſpargátve luto jumenta recenti ?
Hic potiùs ; námque hîc mundæ nitet ungula mulæ.
Parte aliâ longis Numidarum fulta columnis
Surgat , & algentem rapiat cœnatio Solem.
Quanticumque domus , veniet qui fercula doctè
Componit , veniet qui pulmentaria condit.
Hos inter ſumptus ſeſtertia Quintiliano ,
Ut multùm ; duo ſufficient : res nulla minoris
Conſtabit patri , quàm filius. Unde igitur tot

toricæ, à Theodoro tradita, minutatim dividens , & explicans ſigillatim. Fuit ille rhetor eâ tempeſtate laudatiſſimus.

Balnea &c. Invehitur in divites Romanos , qui cùm balnea & alia ejuſmodi ædificia maximis ſumptibus eriſgerent , in ſolâ filiorum inſtitutione parci erant.

Sexcentis &c. Supple , ſeſtertiis conſtant : & ſenſus eſt ; ſeſtertia ſexcenta impendit dives aliquis ad extruenda domûs ſuæ balnea ; & plures adhuc nummos ad extruendam porticum , ſive ambulachrum, in quo pluvio tempore lecticâ geſtetur. Redit autem hæc ſumma ferè ad libras noſtræ monetæ 60000.

Anne &c. Ironicè. Et verò velléſne ut vir nobilis & adeo lautus expectaret donec ſerenum eſſet tempus ? aut per viam lutulentam & imbre recenti corruptam , currum & nitidos equos duci juberet ?

Hic potiùs. Certè longè commodius eſt in porticu geſtari : hîc itaque geſtetur vir ille dives.

Hîc mundæ &c. Luto non ſpargitur pes nitidi & mundi jumenti , quo currus trahitur.

Parte aliâ &c. Id eſt, videbis præterea in divitis illius domo magnificas cœnationes , fultas columnis ex lapide Numidico , qui ad columnas optimus erat & pulcherrimus. Cœnatio vocabatur locus ubi cœnabant , ſeu triclinium.

Et algentem &c. Hoc eſt ; ita compoſitis feneſtris extructa, ut Solem minime calidum excipiat, orientem v. g. vel occidentem : tunc enim, etiam per æſtatem , Sol non vehementer calidus eſt.

Quanticumque &c. Quantocumque tamen pretio domus conſtet, nihilominus habebit quoque dives ille ſtructorem ad menſam & fercula ſcitè componenda & ordinanda ; coquum item peritiſſimum ad condienda opſonia.

Veniet. Emetur , aderit.

Pulmentaria. Cibos.

Hos inter &c. Cùm tot ſumptus faciat dives pater ad luxum & delicias ; vix Quintiliano, filii præceptori, ſeſtertia duo dabit, id eſt , libras Gallicas 200. & quidem ad ſummum. Fuit Quintilianus orator celeberrimus, Domitiani tempore : annos 20. rhetoricam docuit, ejúſque præcepta præclara litteris mandavit.

Unde &c. Quare igitur tot habet nemora ? id eſt , quare tam dives eſt Quintilianus ?

Quintilianus habet ſaltus ? Exempla novorum
Fatorum tranſi : felix, & pulcher, & acer ;
Felix, & ſapiens, & nobilis, & generóſus ;
Appoſitam nigræ Lunam ſubtexit alutæ ;
Felix, orator quoque maximus, & jaculator ;
Etſi perfrixit, cantat bene. Diſtat enim, quæ
Sidera te excipiant modò primos incipientem
Edere vagitus, & adhuc á matre rubentem.
Si fortuna volet, fies de rhetore Conſul ;
Si volet hæc eadem, fies de Conſule rhetor.
Ventidius quid enim ? quid Tullius ? ánne aliud quàm
Sidus, & occulti miranda potentia fati ?
Servis regna dabunt, captivis fata triumphos.
Felix ille tamen, corvo quoque rarior albo.
Pœnituit multos vanæ ſteriliſque cathedræ ;

Tranſi &c. Omitte mihi Quintilianum : eſt enim exemplum novi & inuſitati cujuſdam fati & felicitatis ; cùm nemo præter eum ex liberalibus diſciplinis dives factus ſit.

Felix &c. Qui felix eſt, idem eſt pulcher, acer, nobilis, orator, & ſophiſta maximus. Repetit ; quaſi dicat Quintilianum præclaris quidem corporis animique dotibus ornatum fuiſſe ; ſed iis tamen non tam divitias ſuas debere, quàm fortunæ beneficio.

Appoſitam &c. Id eſt, Senat[illegible] eſt. Senatores enim nigros calceos gerebant, quibus aſſuta erat figura Lunæ, ſeu potiùs littera, C, quæ creſcenti Lunæ ſimilis eſt. Deſignabatur autem hac litterâ numerus Senatorum, qui primi ſunt à Romulo inſtituti, nempe centum.

Alutâ. Calceis ex alutâ factis : quo nomine intelligimus pellem omnem mollem & tenuem.

Jaculator. Dialecticus bonus & ſophiſta ; qui argumenta & rationes, inſtar jaculorum, in adverſarium validè intorqueat.

Etſi &c. Tanta eſt, inquit, fortuna hominis felicis, qualis èſt Quintilianus, ut etiamſi raucus eſſet præ nimio frigore, tamen bene cantare, & commodè declamare diceretur.

Diſtat &c. Refert plurimùm quæ te ſidera naſcentem aſpexerint.

A matre &c. Ab alvo maternâ recèns profuſum, modò natum.

Ventidius &c. Quid enim nos docent aliud exempla Ventidii, & Servii Tullii, quàm ſiderum & fati miram eſſe vim ? Porrò Ventidius Baſſus, è captivo & mulione, Tribunus plebis, Prætor, & Conſul evaſit, ac demum de Parthis triumphavit, ad eos miſſus ab Antonio anno V.C.718 Servius verò Tullius, ex ancillâ natus, Tarquinio Priſco ſucceſſit, & ſextus fuit Rex Romanorum.

Felix &c. Felix ſanè tamen Quintilianus, cui ex arte ſuâ tantæ contigerint divitiæ !

Steriliſque &c. Nullo fructu & lucro docuiſſe rhetoricam.

Sicut Traſimachi probat exitus, atque Secundi
Carinatis: & hunc inopem vidiſtis, Athenæ,
Nil præter gelidas auſæ conferre cicutas.
Dii majorum umbris tenuem, & ſine pondere terram,
Spirantéſque crocos, & in urnâ perpetuum ver,
Qui præceptorem ſancti voluere parentis
Eſſe loco. Metuens virgæ jam grandis Achilles
Cantabat patriis in montibus: & cui non tunc
Eliceret riſum citharœdi cauda magiſtri?
Sed Rufum, atque alios cædit ſua quæque juventus;
Rufum, qui toties Ciceronem Allobroga dixit.
Quis gremio Enceladi, doctíque Palæmonis affert,

Traſimachi. Carthaginienſis rhetor fuit, qui propter exiguam mercedem coactus eſt docendi munus relinquere. Quidam illum egeſtate ad ſuſpendium adactum eſſe narrant.

Secundi. Secundus Carinas, poſtquam rhetoricam Romæ aliquandiu profeſſus fuiſſet, à Caligulâ Urbe pulſus, Athenas ſe contulit; ubi dicitur tantæ fuiſſe egeſtatis, ut præ deſperatione veneno ſe interfecerit.

Nil auſæ &c. Nihil ipſi auſæ dare, præter venenum. Alludit ad Socratem, virum doctiſſimum, quem Athenienſes, datâ cicutâ, interfecerunt.

Gelidas &c. Cicutam gelidam vocat, quia hæc herba genus eſt veneni frigidiſſimi.

Dii majorum &c. Dent Dii majorum noſtrorum manibus levem terram; & perpetuis floribus halentem terram eſſe jubeant circa illorum tumulum: his vocibus bene precari ſolebant mortuis.

In urnâ. Oſſa mortuorum & cineres in urnâ recondebant, in eámque flores & herbas odoratas conjiciebant.

Qui &c. Qui tam ſapientes illud ſanxerunt, ut præceptores non minùs ſanctè coleremus, quàm parentes ipſos.

Metuens &c. Achilles ipſe, jam grandis, Chironem præceptorē colebat plurimùm & metuebat.

Cantabat. Fidibus cantare diſcebat.

Patriis. Theſſalis. Theſſalia eſt pars Græciæ, unde oriundus Achilles.

Cui non &c. Erat tamen difficile tunc à riſu abſtinere, & magiſtrum non irridere: quis enim non riſiſſet caudatum illum citharœdum? Chiron enim fuit Centaurus: aiunt autem Centauros inferiori parte, infra umbilicum, equos fuiſſe; ſuperiori, homines; ut fabulis proditum eſt.

Sed &c. Nunc autem Rufum præceptorem etiam pueri, ipſius diſcipuli, verberant, cædunt, ac malè mulctant.

Qui &c. Qui Ciceronem dicebat barbarè loqui & ſuperfluâ eloquentiâ, Gallico, & Allobrogico more, uti.

Allobroga. Erant Allobroges Galliæ populi circa Rhodanum.

Quis gremio &c. Deplorat egeſtatem Grammaticorum. Quis, inquit, in ſinum Enceladi, & Palæmonis, celebrium grammaticæ magiſtrorum, tantùm pecuniæ conjicit, id eſt, tantum iis dat, &c.

Quantum grammaticus meruit labor ? & tamen ex hoc,
Quodcumque eſt (minus eſt autem quàm rhetoris æra)
Diſcipuli cuſtos præmordet Acœnonetus ;
Et quî diſpenſat, frangit ſibi. Cede, Palæmon,
Et patere inde aliquid decreſcere : non aliter, quàm
Inſtitor hybernæ tegetis, niveíque Cadurci.
Dummodò non pereat, mediæ quod noctis ab horâ
Sediſti, quâ nemo faber, quâ nemo ſedebat,
Qui docet obliquo lanam deducere ferro.
Dummodò non pereat totidem olfeciſſe lucernas,
Quot ſtabant pueri, cùm totus decolor eſſet
Flaccus, & hæreret nigro fuligo Maroni.
Rara tamen merces, quæ cognitione Tribuni
Non egeat. Sed vos ſævas imponite leges,

Ex hoc &c. Ex hac exiguâ mercede, quæ grammaticis datur, quamvis exigua ſit & adhuc minor ære, ſeu mercede, quæ datur rhetoribus, imminuit aliquid, & reſecat.

Acœnonetus. Pueri pædagogus. Nomen eſt proprium, vel ex Græco fictum, cùmque ſignificans, qui nihil ſibi cum aliis vult eſſe commune. Legunt quidam, *Acænitus ipſe.*

Frangit ſibi. Aliquid præcidit, atque ſervat ſibi.

Cede &c. Cede de jure tuo, infelix Palæmon, inquit Juvenalis, & patere tibi aliquid de mercede tuâ auferri ; ut mercatores, de pretio, quod pro merce poſtularunt, imminui ac detrahi aliquid patiuntur.

Inſtitor. Mercitor.

Tegetis. Eſt veſtis, quâ lectus ſternitur.

Cadurci. Eſt hîc cadurcum, quoddam integumentum, vel velum lecti, ſic dictum, quia fiebat ex lino, apud Cadurcum in Galliâ collecto.

Dummodò &c. Dum mercedis aliquid habeas, & non pereat tibi labor ille, quem adhibuiſti, ut ſurgeres ſummo manè, antequam fabri ſederent in officinâ, & ii qui lanam carminant, ac pectunt ferreis dentibus, obliquè in ligneâ tabulâ fixis.

Olfeciſſe &c. Diſcipulorum nempe, qui cum lucernulis manè ventitant in ſcholam ante lucem.

Cùm totus &c. Id eſt, cùm Horatii, Virgiliíque opera, quæ pueris prælegebat præceptor, lucernæ fumo, & fuligine nigra eſſent, colorémque mutarent.

Rara tamen &c. Quamvis merces grammaticorum adeo ſit exigua, raró tamen eam ſine lite, Tribunique ſententiâ obtinent ; coguntúrque, ut eâ fruantur, confugere ad judicem, qui parentes compellat ad eam ſolvendam.

Tribuni. Ærarii Tribuni, qui de levioribus cauſis pecuniariis judicabant.

Sed vos &c. Convertit orationem Poëta ad ipſos parentes, cum amarâ indignatione : Vos, qui præceptoribus veſtrorum liberorum tam exiguam mercedem tribuitis, petite tamen

Ut Præceptori verborum regula conſtet,
Ut legat hiſtorias, auctores noverit omnes,
Tanquam ungues digitóſque ſuos; ut fortè rogatus,
Dum petit aut thermas, aut Phœbi balnea, dicat
Nutricem Anchiſæ, nomen patriámque novercæ
Archemori; dicat quot Aceſtes vixerit annos,
Quot Siculus Phrygibus vini donaverit urnas:
Exigite, ut mores teneros, ceu pollice, ducat.
Hæc, inquit, cures; & cùm ſe verterit annus,
Accipe, victori populus quod poſtulat, aurum.

ab illis & exigite multa dura & aſpera.

Ut præceptori &c. Ut exploratæ illi & perſpectæ ad unguem ſint verborum omnes regulæ; ut emendatè & ſine vitio loquatur.

Dum petit &c. Ut, ſi quis ab eo petat, dum proficiſcitur ad thermas &c. quænam fuerit nutrix Anchiſæ &c. ſtatim ipſi reſpondeat.

Thermas. Loca ſunt, in quibus vel aquæ calidæ ſervantur lavando corpori, vel ignis, aërque calidus ad ſudorem exprimendum.

Phœbi. Balneatoris cujuſdã.

Archemori. Fuit ille filius Rheti, Marrubiorum in Italiã Regis. Rhems duxit Caſperiam ſecurdis nuptiis, Archemori novercam. De illo agit Virgil. 10. Æneid.

Aceſtes. Siciliæ Rex, qui Æneam, tempeſtate jactatum, excepit in Siciliã: is ad ſummam ſenectutem perveniſſe dicitur. Vide Virg. lib. 5. Æneid.

Quot Siculus &c. Quot dolia vini idem Aceſtes Trojanis Italiam petentibus dederit.

Ceu pollice &c. Ceu tenuem argillam, quam figuli manu tractantes in omnem partem ducunt ac formant.

Inquit. Pater aliquis, præceptorem alloquens.

Cum ſe &c. Finito anno.

Accipe &c. Levem pecuniæ ſummam, qualem populus colligebat & poſtulabat ab iis qui ludis gladiatoriis interfucrant, dandam gladiatori victori; quæ cùm pro arbitrio daretur à ſingulis, vulgò tecuis erat.

SATYRA VIII.

De verâ & falsâ nobilitate.

STEMMATA quid faciunt? quid prodeſt, Pontice, longo
Sanguine cenſeri, pictóſque oſtendere vultus
Majorum, & ſtantes in curribus Æmilianos,
Et Curios jam dimidios, humeríſque minorem
Corvinum, & Galbam auriculis naſóque carentem?
Quis fructus generis, tabulâ jactare capaci
Corvinum, & poſthac multâ deducere virgâ
Fumoſos Equitum cum Dictatore Magiſtros;

Stemmata &c. Quid juvat habere domi tabulas ingentes genealogicas? Stemmata porró ſunt ramuſculi, vel lineæ in modum ramorum ex uno trunco ductæ, quibus cognationum varii gradus inter ſe nectuntur in tabulis genealogicis; ita ut variæ perſonæ, ab unâ aliquâ propagatæ, tanquam rami ex uno ſtipite derivati, continuâ ſerie aliæ ex aliis deſcribantur.

Longo &c. Antiquâ majorum ſerie nobilem æſtimari.

Stantes &c. Æmilianorum ſtatuas triumphales, quibus, ſtantes in triumphali curru repræſentabantur. Inter illos celeberrimus fuit Scipio Æmilianus, de quo poſtea, Pauli Æmilii filius.

Iam dimidios. Statuas Curiorum vetuſtate imminutas, & exeſas. De Curio vide ſat. 2.

Humeriſque minorem. Id eſt, truncatum humeris, tempore abſumptis.

Galbam. Fuit ſeptimus Romanorum Imperator.

Quis fructus &c. Quem capis fructum, quam utilitatem, è generis nobilitate, quando jactas & oſtentas familiam tuam in amplâ tabulâ genealogicâ deſcriptam, & jam inde a nobili illo & celebri Corvino longâ ſerie deductam? quid prodeſt longo ſtemmate, multiſque ramuſculis illigatas oſtentare fumoſas imagines majorum tuorum, quorum alii Dictatores, alii Magiſtri Equitum fuere?

Corvinum. Valerium Corvinum, qui Gallum, à quo provocatus fuerat, ope corvi adverſarium perterrentis devicit: unde Corvinus eſt appellatus.

Fumoſos. Statuas vetuſtate obſoletas, vel nigras fumo; quia ſervabantur vulgò in atriis ædium, ubi ignis ſolebat eſſe.

Dictatore. Dictator erat extraordinarius & ſummus Populi Romani Magiſtratus; qui difficillimis tantum temporibus creabatur, júſque ſummum in Republicâ obtinebat.

Equitum &c. Magiſter Equitum cum Dictatore, & ab Dictatore creabatur: imperium habebat in Equites; & ſine Di-

Si coram Lepidis malè vivitur ? Effigies quò
Tot bellatorum , ſi luditur alea pernox
Ante Numantinos ? ſi dormire incipis ortu
Luciferi , quo ſigna duces , & caſtra movebant ?
Cur Allobrogicis , & magnâ gaudeat arâ ,
Natus in Herculeo Fabius lare ; ſi cupidus , ſi
Vanus , & Euganeâ quantumvis mollior agnâ ,
Squallentes traducit avos ; emptórque veneni
Frangendâ miſeram funeſtat imagine gentem ?
Tota licet veteres exornent undique ceræ
Atria , nobilitas ſola eſt atque unica virtus.

ctatoris facultate ac juſſu nihil moliebatur.

Si coram Lepidis &c. Si malè vivis coram illis ſtatuis clariſſimorum majorum tuorum, qualis fuit Æmilius Lepidus, bis Conſul, Pontifexque maximus, & Scipio Æmilianus, qui , ob deletam Numantiam , urbem Hiſpaniæ , Numantinus dictus eſt; ut & Africanus , ob deletam Carthaginem.

Effigies quò &c. Quid prodeſt oſtentare imagines tot ducum , ſi , coram illis veluti ſpectantibus & pudore ſuffuſis , ludas per totam noctem , & manè tantùm dormire incipias : quo tempore majores illi tui , quibus ita gloriaris , ſolebant è caſtris prodire , ut hoſtem invaderent ?

Ortu Luciferi. Id eſt , ſummo manè. Lucifer eſt ſtella, quam aſtronomi Venerem vocant : quæ manè cùm apparet, Lucifer dicitur ; cùm apparet ſerò, dicitur Heſperus , ſeu Veſper.

Cur Allobrogicis &c. Cur Allobrogicis majoribus glorietur flagitioſus aliquis è Fabiorum gente ? Fabius enim maximus ob victos Allobroges, Galliæ populos , ſibi ſuiſque poſteris Allobrogici cognomen invenit.

Magnâ arâ. Arâ Herculis, cujus ſacra familiæ Fabiorum erant hæreditaria , ut ait Livius.

Natus &c. Ex eâ familiâ oriundus , quæ Herculi peculiari quadam ratione addicta eſt : gens enim Fabia originem ab Hercule ducere dicebatur.

Cupidus. Si pravis cupiditatibus irretitus.

Euganeâ. Venetâ , vel Patavinâ, vel Altinâ : omnes enim illi populi dicti ſunt Euganei. Lanarùm autem mollitie laudantur oves illius regionis.

Squallentes. Incultos, & antiquis moribus viventes : vel , imagines avorum fumo & vetuſtate ſquallidas.

Traducit. Dedecorat , ignominiâ afficit. Traducere propriè , eſt aliquem per medium populum ducere , ut ludibrio ſit.

Emptórque &c. Et polluit homo veneficus, contaminatque infelicem familiam , appoſitâ in majorum ſtemmate ſtatuâ ſuâ ; dignâ ſane , quæ frangatur , ut quæ cæteris eſt dedecori.

Ceræ. Imagines majorû cereæ,

Paulus, vel Coſſus, vel Druſus moribus eſto:
Hos ante effigies majorum pone tuorum;
Præcedant ipſas illi, te Conſule, virgas:
Prima mihi debes animi bona. Sanctus haberi,
Juſtitiæque tenax factis dictiſque mereris?
Agnoſco procerem: ſalve Getulice, ſeu tu
Silanus; quocunque alio de ſanguine, rarus
Civis & egregius patriæ contingis ovanti:
Exclamare libet, populus quod clamat Oſiri
Invento. Quis enim generoſum dixerit hunc, qui
Indignus genere, & præclaro nomine tantùm
Inſignis? Nanum cujuſdam, Atlanta vocamus;

Paulus &c. Fac ut moribus ſimilis ſis Paulo, Coſſo, vel Druſo, viris de Rep. optimè meritis. Paulum Æmilium intelligit, qui Perſeum Macedoniæ Regem vicit; vir ob frugalitatem & modeſtiam laudatus.

Coſſus. Illum intelligit, qui ſub Auguſto Getulos domuit; unde & Getulicus dictus eſt.

Druſus. Claudius Druſus, qui, ex hoſtium duce Druſo trucidato, nomen Druſi reportavit. Vel, Livius Druſus, cognomento Salinator, qui una cum Cl. Nerone Asdrubalem Conſul vicit.

Hos &c. Id eſt, mores: & ſenſus eſt; pluris æſtima mores illos, quàm ſtatuas majorum.

Præcedant, &c. Cùm eris Conſul, mores integri, & virtutes, inſignia ſint & ornamenta tuæ dignitatis illuſtriora, quàm faſces & virgæ, quæ ante Conſulem à 12 lictoribus præferri ſolent, ut inſignia poteſtatis.

Prima mihi &c. Si vis a me nobilis æſtimari: mihi debes, id eſt, requiro à te primo loco virtutes, quæ ſunt animi bona.

Agnoſco &c. Te verè tunc nobilem eſſe agnoſco; ſaluto te ut Getulicum aliquem, ut Silanum &c.

Salve &c. Tam verè es nobilis, quàm ſi eſſes Coſſus Getulicus, de quo ſupra, aut aliquis Silanus: quocumque ortus es ſanguine, patriam tuis beas virtutibus.

Silanus. Fuit legatus P. Scipionis, vir nobilis, & fortiſſimus.

Patriæ &c. Natus es felici patriæ fato, & illi à Superis veluti donatus obtigiſti.

Ovanti. De te exultanti, ob tuas virtutes beatæ ac triumphanti.

Exclamare &c. Cùm te juſtum & ſanctum video, non poſſum mihi temperare quin lætabundus exclamem, *Invenimus, invenimus*: ut ſolent Ægyptii, ubi invenerunt Apim bovem, qui Deus ipſorum eſt: de quo, vide Sat. 6. Porrò idem vocabatur etiam Oſiris, quia Oſiridis animam in vituli corpus tranſmigraſſe dicebant. Fuit autem Oſiris Ægypti Rex, de Ægyptiis optimè meritus, & ideo divinos honores adeptus.

Quis enim &c. Quis enim illum verè nobilem eſſe dixerit, atque ob generis claritatem laudandum, qui &c.

Nanum &c. Senſus eſt: cùm

Æthiopem, cygnum ; parvam extortámque puellam ,
Europem ; canibus pigris , ſcabiéque vetuſtâ
Lævibus , & ſiccæ lambentibus ora lucernæ ,
Nomen erit pardus , tigris , leo , ſi quid adhuc eſt
Quod fremit in terris violentius : ergo cavebis ,
Et metues , ne tu ſis Creticus , aut Camerinus.
His ego, quem monui ? tecum eſt mihi ſermo, Rubelli
Plance : tumes alto Druſorum ſanguine , tanquam
Feceris ipſe aliquid , propter quod nobilis eſſes ;

jocari volumus , nanum vocamus Atlanta , hoc eſt , gigantem &c. Fuit enim Atlas, gigas maximus , in montem , ut fabulantur , converſus : Rex erat Mauritaniæ , & Promethei frater.

Æthiopem &c. Album inſtar cygni eum vocamus , qui ſit niger inſtar Æthiopis.

Extortam. Incurvam, gibboſam , diſtortam.

Europem &c. Vocamus procetam & formoſam; qualis fuit Europe , Agenoris Phœniciæ Regis filia , quæ ab Jove in taurum mutato rapta eſſe dicitur.

Canibus pigris &c. Cùm jocari placet , canes tardos, & quibus ob ſenectutem ſcabiémque pili exciderunt , vocamus pardos , tigres , leones , & ſi quod eſt adhuc ferocius animal, hujus nomen illis canibus damus.

Lævibus. Detonſis , pilos non habentibus.

Siccæ. Oleo vacuæ.

Ergo &c. Senſus eſt : cave ergo tu , homo ab avitâ virtute degener , ne pariter per deriſum tantùm appelleris iis nominibus, quæ majores tui virtutibus ſuis illuſtria fecerunt.

Creticus &c. Ab illo Metello, qui, domitâ Cretâ , Creticus eſt appellatus. Camerinus , à Sulpitio Camerino, viro nobiliſſimo, qui inter priſcos Romanos famam æquitatis magnam & virtutis conſecutus eſt , miſſus nempe anno V. C. 303 Athenas ad cognoſcendas & colligendas Græcorum leges, ut ex iis jus Romanum conficeretur , quod in 12. tabulas relatum eſt.

His ego &c. Quemnam his hactenus admonui ? nempe te, ô Rubelli , &c.

Rubelli. Rubellius Plancus vir fuit nobiliſſimus, Neronis tempore; quem tamen Juvenalis tanquam præſentem alloquitur, etſi conſtet hanc Satyram ſcriptam longè poſt Neronis tempora , jam necato Rubellio : ſiquidem hîc agit de Mario, qui, quòd Africam ſpoliaſſet , accuſatus eſt Trajano imperante, & de Prætore Celſo, quem Plinius Epiſt. 5. l. 6. narrat Prætorem factum eſſe ſub eodem Traiano. Dici poteſt aliquem alium Rubellium hîc appellari , qui ejuſdem eſſet familiæ ac nominis. Legunt alii, *Blande* , alii *Plante.* De hoc agit Tacit. 14. annal. & ait duxiſſe nobilitatem ex Juliâ familiâ per matrem.

Tumes &c. Superbus es , quia ducis originem à Druſis , gente nobiliſſimâ. Iſtius enim Rubellii pater duxerat Juliam, Druſo Tiberii filio natam : unde Rubellius ejus filius pari gradu Auguſtum contingebat ac Nero.

Ut te conciperet, quæ ſanguine fulget Iuli,
Non quæ ventoſo conducta ſub aëre texit.
Vos humiles, inquis, vulgi pars ultima noſtri,
Quorum nemo queat patriam monſtrare parentis:
Aſt ego Cecropides. Vivas, & originis hujus
Gaudia longa feras: tamen imâ plebe Quiritem
Facundum invenies: ſolet hic defendere cauſas
Nobilis indocti: veniet de plebe togatâ,
Qui juris nodos, & legum ænigmata ſolvat.
Hic petit Euphratem juvenis, domitique Batavi
Cuſtodes aquilas, armis induſtrius: at tu
Nil niſi Cecropides, truncóque ſimillimus Hermæ:

Ut te &c. Ut nobilis matrona, è gente Juliâ, mater tua eſſet. Porrò gens Julia dicebatur ducere originem ab Iulo, ſeu Aſcanio, Æneæ filio.

Non quæ &c. Non aliqua plebeia, quæ mercede conducta ſub dio texit, id eſt, telam facit. Alii legunt, *aggere*: erat enim Romæ locus quidam editior, agger Tarquinii dictus, ubi plebeiæ mulieres texere ſolebant.

Vos humiles. Verba ſunt Rubellii plebeios contemnentis: Vos, inquit, viles eſtis, & pars plebis infima.

Cecropides. Id eſt; ego ſum inter cives Romanos nobiliſſimus; nempe qui à Principe civitatis Julio originem ducam: ut Athenienſium nobiliſſimi erant, qui à Cecrope primo ipſorum Rege prognati, Cecropidæ dicebantur.

Vivas &c. Ironicè: Vive, inquit Poëta; iſtâ tuâ nobilitate pulcher ac beatus eſto.

Quiritem. Romanum aliquem civem. Romani dicti ſunt Quirites à Curibus, urbe primariâ Sabinorum, quos Romanis Romulus ſociavit.

Veniet &c. Id eſt, multos de plebe infimâ invenies juris peritiſſimos: togâ enim infimi & viliores Romani utebantur.

Qui juris &c. Qui explicet difficultates ortas e juris formulis, ex ambagibus & obſcuritate legum.

Hic petit &c. Juvenes multi de plebe ad militiam in extremos Romani Imperii fines proficiſcuntur, contra Parthos, & Germanos.

Euphratem. Fluvium Meſopotamiæ, qui ex Niphate, majoris Armeniæ monte, naſcitur, & Romanos à Parthis dividebat.

Batavi &c. Hoc eſt, præſidia poſita ad coërcendos Batavos, ne rebellent. Erant illi inferioris Germaniæ populi, haud multò ante à Domitiano domiti. Porrò aquilæ hîc ſignificant ſigna militaria, & cohortes, quæ in Belgio excubabant.

Nil niſi &c. Id eſt; nihil niſi vanum & inane nobilis viri nomen habes, cæterùm neque militiæ neque domi bonus & utilis es.

Truncóque &c. Planè ſimilis es Hermæ, ſeu Mercurii ſtatuæ capite truncatæ, tam ad omnia inutilis. Mercurii enim ſtatuis caput vulgò marmoreum & affabrè factum, reliqua pars corporis rudis erat,

Nullo quippe alio vincis diſcrimine, quàm quòd
Illi marmoreum caput eſt, tua vivit imago.
Dic mihi, Teucrorum proles, animalia muta
Quis generoſa putet, niſi fortia? Nempe volucrem
Sic laudamus equum, facili cui plurima palmâ
Fervet, & exultat rauco victoria Circo.
Nobilis hic, quocumque venit de gramine, cujus
Clara fuga ante alios, & primus in æquore pulvis:
Sed venale pecus Corythæ poſteritas, &
Hirpini, ſi rara jugo victoria ſedit.
Nil ibi majorum reſpectus, gratia nulla
Umbrarum; dominos pretiis mutare jubentur

impolita, & trunca, humeri ſine brachiis &c. Ejuſmodi ſimulachra & ſtatuæ ad ornatum adhibebantur privatis in locis ac publicis.

Nullo &c. Nullum aliud eſt diſcrimen te inter & illam ſtatuam; nullâ aliâ re illam ſuperas, niſi quòd tu vivis, illa vitæ eſt expers.

Tua &c. Satyricè; id eſt, tu vivis: quaſi diceret Poëta illum non tam hominem eſſe, quàm viventem quandam & animatam ſtatuam.

Dic mihi &c. Age, ô Rubelli, qui te à Julio Cæſare, Trojaniſque oriundum jactas.

Generoſa. Nobilia.

Niſi fortia. Id eſt; niſi ſint viribus, velocitate, aut aliquâ id genus dote præſtantia.

Volucrem. Velocem.

Facili &c. Ordo eſt: cui plurima victoria fervet facili palmâ: id eſt, qui ſæpe & facilè alios equos curſu vincit.

Et exultat &c. Et cui victoriam gratulantur exultantes in circo ſpectatores, rauci clamando & plaudendo.

Circo. Circus erat locus, in quo ſedens populus ludos ſpectabat; ita dictus à formâ rotundâ. Tres ejuſmodi circi Romæ fuerunt; Maximus, Flaminius, & Neronis.

Nobilis &c. Hic equus cenſetur nobilis (quocumque ex agro veniat) cujus præ cæteris equis fuga, hoc eſt, velocitas clara eſt & ſpectata.

Gramine. Paſcuo, agro, regione. Alii legunt, *germine*, hoc eſt, proſapiâ & natalibus.

Et primus &c. Qui primus omnium pulverem in æquore, ſeu planitie circi, currendo excitat: hoc eſt, qui cæteros curſu antecedit.

Sed &c. Ordo eſt: at Corythæ & Hirpini poſteritas ſunt pecus venale: id eſt, equi generoſiſſimâ equâ Corythâ, & laudatiſſimo equo Hirpino nati, non magni æſtimantur, ſed cum gregariis equis venduntur rhedariis, & molitoribus, ſi degeneres ſint, & curuli certamine alios raro equos vicerint; ſi raro fuerint victores ii, qui ſedebant in curru, quem illi equi degeneres traherent.

Nil ibi &c. Nemo reſpicit attenditque ad majores illius equi degeneris, neque ob illius majorum umbras & manes illum pluris facit.

Exiguis, tritóque trahunt epirhedia collo
Segnipedes, dignìque molam verſare Nepotis.
Ergo ut miremur te, non tua; primùm aliquid da
Quod poſſim titulis incidere, præter honores,
Quos illis damus, & dedimus, quibus omnia debes.
Hæc ſatis ad juvenem, quem nobis fama ſuperbum
Tradit, & inflatum, plenúmque Nerone propinquo;
Rarus enim ferme ſenſus communis in illâ
Fortunâ. Sed te cenſeri laude tuorum,
Pontice, noluerim, ſic ut nihil ipſe futuræ
Laudis agas: miſerum eſt aliorum incumbere famæ,
Ne collapſa ruant ſubductis tecta columnis.
Stratus humi palmes viduas deſiderat ulmos.
Eſto bonus miles, tutor bonus, arbiter idem
Integer, ambiguæ ſi quando citabere teſtis,

Epirhedia. Currus, vehicula.
Nepotis. Nomen eſt molitoris. Legerem libenter cum viro erudito, *nepotes*, id eſt, poſteri nobilium equorum degeneres, ſi hæc lectio in aliquo haberetur codice.
Te, non tua. Te ipſum, non majores tuos, eorúmque facta.
Da quod &c. Id eſt; ede aliquid, quod à te rectè factum ſit, non à tuis; cedo aliquid, quod ponere poſſim in inſcriptionibus & titulis tuarum imaginum ac ſtatuarum, præter majorum tuorum titulos & honores.
Quibus &c. Quorum honoribus tantùm magnus es: cùm per te nihil laude dignum habeas.
Hæc ſatis &c. Hæc ſufficiant, hæc obiter & per digreſſionem dicta ſint Rubellio.
Quem nobis &c. Quem aiunt ſuperbum eſſe, faſtúque turgidum, eò quòd ſit propinquus & affinis Neronis.
Rarus &c. Rarum eſt ſapere in magnis opibus, atque in amplâ fortunâ, qualem habuit ille Rubellius.
Cenſeri. Nobilem æſtimari.
Sic ut nihil &c. Ita ut nihil agas, unde laudem in futurum tempus conſequaris: ita ut præteritâ tantum gloriâ majorum gaudeas.
Incumbere. Inniti, fulciri, ut domus columnis fulcitur.
Ne collapſa &c. Ne tua omnis gloria & nobilitas, ſimilis domui, quæ ſublatis & ſubtractis, quibus impoſita erat, columnis, labitur, ſubductis majorum honoribus, ruat ac jaceat.
Stratus &c. Ut palmes, ſeu vitis, humi ſtrata jacet, cùm ab ulmo ſeparata eſt, cui adjungi & maritari ſolet ut ſe erigat: ita tu quoque jacebis & eris contemptui, ſubtractis majorum honoribus.
Viduas. A vite ſeparatas.
Deſiderat. Fruſtra requirit, & ab iis dolet ſe avulſum eſſe.
Arbiter &c. Id eſt, judex eſto incorruptus. Propriè arbiter eſt is, qui ad dirimendam litem ultro deligitur à litigantibus, ut eam amicè componat.

Cùm Panſa eripiat quidquid tibi Natta reliquit ?
Præconem , Chærippe , tuis circumſpice pannis ;
Jámque tace : furor eſt poſt omnia perdere naulum.
Non idem gemitus olim , nec vulnus erat par
Damnorum , ſociis florentibus , & modò victis.
Plena domus tunc omnis, & ingens ſtabat acervus
Nummorum , Spartana chlamys , conchylia Coa ;
Et cum Parrhaſii tabulis , ſigníſque Myronis ,
Phidiacum vivebat ebur , nec non Polycleti
Multus ubique labor ; raræ ſine Mentore menſæ.

bus fuere ſpoliati , damnentur , & puniantur ; cum ab alio ſuccedente Gubernatore & Præfecto adhuc ſpolientur?

Panſa. Poſterior Præfectus.

Natta. Præfectus prior.

Charippe. Nomen eſt fictum alicujus in provinciâ ſocii.

Tuis &c. Senſus eſt : vide tuasi veſtes , tuam ſupellectilem coram te à præcone vendi, jubente Præfecto Romano: vel potius, quære aliquem præconem, à quo jubeas vendi tuas veſtes & ſupellectilem, auctione conſtitutâ , ut ex iis ſaltem redigas pecuniam , quam ab avaro Præfecto facilius tuearis & defendas.

Iámque tace. Noli conqueri de provinciæ Præfecto, & longam navigationem in Italiam ſuſcipere, ad eum accuſandum Romæ in Senatu.

Furor eſt &c. Inſani & furentis eſt , poſtquam omnia perdidiſti, etiam perdere pretium navigationis. Inutilis enim erit tua Romam navigatio : nam etiamſi damnaretur Præfectus , à quo ſpoliatus es, non reddetur tibi pecunia, ſed in ærarium inferetur.

Naulum. Eſt pretium quod nautis ſolvitur pro trajectione, & maritimo itinere.

Non idem &c. Cùm ſocii olim florentes ac locupletes erant , & recèns victi à Romanis , non tantus ipſis erat dolor damnumque , quando ſpoliabantur; cum, pluribus ablatis , multa adhuc ſupereſſent.

Plena &c. Senſus eſt : tunc enim erant ſocii divites ; nunc autem egentes & nudi.

Spartana. Quæ tincta eſt purpurâ è muricibus , qui capiuntur circa Tænarum, Laconicæ regionis promontorium , ubi Sparta , urbs olim celebris.

Conchylia Coa. Tenuia & delicata veſtimenta , tincta Conchyliis , in Cô inſulâ captis. Conchylia propriè ſunt piſciculi conchis incluſi , quorum è ſanguine fit purpureus color. Cos autem eſt inſula maris Ægæi , una Cycladum.

Parrhaſii. Pictoris egregii, qui Epheſi floruit.

Signíſque &c. Statuis à Myrone inſigni ſtatuario factis.

Phidiacum &c. Id eſt ; erant apud eos eburneæ ſtatuæ à Phidiâ, ſculptore egregio, tam peritè elaboratæ , ut vivere atque animatæ eſſe viderentur.

Polycleti &c. Multæ ſtatuæ à Polycleto Sicyonio , ſtatuario item inſigni , factæ.

Raræ &c. Erant paucæ menſæ , in quibus non eſſent pocula cælata à Mentore , celeberrimo poculorum cælatore.

Inde Dolabella eſt, atque hinc Antonius, inde
Sacrilegus Verres: referebant navibus altis
Occulta ſpolia, & plures de pace triumphos.
Nunc ſociis juga pauca boum, grex parvus equarum,
Et pater armenti capto eripietur agello;
Ipſi deinde Lares; ſi quod ſpectabile ſignum,
Si quis in ædiculâ Deus unicus; hæc etenim ſunt
Pro ſummis, nam ſunt hæc maxima. Deſpicias tu
Forſitan imbelles Rhodios, unctámque Corinthum:
Horrida vitanda eſt Hiſpania, Gallicus axis,
Illyricúmque latus; parce & meſſoribus illis,
Qui ſaturant Urbem, circo, ſcenæque vacantem.
Quanta autem inde feres tam diræ præmia culpæ,

Inde &c. Ex iis provincialium opibus facti ſunt ſacrilegi Dolabella, Antonius, Verres, &c. qui ſociorum prædones fuere: id eſt, illæ ſociorum opes occaſionem dedere furtis & rapinis Dolabellæ, Verris, &c.

Dolabella. Quem Scaurus accuſavit, damnavitque, quòd Aſiam Proconſul exſpoliaſſet.

Antonius. Senatu motus, quòd Achaïã deprædatus eſſet.

Verres. Siciliæ Prætor & prædo, quem Cicero accuſavit.

Occulta. Furtim ablata ſociorum bona.

Plures &c. Id eſt: plura ſpolia ex amicorum provinciis Romam reportabant, quàm duces fortiſſimi de hoſtibus devictis olim deferrent. Solebant in triumphis ſpolia hoſtium ferri publicè.

Pater armenti. Taurus, vel equus, ad ſobolem ſuſciendam lectus.

Lares. Ipſi Dii Penates, & domeſtici eripiuntur.

Si quod &c. Si qua eſt ſtatua paulò elegantior.

Hæc &c. Etſi enim hæc vilia ſint, tamen à miſeris ſociis pro ſummis habentur, cùm nihil jam habeant pretioſius.

Deſpicias &c. Alloquitur provinciæ Præfectum. Impunè, inquit, deprædaris molles ignavóſque Rhodios, & meritò eos contemnis: at cave ſpolies Hiſpanos, Gallos, &c. ulciſcentur enim illi.

Unctámque. Unguentis perfuſam, luxurioſam.

Corinthum. Eſt urbs Græciæ in Achaïâ, fere in medio iſthmo Peloponneſiaco, divitiis ſuis ac deliciis famoſa.

Horrida. Ferox, inculta, & deliciarum aſpernatrix.

Vitanda eſt. Non eſt laceſſenda rapinis tuis.

Gallicus axis. Id eſt, Gallia, quæ, ſi è Româ ſpectetur, ad axem, ſeu, polum ſeptentrionalem vergit.

Illyricúmque &c. Illyrii, qui latus, ſeu, littus dextrum maris Adriatici incolunt; Sclavoniam nunc appellamus.

Meſſoribus. Afros intelligit.

Qui ſaturant &c. Ex Africâ enim frumenta multa Romam advehebantur.

Circo &c. Circenſibus ludis, fabuliſque theatralibus indulgentem.

Quanta &c. Senſus eſt: & verò parum inde lucri faceres; cùm ſint Afri nuper à Mario prorſus ſpoliati.

Cùm tenues nuper Marius diſcinxerit Afros ?
Curandum in primis, ne magna injuria fiat
Fortibus, & miſeris; tollas licèt omne quod uſquam eſt
Auri atque argenti, ſcutum gladiúmque relinques,
Et jacula, & galeam; ſpoliatis arma ſuperſunt.
Quod modò propoſui, non eſt ſententia; verùm
Credite me vobis folium recitare Sibyllæ.
Si tibi ſancta cohors comitum; ſi nemo tribunal
Vendit Acerſecomes; ſi nullum in conjuge crimen,
Nec per conventus, nec cuncta per oppida curvis
Unguibus ire parat nummos raptura Celæno:
Tunc licet à Pico numeres genus; altáque ſi te
Nomina delectant, omnem Titanida pugnam
Inter majores, ipſúmque Promethea ponas:
De quocumque voles proavum tibi ſumito libro.

Tenues. Inopes, & miſeros.

Marius. Marius Priſcus, qui damnatus eſt à Senatu, quòd Africam ſpoliaſſet.

Diſcinxerit. Abſtulerit iis zonam; id eſt, deprædatus ſit omnino. Solebant antiqui nummos in cingulo, ſeu zonâ, ferre.

Fortibus &c. Fortibus iiſdémque miſeris: quia nempe injuriarum tandem ultionem ac pœnas reperent.

Quod modò &c. Quæ dixi hactenus, non ſunt inanes ſententiolæ; ſed tam vera ſunt, quàm oracula, quæ in foliis arborum ſolebat olim Sibylla ſcribere. Sententia vulgò ſumitur pro morali quodam effato, ſeu axiomate, quod amplificandæ & ornandæ orationi ſervit.

Si tibi &c. Id eſt; ſi domeſticos habeas vitiorum expertes.

Tribunal vendit. Corruptus pecuniâ, extorquet ſententiam iniquam à te ferendam è tribunali.

Acerſecomes. Græca vox eſt, quæ intonſum ſignificat; éſtque Apollinis epithetum apud poëtas frequens. Significat hîc puerum aliquem Præfecto carum.

Crimen. Avaritia.

Nec per &c. Nec uxor tua, ſimilis Harpyæ alicui, curſit &c.

Conventus. Loca, in quibus populi provinciæ à magiſtratibus, juris dicendi gratiâ, congregantur.

Celæno. Una fuit è tribus Harpyis, quæ finguntur à poëtis monſtra fuiſſe ſordida & rapaciſſima: de quibus, vide Virg. lib. 3. Æneid.

Tunc licèt &c. Si talis es, per me licet repetas originem ab ipſo Pico; patior te libenter uſurpare nobilitatis nomen, ſeu fictum, ſeu verum.

Pico. Fuit ille Saturni filius, Fauni pater, primúſque Rex Aboriginum, qui fuerunt primi Italiæ populi & indigenæ.

Ipſúmque &c. Ipſos etiam, ſi libet, Titanas, ſeu gigantes, qui contra Deos pugnaverunt: nota eſt hiſtoria. Senſus itaque eſt: permittam tibi ut jam inde ab mundi origine repetas tuæ familiæ vetuſtatem.

Promethea. Iapeti filium, & Deucalionis patrem, de quo vide Sat. 5

Libro. Scriptore, vel hiſtoriâ.

Quòd ſi præcipitem rapit ambitus, atque libido;
Si frangis virgas ſociorum in ſanguine; ſi te
Delectant hebetes laſſo lictore ſecures:
Incipit ipſorum contra te ſtare parentum
Nobilitas, clarámque facem præferre pudendis.
Omne animi vitium tantò conſpectius in ſe
Crimen habet, quantò major, qui peccat, habetur.
Quò mihi te? ſolitum falſas ſignare tabellas,
In templis quæ fecit avus, ſtatuámque parentis
Ante triumphalem? quò, ſi nocturnus adulter
Tempora Santonico velas adoperta cucullo?
  Præter majorum cineres atque oſſa, volucri
Carpento rapitur pinguis Damaſippus; & ipſe,
Ipſe rotam ſtringit multo ſufflamine Conſul.
Nocte quidem; ſed Luna videt, ſed ſidera teſtes
Intendunt oculos. Finitum tempus honoris
Cùm fuerit, clarâ Damaſippus luce flagellum

Si frangis &c. Si crudelis es in ſocios quibus præes; ſi flagellis cædi eos jubes, donec ipſorum ſanguine cruentæ lictorum tuorum virgæ frangãtur.

Si te &c. Si amas videre lictorum ſecures crebris ictibus obtuſas, ipſóſque lictores feriendo defatigatos.

Contra te ſtare. Tibi nocere.

Clarámque &c. Id eſt, turpia tua flagitia nota omnibus facere.

Omne animi &c. Senſus eſt: tantò graviora ſunt ſcelera, omnibuſque notiora & magis conſpicua, quantò nobiliores illi ſunt à quibus admittuntur.

Quò mihi te &c. Quid mihi te nobilem jactas? te, inquam, qui ſoles &c.

Tabellas. Teſtamenti, vel, alterius inſtrumenti.

Quò, ſi &c. Quorſum, inquam, te nobilem dicis, dum, ad adulteria clam noctu committenda, caput involvis cucullo Santonico?

Cucullo. Eſt tegumentum capitis, è rudi panno factum, quo plebecula utebatur Romæ. Santonicum vocat, quòd eo Sanctones, Galliæ populi, uterentur.

Præter &c. Juxta cineres majorum ſuorum, hoc eſt, in viâ Flaminiâ, vel Latinâ, ubi multa nobilium ſepulchra erant.

Volucri &c. Veloci curru fertur.

Damaſippus. Nobilis quiſpiam, aurigæ artem exercens; quales multi fuere tempore Neronis, qui hanc ipſe artem exercebat. Nomen eſt fictum è Græco; quaſi, equorum domitor.

Et ipſe &c. Et ipſe, licèt Conſul ſit, rotas currûs ſui, ne nimium procurrant, ſtringit, id eſt, coërcet, adhibito multo ſufflamine. Sufflamen enim eſt retinaculum, quod per radios rotarum immiſſum, currum in deſcenſu ſiſtit, ne præceps in declive rapiatur.

Honoris Conſulatûs.

Flagellum ſumet. Ad agitandos equos, & ducendum currum.

Sumet, & occurſum nuſquam trepidabit amici
Jam ſenis; at virgâ prior innuet, atque maniplos
Solvet, & infundet jumentis hordea laſſis.
Interea dum lanatas, torvúmque juvencum,
More Numæ, cædit, Jovis ante altaria, jurat
Hipponam, & facies olida ad præſepia pictas.
Sed cùm pervigiles placet inſtaurare popinas;
Obvius aſſiduo Syrophœnix udus amomo
Currit, Idumææ Syrophœnix incola portæ;
Hoſpitis affectu dominum, regémque ſalutat;
Et cum venali Cyane ſuccincta lagenâ.
Defenſor culpæ dicet mihi: Fecimus & nos
Hæc juvenes. Eſto; deſiſti nempe, nec ultra

Iam ſenis. Gravis ſcilicet alicujus Senatoris, cujus authoritatem, ætatémque revereri debuiſſet.

Innuet. Flagello inſonabit ad oſtentationem artis: vel, flagelli acuto crepitu amicum ſalutabit prior.

Maniplos. Faſciculos fœni, quos jumentis apponat.

Lanatas. Oves lanâ tectas.

More Numæ. Tam religioſus ſcilicet, quàm alter Numa: ut dictum ſit per ironiam. Vel ſi mavis, ſenſus eſt: dum, pro more à Numâ inſtituto, ipſe, ut pote Conſul, ante aras Jovis oves & taurum immolat, tacitus & in ſinu ſolam Hipponam invocat.

Hipponam. Jumentorum & mulionum Deam; tanquam Numen maximè ſibi venerandum, quidque ſibi propitium velit. Eponam vocat Prudentius, & alii, qui legunt hîc, *ſolam Eponam.*

Facies. Imagines ejuſdem Deæ, atque aliorum ejuſmodi Numinum, quæ equis præſunt.

Inſtaurare. Cùm idem Damaſippus, intermiſſâ aurigatione, repetit popinas, in quibus ad multam noctem vigilare potores ſolent. Utitur verbo, *inſtaurare*, ut oſtendat hoc ſæpe fieri.

Syrophœnix. Unguentarius aliquis è Syriâ, & Phœniciâ, unde mittuntur unguenta & odores.

Idumæa &c. Id eſt, cuius domus eſt prope portam Judæam. Erat enim Romæ porta quædam, ſic dicta, quòd per eam Veſpaſianus, & Titus de Judæis triumphantes ingreſſi eſſent. Eſt autem Idumæa Syriæ pars, Judææ vicina.

Hoſpitis affectu &c. Blandè ſalutat & perhumaniter; ut hoſpes ſolet adventantes ſalutare, & in ſuam tabernam invitare: etiam appellat dominum & regem.

Et cum venali &c. Adeſt popinaria, ſeu tabernaria, vini amphoram afferens, & ad miniſtrandum ſuccincta; ac Damaſippum iiſdem blanditiis excipit.

Defenſor. Aliquis nobilis, qui culpam hanc Damaſippi volet defendere, dicet ſe, cùm juvenis eſſet, hæc eadem feciſſe, adeóque ſe ignoſcere Damaſippo.

Eſto &c. Reſpondet Poëta. Eſto; fateor; hæc juvenis feciſti: ſed jam dudum deſiiſti

Foviſti errorem. Breve ſit quod turpiter audes :
Quædam cum primâ reſecentur crimina barbâ.
Indulge veniam pueris : Damaſippus ad illos
Thermarum calices , inſcriptáque lintea vadit
Maturus bello Armeniæ , Syriæque tuendis
Amnibus , & Rheno , atque Iſtro : præſtare Neronem
Securum valet hæc ætas. Mitte Oſtia , Cæſar ,
Mitte ; ſed in magnâ legatum quære popinâ.
Invenies aliquo cum percuſſore jacentem ,

hæc facere , nec ultra juvenilem ætatem errorem produxiſti : fat non item Damaſippus ; qui jam vir , imò & Conſul , belliſque adminiſtrandis maturus , frequentat popinas , &c.

Breve ſit &c. Senſus eſt : ſi quid improbè facis , ne facias diu.

Quædam &c. Vitia ſunt quædam , quæ cum primâ barbâ planè deponenda ſunt , hoc eſt , ubi ætas acceſſerit ; ut quæ in viro minimè tolerari poſſint.

Indulge &c. Poſſint hæc fortaſſe adoleſcentibus ob ætatem condonari : ſed Damaſippus &c.

Ad illos &c. Non erubeſcit potare in popinis , & thermis : quod viliſſimi tantùm faciunt. Thermæ porrò loca ſunt quædam calida , ubi Romani ſudabant valetudinis ergo : ſudorem verò provocabant , vel igne , vel Sole , vel aquâ calidâ.

Inſcriptáque &c. Id eſt , ad popinas : popinis enim ſolebant apponi vela , eáque ut plurimùm linea ; in quibus inſcribebant res in tabernâ venales , fere ut apud nos fit.

Maturus &c. Eâ jam ætate , ut aptus ſit ad tractanda bella contra Imperii hoſtes.

Armeniæ. In quâ , Neronis tempore , grave fuit bellum contra Parthos , à Corbulone confectum.

Syriæque &c. Euphrati & Oronti , contra Parthorum incurſiones.

Rhenéque &c. Ne incurſent in vicinas ſibi provincias Germani , Rheni , Iſtríque , ſeu Danubii accolæ. Rhenus oritur in Alpibus , deſinit in Belgio. Iſter , ſive Danubius , oritur in monte quodam Germaniæ , Arbonâ dicto ; ac per Illyricum , ubi propriè Iſter appellatur , lapſus , in Pontum Euxinum per oſtia ſex evolvitur.

Præſtare &c. Milites hac ætate , hoc eſt , juvenes adhuc & robuſti , qualis eſt Damaſippus , poſſunt Imperatorem & Imperium contra hoſtes tutum reddere.

Mitte &c. Si tibi opus eſt viro nobili , ô Imperator , quem Legatum mittas contra hoſtes Imperii ; noli cum quærere in Oſtiis Tyberinis , omitte urbem ac portum Oſtienſem , (unde ſolvebant naves in oras exteras profecturæ :) ſed cum quære Romæ in aliquâ popinâ. Vel , mitte illum & ire jube ad Oſtia Tyberina ; ſed priùs illum in popinâ quære. In eo littore , in quo ſe Tyberis evolvit in mare , eſt urbs celebris , Oſtia dicta.

Legatum. In re bellicâ is erat , qui vices gerebat Imperatoris , & ejus nomine ducebat exercitum.

Percuſſore. Sicario , aut gladiatore.

Permixtum nautis, aut furibus, aut fugitivis,
Inter carnifices, & fabros ſandapilarum,
Et reſupinati ceſſantia tympana Galli;
Æqua ubi libertas, communia pocula, lectus
Non alius cuiquam, nec menſa remotior ulli.
Quid facias talem ſortitus, Pontice, ſervum?
Nempe in Lucanos, aut Thuſca ergaſtula mittas.
At vos Trojugenæ vobis ignoſcitis, & quæ
Turpia cerdoni, Voleſos, Brutóſque decebunt.
Quid, ſi nunquam adeo fœdis, adeóque pudendis
Utimur exemplis, ut non pejora ſuperſint?
Conſumptis opibus vocem, Damaſippe, locaſti
Sipario, clamoſum ageres ut Phaſma Catulli.

Fugitivis. Servis improbis, qui dominos deſerere ſolent.

Sandapilarum. Vilium feretrorum, quibus plebeculæ & damnatorum corpora efferebantur.

Reſupinati. Ignavi, ebrii, in tergum jacentis.

Ceſſantia &c. Inter ſacerdotes Cybeles; qui, poſt ſuas per Urbem bacchationes, ſecedunt in popinas, ubi, relictis tympanis ſuis, potationi indulgent.

Galli. Erant ſacerdotes Cybeles, qui in ejus ſacris celebrandis maximè utebantur tympanis. Porrò in Phrygiâ præcipuè colebatur Cybele: ibi fluvius quidam eſt, Gallus dictus; unde nomen illis ſacerdotibus.

Non alius &c. Eodem in lecto promiſcuè omnes ad eandem menſam accumbunt.

Remotior. Separata quædam menſa ab reliquis menſis (uti viris honeſtioribus poni ſolet) nulla hîc eſt.

Sortitus &c. Si haberes ejuſmodi ſervum, qui eadem ageret, quæ iſti nobiles, quid illo faceres? mitteres certè illum in ergaſtulum. Ergaſtulum autem locus erat, ubi ſervi compedibus vincti opus faciebant, fodiebant, arabant &c.

Lucanos. Lucania eſt in extremâ Italiâ.

At vos &c. O Romani, ſervos ita veſtros puniretis; vobis ipſi veniam datis: ignoſcitis ea vobis, quæ in mancipiis plectenda putaretis.

Trojugenæ. Nobiles Romani, qui à Trojanis originem deducitis.

Cerdoni. Vili & ignobili ſutori.

Voleſos, Brutóſque. Id eſt, Nobiles. Ironia eſt. Voleſorum familia, è Sabinis orta, illuſtris Romæ fuit, ut & familia Brutorum.

Vocem. Hiſtrionibus vocem tuam vendidiſti, ut, pactâ mercede, partes tuas ageres in theatro.

Sipario. Ludis ſcenicis. Eſt enim ſiparium, aulæum ſeu velum, ſub quo latent mimi & hiſtriones, donec in ſcenam prodeant.

Phaſma. Fabulam, Phaſma dictam, id eſt ſpectrum, à Catullo comœdiarum ſcriptore quodam elaboratam.

Clamoſum. Magno clamore declamandum.

Laureolum Velox etiam bene Lentulus egit,
Judice me, dignus verâ cruce. Nec tamen ipſi
Ignoſcas populo: populi frons durior hujus,
Qui ſedet, & ſpectat triſcurria Patriciorum,
Planipedes audit Fabios, ridere poteſt qui
Mamercorum alapas. Quanti ſua funera vendant;
Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone,
Nec dubitant Celſi Prætoris vendere ludis.
Finge tamen gladios inde, atque hinc pulpita pone:
Quid ſatius? Mortem ſic quiſquam exhorruit, ut ſit

Laureolum. Perſonam cujuſdam ſervi, nomine Laureoli; qui in fabulá, ſeu comœdiâ cruci affigebatur, quia fuerat in flagranti furto deprehenſus.

Velox. Eſt cognomen Lentuli: vèl, epithetum ſervo accommodatum; agilis, acer.

Verâ. Non fictâ, ut in comœdiâ fit, ſed verâ; verè in crucem agendus, quia cùm eſſet nobili ortus genere, tam turpem perſonam agere non erubuit.

Nec tamen &c. Senſus eſt: jure quidem nobiles illi arguendi ſunt; ſed & culpandus meritò populus, qui eos hæc agentes ſpectet cum plauſu & laudet.

Frons durior &c. Oportet ſanè careat populus pudore; qui ad tam fœda ſpectacula non erubeſcat.

Triſcurria. Facta omnino ſcurrilia: verbum eſt antiquum, vel fictum è voculâ, *tris*, quæ Græcè ſignificat, ter, valde, & *ſcurrâ.*

Planipedes &c. Qui nobiles, quales fuerunt Fabii, patienter audiat, dum comœdias recitant planis pedibus, ſine cothurno, ſocco tantùm indutis, ut in comœdiâ fit.

Ridere &c. Qui poteſt ridere, dum ſpectat viros nobiliſſimos, quales fuerunt Mamerci, paraſitorum, vel, ſervorum partes in comœdiâ ſuſtinere, & alapis à dominis cædi.

Quanti ſua &c. Invehitur Poëta in nobiles, qui, nullo Tyranno cogente, ſed ſponte ſuâ, ac propoſitâ mercede, artem gladiatoriam exercent, atque adeo vitam ſuam veluti vendunt. Senſus itaque eſt: quid refert, quòd ex eâ re magna præmia conſequantur? quolibet pretio id faciant, turpiſſimum eſt eis, ſponte ſe tali muneri offerre.

Nullo &c. Nero enim plurimos Senatores & Equites in arenam deſcendere coëgit.

Celſi. Prætorum vulgò erat ludos edendos curare; præcipuum munus, jus dicere. Juventius iſte Celſus Prætor fuit Trajani tempore. Vide Plin. ep. 5. l. 6.

Finge tamen &c. Oſtendit Poëta, etſi turpiſſima ſit ars gladiatoria, ſcenicam adhuc eſſe longè turpiorem. Finge enim, inquit, ex hac parte artem gladiatoriam, ex illâ ſcenicam tibi proponi: utra harum eligenda? annon ſubeunda potiùs gladiatoria, quamvis propoſito mortis periculo?

Mortem &c. Eſtne aliquis adeo vecors? itáne quiſquam mortem metuit, ut illi ſe exponere non malit, quàm hiſtrioniam exercere, quàm eſſe ſocius viliſſimi hiſtrionis, qua-

Zelotypus Thymeles, ſtupidi collega Corinthi?
Res haud mira tamen, citharœdo Principe, mimus
Nobilis. Hæc ultra, quid erit niſi ludus? Et illud
Dedecus Urbis habes: nec Mirmillonis in armis,
Nec clypeo Gracchum pugnantem, aut falce ſupinâ,
(Damnat enim tales habitus, & damnat, & odit)
Nec galeâ frontem abſcondit: movet ecce tridentem;
Poſtquam libratâ pendentia retia dextrâ
Nequicquam effudit, nudum ad ſpectacula vultum
Erigit, & totâ fugit agnoſcendus arenâ.
Cedamus tunicæ, de faucibus aurea cùm ſe

lis eſt Corinthus; & agere in comœdiâ perſonam Latini mimi, qui zelotypiâ uxoris ſuæ Thymeles laborare ſe fingat?

Res haud &c. Non mirum eſt tamen, cùm Imperator ipſe, videlicet Nero, citharœdus eſſet, & ſcenicam exerceret artem, nobiles etiam idem factitaſſe, ac mimos egiſſe: nunc verò cum Trajanus hac inſaniâ non laboret, quid excuſare nobiles poſſunt?

Hæc ultra &c. Deinceps quid erit aliud Romæ, quàm ludus, quàm artes turpiſſimæ, gladiatoria & ſcenica?

Et illud &c. Eſt & aliud Urbis dedecus: Gracchum, nempe nobilem aliquem, pugnantem cernes, non Mirmillonis armis, &c.

Mirmillonis. Inter gladiatores, alter Mirmillo dicebatur, ſive Secutor; alter Retiarius. Mirmillo habebat pro armis galeam, ſcutum, & falcem; Retiarius fuſcinam, ſeu tridentem & rete, quo implicare caput Mirmillonis conabatur, cúmque fuſcinâ interficere. Inſectatur Poëta nobiles, qui, cùm Mirmillones eſſe poſſent, & capite galeâ tecto pugnare, adeo tamen pudorem omnem exuerunt, ut malint eſſe Retiarii, & capite aperto pugnare, ut ab omnibus cognoſcantur.

Falce &c. Falce incurvâ, quâ utitur Mirmillo.

Damnat. Quia videri volebant nobiles illi, & agnoſci à ſpectatoribus.

Movet &c. Ecce, inquit, prodit in arenam nobilis cum tridente.

Poſtquam &c. Retiarius collectum & ſuſpenſum dextrâ manu rete geſtabat, & in Mirmillonis caput ſcite projicere conabatur: quòd ſi aberraſſet, ac libratâ manu fruſtra rete effudiſſet, nec adverſarii caput implicuiſſet, fugiebat ne ab illo interficeretur, tentabátque rete iterum colligere, & in adverſarium immittere.

Spectacula. Spectatores.

Cedamus &c. Verba ſunt Mirmillonis: Parcamus, inquit Mirmillo, Retiario nobili & ne ipſum interficiamus, ſed effugere ſinamus; eſt enim nobilis, ut patet ex habitu divite & magnifico. Vel potiùs, verba ſunt ſpectatorum, & ſenſus eſt; faciamus locum nobili Retiario, ſinamus effugere, ne à Mirmillone interficiatur. Legunt aliqui, *Credamus tunicæ*; id eſt, credamus hunc retiarium eſſe nobilem, id ex ejus tunicâ ornatiore, & veſtibus intelligamus.

Tunicæ. Id eſt, Retiario; quia Retiarii tunicati pugna-

Porrigat, & longo jactetur ſpira galero.
Ergò ignominiam graviorem pertulit omni
Vulnere, cum Graccho juſſus pugnare Secutor.
Libera ſi dentur populo ſuffragia, quis tam
Perditus, ut dubitet Senecam præferre Neroni?
Cujus ſupplicio non debuit una parari
Simia, nec ſerpens unus, nec culeus unus.
Par Agamemnonidæ crimen; ſed cauſa facit rem
Diſſimilem: quippe ille, Deis auctoribus, ultor
Patris erat cæſi media inter pocula: ſed nec
Electræ jugulo ſe polluit, aut Spartani
Sanguine conjugii; nullis aconita propinquis

bant. Tunica erat veſtis brevior & interior, cui toga imponebatur. Habebant etiam Retiarii galerum, ſub mento aſtrictum funiculo, qui cum eſſet auro intextus, oſtendebat Gracchum eſſe divitem, & nobilem.

Spira. Funiculus contortus & convolutus, qui ſub mento colligatus galerum, ſeu pileum Retiarii retinebat, ne excideret capite. Hujus funiculi extremæ partes abibant in humeros, & huc illuc jactabantur.

Ergo &c. Turpius fuit Mirmilloni certare cum iſto nobili, quàm vulnerari & interfici ab alio; quia, cùm illum elabi ſineret invitus, exploſus eſt à populo ſpectante.

Secutor. Id eſt, Mirmillo, ſic dictus, quia Retiarium ſequebatur, & aſſequi tentabat, poſt conjecta incaſſum retia, fugientem.

Libera ſi &c. Si permittatur populo liberè proferre quid ſentiat, nullo Tyranni metu.

Senecam. Sanctiſſimum virum, ſed humili loco natum.

Neroni. Imperatori, ſed vitiis inquinatiſſimo.

Non una. Sed multæ; nec enim unum commiſerat parricidium: ut pote qui fratrem, uxorem, imò matrem ipſam interfecerat.

Simia &c. Quia ſcilicet parricidii convictus, cum ſimiâ, gallo gallinaceo, viperâ, & cane, inſutus culeo, hoc eſt, ſacco coriaceo in mare, vel proximum flumen projiciebatur.

Par &c. Fateor; idem Oreſtes fecit, nempe matrem, ut Nero, peremit: ſed à Nerone tamen idcirco diſcrepat, quòd honeſtâ de cauſâ matrem interfecerit.

Agamemnonidæ. Oreſtis, Agamemnonis & Clytemneſtræ filii.

Ille &c. Oreſtes enim, Diis approbantibus & impellentibus, ulciſcebatur patrem; à matre, & Ægyſtho adultero, interfectum in convivio.

Electræ &c. Cæde ſororis ſuæ Electræ, ut Nero Britannici fratris.

Aut Spartani &c. Non interfecit conjugem ſuam Hermionem Spartanam, filiam Menelai Regis Spartæ, ſeu Lacedæmonis: at Nero ſe polluit cæde Octaviæ, Antoniæ, & Poppææ, uxorum ſuarum.

Nullis &c. Nullos conſanguineos ſuos veneno ſuſtulit, ut Nero Britannicum fratrem,

Miſcuit ; in ſcenâ nunquam cantavit Oreſtes,
Troïca non ſcripſit. Quid enim Virginius armis
Debuit ulciſci magis, aut cum Vindice Galba ?
Quid Nero tam ſævâ crudâque tyrannide fecit ?
Hæc opera, atque hæ ſunt generoſi Principis artes,
Gaudentis fœdo peregrina ad pulpita ſaltu
Proſtitui, Graïæque apium meruiſſe coronæ.
Majorum effigies habeant inſignia vocis :
Ante pedes Domitî, longum tu pone Thyeſtæ
Syrma, vel Antigones, ſeu perſonam Menalippes ;
Et de marmoreo citharam ſuſpende coloſſo.

& Domitiam amitam.

Cantavit. Ut Nero ſæpè.

Troïca &c. Ut Nero, qui ſe poëtam eſſe gloriabatur, & carmen de rebus ad Trojam geſtis ſcripſit.

Quid enim &c. Nihil fuit, quod Neronis duces, qui in eum arma civilia moverunt, magis ulciſci deberent, & punire atrocius, quàm iſtam ejus inſaniam, quòd hiſtrio, poëta, & citharœdus eſſe non erubeſceret.

Virginius &c. Virginius, Vindex, & Galba, duces Neronis fuerunt, qui in eum rebellantes arma ſumpſere. Virginius Rufus Germanico exercitui præerat ; Julius Vindex Gallias adminiſtrabat ; Sergius Sulpitius Galba Hiſpaniam.

Quid Nero &c. Quid enim agebat Nero, toto illo tempore tam ſævæ & crudelis ſuæ Tyrannidis ? Hæc opera ſunt egregii Principis : citharœdus erat, & ſaltator. Vel, quid fecit, quod potiori jure ulciſcerentur Virginius, Vindex &c.

Peregrina. Neapoli ſcilicet, & in Achaiâ, aliiſque locis extra Italiam, ſaltavit Nero, & in ſcenâ hiſtrionem egit.

Proſtitui. Exponere ſeſe, & ſpectandum publicè in theatro præbere.

Graïæque &c. In Iſthmicis enim certaminibus, cùm citharœdis certans apio coronatus eſt Nero. Apium autem eſt herba, ex quâ fiebant coronæ dari ſolitæ in his certaminibus, magno Græciæ totius concurſu celebrari ſolitis.

Majorum &c. O Nero, cùm alii duces & Imperatores rerum à ſe fortiter geſtarum & triumphorum inſignia ſtatuis majorum ſuorum affigere ſoleant ; tu coronam ex apio, præmium tuæ vocis & cantûs, appende ad effigies majorum tuorum.

Domitî. Atavi tui, vel patris : uterque enim Domitius Nero vocabatur.

Syrma &c. Veſtem longam quâ indutus eras, cum in tragœdiâ perſonam Thyeſtæ, vel Antigones filiæ Oedipi, ageres.

Perſonam &c. Larvam, quâ repræſentaſti fabulam Menalippes à Neptuno amatæ ; de quâ Euripides comœdiam ſcripſiſſe fertur.

Et de marmoreo &c. Scilicet citharam à judicibus ad ſe delatam adoravit Nero, ferrique ad Auguſti ſtatuam juſſit, quam ingentem inſtar coloſſi erexerat : hoc autem ipſi Poëta objicit.

Quis, Catilina, tuis natalibus atque Cethegi
Inveniet quicquam ſublimius? arma tamen vos
Noctûrna, & flammas domibus, templíſque paraſtis;
Ut Braccatorum pueri, Senonúmque minores;
Auſi quod liceat tunicâ punire moleſtâ:
Sed vigilat Conſul, vexilláque veſtra coërcet.
Hic novus Arpinas, ignobilis, & modò Romæ
Municipalis Eques, galeatum ponit ubique
Præſidium attonitis, & in omni gente laborat.
Tantum igitur muros intra toga contulit illi
Nominis, & tituli, quantum non Leucade, quantum
Theſſaliæ campis Octavius abſtulit, udo
Cædibus aſſiduis gladio: ſed Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Quis, Catilina, &c. Quid tuo, Cethegique genere illuſtrius.

Ut Braccatorum &c. Id eſt; quaſi eſſetis poſteri, & filii Gallorum, qui, ſub Brenno duce, Romam ceperunt, & incenderunt, anno ab U. C. 364. Porrò Galli Provinciæ Narbonenſis, à braccis, ſeu ſtrictis femoralibus, dicti ſunt Braccati.

Senonum. Populi ſunt Galliæ Lugdunenſis, ſive Celticæ.

Auſi &c. Aggreſſi eſtis facinus, dignum quod ipsâ moleſtâ tunicâ puniretur. Erat autem illa, veſtis è ſtuppâ & cannabe confecta, tum ſebo, ſulphure, & bitumine illita: eâ induebantur, & obvoluti cremabantur graviores rei, maximè qui ob incendia damnabantur.

Conſul. Cicero.

Vexilláque &c. Id eſt; conatus veſtros reprimit.

Hic novus &c. Id eſt; hic, quem vocatis per contemptum ignobilem & novum Arpinatem. Porrò apud Romanos novus homo dicebatur is, qui nullâ majorum nobilitate inſignis foret.

Municipalis. Oriundus ex municipio Arpino, & Romæ factus nuper Eques. Porrò Arpinum Volſcorum eſt oppidulum.

Galeatum &c. Milites in omni regione Urbis contra conjuratorum inſidias collocat.

Et in omni &c. Populos omnes, tum in Italiâ, tum extra Italiam poſitos excitat, ac ſummo cum labore & diligentiâ adhibet ad Rempublicam conſervandam.

Tantum &c. Cicero tantam eſt gloriam in Urbe, & in pace, ob ſuam prudentiam conſecutus, quantam adeptus non eſt Auguſtus, confectis, multâ civium cæde, bellis civilibus. Toga hîc ſumitur pro pace, & civili prudentiâ: toga enim veſtis eſt civium, ut ſagum militum.

Leucade. Cruentâ pugnâ navali, juxta Leucadem inſulam Epyri, & Actium promontorium commiſsâ; quâ devicti ſunt ab Auguſto Antonius & Cleopatra.

Theſſaliæ &c. Ad Philippos in Theſſaliâ, ubi devicti ſunt Brutus & Caſſius ab Octavio.

Arpinas alius Volſcorum in monte ſolebat
Poſcere mercedes alieno laſſus aratro :
Nodoſam poſt hæc frangebat vertice vitem,
Si lentus pigrâ muniret caſtra dolabrâ.
Hic tamen & Cimbros , & ſumma pericula rerum
Excipit , & ſolus trepidantem protegit Urbem.
Atque adeò,poſtquam ad Cimbros ſtragémque volabant,
Qui nunquam attigerant majora cadavera , corvi,
Nobilis ornatur lauro collega ſecundâ.
Plebeïæ Deciorum animæ , plebeïa fuerunt
Nomina : pro totis legionibus hi tamen , & pro
Omnibus auxiliis , atque omni pube Latinâ ,
Sufficiunt Diis Infernis , Terræque parenti ;

Arpinas alius. C. Marius, itidem ut Cicero, Arpini natus : qui etſi vir eſſet planè ignobilis, multa tamen præclarè geſſit.

In monte &c. Senſus eſt : Marius pauper agricola fuit, tum gregarius miles ; & tamen &c.

Poſcere &c. Petere pactam pecuniam, cùm alienum agrum araſſet.

Nodoſam &c. Senſus eſt : poſteà Marius , gregarius tunc miles, ſi , muniendis caſtris adhibitus , negligenter opus faceret, vapulabat à Centurione , qui vitem ſuam ſupra caput ipſius frangebat. Porrò vitis, id eſt , bacillus ex palmite, erat inſigne Centurionum, qui ejuſmodi bacillum geſtabant,ad milites in officio continendos.

Cimbros. Cimbros & Teutonas ; qui ex Daniâ , & Germaniâ , maximo cum exercitu Romam tendentes , magnum terrorem Italiæ incuſſerunt ; ſed à Mario devicti ſunt ingenti clade.

Et ſolus &c. Licèt enim ambo Conſules contra Cimbros pugnaverint, gloria tamen hujus victoriæ tota Mario tribuebatur.

Poſtquam &c. Poſtquam victor Marius Cimbros corvis vorandos dedit.

Qui nunquam &c. Cimbri enim erant proceri & ingentes mole ac ſtaturâ.

Nobilis &c. Q. Catulus, collega Marii, quamvis nobilis, ſecundo tantùm loco triumphavit ; hoc eſt, illi prælatus eſt Marius ; licèt utriuſque Conſulis auſpiciis res geſta eſſet.

Plebeïæ &c. Decii, pater , & filius, qui ſe pro legionibus Romanis devoverunt, fuerunt plebeïæ animæ, hoc eſt, homines ignobiles. Pater Decius bello Latino , cùm fuiſſet admonitus in ſomnis eam partem victricem fore , cujus dux in prælio cecidiſſet , equo calcaribus incitato. in medios hoſtes ſe conjecit , & ab iis interfectus , victoriam Romanis peperit. Vide Livium lib 8 cap. 9. & ſeq. Patris exemplum filius in bello Samnitico ſecutus eſt, eâdem gloriâ. *Liv. lib.* 10. *c.* 28. *&* ſeq.

Auxiliis &c. Copiis auxiliaribus.

Sufficiunt &c. Satis fuerunt ad placandos Deos Inferorum, & Tellurem : qui enim ſe ita devovebant, aliorum pericula

Pluris enim Decii, quàm qui ſervantur ab illis.
Ancillâ natus trabeam, & diadema Quirini,
Et faſces meruit Regum ultimus ille bonorum.
Prodita laxabant portarum clauſtra Tyrannis
Exulibus juvenes ipſius Conſulis, & quos
Magnum aliquid dubiâ pro libertate deceret,
Quod miraretur cum Coclite Mutius, & quæ
Imperii fines Tiberinum virgo natavit:
Occulta ad Patres produxit crimina ſervus
Matronis lugendus; at illos verbera juſtis

& necem in ſuum caput convertere credebantur.

Pluris enim &c. Decii pluris æſtimantur à Diis, quàm cæteri omnes Romani, quos in eorum gratiam ſervant.

Ancillâ &c. Servius Tullius, etſi matre captivâ natus, meruit tamen Romulo in Regiâ dignitate ſuccedere.

Trabeam. Veſtis eſt pannis albis & purpureis, inſtar trabium longis, intexta, quâ Reges utebantur, & uſi ſunt poſt eos Conſules.

Diadema. Faſciam, ſeu pannum quo Reges caput vinciebant, coronam Regiam.

Quirini. Id eſt, Romuli.

Ultimus. Secutus enim eſt Tarquinius Superbus, Rex peſſimus.

Prodita &c. Ordo eſt: filij ipſius Bruti Conſulis, Titus & Tiberius, volebant laxare, ſeu, aperire per proditionem portas Romæ Tyrannis exulibus, ſeu Tarquinio Superbo Româ pulſo; filii, inquam, Bruti, quos decuiſſet exemplo patris audere aliquid magnum pro aſſerendâ Romanorum libertate, nondum ſatis confirmatâ, & adhuc nutante, & aliquid egregium aggredi, quod imitari & admirari poſſent Cocles, Mutius, &c.

Coclite, Horatio, Coclite cognominato, propter oculum in prælio amiſſum; qui Porſenam cum ſuo exercitu ſolus in ponte ſuſtinuit, donec pons à tergo rumperetur; quo effracto, deſiluit in flumen, & ad ſuos enatavit.

Mutius. Mutius Scævola, qui, cùm Porſennæ caſtra ſubiiſſet, ac pro illo ſatellitem ejus occidiſſet, ut errorem ſuæ manûs plecteret, eam igni injecit: quâ animi conſtantiâ Rex permotus, remiſit liberum, & ipſe obſidionem ſolvit.

Et quæ &c. Clœlia, quæ obſes Porſennæ data, Tiberim tranavit deceptis hoſtibus, & ad Romanos equo vecta ſe recepit. Vocat autem hîc Tiberim Imperii fines, quia tunc adeo anguſtum erat Imperium Rom. ut ejus limes eſſet Tiberis.

Occulta &c, Id eſt, conjurationem filiorum Bruti Senatoribus detexit ſervus quidam.

Lugendus. Dignus cujus mortem lugerent, & pro fletu cohoneſtarent matronæ, quas à Tyrannorum libidine liberaſſet, cùm conjurationem de illis reſtituendis initam protulit, ac patefecit: ut eâdem de causâ Bruti mortem per annum eædem matronæ fleverunt.

At illos &c. Filios enim virgis cæſos pater Brutus, cum aliis conjuratis, ſecuri percuſſit,

Afficiunt pœnis, & legum prima ſecuris.
Malo pater tibi ſit Therſites, dummodò tu ſis
Æacidæ ſimilis., Vulcaniáque arma capeſſas,
Quàm te Therſitæ ſimilem producat Achilles.
Et tamen ut longè repetas longéque revolvas
Nomen, ab infami gentem deducis aſylo:
Majorum primus quiſquis fuit ille tuorum,
Aut paſtor fuit, aut illud quod dicere nolo.

Et legum &c. Supplicium ſumptum de conjuratis; quæ legum eſt prima, hoc eſt, prima pars & præcipua juſtitiæ: leges enim maximè vigent ſupplicio improborum; & id maximè præcipit juſtitia, éſtque illius hæc prima lex, ut improbi plectantur: Securis hîc pro capitali ſupplicio ſumitur.

Therſites. Unus omnium Græcorum, qui ad obſidionem Trojæ navigaverant, animo & corpore maximè deformis.

Æacida. Achillii, qui fuit Æaci nepos.

Vulcaniáque &c. Modò ſtrenuus ſis, & fortis, ut fuit Achilles, qui armis à Vulcano fabricatis mira edidit facinora.

Ut longe &c. Licèt à quantâ volueris antiquitate repetas nominis & familiæ tuæ originem.

Ab infami &c. Senſus eſt: ducis originem, & gentē ſeu familiam tuam habes ab iis propagatam, qui confugerunt ad aſylum, quod Romæ ab Romulo conſtitutum eſt. Nam Romulus, ut Romam naſcentem repleret, edixit ut illis omnibus liceret impunè eſſe, quicunque ad eam ſe recipe-rent. Itaque undique confluxit magna multitudo ſceleratorum, & ſicariorum, è quibus Roma conflata eſt: hinc aſylum illud appellat infame.

Dicere nolo. Latro, ſicarius, homicida, &c. quales fere fuerunt, qui ad aſylum hoc, & Romam recèns conditam confugêre.

SATYRA IX.

Nævolum quemdam inducit de patroni avaritiâ flagitiiſque conquerentem.

SCIRE velim quare toties mihi Nævole triſtis
Occurras fronte obductâ, ceu Marſya victus.
Non erat hac facie miſerabilior Crepereius
Pollio, qui triplicem uſuram præſtare paratus
Circuit, & fatuos non invenit. Unde repente
Tot rugæ? Certè modico contentus agebas
Vernam Equitem, conviva joco mordente facetus,
Et ſalibus vehemens intra pomæria natis.
Omnia nunc contra; vultus gravis, horrida ſiccæ
Sylva comæ, nullus totâ nitor in cute, qualem
Præſtabat calidi circumlita faſcia viſci.

Scire &c. Loquitur ipſe Juvenalis, & Nævolum interrogat.

Obductâ. Triſtitiæ nube quaſi tectâ, dejectâ & contractâ.

Marſya. Fuit ille paſtor quidam in Phrygiâ, qui Apollinem cantu provocare auſus, ab eo victus, & miſerè ejulans pelle ſpoliatus eſt. *Ovid. 6. Metam.*

Hac facie. Tuâ: non erat te triſtior.

Triplicem &c. Qui, conſumptis opibus quærebat ab aliquo fœneratore pecuniam, promittens illi & paratus præſtare, i. ſolvere pro illâ pecuniâ mutuò acceptâ uſuram triplicem, id eſt, tertio tanto majorem, quàm quæ vulgo ſolvi ſoleret, vel quàm eſſet ipſa ſors & caput ſummæ acceptæ. Eam ob rem circuibat forum, ubi ſunt fœneratores & argentarii, nec tamen ullum adeo fatuum reperiebat, qui vellet ipſi commodare pecuniam; quam nimirum intelligeret ab eo nunquam redditum iri.

Modico. Modicis opibus, parvo ſumptu & quæſtu.

Agebas &c. Inter ſervos & vernas, ejuſdem tecum ordinis & conditionis, tam hilariter vivebas, quàm ſi fuiſſes Eques Romanus: verna & ſervus cùm eſſes, Equitis animum & opes æquabas cultu, nitore veſtium &c. eras facetus & elegans conviva, dicax, & acer in jaciendis ſalibus, non ruſticis & inſulſis, ſed Urbanis, quales intra pomæria, in Urbe, uſurpantur.

Pomæria. Pomærium erat locus circa muros Urbis, & certum ſpatium, quod neque arari, neque habitari fas erat.

Omnia &c. Diverſa nunc & contraria eſt priori, vitæ tuæ ratio.

Siccæ. Non delibutæ unguentis.

Viſci. Utebantur, ad cutem poliendam & lævigandam, quodam medicamento ex reſinâ, viſco &c. quo imbutos & illitos panniculos cuti admovebant.

uid macies ægri veteris, quem tempore longo
orret quarta dies, olímque domeſtica febris.
e prendas animi tormenta latentis in ægro
orpore, deprendas & gaudia; ſumit utrumque
nde habitum facies. Igitur flexiſſe videris
ropoſitum, & vitæ contrarius ire priori.
Nuper enim, ut repeto, fanum Iſidis & Ganymedem
Pacis, & advectæ ſecreta palatia Matris,
Notior Aufidio Chio celebrare ſolebas.
Utile & hoc multis vitæ genus; at mihi nullum
Inde operæ pretium: pingues aliquando lacernas,
Munimenta togæ, duri craſſique coloris,
Et malè percuſſas textoris pectine Galli,
Accipimus, tenue argentum, venæque ſecundæ.
Hæc tribui; deinde illa dedi; mox, plura tuliſti.

Ægri. Qualis cernitur in vultu ægroti, morbo veteri laborantis.

Quarta dies, Quo febris nimirum quartana ſolet recurrere.

Depreadas. Deprehendi poſſunt. Sententia eſt: corpus, vultus, eſt animi, vel triſtis, vel læti index.

Flexiſſe. Mutaſſe vitæ inſtitutum; nolle amplius patronos divites & avaros ſectari.

Repeto. Recordor.

Iſidis. Dea erat Ægyptiorum, apud Romanos culta. Vide ſat. 6.

Ganymedem. Templum Pacis, in quo erat Ganymedis ſtatua. Is a Jove in aquilam mutato raptus, ac delatus in Cælum, ut Superis pocula miſceret.

Matris. Templum Cybeles, quæ Deorum mater, ſeu, Magna Mater dicebatur. Ejus ſimulachrum ab Phrygiæ oppido Peſſinunte Romam erat advectum. Vide ſat. 3.

Aufidio. Is cliens diligentiſſimus habebatur in colendis patronis.

Celebrare. Frequentare, ad deducendos patronos, honoris cauſâ.

Utile. Reſpondet jam Nævolus: Fateor iſtud vitæ genus eſſe multis utile; mihi non eſt, qui aliud nihil facio lucri, niſi quòd veſtem detritam à patrono accipio &c.

Lacernas. Lacerna, ſeu penula, erat veſtis hyberna & craſſior, quæ togæ ſuperimponebatur, ad eam, ut ait, muniendam & conſervandam: pinguem vocat, è craſſo filo confectam, vel attritam.

Malè &c. Negligenter textas à textore Gallo. Fiebant ejuſmodi vulgò lacernæ in Galliâ. Pecten porrò eſt lignum oblongum, quo textores inſerunt ſubtegmen ſtamini; útque compactior & denſior tela ſit, adeòque melior, ſæpe & graviter pectine percutiunt ſubtegmen & ſtamini implicant: quod contra fit in panno laxiori & negligentiùs texto.

Vena &c. Nummum ex argento non purgato, quale in aurifodinæ venis ſecundis, id eſt, deterioribus reperitur.

Hæc tribui. Verba ſunt patroni avari.

Tuliſti. A me obtinuiſti plura, quam deberem tibi dare.

Computat, atque cavet: ponatur calculus; adſint
Cum tabulâ pueri; numera ſeſtertia quinque
Omnibus in rebus; numerentur deinde labores.
En cui tu viridem umbellam, cui ſuccina mittas
Grandia, natalis quoties redit, aut madidum ver.
  Dic, paſſer, cui tot montes, tot prædia ſervas
Appula, tot milvos intra tua paſcua laſſos?
Te Trifolinus ager fœcundis vitibus implet,
Suſpectúmque jugum Cumis, & Gaurus inanis,
Nam quis plura linit victuro dolia muſto?
Quantum erat ærumnas laſſi donare clientis
Jugeribus paucis? Meliúſne hic ruſticus infans,
Cum matre, & caſulis, & cum luſore catello,
Cymbala pulſantis legatum fiet amici?
Improbus es, cùm poſcis, ait. Sed penſio clamat,

Cave. Ne deludatur.

Calculus. Ad numerandum.

Tabulâ. In quâ computet: vel, libro expenſi & accepti.

Pueri. Servi, qui ſervant tabulas, & rationes.

Seſtertia &c. Summa hæc redit ad libras monetæ Turonicæ, ut loquuntur Galli, 500.

Omnibus &c. Id eſt; ſi omnia quæ tibi dedi rectè æſtimes, videbis ſummam exiſtere quinque ſeſtertiorum, illas omnes res valere 5. ſeſtertia.

Labores. Hoc Nævolus ait: At non numeras meos ſudores, operam, ærumnas, in te affectando, colendo, &c. Vel potiùs, hoc avarus patronus dicet, hoc ſenſu: numera tuos labores; videbis eos non eſſe æſtimandos quinque ſeſtertiis.

Paſſer. Vox blandientis: ô homo delicate.

Appula. Erant agri feraces in Apulia, Italiæ regione.

Milvos &c. Id eſt, agros tam amplos, ut eos pervolare milvi non poſſint, quin defatigentur.

Trifolinus. Eſt ager admodum fertilis, prope Neapolim, ita dictus ab Trifolio, herbâ quadam, quæ in eo plurima naſcitur: trifolium autem ab ternis foliis nomen habet.

Suſpectúmque &c. Et mons Miſenus, ac promontorium, quod Cumæ, (urbs ad ejus radicem poſita) ſuſpiciunt.

Inanis. Vel, cavernoſus; vel, vacuus domibus, te uno omnia poſſidente.

Linit. Pice obturat, operculum lino & reſinâ obducit.

Victuro. Ad ſervandum muſtum, ſeu, vinum diu duraturum & ad ſummam ſenectutem perventurum.

Meliúſne &c. An æquius eſt, ſi villam hanc aliquam, cum ruſticis, qui ſunt in eâ, infantibus, & matre & catellis relinquas teſtamento ac leges amico cuipiam tuo, qui ſit è numero Gallorum ſacerdotum, qui ſolent in ſacris Cybeles tympana pulſare, & vulgò ſunt homines improbiſſimi.

Improbus. Importunus. Avari verba ad Nævolum.

Sed &c. Reſponſio Nævoli: Ego verò non tam poſco, quàm penſio domûs à me conducta, quæ mihi dicit, Pete unde ſolvas, & ei qui domû locavit me reddas,

Poſce ; ſed appellat puer unicus, ut Polyphemi
Lata acies, per quam ſolers evaſit Ulyſſes.
Alter emendus erit, námque hic non ſufficit ; ambo
Paſcendi ; quid agam brumâ ſpirante ? quid, oro,
Quid dicam ſcapulis ſervorum, menſe Decembri,
Et pedibus ? Durate, atque expectate cicadas ?
Scis certè quibus iſta modis, quam ſæpè rogarim,
Et quæ pollicitus fueris mihi. Juſta doloris,
Nævole, cauſa tui : contra tamen ille quid affert ?
Negligit, atque alium bipedem ſibi quærit aſellum.
Hæc ſoli commiſſa tibi celare memento,
Et tacitus noſtras intra te fige querelas :
Nam res mortifera eſt nobis inimicus avarus.
Qui modò ſecretum commiſerat, ardet, & odit,
Tanquam prodiderim quidquid ſcio : ſumere ferrum,
Fuſte aperire caput, candelam apponere valvis
Non dubitat : nec contemnas aut deſpicias ; quòd
His opibus nunquam cara eſt annona veneni.
Ergo occulta teges, ut Curia Martis Athenis,

Appellat. Poſcit pecuniam.

Puer. Servus : quem unum habeo, ut Polyphemus unum oculum.

Per quam &c. Quâ effoſſâ, evaſit è Polyphemi manibus Ulyſſes. Vide Odyſſeam lib. 10.

Scapulis. Humeris nudis, quos ſcilicet dominus veſtire debet.

Cicadas. Æſtatem, quâ canunt cicadæ. An erunt contenti ſervi, ſi jubeam eos durare nudos, donec æſtas advenerit ? neutiquam certè.

Juſta &c. Loquitur Juvenalis.

Aſellum. Clientem tam ſtupidum, quàm ego ſum, qui me ſic decipi patior.

Hæc. Arcanas de avaro domino querelas.

Fige. Abſcondo.

Qui modò &c. Qui modò me ſuorum arcanorum faciebat participem, ut ſi fuiſſem amicus ipſius ſummus, derepente in me furit, & accuſat quòd ea evulgaverim.

Ferrum. Etiam quo me perimat.

Candelam. Quâ meas ædes incendat.

Deſpicias. Quòd avarus ſit ; tanquam ipſe ſumptum nolit ullum, ut me perdat, facere ; tantas opes habet, ut facile ſit empturus venenum quo me interimat. Cara dicitur annona, cum panis, cibi, & alia id genus, magno pretio conſtant : vilis, cum parvo.

Curia Martis. Senatus Athenienſis, qui Areopagus dictus eſt, id eſt, pagus ſeu collis Martis ; eò quòd Mars homicidii accuſatus à Neptuno, duodecim Diis judicantibus, ſex ſententiis in eo loco fuit abſolutus. Senatores porrò Athenienſes ſilentii & arcani adeo tenaces erant, ut ſolemne illis eſſet ſententiam ſcripto, non verbo, ferre.

O Corydon, Corydon, ſecretum divitis ullum
Eſſe putas? ſervi ut taceant, jumenta loquentur,
Et canis, & poſtes, & marmora. Claude feneſtras,
Vela tegant rimas, junge oſtia, tollito lumen
E medio, clament omnes, prope nemo recumbat;
Quod tamen ad cantum galli facit ille ſecundum,
Proximus ante diem caupo ſciet, audiet & quæ
Finxerunt pariter librarius, archimagiri,
Carptores: quod enim dubitant componere carmen
In dominos, quoties rumoribus ulciſcuntur
Baltea? Nec deerit, qui te per compita quærat
Nolentem, & miſeram vinoſus inebriet aurem.
Illos ergo roges quidquid paulo ante petebas
A nobis; taceant illi: ſed prodere malunt
Arcanum, quàm ſubrepti potare Falerni
Pro populo faciens quantum Laufella bibebat.

O Corydon. O homo ruſticè ſimplex & bone, qui credas domini tui arcana celari poſſe. Sumptum hoc hemiſtichium à Virgilio.

Ut taceant. Quamvis taceant.

Junge. Claude: clauditur enim janua, cùm junguntur ſimul valvæ.

Clament. Licèt omnes vociferentur. Legunt aliqui: *taceant omnes.*

Ad cantum &c. Sub mediam noctem, in tenebris: ejus occulta & tenebricoſa flagitia.

Ante diem. Antequam luceat.

Audiet. Idem caupo audiet etiam ea ſcelera, quæ de ſuo domino finxerunt librarii &c.

Librarius. Ea vox in eo loco formatur à nomine ſubſtantivo, *libra*, & eum ſignificat qui librâ ponderat carnes & alia id genus, quæ domi ſervis dantur: diſpenſator, promus.

Archimagiri. Græca vox: principes, ſeu magiſtri coquorum, primarii coqui.

Carptores. Carminatores; ſervi qui lanificio & carpendis lanis operam dabant.

Quod enim &c. Quæ eſt enim tam fœda & improba cantilena, quam illi non audeant componere in ſuos heros; quando his rumoribus, ſeu fabulis & cantilenis in vulgus ſparſis, volunt ulciſci pœnas quas de ipſis ſumpſerunt domini, eos balteis, ſeu loris è corio factis, verberantes.

Nec deerit &c. Reperientur ex illis ſervis nonnulli, qui te iſtas cantilenas audire nolentem quærant, & tuas aures iis recitandis inebrient, impleant, obtundántque, ipſi vinoſi & ebrii, adeòque ad ſecreta dominorum aperienda promptiores.

Illos &c. Pete igitur ab iſtis ſervis quod modò me rogabas, nempe ut ſileant: non facient tamen; malunt enim arcanum prodere, quàm vinum furtim raptum haurire; quod tamen libentiſſimè faciunt.

Faciens. Sacrificans. Fiebant ſacrificia pro populo Romano Bonæ Deæ: his ſolæ mulieres intererant, & vino ſe multo certatim proluebant.

Laufella. Mulier vinoſa.

vendum rectè, cùm propter plurima, tum de his
æcipuè cauſis, ut linguas mancipiorum
ontemnas; nam lingua mali pars peſſima ſervi.
eterior tamen hic, qui liber non erit illis,
uorum animas & farre ſuo cuſtodit & ære.
Idcircò ut poſſim linguam contemnere ſervi,
tile conſilium modò, ſed commune dediſti:
unc mihi quid ſuades, poſt damnum temporis & ſpes
eceptas? feſtinat enim decurrere velox
loſculus; anguſtæ miſeræque breviſſima vitæ
ortio; dum bibimus, dum ſerta, unguenta, roſáſque
oſcimus, obrepit non intellecta ſenectus.
O parvi noſtríque lares, quos thure minuto
Aut farre, & tenui ſoleo exornare coronâ,
Quando ego figam aliquid, quo ſit mihi tuta ſenectus
A tegete & baculo? viginti millia fœnus
Pignoribus poſitis? argenti vaſcula puri,
Sed quæ Fabricius Cenſor notet? & duo fortes

Contemnas. Ut ne timere illas poſſis: ut nihil habeant quod tibi meritò poſſint objicere,

Deterior &c. Sententia eſt. Ille tamen dominus eſt ſuis ſervis nequior & miſerior, qui cogitur illos timere, qui eſt apud illos veluti ſervus & mancipium, ſine libertate, ſemper in metu ne ſua prodantur ab illis ſcelera.

Quorum animas. Illis quos pane ſuo paſcit, quos pecuniâ ſuâ ſuſtentat.

Commune &c. Docuiſti me id quod omnibus univerſè faciendum eſt, nempe bene vivendum, ut linguas mancipiorum non timeam: ſed aliud nunc à te peto; quid mihi jam faciendum cenſeas: amiſi bonam temporis & ætatis partem in colendo avaro patrono &c.

Floſculus. Flos, vigor ætatis.

Portio. Subaudi, eſt.

Non intellecta. Nemine cogitante.

Lares. Dii domeſtici.

Figam &c. Fixum aliquid habebo, certam aliquam pecuniæ ſummam, quâ fretus effugiam mendicitatem in ſenectute. Teges eſt ſtorea, quâ ſe mendici aut caſulas ſuas tegunt.

Viginti &c. Quandonam è pecuniâ mutuò commodatâ recipiam viginti millia ſeſtertiorum, (conficiunt libras Turonicas 2000.) pro fœnore, quod mihi certum erit, poſitis & datis mihi tutis pignoribus, ab iis ſcilicet qui fœnus hoc ſolvent mihi.

Puri. A Scoriâ purgati, optimi.

Sed quæ &c. C. Fabricius Cenſor fuit admodum ſeverus: is Cornelium Rufinum, bis Conſulem creatum, ac ſemel Dictatorem, Senatu movit eâ de cauſâ, quòd decem pondo vaſa argentea domi haberet. Talia ſibi optat vaſa Nævolus.

Duo &c. Duo ſervi robuſti è Mœſiâ: eſt regio propè Thraciam. Inde Romam veniebant ſervi, ad lecticas ferẽdas idonei,

De grege Mœſorum, qui me cervice locatâ
Securum jubeant clamoſo inſiſtere Circo?
Sit mihi præterea curvus cælator, & alter,
Qui multas facies fingat citò. Sufficient hæc,
Quandò ego pauper ero: votum miſerabile! nec ſpes
His ſaltem; nam cùm pro me Fortuna rogatur,
Affigit ceras illâ de nave petitas,
Quæ Siculos cantus effugit remige ſurdo.

ob robur & proceritatem corporis.

Locatâ. Quam mihi locaverint, quorum operam pretio emerim.

Securum. Sedentem in lecticâ.

Cælator. Qui ſigna imprimit vaſis argenteis. Solent autem iſti artifices curvo corpore in opus incumbere.

Facies &c. Imagines, ſtatuas è cerâ, argillâ &c. faciat.

Sufficient hæc. Hæc mihi tandiu ſufficient, quamdiu ero pauper: ſi dives fuero, plura petam. Sed tamen fruſtra hæc vota miſera facio, fruſtra ſpero magnes opes, fruſtra illas ipſas tenues quas commemoravi: nam cùm rogo Fortunam, eſt illa meis votis tam ſurda, quàm Ulyſſis remiges & ſocii, qui ſibi aures obturarunt cerâ, ne Sirenum cantum audirent. Vide Odyſſ. lib. 12.

SATYRA X.

Hominum vota.

OMNIBUS in terris, quæ ſunt à Gadibus uſque
Auroram & Gangem, pauci dignoſcere poſſunt
Vera bona, atque illis multùm diverſa, remotâ
Erroris nebulâ: quid enim ratione timemus
Aut cupimus? quid tam dextro pede concipis, ut te
Conatûs non pœniteat, votíque peracti?
Evertêre domos totas optantibus ipſis
Dii faciles. Nocitura togâ, nocitura petuntur
Militiâ: torrens dicendi copia multis,
Et ſua mortifera eſt facundia: viribus ille
Confiſus periit, admirandíſque lacertis.
Sed plures nimiâ congeſta pecunia curâ

Omnibus &c. Id eſt, in univerſo orbe; ab oriente ad occidentem. Gades enim inſula eſt in extremâ Hiſpaniâ, prope anguſtum fretum, per quod mare in medias terras influit, & quod Hiſpaniam ab Africâ ſeparat. Ganges verò fluvius eſt maximus Indiæ orientalis.

Diverſa. Ea quæ ſunt oppoſita veris bonis, adeóque vera ſunt mala.

Remotâ nebulâ. Citra errorem, remotâ ignorantiâ, & errore, qui tenebras menti offundit.

Ratione. Rationis ductu atque impulſu.

Quid tam &c. Quid tam felici conatu meditaris unquam, ac deſtinas, ut poſtquam conſecutus es quod optabas, non te pœniteat optaſſe, & ſuſcepiſſe.

Dextro pede &c. Dextro pede aliquid concipere, eſt votum aliquod felix edere, rem aliquam alite bonâ, id eſt, bonis auſpiciis ſuſcipere. Dextra enim pars felix & bene ominata credebatur, ſiniſtra infelix.

Evertêre &c. Ordo eſt: Dii nimis indulgentes hominibus aliquid optantibus, fuerunt in cauſâ, cur tot familiæ everterentur. Sic Neptunus Theſei domum evertit, dum ejus contra Hippolitum filium inſontem preces faciliùs audivit.

Togâ. Id eſt, pace: vide Sat. 8.

Torrens &c. Abundans & profluens eloquentia.

Viribus ille &c. Nempe Milo Crotoniates: qui tantas habuiſſe vires dicitur, ut bovem uno nudæ manûs ictu mactaverit, & integrum humeris ſolus geſtarit. Is porrò, cum iter faceret per ſylvam, viréſque ſuas experiri vellet in diducendâ hiante quercu, ab arboris partibus in ſeſe coëuntibus interceptus & incluſus, ipſe à feris diſcerptus eſt.

Strangulat, & cuncta exuperans patrimonia cenſus
Quantò delphinis balæna Britannica major.
Temporibus diris igitur, juſſúque Neronis,
Longinum, & magnos Senecæ prædivitis hortos
Clauſit, & egregias Lateranorum obſidet ædes
Tota cohors. Rarus venit in cœnacula miles.
Pauca licèt portes argenti vaſcula puri
Nocte iter ingreſſus, gladium contúmque timebis,
Et motæ ad Lunam trepidabis arundinis umbram:
Cantabit vacuus coram latrone viator.

Prima ferè vota & cunctis notiſſima templis,
Divitiæ ut creſcant & opes, ut maxima toto
Noſtra ſit arca foro: ſed nulla aconita bibuntur
Fictilibus; tunc illa time, cùm pocula ſumes

Strangulat. Exitio eſt.

Et cuncta &c. Divitiæ tantò majores aliorum patrimoniis, quantò balæna Britannica delphinas mole ſuperat.

Britannica. In Oceano enim Anglico balænæ maximæ reperiuntur.

Temporibus diris. Quibus Nero, quæſitâ undique occaſione, inſidiabatur opibus divitum, & ſuam crudelitatem in omnes expromebat.

Longinum. Caſſium Longinum interfici juſſit Nero, non alio objecto crimine, quàm quòd Caſſii, unius è Cæſaris percuſſoribus, ſtatuam in vetere gentili ſtemmate retinuiſſet; cùm revera opibus illius inhiaret.

Seneca. Seneca vir optimus, quo præceptore ipſe Nero uſus fuerat, Piſonianæ conjurationis falsò accuſatus (cùm reipſa immenſæ ejus divitiæ eſſent in cauſâ) Neronis juſſu, inciſis ſibi venis, obiit.

Clauſit cohors. Id eſt, manus militum, ab Imperatore miſſa ad interficiendum Lateranum, & Senecam, eorum ædes invaſit & clauſit.

Lateranorum. Plautii Laterani Conſulis deſignati, à Nerone divitiis ejus inhiante cæſi.

Rarus &c. Raro in pauperum domos percuſſores mittuntur. Cœnacula erant partes ſuperiores domûs & tegulis proximæ. Ita dicta ſunt, quia olim in iis ipſi divites, auræ frigidioris captandæ cauſâ, cœnabant: mox ea pauperibus reliquerunt, quòd ad illas difficilior eſſet aſcenſus.

Puri. Non cælati, non elaborati, adeóque non tanti pretii.

Gladium. Latronis.

Contum. Contus propriè lignum eſt cuſpide ferreâ præfixum, quo utuntur nautæ: hîc longiorē haſtam ſignificat.

Cantabit &c. Viator, qui vacuam habet crumenam, nihil à latronibus timebit.

Prima. Hoc primo loco ante omnia precamur in templis.

Arca foro. In foro enim, ſive in templis foro vicinis, arcas habebant cives opulenti, in quibus pecunias deponebant, ut eſſent tutiores, ut pote in loco bene munito ac ſacro.

Fictilibus. In vaſis teſtaceis,

emmata, & lato Setinum ardebit in auro.
Jámne igitur laudas, quòd de ſapientibus alter
idebat, quoties à limine moverat unum
rotuleràtque pedem; flebat contrarius alter?
ed facilis cuivis rigidi cenſura cachinni:
Mirandum eſt, unde ille oculis ſuffecerit humor.
Perpetuo riſu pulmonem agitare ſolebat
Democritus, quanquam non eſſent urbibus illis
Prætexta, & trabeæ, faſces, lectica, tribunal.
Quid, ſi vidiſſet Prætorem curribus altis
Extantem, & medio ſublimem in pulvere Circi,
In tunicâ Jovis, & pictæ Sarrana ferentem

& argillâ: ſensúſque eſt, pauperibus nulla parari venena.

Setinum. Vinum optimum, quod colligebatur prope Setiam, urbem Campaniæ in Italiâ.

Ardebit &c. In aureo poculo ſplendebit ac velut igneſcet.

Jámne &c. Nónne jam meritò laudabis ſapientiſſimos philoſophos, qui, alter ridendo, alter flendo, uterque ſuo modo, etſi diverſo, ſtultitiam hominum, & vota damnaverunt? Heraclitum & Democritum indicat.

Alter. Democritus, qui, quoties in publicum procedebat, ſemper ridebat hominum ineptias.

Contrarius &c. Heraclitus, qui miſerias hominum ſemper deflebat.

Sed facilis &c. Facile eſt cuilibet (quod fecit Democritus) cenſuram humanæ vitæ quandam exercere ridendo; facilis eſt cenſura vitiorum, quæ fit cachinno: ſed mirum eſt, unde ſuppeteret Heraclito tanta lachrymarum copia.

Quanquam &c. Etſi in urbe Abderâ (ubi natus Democritus) aliiſque urbibus Thraciæ, non erat idem luxus ac faſtus, quem videmus Romæ; non prætexta &c. ut ſi dicat, quantò magis riſiſſet, ſi hæc omnia vidiſſet.

Prætexta. Dicebatur ea toga, cujus limbus infimus & circuitus purpurâ prætextus erat, ſive circumdatus. De trabeis, vide Sat. 8.

Faſces. Virgæ in faſcem circa ſecurim collectæ, quæ ante Conſules & Prætores ferebantur.

Lectica. Vehiculi genus, quod ſervorum humeris portabatur.

Tribunal. Ex quo jus dicebatur, & in quo ſella erat Curulis & eburnea.

Quid ſi &c. Quid ſcturum putas fuiſſe Democritum, quantos cachinnos editurum, ſi vidiſſet Prætorem &c.

In curribus &c. Deſcribit Prætorem ludos Circenſes ſpectantem & diſponentem, ſublimem in curru, & ornatum veſtibus, quibus uti ſolebant ii, qui triumpharent.

In tunicâ &c. Indutum tunicâ inſigni, qualem triumphantes ferebant, è templo Jovis & Capitolio ſumptam, unde tunica Jovis appellatur.

Pictæ. Figuris acu pictis ornatæ.

Sarrana. Tyria, id eſt, purpurea: nam Tyrus, urbs Phœ-

Ex humeris aulæa togæ, magnæque coronæ
Tantum orbem, quanto cervix non ſufficit ulla?
Quippe tenet ſudans hanc publicus, & ſibi Conſul
Ne placeat, curru ſervus portatur eodem.
Da nunc & volucrem, ſceptro quæ ſurgit eburno,
Illinc cornicines, hinc præcedentia longi
Agminis officia, & niveos ad fræna Quirites,
Defoſſa in loculis quos ſportula fecit amicos.
Tunc quoque materiam riſus invenit ad omnes
Occurſus hominum; cujus prudentia monſtrat
Summos poſſe viros, & magna exempla daturos,
Vervecum in patria, craſſóque ſub aëre naſci:

[illegible]æ, unde advehebatur purpura, dicta eſt olim Sarra; quare Sarranus idem ſonat, ac Tyrius.

Aulæa. Togam latam & longam inſtar aulæorum, quibus aularum parietes teguntur.

Magnæque &c. Hoc eſt, coronam rotundam tanti ponderis, quanto ferendo vix ullum caput ſufficit, ac par eſt.

Quippe tenet &c. Servus, ſeu miniſter publicus, coronam ſuſtentabat à tergo triumphantis, nec ſine labore multo, ac ſudore illam ejus capiti imminentem geſtabat.

Conſul. Nempe Conſul qui triumphat, cujus inſignia ferebat Prætor ludis præſidens. Itaque à Prætoribus, de quibus modo locutus eſt, ad Conſules venit, & triumphantium factum irridet.

Sibi ne &c. Ne ſe efferat nimiùm, ſe homine majorem putet; in eodem curru portatur ſervus, qui cum illo veluti triumphet, illúmque conceptis verbis admoneat: *Hominem eſſe te memento &c.*

Da nunc &c. Senſus eſt: adde etiam aliud triumphantis inſigne, aquilam nempe, eburnei ſceptri vertici impoſitam.

Officia. Amicos, ſervos, miniſtros, qui honoris & officii cauſâ triumphantem comitantur.

Niveos &c. Solebant enim cives multi adeſſe circa currum triumphantis, albis veſtibus induti.

Quos ſportula &c. Qui ideo illum affectantur, ut ab eo ſportulam accipiant: quos ſportulæ accipiendæ ſpes illi adjungit & conciliat.

Defoſſa &c. Sportula abdita in crumenâ triumphantis: plerumque enim clientibus, pro ſportulâ, pecunia dabatur. De ſportulâ, plura vide Sat. 1. & 3.

Materiam &c. Quotieſcumque Democritus hominibus occurrebat, quoties domo efferebat pedem, toties reperiebat quod rideret.

Cujus. Democriti.

Magna &c. Magnarum virtutum exempla prodituros, cæteris exemplo futuros.

Vervecum &c. Id eſt, poſſe in barbarâ urbe, & incultâ regione naſci. Abdera, Democriti patria, urbs fuit Thraciæ, ubi homines barbari erant & rudes, inſtar vervecum: ſtupidi enim ac ſtolidi per convicium appellantur verveces; quia hoc animal eſt admodum vecors & hebes.

Craſſo aëre. Qui pingues &

Ridebat curas, nec non & gaudia vulgi.
Ergo ſupervacua hæc, aut perniciofa petuntur,
Propter quæ fas eſt genua incerare Deorum.
Quoſdam præcipitat ſubjecta potentia magnæ
Invidiæ, mergit longa atque inſignis honorum
Pagina: deſcendunt ſtatuæ, reſtémque ſequuntur.
Ipſas deinde rotas bigarum impacta ſecuris
Cædit, & immeritis franguntur crura caballis.
Jam ſtrident ignes, jam follibus atque caminis
Ardet adoratum populo caput, & crepat ingens
Sejanus; deinde ex facie toto orbe ſecundâ,
Fiunt urceoli, pelves, ſartago, patellæ.
Pone domi lauros, duc in Capitolia magnum.

hebetes reddit, ut tenuis aër contra ingenioſos facit.

Propter quæ. Quæ tamen à Diis ipſis tanquam valde utilia petimus, more & jure paſſim recepto.

Incerare. Vel, cereas candelas ad Deorum ſtatuas & genua apponere, ad Deos ſibi conciliandos: vel potiùs, concepta vota, & in tabulis conſcripta, in Deorum ſtatuis & genibus cerâ figere.

Subjecta. Obnoxia, expoſita.

Mergit. Id eſt, perdit, obruit, exitio eſt.

Honorum pagina. Hoc eſt, nocent illis honores multi ipſis dati. Per paginam autem, vel intelligis ſtemmata & tabulam genealogicam, in quâ deſcribitur ratio generis, & majorum honores; vel, faſtos, & alios id genus libros, in quibus Conſulatus, & alii civium honores, perſcribuntur.

Statuæ &c. Nobilium ſtatuæ è ſuâ baſi funibus deturbantur: qui enim damnati erant gravioris alicujus criminis, eorum frangebantur ſtatuæ, idque decreto Magiſtratûs, vel populi furore. Reſtem autem & laqueos ſtatuis altioribus injicere, eáſque detrahere moris fuit, imò & per Urbem raptare.

Ipſas deinde &c. Franguntur ſecuribus rotæ curruum triumphalium. Biga eſt currus qui à duobus equis junctis trahitur; ſic triga & quadriga, qui à tribus & quatuor.

Caballis. Equis ex ære, aut ſaxo ſculptis, currum triumphalem trahentibus.

Ignes. Quibus funduntur & liquuntur ſtatuæ.

Adoratum &c. Sejani caput tanto nuper in honore habitum.

Crepat. Cum crepitu reſolvitur in ignes, & liquitur.

Sejanus. Statua Sejani. Is tantâ primùm gratiâ fuit apud Tiberium, ut ipſi pœnè par eſſe videretur: verùm cum potentiâ & opibus abuteretur, affectarétque Imperium, ab illo damnatus & mori cum ignominiâ juſſus eſt.

Ex facie &c. Id eſt, ex facie Sejani, quem totus orbis ſecundum poſt Imperatorem Tiberium agnoſcebat & reverebatur.

Sartago. Vas eſt culinarium ad eſcas frigendas.

Pone &c. Verba ſunt populi Sejano inſultantis: Lætitiam

Cretatúmque bovem; Sejanus ducitur unco
Spectandus; gaudent omnes: Quæ labra? quis illi
Vultus erat? nunquam, ſi quid mihi credis, amaui
Hunc hominem: ſed quo cecidit ſub crimine? quiſnam
Delator? quibus indiciis, quo teſte probavit?
Nil horum: verboſa, & grandis epiſtola venit
A Capreis. Bene habet, nil plus interrogo: ſed quid
Turba Remi? Sequitur fortunam, ut ſemper, & odit
Damnatos. Idem populus, ſi Nurtia Thuſco
Faviſſet, ſi oppreſſa foret ſecura ſenectus
Principis, hâc ipsâ Sejanum diceret horâ
Auguſtum. Jampridem, ex quo ſuffragia nulli
Vendimus, effugit curas; nam qui dabat olim

oſtende, inquit unus aliquis alium alloquens, orna domum & fores tuas ſertis, & frondibus, in ſignum lætitiæ.

Cretatúmque. Immola Jovi in Capitolio bovem candidum, quaſi re bene peractâ. Diis Superis, v. g. Jovi, Junoni, &c. victimas candidas immolabant; Diis Inferis, puta Plutoni, & Proſerpinæ, nigras.

Ducitur &c. Ad ſupplicium unco trahitur in Gemonias ſcalas. Locus erat in quo ſcelerati morte afficiebantur.

Spectandus. Proponendus toti populo ad ſpectaculum, & ludibrium.

Quæ labra &c. Quàm erat deformis, quàm truculentus.

Quo cecidit &c. Propter quod crimen morte damnatus eſt?

Quo teſte &c. Cujus teſtimonio crimen ejus probavit accuſator?

Nil horum &c. Reſpondet unus aliquis de populo: Non conſtat de crimine, de teſtibus; nihil ejuſmodi dicitur.

A Capreis &c. A Tiberio, qui in Capreis, inſulâ parvâ littoris Italici prope Campaniam morabatur, ubi voluptatibus fœdiſſimis indulgebat; hinc ſcripſit ad Senatum de Sejano condemnando.

Bene habet. Sufficit hoc mihi, ait alter; ſatis mihi eſt ad Sejanum condemnandum, quòd epiſtolâ Tiberii dãnatus fuerit.

Sed quid? Supple, ſentit, loquitur?

Turba Remi. Populus Romanus, à Romulo, & Remo propagatus.

Idem &c. Hæc jam dicit Poëta: Si Nurtia, Thuſcorum Dea, Sejano Thuſco ita faviſſet, ut Tiberium ſerem in Capreis ſecurè deliteſcentem opprimeret; hâc ipsâ horâ, quâ populus Sejanum condemnabat, eundem Sejanum Imperatorem ſalutare paratus fuiſſet.

Ex quo &c. Ex quo tempore per ſuffragia, ut olim fiebat, non eligimus Magiſtratus, ſed ſolus Imperator illos eligit; ex eo tempore populus de Repub. ſollicitus non eſt, & quis obtineat Principatum & quo jure, parum laborat.

Vendimus. Solebant enim, qui petebant Magiſtratus, populi ſuffragia ſibi coëmere muneribus, & largitionibus.

Qui dabat. Populus, qui olim eligebat pacis & belli Magiſtratus.

Imperium, faſces, legiones, omnia, nunc ſe
Continet, atque duas tantùm res anxius optat,
Panem, & Circenſes. Perituros audio multos,
Nil dubium; magna eſt fornacula: pallidulus mî
Brutidius meus ad Martis fuit obvius aram:
Quàm timeo, victus ne pœnas exigat Ajax,
Ut malè defenſus! curramus præcipites, &
Dum jacet in ripâ, calcemus Cæſaris hoſtem.
Sed videant ſervi, ne quis neget, & pavidum in jus
Cervice aſtrictâ dominum trahat. Hi ſermones
Tunc de Sejano, ſecreta hæc murmura vulgi.
Viſne ſalutari ſicut Sejanus? habere

Imperium. Præfecturas exercituum; qui enim toti exercitui præerat, is Imperator dicebatur, maximè ubi aliquam inſignem de hoſte victoriam retuliſſet.

Faſces. Id eſt, Conſulatum, & Præturam. Iis enim magiſtratibus faſces à lictoribus præferebantur. Vide Sat. 8.

Legiones. Præfecturas militares. Porrò in legione ad ſummum numerabantur ſex millia militum: ejus partes erant cohortes decem, & in ſingulis cohortibus manipuli tres.

Se continet. Otium agit, abſtinet ab adminiſtrandâ Republicâ.

Panem &c. Panem quo vivat; ludos quibus ſe oblectet. Circenſes autem ludi erant ii, qui celebrabantur in Circo maximo.

Perituros &c. Alter populi introducitur dialogiſmus: Audio, inquit unus aliquis, multos Sejani causâ perituros.

Magna &c. Ira Imperatoris valdè eſt accenſa & magnum paratur incendium.

Pallidulus mî &c. Pro, mihi: ſenſúſque eſt: amicus Brutidius mihi occurrit, prope Martis Ultoris templum, pallidus ac trepidans, ne ſæviret Tiberius in amicos Sejani, è quorum erat numero.

Quàm timeo &c. Valde vereor, ne Tiberius malè ſe à Romanis defenſum exiſtimans, & eos Sejano nimiùm faviſſe arguens, in eoſdem ruat, non ſaniùs, quàm Ajax, qui poſtquam in contentione de Achillis armis ab Ulyſſe ſuperatus eſt, per dementiam & furorem, gladio in pecudes ſæviit, ratus ſe plebem & proceres Græcorum mactare.

Iacet. Inſepultus in Tiberinâ ripâ.

Hoſtem. Sejanum, Tiberii hoſtem.

Sed videant &c. Dum Sejanum calcabimus, faciendum ut ſervi noſtri præſentes adſint, & videant hunc à nobis calcari, ne quis eum à nobis calcatum & ludibrio habitum fuiſſe neget; ac nos tanquam Sejani amicos accuſet.

Et pavidum &c. Ne nos dominos ſervi noſtri per vim trahant ad judices, injecto in collum laqueo; ut rei & damnati trahi ſolent.

Viſne &c. Eſtne aliquis, qui velit ſalutari & appellari honorificis illis nominibus, quibus Sejanus ſalutabatur; nempe collega, & amicus ſummus Imperatoris &c.

Tantumdem ? atque illi ſellas donare Curules,
Illum exercitibus præponere ? tutor haberi
Principis anguſtâ Caprearum in rupe ſedentis
Cum grege Chaldæo ? Vis certè pila, cohortes,
Egregios Equites, & caſtra domeſtica : quidni
Hæc cupias ? & qui nolunt occidere quemquam,
Poſſe volunt. Sed quæ præclara & proſpera tanti,
Ut rebus lætis par ſit menſura malorum ?
Hujus, qui trahitur, prætextam ſumere mav
An Fidenarum, Gabiorúmque eſſe Poteſtas,
Et de menſurâ jus dicere ? vaſa minora
Frangere pannoſus vacuis Ædilis Ulubris ?

Tantumdem. Id eſt, tantas opes, quantas habuit Sejanus.

Atque illi &c. Et quemadmodum Sejanus, alii cuipiam donare Magiſtratus, alium exercitui præficere, &c.

Donare &c. Creare Magiſtratus Urbanos: ſellis enim Curulibus in curiam vehi, & ex iis, jus dicere ſolebant Magiſtratus. Erant illæ ſellæ ex ebore : Curules dicebantur, vel à Curibus, urbe Sabinorum, unde pleraque dignitatis ornamenta atque inſignia Romani ſumpſerunt ; vel ex eo quòd illæ ſellæ in curribus ponerêtur, cùm veherentur Magiſtratus in curiam.

Tutor &c. Et exiſtimari vicarius, ac veluti defenſor ac tutor Tibarii ; qui ut pupillus, impar adminiſtrando Imperio, latebat otioſus in Capreis, inſulâ exiguâ & ſcopuloſâ.

Grege Chaldæo. Cum mathematicis, & arioſis ; iis enim delectabatur Tiberius : illi appellantur Chaldei ; quia Chaldæi, ſeu Babylonii, peritiſſimi aſtrologiæ fuerunt, maximè judiciariæ, ſeu divinatricis.

Vis certè &c. Id eſt ; ſcio te velle & optare militarem aliquam dignitatem, & præeſſe cum imperio exercitui, ut Sejanus, qui caſtra habebat in ipſâ Urbe ; ubi milites prætorianos, & domeſticum quaſi exercitum ad Imperatoris cuſtodiam, tenebat.

Pila. Pilum erat peditum Romanorum haſtile exiguum & miſſile.

Poſſe volunt. Volunt habere poteſtatem occidendi, etſi nolint eâ uti.

Sed quæ &c. Senſus eſt ; quæ dignitas tanti eſt ? quænam meretur optari eâ lege, ut, quantum habes commodi & boni, tantumdem habeas mali & periculi ? ut pari menſurâ bonis mala æquentur ?

Hujus &c. An mavis ſummum imperium Sejani, quem vides unco in locum ſupplicii raptari, quàm &c.

Fidenarum. Municipiorum vilium, quales erant Fidenæ, & Gabii, oppidula Italiæ.

Poteſtas. Magiſtratus.

De menſurâ &c. Ædilium enim erat de menſuris publicis & ponderibus curare, ac ſtatuere, ut & de ædibus urbis, annonâ &c.

Ulubris. Oppidum erat pœnè deſertum in Latio.

Minora. Anguſtiora, & arctiora juſto.

Pannoſus. Egens, ſordidè veſtitus.

Ergo, quid optandum foret, ignoraſſe fateris
Sejanum: jam, qui nimios optabat honores,
Et nimias poſcebat opes, numeroſa parabat
Excelſæ turris tabulata, unde altior eſſet
Caſus, & impulſæ præceps immane ruinæ.
Quid Craſſos, quid Pompeios evertit, & illum,
Ad ſua qui domitos deduxit flagra Quirites?
Summus nempe locus nullâ non arte petitus,
Magnáque Numinibus vota exaudita malignis.
Ad generum Cereris ſine cæde & vulnere pauci
Deſcendunt Reges, & ſiccâ morte tyranni.
Eloquium ac famam Demoſthenis, aut Ciceronis,
Incipit optare, & totis Quinquatribus optat,
Quiſquis adhuc uno partam colit aſſe Minervam;
Quem ſequitur cuſtos anguſtæ vernula capſæ.

Numeroſa &c. Senſus eſt: Sejanus, dum ſe ad altiſſimos honores extollebat, ædificabat veluti turrim altiſſimam multis tabulatis & contignationibus conſtantem, unde graviùs caderet.

Et impulſæ &c Unde & ipſe impulſus in ruinam immani caſu, in ſubjectum & profundum præcipitium rueret.

Craſſos. Patrem & filium à Parthis trucidatos, ambos ditiſſimos.

Pompeios. Pompeium Magnum, ejúſque duos filios à Cæſare, & Cæſarianis oppreſſos in bello civili.

Illum qui &c. Julium Cæſarē, qui in Senatu interfectus eſt.

Ad ſua &c. Id eſt, qui domuit Romanum populum, & illum veluti flagris ſuis ſubjecit; vel, de ipſo quaſi triumphavit, illúmque veluti ante currum triumphalem duxit.

Summus &c. Reſponſio eſt Poëtæ. Nempe illis exitio fuit, illos evertit ſua dignitas & primus in Repub. locus, quem tam cupidè ambierant.

Malignis. Non propitiis, non amicis: ut pote qui importunitate votorum victi, res optantibus nocituras annuerent.

Ad generum &c. Plutonem, Proſerpinæ Cereris filiæ maritum; id eſt, ad mortem & Inferos.

Siccâ. Non cruentâ, non violentâ.

Eloquium &c. Puer qui tenui mercede litteris initiatur, quem ſervus deducit ad ſcholam & reducit, optat in feſtis Minervæ (quæ ſcientiarum eſt præſes) eloquentiam Demoſthenis, aut Ciceronis.

Quinquatribus. Quinquatria, ſive Quinquatrus, fuerunt Minervæ feſta, quæ ita dicta ſunt à quinque diebus, quibus celebrabantur, vel, à die quintâ poſt idus Martias, quâ die inchoabantur.

Colis Minervam. Litteras docetur & amat, iis delectatur: quas uno aſſe, i. exiguâ mercede præceptori datâ ſibi peperit, edidicit. Poteſt huc idem explicari de parvâ Minervæ ſtatuâ, uno aſſe emptâ, quam puer domi colat.

Capſa. Quæ libros pueri con-

Eloquio ſed uterque perît orator ; utrumque
Largus & exundans letho dedit ingenii fons :
Ingenio manus eſt, & cervix cæſa ; nec unquam
Sanguine cauſidici maduerunt roſtra puſilli.
O fortunatam natam me Conſule Romam!
Antonî gladios potuit contemnere, ſi ſic
Omnia dixiſſet : ridenda poëmata malo,
Quàm te conſpicuæ divina Philippica famæ,
Volveris à primâ quæ proxima. Sævus & illum
Exitus eripuit, quem mirabantur Athenæ
Torrentem, & pleni moderantem fræna theatri,
Diis ille adverſis genitus fatóque ſiniſtro,
Quem pater ardentis maſſæ fuligine lippus
A carbone, & forcipibus, gladióſque parante
Incude, & luteo Vulcano, ad rhetora miſit.

tinet ; quam ſervus cuſtodit, ne quis libros furetur.

Eloquio &c. Tamen Demoſthenes, & Cicero, periere propter ſuam eloquentiam & ingenium eximium.

Manus &c. Manus enim & caput Ciceronis abſciſſa, & affixa ſunt ab Antonio in roſtris, è quibus in eum ſuas orationes pronunciaverat.

Roſtra. Erat locus in foro, unde ad populum dicebatur ; ita dictus, à roſtris navium Antiatiũ, quibus adornatus erat.

Puſilli. Mali, vel, mediocris.

O fortunatam &c. Verſus hic Ciceronis eſt, de oppreſſâ Catilinæ conjuratione in ſuo Conſulatu.

Si ſic. Tam barbarè, tam ineleganter.

Quàm te &c. Id eſt, quàm admirabilem illam orationem, quæ ſecunda eſt ex illis, quas Cicero in Antonium ſcripſit, vocavitque Philippicas, imitatus eas, quas in Philippum Macedoniæ Regem habuerat Demoſtheres.

Illum &c. Demoſthenem ; cui, accepto nuntio de hoſtium adventu, Athenis in Thraciam profugit ad templum Neptuni, à cujus arâ ſatelles eum abſtrahere dum conaretur, Demoſthenes, veneno, quod in calamo ſervabat, hauſto, ſibi necem attulit.

Torrentem. Magnâ vi & copiâ dicentem, inſtar torrentis verba devolventem.

Fræna. Qui moderabatur, & veluti habenis ducebat, quò vellet, populum, à quo audiebatur tam frequenti concione, quàm ſi ad ludos, & theatra populus confluxiſſet. Alii volunt Demoſthenem recitaſſe ſuas orationes è theatro ; quod aliquando tunc fiebat.

Diis ille &c. Demoſthenes Diis iratis natus eſt, Deos infenſos habuit.

Pater. Pater Demoſthenis, qui gladiorum faber fuit.

Ardentis &c. Lippus ob fumum, fuliginem, & candentis ferri maſſas, quas in officinâ ſuâ tractare conſueverat.

Et luteo &c. A lutosâ, & nigrâ Vulcani, id eſt, fabri ferrarii officinâ.

Rhetora. Scholam rhetoris Iſæi, qui Demoſthenis magiſter fuit.

Bellorum

Bellorum exuviæ, truncis affixa trophæis
Lorica, & fractâ de caſſide buccula pendens,
Et curtum temone jugum, victæque triremis
Apluſtre, & ſummo triſtis captivus in arcu,
Humanis majora bonis creduntur: ad hæc ſe
Romanus, Graiúſque, ac Barbarus Induperator
Erexit; cauſas diſcriminis atque laboris
Inde habuit: tantò major famæ ſitis eſt quàm
Virtutis! quis enim virtutem amplectitur ipſam,
Præmia ſi tollas? Patriam tamen obruit olim
Gloria paucorum, & laudis, titulíque cupido
Hæſuri ſaxis cinerum cuſtodibus; ad quæ
Diſcutienda valent ſterilis mala robora ficûs:
Quandoquidem data ſunt ipſis quoque fata ſepulchris.

Bellorum &c. Oſtendit jam Poëta, quàm inania ſint illorum vota, qui ad arma ſe conferunt, & in gloriâ bellicâ ſummum bonum conſtituunt.

Truncis &c. Lorica affixa in trophæis mutilatis & truncatis. Trophæa enim erant arbores truncatæ, & deciſis ramis aptatæ, quæ induebantur hoſtium ſpoliis, & armis, in eóque loco ſtatuebantur, ubi hoſtes in fugam verſi erant.

Buccula. Ea pars eſt galeæ, quæ buccam, ſeu, os militis tegit.

Curtum &c. Carens, mutilatus temone currus. Jugum propriè eſt lignum tranſverſum in anteriori curru, quod equos jungit, ut ſimul trahant currû.

Apluſtre. Sunt apluſtria, ornamenta navium, quæ ab victis navibus diripiebant victores, & ut victoriæ monumenta, ſervabant domi, foribus appendebant.

Et ſummo &c. Effigies captivorum triſtium è lapide facta, poſitáque in faſtigio arcûs, ſeu fornicis triumphalis, ob victoriam extructi.

Humanis &c. Id eſt, ea omnia magni æſtimantur ab hominibus, & divina quædam bona putantur.

Induperator. Imperator: vox vetus.

Ad hæc ſe &c. Ut ea conſequerentur Græci & Romani Imperatores, omni ope contenderunt.

Inde &c. Hæc gloriæ cupiditas in cauſâ fuit, cur pericula & labores maximos adirent.

Tantò &c. Adeò verum eſt gloriæ avidiores eſſe homines, quàm veræ virtutis!

Patriam &c. Multi tamen fuerunt exitio ſuæ patriæ, propter ſuam ambitionem, & gloriæ ſitim immodicam.

Hæſuri &c. Inſcribendi; id eſt, ut haberent titulum & elogium, quod ſuo ſepulchro inſculperent.

Saxis &c. Saxeis ſepulchris, in quibus urnæ, cineréſque mortuorum conduntur & aſſervantur.

Ad quæ &c. Tamen ad ſaxa, & ſepulchrorum moles magnificas deſtruendas. ſatis virium habet ficus ſterilis, ſeu caprificus: eſt enim arbuſcula quædam, quæ inter ſaxa naſcitur, & ea plerumque diſjicit.

Quandoquidem &c. Nam &

Expende Hannibalem ; quot libras in duce ſummo
Invenies ? hic eſt , quem non capit Africa , Mauro
Perfuſa Oceano , Nilóque admota tepenti.
Rurſus ad Æthiopum pópulos , altóſque elephantos ,
Additur imperiis Hiſpania ; Pyrenæum
Tranſilit : oppoſuit natura Alpémque , nivémque ;
Diducit ſcopulos , & montem rumpit aceto.
Jam tenet Italiam ; tamen ultra pergere tendit :
Actum , inquit , nihil eſt , niſi Pœno milite portas
Frangimus , & mediâ vexillum pono Suburrâ.
O qualis facies , & quali digna tabellâ ,
Cùm Getula ducem portaret bellua luſcum !
Exitus ergo quis eſt ? ô gloria ! vincitur idem
Nempe , & in exilium præceps fugit ; atque ibi magnus
Mirandúſque cliens ſedet ad prætoria Regis ,

ipſa ſepulchra pereunt , ac deſtruuntur , ut homines , & res cæteræ mortalium.

Expende Hannibalem. Hannibalis cineres pondera.

Quem &c. Qui totâ Africâ contentus non erat.

Mauro. Atlantico mari , quo alluitur Mauritania.

Nilo &c. Porrecta & patens uſque ad Nilum, qui à meridie in ſeptentrionem fluit per Ægyptum , & Æthiopiam Zonæ torridæ ſubjectam; unde tepentem illum appellat.

Rurſus &c. Non contentus unius Æthiopiæ, ſeu Africæ , cujus pars eſt Æthiopia , regnis & elephantis , addit Imperio Hiſpaniam.

Pyrenæum. Montem, qui Hiſpaniam dividit à Galliâ.

Alpémque &c. Alpes ſunt montes altiſſimi , perpetuíſque tecti nivibus , qui Italiam à Galliâ & Germaniâ ſeparant.

Rumpit aceto. Hannibal enim, ut ait Livius, montem facto incendio , infuſoque inſuper aceto diſrupit.

Actum &c. Fruſtra ſunt tot relatæ hactenus victoriæ.

Pœno. Carthaginienſi.

Portas &c. Supple, Romæ; id eſt , niſi Romam ipſam capio.

Suburrâ. Vico Urbis celeberrimo.

O qualis &c. Quàm lepidum erat videre Hannibalem luſcum , elephanti inſidentem !

Getula &c. Elephas è Getuliâ , Lybiæ parte.

Luſcum. Uno oculo captum. Alterum enim oculum Hannibal amiſerat vigiliis, & nocturno humore , dum Romam properaret.

Exitus &c. Quis Hannibalis finis fuit ? quem tot victoriarum , quem ambitionis ſuæ fructum tulit !

O Gloria ! O quàm inanis eſt hominum gloria !

Vincitur &c. A Scipione, qui bellum in Africam deportaverat ; ubi victus Hannibal , & à ſuis poſtea damnatus , ac pulſus in exilium, fugit in Syriam & Bithyniam.

Cliens. Ille dicitur cliens , qui ſe in alterius patrocinium & tutelam tradidit.

Ad Prætoria. Id eſt, ad Regii cubiculi aditum. Prætorium

Donec Bithyno libeat vigilare Tyranno.
Finem animæ, quæ res humanas miſcuit olim,
Non gladii, non ſaxa dabunt, non tela, ſed ille
Cannarum vindex, ac tanti ſanguinis ultor
Annulus. I demens, & ſævas curre per Alpes,
Ut pueris placeas, & declamatio fias.
Unus Pellæo juveni non ſufficit orbis;
Æſtuat infelix anguſto limite mundi,
Ut Gyaræ clauſus ſcopulis, parvâque Seripho:
Cùm tamen à figulis munitam intraverit urbem;
Sarcophago contentus erit. Mors ſola fatetur,
Quantula ſint hominum corpuſcula. Creditur olim
Velificatus Athos, & quidquid Græcia mendax

propriè eſt domus Prætoris, ſive ducis exercitûs; palatium Imperatoris: hìc ſignificat palatia Antiochi Regis Syriæ, & Pruſiæ Regis Bithynæ, apud quos exulabat Hannibal.

Donec &c. Expectans ad Pruſiæ januam manè, donec evigilare & ſurgere e lectulo ipſi libeat; ut eum nempe ſalutet.

Finem animæ &c. Hannibali, qui omnia perturbaverat bellis & cladibus, non tela, aut ſaxa vitam eripient, ſed annulus ultor effuſi ab eo Romani ſanguinis, in prælio Cannenſi.

Annulus. In cujus nempe palâ, ſeu gemmâ, venenum abditum habebat, quo ſe peremit.

I demens. Alloquitur Poëta Hannibalem, & irridet.

Ut pueris &c. Nempe id lucri facies, ut ſis argumentum puerilium in ſcholis declamationum.

Unus &c. Cùm Alexander Anaxarchum philoſophum de infinitis mundis audîſſet diſputantem, fleviſſe fertur, dixiſſéque: Me miſerum, qui nondum unius dominus factus ſim.

Pellæo juveni. Alexandro, nato in urbe Pellâ, Macedoniæ primariâ.

Æſtuat &c. Mundi limites videntur ipſi anguſtiores; vix habet reſpirandi libere, ac ſe vertendi locum, quaſi ſi incluſus eſſet in aliqua exiguâ inſulâ, qualis eſt Gyara, vel Seriphus, duæ inſulæ maris Ægæ anguſtiſſimæ.

A figulis &c. Id eſt, Babylonem; quam muris è coctò lapide factis cinxit Semiramis: quâ in urbe veneno periit Alexander.

Sarcophago. Sepulchro: ita dicitur Græcè, quia carnes vorat.

Mors ſola &c. Sola mors docet, quàm exiguum aliquid ſit homo.

Creditur &c. Litteris proditum eſt montem Atho factum fuiſſe navibus ac velis pervium. Athos eſt mons altiſſimus in Macedoniâ, à Xerxe Perſarum Rege abſciſſus à continente, & circumnavigatus. Velificatus hîc eſt ſignificationis paſſivæ.

Et quidquid &c. Credimus etiam omnia, quæ mendaces plerumque Græci in ſuâ hiſtoriâ ſcribunt; v. g. mare fuiſſe prorſus opertum navibus iiſdem, quibus Athos velificatus fuerat. Tanta enim erat Perſi-

Audet in hiſtoriâ : conſtratum claſſibus iiſdem ,
Suppoſitúmque rotis ſolidum mare ; credimus altos
Defeciſſe amnes , epotáque flumina Medo
Prandente , & madidis cantat quæ Soſtratus al s.
Ille tamen qualis rediit Salamine relictâ ?
In Corum atque Eurum ſolitus ſævire flagellis
Barbarus , Æolio nunquam hoc in carcere paſſos ?
Ipſum compedibus qui vinxerat Ennoſigæum ?
Mitiùs id ſanè, quòd non & ſtigmate dignum
Credidit : huic quiſquam vellet ſervire Deorum ?
Sed qualis rediit ? nempe unâ nave, cruentis
Fluctibus, ac tardâ per denſa cadavera prorâ :
Has toties optata exegit gloria pœnas.
Da ſpatium vitæ , multos da Jupiter annos :

earum navium multitudo, ut iis mare tegeretur & inſternetetur.

Suppoſitúmque &c. Videlicet ponte facto è navibus , dicitur Xerxes Aſiam & Europam junxiſſe , & per eum ſuos currus , equitatúmque tranſvexiſſe. Quare tunc ſuppoſitum fuit mare rotis curruum, per pontem tranſeuntium.

Medo. Exercitu è Medis , & Perſis , qui tantus erat , ut in prandio unico , totum aliquod flumen ebiberet atque exhauriret ; ſi tamen credere dignum eſt.

Madidis &c. Credimus ea portenta , quæ canit Poëta Soſtratus , madidus , hoc eſt , bene potus & ebrius ; vel , furore poëtico ſic abreptus , ut præ nimiâ contentione , toto corpore ſudet. Dantur poëtis vulgo alæ, & Apollinis cycni appellantur.

Ille tamen &c. Irridet Poëta Xerxem : Quomodo tamen, inquit , ille in Aſiam rediit , poſtquam navali prælio à Themiſtocle victus eſt , prope Salaminem ? Dicitur in ſchaphâ piſcatoris coactus fuiſſe trajicere Helleſpontum, ut in Aſiam rediret.

Salamine. Inſula eſt in mari Ægæo , è regione Atticæ.

In Corum &c. Ille , qui flagris ventos ceciderat. Xerxes enim juſſit ventos & mare ipſum flagris verberari , & mari catenas injici , iratus Neptuno, quia pons ab ipſo compactus tempeſtate disjectus fuiſſet. Corus eſt ventus ab occidente ſpirans , Eurus ab oriente.

Ennoſigæum. Neptunum, maris Deum. Vox Græca eſt, quæ ſignificat , terram quatiens ; éſtque Neptuni epithetum frequens apud poëtas Græcos.

Mitiùs &c. Ironicè. Clementer ſanè cum Neptuno Xerxes egit , quòd eum candenti ferro notari & inuri non juſſerit. Eſt enim ſtigma , nota & punctio , maximè in fronte , quâ quis ad ignominiam afficitur.

Huic &c. Tam ſtulto & tam veſano Principi quis Deorum vellet opitulari & operam navare ?

Nave. Scaphâ piſcatoriâ.

Cruentis &c. Per cruentos ſanguine Perſarum fluctus.

Ac tardâ &c. Per cadavera ſuorum cæſorum , & in undis fluitantium , tantâ multitudine, ut navigii curſum retardarent.

Hoc recto vultu, ſolum hoc & pallidus optas.
Sed quàm continuis, & quantis longa ſenectus
Plena malis? deformem, & tetrum ante omnia vultum,
Diſſimilémque ſui, deformem pro cute pellem,
Pendentéſque genas & tales aſpice rugas,
Quales, umbriferos ubi pandit Tabracha ſaltus,
In vetulâ ſcalpit jam mater ſimia buccâ.
Plurima ſunt juvenum diſcrimina: pulchrior ille
Hoc, atque ille alio; multùm hic robuſtior illo:
Una ſenum facies; cum voce trementia labra,
Et jam læve caput, madidíque infantia naſi.
Frangendus miſero gingivâ panis inermi:
Uſque adeò gravis uxori, gnatíſque, ſibíſque,
Ut captatori moveat faſtidia Coſſo.
Quid refert, magni ſedeat quâ parte theatri,
Qui vix cornicines exaudiat, atque tubarum
Concentus? clamore opus eſt, ut ſentiat auris,
Quem dicat veniſſe puer, quot nuntiet horas.
Præterea minimus gelido jam corpore ſanguis

Recto &c. Palam & clarâ voce, non clam & demiſſo vultu.

Solum. Præ cæteris.

Pallidus. Anxius & ſollicitus, timens ne non obtineas quod petis.

Diſſimilémque ſui. Ab eo, qui erat in juventute, diverſum.

Cute. Pelle delicatâ.

Quales &c. Ordo eſt: quales rugas ſcalpit ſimia ſenior in ſuâ vetulâ buccâ, ubi Tabracha &c. hoc eſt, in ſylvis, juxta Tabracham, urbem Africæ, ſimiarum plenis.

Jam mater. Annoſa ſimia, eóque horridior: ſimiæ enim vetulæ ſunt admodum deformes.

Plurima &c. Juvenes alii aliâ re ſunt inter ſe diſſimiles; alii aliâ dote præſtant: ſenum omnium eadem eſt facies, iidem morbi, eadem incommoda.

Leve. Calvum, pilis carens.

Madidique &c. More infantium, ipſis humor perpetuò de naribus pendet.

Frangendus &c. Neceſſe eſt miſerum ſenem, cui jam dentes omnes exciderint, ipſâ gingivâ edentulâ & inermi panem ſuum frangere.

Ut captatori &c. Adeo ut nauſeam moveat vel iis ipſis qui ejus hæreditatem captant: etſi ejuſmodi homines gravia omnia & moleſta ſoleant æquo animo ferre. Coſſus nomen eſt alicujus captatoris.

Quid refert &c. Nihil intereſt, an procul ab actoribus & ſcenâ ſedeat, cum ſpectat ludos; ſiquidem vix tubas ipſas audit; adeo ſurdus eſt.

Cornicines. Eos qui inflant cornua, tibias &c.

Clamore &c. Oportet ut clamet altâ voce famulus, ut poſſit à ſene audiri, cum eum admonet quota ſit hora, quis eum convenerit &c.

Minimus &c. Parum habet in corpore ſanguinis, idque frigidum, & quod non inca-

Febre calet ſolâ ; circumſilit agmine facto
Morborum omne genus ; quorum ſi nomina quæras,
Quot Themiſon ægros autumno occiderit uno.
Percurram citiùs ; quot villas poſſideat nunc,
Quo tondente gravis juveni mihi barba ſonabat.
Ille humero, hic lumbis, hic coxâ debilis ; ambos
Perdidit ille oculos, & luſcis invidet ; hujus
Pallida labra cibum capiunt digitis alienis :
Ipſe ad conſpectum cœnæ diducere rictum
Suetus, hiat tantùm, ceu pullus hirundinis, ad quem
Ore volat pleno mater jejuna. Sed omni
Membrorum damno major dementia, quæ nec
Nomina ſervorum, nec vultum agnoſcit amici.
Ut vigeant ſenſus animi ; ducenda tamen ſunt
Funera gnatorum ; rogus aſpiciendus amatæ
Conjugis, & fratris, plenæque ſororibus urnæ.
Hæc data pœna diu viventibus, ut renovatâ
Semper clade domûs, multis in luctibus, ínque
Perpetuo mærore, & nigrâ veſte ſeneſcant.
Rex Pylius, magno ſi quicquam credis Homero,
Exemplum vitæ fuit à cornice ſecundæ :
Felix nimirum, qui tot per ſæcula mortem
Diſtulit, atque ſuos jam dextrâ computat annos,

leſcit, niſi cùm laborat febri ſenex.

Themiſon. Medicus imperitus.

Autumno. Tunc enim morbi frequentiores, & graviores eſſe ſolent.

Quo tondente &c. Criſpinus, olim tonſor, poſtea dives Imperatoris libertus. Vide Sat. 2.

Invidet. Habet quod luſcis invideat, qui uno tantùm oculo carent.

Hiat &c. Os aperit duntaxat, nihil aliud poteſt.

Jejuna. Quæ cibo abſtinet, quem pullis importat.

Sed omni &c. Sed omnibus corporis incommodis longè gravius quiddam eſt in ſenibus, quòd mens eos & ratio deficit ; ita ut nec agnoſcant &c.

Ut vigeant &c. Fac tamen vigeat in aliquo ſene ſēſus animi.

Sororibus. Sororum oſſibus, & cineribus.

Nigrâ. Pullâ, lugubri.

Rex Pylius. Neſtor, qui regnabat in Pylo, urbe Peloponneſi.

Exemplum &c. Fuit exemplum vitæ longiſſimæ poſt cornicis vitam. Cùm enim tres hominum ætates ab Homero vixiſſe dicatur, proximè acceſſit ad vitam cornicis, quæ novem vivere fertur ætates. Unam porrò ætatem, quidam annis triginta definiunt, alii pluribus, quidam centenis totis.

Felix &c. Nempe illum putas felicem, qui tandiu vixerit.

Jam dextrâ &c. Veteres aſ-

Quíque novum toties muſtum bibit : oro , parumper
Attendas , quantum de legibus ipſe queratur
Fatorum , & nimio de ſtamine ; cùm videt acris
Antilochi barbam ardentem ; cùm quærit ab omni ,
Quiſquis adeſt , ſocio , cur hæc in tempora duret ,
Quod facinus dignum tam longo admiſerit ævo.
Hæc eadem Peleus, raptum cùm luget Achillem ;
Atque alius , cui fas Ithacum lugere natantem.
Incolumi Trojâ Priamus veniſſet ad umbras
Aſſaraci , magnis ſolemnibus , Hectore funus
Portante , ac reliquis fratrum cervicibus , inter
Iliadum lacrymas , ut primos edere planctus
Caſſandra inciperet , ſciſſâque Polixena pallâ ,
Si foret extinctus diverſo tempore , quo jam

bantur manuum digitis, ad annos ætatis numerandos; & lævâ manu indicabant omnes numeros infra centenarium , digitis variè conformatis ; dexterâ verò numeros ſupra centenarium. Itaque ſi dexterâ jam Neſtor utebatur ad annos computandos , vixerat jam ampliùs centum annis.

Muſtum. Tot nempe autumnis , quot annos vixerat.

Nimio de &c. De vitâ longiore , quam ipſi Parcæ largiantur. Parcæ hominum annos dicuntur nere in colu ; ut homo tandiu vivat, dum filum non ſecatur , & abrumpitur. Porrò ſtamen idem eſt in hoc loco ac filum, quod è colu ducitur : alibi ſignificat fila ſtabilia & longiora, quibus, dum tela texitur, alia intertexuntur.

Cùm videt &c. Cùm videt filium ſuum Antilochum, jam barbatum & adultâ ætate, à Memnone pro Trojanis pugnante occiſum, & rogo impoſitum, ardentémque.

Peleus. Pater Achillis, quem Paris in templo Apollinis ſagittâ interemit.

Alius. Laërtes , Ulyſſis pater.

Cui fas &c. Id eſt , qui nimis diu vixit ; ſiquidem per ſenectutem licuit illi eſſe miſero , & lugere filium ſuum natantem , hoc eſt, per maria decem jam annos jactatum & errantem. Porrò Ulyſſem Ithacum vocat , à Patriâ Ithacâ , quæ inſula eſt in mari Ionio , prope Epirum , parva & aſpera.

Veniſſet &c. Ad ſepulchra majorum , ad manes Aſſaraci apud Inferos deſcendiſſet, ſtante adhuc & florente Trojâ.

Aſſaraci. Fuit Aſſaracus Troïs Trojanorum Regis filius , & Ili frater ; Ilus verò pater Laomedontis , cujus filius Priamus fuit.

Magnis &c. Cum ſolemni & magnâ pompâ.

Hectore &c. Filiis adhuc viventibus , qui patris funus , ſeu cadaver, ad rogum extuliſſent.

Iliadum. Trojanarum mulierum.

Ut primos &c. Adeo ut næniam funebrem inchoaſſet Caſſandra , &c.

Caſſandra , Polixena. Priami filiæ fuerunt.

Diverſo. Alio tempore atque ,

Cœperat audaces Paris ædificare carinas.
Longa dies igitur quid contulit? omnia vidit
Everſa, & flammis Aſiam, ferróque cadentem.
Tunc miles tremulus poſitâ tulit arma tiarâ,
Et ruit ante aram ſummi Jovis, ut vetulus bos,
Qui domini cultris tenue & miſerabile collum
Præbet, ab ingrato jam faſtiditus aratro.
Exitus ille utcumque hominis: ſed torva canino
Latravit rictu, quæ poſt hunc vixerat, uxor.
Feſtino ad noſtros, & Regem tranſeo Ponti,
Et Crœſum, quem vox juſti facunda Solonis
Reſpicere ad longæ juſſit ſpatia ultima vitæ.
Exilium, & carcer, Minturnarúmque paludes,
Et mendicatus victâ Carthagine panis,
Hinc cauſas habuere. Quid illo cive tuliſſet
Natura in terris, quid Roma beatius unquam;
Si circumducto captivorum agmine, & omni

illo, quo periit; ſi priùs mortuus fuiſſet.

Audaces. Quibus Helenam raperet, ipſe audax.

Longa dies. Longa vita.

Aſiam. Aſiæ partem magnam, Phrygiam.

Tunc miles &c. Scilicet Priamus ætate confectus, Trojâ jam captâ, arma ſumpſit. Vide Virg. 2. Æneid.

Tiarâ. Diademate, pileo Regio.

Ruit &c. Occiſus à Pyrrho, Achillis filio. Vide lib. 2. Æneid.

Ab ingrato &c. Abſtractus ab aratro ab ingrato agricolâ, qui bovem, ob ſenium agro colendo inutilem, interficit, immemor ejus laborum.

Exitus &c. Senſus eſt: mors Priami, etſi miſerrima, hominis tamen mors fuit, non belluæ; ut Hecubæ mors.

Uxor. Hecuba, Priami uxor, quæ in canem converſa dicitur, & canis inſtar latravit.

Noſtros. Ad Romana exēpla.

Regem Ponti. Mithridatem, qui poſt bella 40. annos contra Romanos geſta, tandem victus à Pompeio, ſibi ipſe mortem conſcivit.

Crœſum. Lydiæ Regem, qui, cùm ſe beatum putaret, ſapienter eſt monitus à Solone, uno è Græciæ ſapientibus, neminem ante obitum felicem dicendum eſſe; juſſúſque ab eo eſt reſpicere ad mortem; quippe quæ de hominum felicitate certiſſimum judiciū ſola ferret.

Exilium &c. Senectus cauſa fuit ærumnarum C. Marii, qui à Syllâ ſuperatus, è palude Minturnenſi, ubi latuit, extractus, & in carcerem conjectus eſt; dein exul mendicavit in urbe à Romanis victâ, nempe Carthagine.

Hinc &c. Ex vitâ longâ: his omnibus cauſam ſenectus dedit.

Illo cive. Mario.

Si &c. Id eſt; ſi poſt triumphos ſuos obiiſſet.

Circumducto. Per urbis Romanæ vicos. Qui enim triumphabant, captivos poſt currum vinctos trahebant.

Captivorum. Cimbrorum, & Teutonum. Vide Sat. 8.

Bellorum pompâ, animam exhalaſſet opimam,
Cùm de Teutonico vellet deſcendere curru?
Provida Pompeio dederat Campania febres
Optandas: ſed multæ urbes, & publica vota
Vicerunt: igitur fortuna ipſius, & Urbis
Servatum victo caput abſtulit. Hoc cruciatu
Lentulus, hâc pœnâ caruit; cecidítque Cethegus
Integer, & jacuit Catilina cadavere toto.
Formam optat modico pueris, majore puellis
Murmure, cùm Veneris fanum videt anxia mater,
Uſque ad delicias votorum. Cur tamen, inquit,
Corripias? pulchrâ gaudet Latona Dianâ.
Sed vetat optari faciem Lucretia, qualem
Ipſa habuit; cuperet Rutilæ Virginia gibbum
Accipere, atque ſuam Rutilæ dare. Filius autem

Opimam. Lætam, triumphantem, & quaſi opima ſpolia ferentem.

Teutonico. Quo, de Teutonibus triumphans, vehebatur.

Provida &c. Factum eſſe Numinis conſilio videbatur, ut Pompeius ante bella civilia febri in Campaniâ laboraret: quaſi providiſſet illa eum poſtea crudeli morte periturum.

Optandas. Optandum enim erat, ut iis febribus confectus moreretur, adhuc florente fortunâ.

Vicerunt. Id eſt, vitam Pompeio impetraverunt.

Fortuna. Adverſa fortuna Pompeii, & Romæ, quæ in eius morte libertatem perdidit.

Servatum. Morbis & morti ereptum Ptolomæi gladiis reſervavit, poſt Pharſalicam pugnam, ex quâ fugit in Ægyptum, ubi cæſus eſt.

Hoc cruciatu &c. Non enim ei caput abſciſſum; ſed in carcere cum reliquis conjuratis ſtrangulatus eſt.

Lentulus. Qui in patriam cum Catilinâ & Cethego conjuraverat.

Integer Non abſciſſo capite, ut Pompeius.

Majore murmure. Voce clariori, majori ſtudio, & contentione.

Cum Veneris &c. Quæ Dea ſcilicet formæ præeſt.

Uſque ad &c. Ita ut modum omnem vota excedant; ut nimia & quaſi delicata vota ſint: quæ v. g. optat filio formam Apollineæ ſimilem &c.

Cur tamen &c. At (objiciet aliquis) cur hæc vota reprehendis? nónne Latona ipſa gratulatur ſibi ob Dianæ filiæ pulchritudinem.

Sed vetat &c. Monet optandam non eſſe inſignem formam Lucretia, cùm ob eam perierit: illa enim à Sexto, Tarquinii ſuperbi filio, per vim temerata, ſibi mortem conſcivit.

Rutilæ &c. Deformis & giboſæ alicujus puellæ.

Virginia. Filia L. Virginii, quæ, ne in poteſtatem veniret Appii Claudii Decemviri, à patre fuit interfecta.

Suam. Faciem, & formam.

Corporis egregii miſeros trepidóſque parentes
Semper habet : rara eſt adeo concordia formæ ,
Atque pudicitiæ ! ſanctos licèt horrida mores
Tradiderit domus , ac veteres imitata Sabinas ;
Præterea caſtum ingenium , vultúmque modeſto
Sanguine ferventem tribuat natura benignâ
Larga manu (quid enim puero conferre poteſt plus ,
Cuſtode & curâ natura potentior omni ?)
Sed caſto quid forma nocet ? Quid profuit olim
Hippolito grave propoſitum ? quid Bellerophonti ?
Erubuit nempe hæc , ceu faſtidita repulſâ :
Nec Stenobæa minùs quàm Creſſa excanduit, &ſe
Concuſſere ambæ. Mulier ſæviſſima tunc eſt ,
Cùm ſtimulos odio pudor admovet. Elige quidnam

Trepidos. De caſtitate filii ſollicitos.

Sanctos licèt &c. Licèt puer ſeverè domi fuerit educatus , ſanctóſque mores edoctus à parentibus ſeveris & caſtis , qui ſimiles fuerint priſcis illis Sabinis , pudicitiâ & morum ſanctitate celebratis.

Modeſtum &c. Id eſt facilè erubeſcentem : rubor enim (ut aiunt) eſt caſtitatis color. Fit autem rubor , cùm fervet ſanguis in vultu , & genas tingit.

Quid enim &c. Quid enim alicui puero ipſa natura ad tuendam caſtitatem efficacius conferre poteſt , quàm naturalem propenſionem ad caſtitatem & modeſtiam ? natura , inquam , potentior omni cuſtode , & parentum curâ ?

Sed &c. Objectio eſt. Atenim, inquies , quid nocet pulchritudo illi , qui caſtus eſſe animum induxerit ?

Quid &c. Reſpondet objectioni. Quid Hippolito profuit firmum propoſitum ſervandæ caſtitatis ? ob formam nihilominus periit. Erat ille Theſei Regis Athenarum filius , qui cùm Phædræ novercæ ſuæ infando amori non reſponderet, apud patrem ab eâ fuit accuſatus, quaſi nolentem provocaſſet. Hippolitus iratum patrem fugiens,ab equis,territis marino monſtro, dejectus curru & diſceptus eſt. Bellerophon filius erat Glauci regis Corynthi : is cum apud Prætum Regem Argivorum verſaretur, ab Stenobæâ ejus uxore ſollicitatus, & apud Prætum itidem accuſatus , ab eo graviſſimis eſt periculis objectus.

Hæc. Phædra nempe, repulſam ab Hippolito paſſa , erubuit quaſi ab eo contempta.

Creſſa. Phædra Theſei uxor ſecunda , filia Minois Regis Cretæ. Creſſa autem eſt vox ab Græco facta, ſignificans fœminam Cretenſem.

Se concuſſere. Se ad ultionem excitarunt. Ductum ab athletis, qui pectus aut latera concutiunt,ad iram provocandam,& vires acuendas.

Pudor. Metus turpitudinis & infamiæ.

Elige &c. Probat recentiori exemplo formam obeſſe vel caſtiſſimis. C. Silius adoleſcens probus & formoſus fuit ſub Claudio Roman. Impera-

Suadendum eſſe putes, cui nubere Cæſaris uxor
Deſtinat? Optimus hic, & formoſiſſimus idem
Gentis Patriciæ, rapitur miſer extinguendus
Meſſalinæ oculis: dudum ſedet illa parato
Flammeolo; Tyriúſque palam genialis in hortis
Sternitur, & ritu decies centena dabuntur
Antiquo; veniet cum ſignatoribus auſpex.
Hæc tu ſecreta & paucis commiſſa putabas;
Non niſi legitimè vult nubere. Quid placeat dic:
Ni parere velis, pereundum eſt ante lucernas:
Si ſcelus admittas, dabitur mora parvula, dum res
Nota Urbi & populo contingat Principis aures.
Dedecus ille domûs ſciet ultimus: interea tu
Obſequere imperio, ſi tanti eſt vita dierum
Paucorum: quidquid levius meliúſque putâris,
Præbenda eſt gladio pulchra hæc & candida cervix.
Nil ergo optabunt homines? Si conſilium vis;

tore quinto. Is Conſul deſignatus cùm fuiſſet, vocatus eſt à Meſſalinâ Imperatoris conjuge admodum impudicâ, ut ei palâ, vivente viro, at abſente, nuberet; ni faceret juſſus eſt ab eâdem mori. Hoc igitur dicit Juvenalis: Age quid putas faciendum Silio, cui nubere vult Meſſalina? quid illi dediſſes conſilii, ſi te conſuluiſſet? en ille optimus Patriciæ familiæ ſuæ juvenis vocatur, & rapitur occidendus in oculis Meſſalinæ, ſi ejus nuptias reſpuat: at ſi eas admittat, non poteſt necem effugere, quam illi, re auditâ, Imperator irrogabit. En cui periculo forma juvenem objicit.

Gentis. Familiæ. Erant patricii homines nobiliſſimi apud Romanos, orti ab centum primis Senatoribus, quos Romulus Patres apellavit, & eorum poſteros, Patricios.

Sedet. Expectat Silium.

Flammeolo. Flammeum erat veſtis nuptialis, coloris ignei, à quo etiam habebat nomen

Genialis. Subaudi, lectus: nuptialis lectus purpureus. Is à Genio ſic eſt appellatus, quia illi præeſſe Genius dicebatur, qui nativitatis puerorum curam habebat.

Ritu antiquo. Antiquo more dotem viro dabit uxor, eámque modicam.

Decies centena &c. Subaudi ſeſtertiorum millia, quæ ſumma libras Francicas continet 100000.

Signatoribus. Cum teſtibus & ſcribis publicis, qui obſignent tabulas & contractum matrimonii.

Auſpex. Sacerdos, qui captatis rite auſpiciis, ceremonias matrimonii peragat.

Legitimè. Ironia: palam; quaſi legitimum celebraret matrimonium adultera & impudens fœmina: Vide Suet. c. 26. & 27.

Dic. O Sili, elige.

Lucernas. Veſperam, cùm lucernæ accenduntur.

Ultimus. Erat enim homo vecors & ſtolidus.

Quidquid. Utrumlibet eligas, moriendum tibi erit.

Permittes ipſis expendere Numinibus quid
Conveniat nobis, rebúſque ſit utile noſtris.
Nam pro jucundis, aptiſſima quæque dabunt Dii;
Carior eſt illis homo, quàm ſibi. Nos animorum
Impulſu, & cæcâ magnâque cupidine ducti
Conjugium petimus, partúmque uxoris: at illis
Notum, qui pueri, qualíſque futura ſit uxor.
Ut tamen & poſcas aliquid, voveáſque ſacellis
Exta, & candiduli divina tomacula porci;
Orandum eſt, ut ſit mens ſana in corpore ſano:
Fortem poſce animum, & mortis terrore carentem;
Qui ſpatium vitæ extremum inter munera ponat
Naturæ; qui ferre queat quoſcumque labores;
Neſciat iraſci, cupiat nihil; & potiores
Herculis ærumnas credat ſævóſque labores
Et Venere, & cœnis, & plumis Sardanapali.
Monſtro quod ipſe tibi poſſis dare: ſemita certè
Tranquillæ per virtutem patet unica vitæ.
Nullum numen habes, ſi ſit prudentia; nos te
Nos facimus, Fortuna, Deam; Cœlóque locamus.

Permittes &c. Relinques hoc Deorum arbitrio, ut expendant ipſi, quid tibi futurum ſit utilius.

Nam pro &c. Quæ una ferè petimus.

Aptiſſima. Utiliſſima.

Animorum. Id eſt, affectuum, cupiditatum.

Voveáſque &c. Et in templis Deorum, victimæ alicujus viſcera ipſis immoles.

Tomacula. Farcimina è jecore & carnibus porcinis conciſis, qualia Diis offerri ſolebant.

Mortis &c. Qui mortem non timeat.

Qui ſpatium &c. Qui vitam longam putet unum eſſe ex naturæ muneribus leviſſimum, & extremo loco ponendum. Vel, qui extremum vitæ ſpatium, hoc eſt mortem, inter naturæ dona recenſeat, qui optandam mortem eſſe putet.

Et potiora &c. Senſus eſt ſi qui virtutem, etiam cum labore conjunctam, voluptatibus omnibus anteponat.

Sardanapali. Ultimi Aſſyriorum Regis, viri molliſſimi, qui lectulis e plumâ fartis utebatur, atque omni voluptatum generi indulgebat.

Monſtro. Docebo te, quod efficere per te ipſe poſſis, ut ſis beatus: virtutem cole, in quâ ſolâ eſt ad veram felicitatem via.

Habes. O Fortuna, nullum habes numen, nullam poteſtatem in nos, ſi prudentiam ſequimur & virtutem.

Nos facimus &c. Noſtro vitio fit, ut locum Fortuna inter Deos habeat: ſi enim eſſemus virtute, ſi prudentiâ præditi, nobis fortunâ non eſſet opus, tam non invocaremus ut Deam, ab eâ nullo modo penderemus.

SATYRA XI.

SATYRA XI.

De frugalitate.

ATticus eximiè ſi cœnat, lautus habetur;
Si Rutilus, demens: quid enim majore cachinno
Excipitur vulgi, quàm pauper Apicius? omnis
Convictus, thermæ, ſtationes, omne theatrum
De Rutilo; nam, dum valida ac juvenilia membra
Sufficiunt galeæ, dúmque ardent ſanguine, fertur,
Non cogente quidem, ſed nec prohibente Tribuno,
Scripturus leges, & regia verba laniſtæ.
Multos porrò vides, quos ſæpe eluſus ad ipſum
Creditor introitum ſolet expectare macelli;
Et quibus in ſolo vivendi cauſa palato eſt.
Egregiùs cœnat, meliúſque miſerrimus horum,
Et citò caſurus jam perlucente ruinâ.

Atticus. Dives aliquis.

Lautus &c. Honeſte ac ſplendidè ſumptum facere dicitur.

Rutilus. Nobilis adoleſcens, qui bona luxu, & gulâ perdiderat.

Quid enim &c. Quid enim eſt magis ridiculum, quàm pauper, qui Apicius eſſe velit; quàm ſi quis pauper lautè & delicatè velit vivere, inſtar famoſi illius ob gulam Apicii, de quo Sat. 4.

Omnis &c. Omnes in conviviis, in balneis, in foro, & theatro, loquuntur de Rutilo, & eum irrident.

Stationes. Erant loca in foro, in quibus ſolebant cives conſiſtere, & miſcere ſermones.

Nam dum &c. Dum ſatis habet virium ad galeam ferendam; donec adhuc membra juvenili calore ardent; fertur, pergit in ludum gladiatorium, ut excipiat ibi, exſcribátque præcepta artis, quæ traduntur à laniſtâ; ſic vocabantur gladiatorum magiſtri.

Regia verba. Verba, quibus laniſtæ ſuis diſcipulis imperant, Attolle, declina, &c.

Eluſus. Deceptus: ſententia eſt; multos reperire eſt, qui quamvis ære alieno ſint obruti, tamen genium curant, ita ut eorum domibus excluſi creditores & eluſi, non alibi eos certiùs quàm in macello reperiant ac deprehendant.

Expectare. Ut in jus trahat, pecuniámque repetat.

Quibus &c. Quos dicas ideo tantùm vivere, ut edant & bibant.

Egregiùs. Adverbium comparationis eſt, magis egregiè.

Miſerrimus. Pauperrimus: & ſenſus eſt; quò ſunt egentiores, eò delicatioribus utuntur cibis.

Et citò &c. Brevi ad extremam egeſtatem redigendus.

Perlucente. Metaph. ab hian-

Q

Intereà guſtus elementa per omnia quærunt,
Nunquam animo pretiis obſtantibus : interiùs ſi
Attendas, magis illa juvant, quæ pluris emuntur.
Ergo haud difficile eſt perituram arceſſere ſummam,
Lancibus oppoſitis, vel matris imagine fractâ,
Et quadringentis nummis condire guloſum
Fictile : ſic veniunt ad Miſcellanea ludî.
Refert ergo quis hæc eadem paret ; in Rutilo nam
Luxuria eſt, in Ventidio laudabile nomen
Sumit, & à cenſu famam trahit. Illum ego jure
Deſpiciam, qui ſcit quantò ſublimior Atlas
Omnibus in Libyâ ſit montibus ; hic tamen idem
Ignoret quantùm ferratâ diſtet ab arcâ
Sacculus. E Cœlo deſcendit, γνῶθι σεαυτόν,
Figendum, & memori tractandum pectore, ſive
Conjugium quæras, vel ſacri in parte Senatûs
Eſſe velis ; nec enim loricam poſcit Achillis

te & rimoſo muro : ea enim vox ſignificat rimas muri jam ita patentes eſſe, ut murus quaſi perluceat.

Guſtus. Cibos exquiſiti ſaporis ; gulæ irritamenta.

Nunquam &c. Nunquam deterriti ab emendo, pretii magnitudine.

Interiùs &c. Si rei veritatem velis propiùs attendere.

Juvant. Placent.

Arceſſere. Conficere : ſenſuſque eſt ; illi guloſi facilè inveniunt pecuniam, quæ ab iis malè perdenda & inſumenda eſt : nempe patinas, & ſtatuas majorum vendunt.

Oppoſitis. Pignori datis.

Et quadringentis &c. Senſus eſt : & in vaſe fictili præparare exquiſitiores cibos ; qui conſtent ſeſtertiis 400. illa conficiunt ſummam librarum Turon. 40000.

Sic veniunt &c. Ita conſumptis per gulam opibus, eò deveniunt ut cogantur fieri ludii, id eſt hiſtriones, & in ludis Miſcellaneis perſonam agere. Ponitur hîc, *ludî*, per contractionem pro, *ludii.*

Miſcellanea. Ludi erant, qui & Miſcelli vocabantur, ſic dicti à rerum, quæ in iis exhibebantur, varietate. Erant etiam cibi viles variis è dapibus mixti, quibus gladiatores veſcebantur.

Refert &c. Videndum eſt, quis ſumptum faciat, ut indulgeat gulæ ; an dives, ut Ventidius ; an pauper, ut Rutilus.

A cenſu &c. Id eſt, laudatur, quia fit à divite.

Qui ſcit &c. Qui multa curioſa & inutilia novit, ignorat autem, quàm diſtet parva ſua crumena, hoc eſt, modicæ opes, à magnis divitum opibus, quæ in arcâ ferreâ ſervantur.

Atlas. Mons Mauritaniæ editiſſimus.

Deſcendit &c. Divina illa ſententia, *Noſce te ipſum*, fertur è Cœlo deſcendiſſe ; hæc revocanda ſæpe in memoriam &c.

In parte &c. Senator eſſe.

Nec enim &c. Therſites, ho-

Therſites, in quâ ſe traducebat Ulyſſes.
Ancipitem ſeu tu magno diſcrimine cauſam
Protegere affectas; te conſule, dic tibi quis ſis,
Orator vehemens, an Curtius, an Matho. Buccæ
Noſcenda eſt menſura tuæ, ſpectandáque rebus
In ſummis minimíſque; etiam cùm piſcis emetur,
Ne mullum cupias, cùm ſit tibi gobio tantùm
In loculis: quis enim te, deficiente crumenâ,
Et creſcente gulâ, manet exitus? ære paterno
Ac rebus merſis in ventrem, fœnoris, atque
Argenti gravis, & pecorum, agrorúmque capacem?
Talibus à dominis poſt cuncta noviſſimus exit
Annulus, & digito mendicat Pollio nudo.
Non præmaturi cineres, nec funus acerbum,
Luxuriæ, ſed morte magis metuenda ſenectus.
Hi plerumque gradus; conducta pecunia, Romæ,
Et coram dominis conſumitur: inde ubi paulum
Neſcio quid ſupereſt, & pallet fœnoris auctor,
Qui vertere ſolum, Baias & ad Oſtia currunt.

mo inter Græcos viliſſimus, cùm ſe ipſum noſceret, non petiit Achillis arma; in quibus ipſe Uliſſes, qui ea obtinuit, ſe ridendum præbebat; cùm illis ferendis ne ipſe quidem par eſſet.

Ancipitem &c. Si defendere dubiam cauſam in foro cupis.

Te conſule. Tuas perpende vires; an ſis orator eloquens, an quales fuere Curtius, & Matho, viles cauſidici.

Buccæ &c. Senſus eſt: noſcenda eſt tuarum virium menſura.

Mullum. Magnum & pretii majoris piſcem.

Gobio. Id eſt, pecunia, quâ poſſis emere gobionem, vilem piſciculum.

Ære &c. Cùm opes paternas conſumpſeris, ſerviendo gulæ & ventri.

Fœnoris &c. In ventrem ſatis amplum ad capiendum fœnus, argentum, agros, pecora. Per ventrem, gulam intelligit, quæ hæc omnia devorat, abſorbétque.

Gravis. Non ſignati, puri.

Talibus &c. Ejuſmodi helluones, poſt alia omnia conſumpta, ad extremum coguntur vendere ipſum annulum, inſigne Equeſtris dignitatis.

Non præmaturi &c. Luxurioſis & guloſis non mors præmatura, ſed ſenectus, morbis & egeſtate oppreſſa, timenda eſt.

Hi plerumque &c. Hi ſunt vulgò gradus, per quos helluones deveniunt ad extremam egeſtatem.

Conducta. Mutuò ſumpta.

Dominis. Creditoribus, qui pecuniæ datæ domini ſunt.

Et pallet &c. Et timet fœnerator, ne creditum perdat.

Qui &c. Patriam deſerunt, & poſtea currunt &c.

Baias. Urbem maritimam Campaniæ, prope Neapolim.

Oſtia. Urbem, & portum, ad oſtia Tiberis, ſexdecim à Româ milliaribus diſtantem.

Currunt. Ut hinc, ſi preman-

Cedere námque foro jam non tibi deterius, quàm
Eſquilias à ferventi migrare Suburrâ.
Ille dolor ſolus patriam fugientibus, illa
Mœſtitia eſt, caruiſſe anno Circenſibus uno:
Sanguinis in facie non hæret gutta; morantur
Pauci ridiculum, & fugientem ex Urbe pudorem.
Experiere hodie, numquid pulcherrima dictu,
Perſice, non præſtem vitâ, nec moribus, & re;
Sed laudem ſiliquas occultus ganeo; pultes
Coram aliis dictem puero, ſed in aure placentas?
Nam, cùm ſis conviva mihi promiſſus, habebis
Evandrum, venies Tirynthius, aut minor illo
Hoſpes, & ipſe tamen contingens ſanguine Cœlum;
Alter aquis, alter flammis ad ſidera miſſus.
Fercula nunc audi nullis ornata macellis.
De Tiburtino veniet pinguiſſimus agro
Hœdulus, & toto grege mollior, inſcius herbæ,

tur à creditoribus, navi poſſint aufugere.

Cedere &c. Urbem enim deſerere, non videtur aliquid turpius, quam ſi tantùm à Suburrâ, vico Urbis frequentiſſimo, in alium minùs celebratum, puta in collem Eſquilinum, migraret.

Sanguinis &c. Non erubeſcunt ullo modo, quòd decoxerint, quòd patriam deſeruerint.

Morantur &c. Pauci retinere curant pudorem, jam ex Urbe fugientem, id eſt, qui jam in Urbe fere nullus eſt.

Experiere. Cognoſces hodie è cœnâ, ad quam te invitavi, ô Perſice, an frugalitatem, quam adeo laudo, ipſe reverâ colam, an moribus præſtem quod verbis profiteor?

Siliquas. Viles cibos. Siliquæ propriè ſunt legumina, vel, olerum tunicæ.

Occultus ganeo. Id eſt; dum clam domi guloſus utor lautis cibis, & genium curo.

Pultes &c. Senſus eſt: an is ſim, qui coram aliis, ſervo imperem, ut viles cibos paret, at demiſſâ voce jubeam, ut lautiores apponat.

Nam cùm &c. Senſus eſt: cùm enim promiſeris te domi meæ cœnaturum, tam frugali convivio excipieris à me, quàm olim ab Evandro Hercules, & poſtea Æneas excepti ſunt: de quo vide Virg. lib. 8. Æneid.

Tirynthius. Hercules, ſic dictus à Tiryntho, oppido Argivorum, ejus patriâ.

Minor. Æneas minor Hercule.

Contingens. Ex Venere natus ſcilicet.

Alter aquis &c. Æneas, Numicio fluvio ſubmerſus, & ſic in Cœlum tranſlatus.

Alter flammis &c. Hercules, qui venenatam tunicam à Dejanirâ ſibi miſſam cùm induiſſet, furore correptus, pyram in Oetâ monte extructam conſcendit, & flammis abſumptus eſt, relatúſque inter Deos.

Nullis &c. Non comparata in macello.

Inſcius. Qui nondum herbis veſci cœpit, nondum ablactatus.

Necdum auſus virgas humilis mordere ſalicti,
Qui plus lactis habet, quàm ſanguinis: & montani
Aſparagi, poſito quos legit villica fuſo.
Grandia præterea, tortóque calentia fœno
Ova adſunt ipſis cum matribus, & ſervatæ
Parte anni „ quales fuerant in vitibus, uvæ.
Signinum, Syriúmque pyrum, de corbibus iiſdem
Æmula Picenis, & odoris mala recentis,
Nec metuenda tibi, ſiccatum frigore poſtquam
Autumnum, & crudi poſuere pericula ſucci.
Hæc olim noſtri jam luxurioſa Senatûs
Cœna fuit. Curius, parvo quæ legerat horto,
Ipſe focis brevibus ponebat oluſcula, quæ nunc
Squallidus in magnâ faſtidit compede foſſor.
Sicci terga ſuis, rarâ pendentia crate,
Moris erat quondam feſtis ſervare diebus,
Et natalitium cognatis ponere lardum,
Accedente novâ, ſi quam dabat hoſtia, carne.
Cognatorum aliquis, titulo ter Conſulis, atque
Caſtrorum imperiis, & Dictatoris honore
Functus, ad has epulas ſolitò maturiùs ibat,
Erectum domito referens à monte ligonem.

Poſito fuſo. Depoſitâ colu.

Tortóque &c. Id eſt, recentia ova, & adhuc à nido, qui è fœno torto conflatus eſt, calentia.

Matribus. Gallinis.

Signinum. A Signiâ, Latii oppido.

Syriúmque. Sic dictum, quòd è Syriâ primùm advectum ſit.

Æmula &c. Quæ nihil concedunt malis, ſeù pomis, in Piceno agro natis. Picenum eſt pars Italiæ, ubi Ancona: ibi mala optima ſunt.

Et odoris &c. Quæ eundem habent odorem, ac ſi eſſent recentia.

Siccatum &c. Quæ crudum & noxium, quem autumno habuerant, humorem decoxerunt hyberno frigore, & ſiccarunt.

Jam luxurioſa. Cùm jam Senatores eſſent lautiores, & ab antiquâ parcimoniâ deficerent.

Curius. Curius Dentatus, frugalitate ſuâ celebris.

In magnâ &c. Id eſt, etiam ſervi, qui, catenis vincti, terram in agris fodiunt.

Sicci &c. In crate ligneâ fumo & vento exſiccati. Rara crates dicitur, quia conſtat è viminibus laxis & à ſe invicem disjunctis.

Natalitium. Id eſt, natali die appoſitum, qui delicatiori apparatu celebrari ſolet.

Accedente &c. Additâ carne recenti victimæ alicujus, ſi quam fortè mactarent.

Titulo ter Conſulis. Ter adeptus Conſulatum.

Solitò maturiùs. Tanquam ad epulas lautiores.

Erectum. Humeris ſublatum.

Domito. Culto, ſubacto, arato

Cùm tremerent autem Fabios, durúmque Catonem,
Et Scauros, & Fabricios, rigidíque ſeveros
Cenſoris mores etiam collega timeret;
Nemo inter curas & ſeria duxit habendum,
Qualis in Oceani fluctu teſtudo nataret,
Clarum Trojugenis factura ac nobile fulcrum:
Sed nudo latere, & parvis frons ærea lectis,
Vile coronati caput oſtendebat aſelli,
Ad quod laſcivi ludebant ruris alumni.
Tales ergo cibi, qualis domus, atque ſupellex.
Tunc rudis, & Graias mirari neſcius artes,
Urbibus everſis, prædarum in parte reperta
Magnorum artificum frangebat pocula miles;
Ut phaleris gauderet equus; cælatáque caſſis
Romuleæ ſimulachra feræ manſueſcere juſſæ
Imperii fato, & geminos ſub rupe Quirinos,

Cùm tremerent. Senſus eſt: porrò quandiu Romani Fabios, Scauros, ſeverum illum Catonem Cenſorium, aliósque id genus Cenſores rigidos, & luxui infeſtos formidarunt; nemo illorum de ornandâ menſâ, aut lectulo cogitavit.

Cenſoris. Cenſores erant duo: Magiſtratum gerebant per quinquennium; & emendandis civium moribus maximè vacabant.

Collega timeret. Fuere enim Cenſores, ab ipſis collegis graviter interdum notati & reprehenſi, ut Decius à Fabio, Salinator à Nerone &c.

Trojugenis. Nobilibus Romanis, qui è Trojanis oriundi.

Factura &c. Id eſt, ad ornandum lignum, quo ſuſtinebatur lectulus, in quo menſæ accumbebant. Tempore enim Juvenalis, teſtæ, ſeu putamina teſtudinum, ſecabantur in laminas, quibus menſas, & lectos ornare moris erat.

Nudo latere. Lecti ſpondâ non ornatâ & incultâ.

Frons. Anterior lecti pars ære ornata ſuſtinebat caput aſini, ſertis coronati, circa quod ruſtici luderent.

Tunc rudis &c. Miles Romanus tunc rudis, & Græcorum artificum præclara opera, ſtatuas, vaſa, contemnens.

Urbibus &c. Frangebat argentea, ſive aurea vaſa, facta olim ab egregiis artificibus, & in ſpoliis urbium everſarum reperta.

Ut phaleris &c. Id eſt, ut inde phaleras equo ſuo conficeret.

Cælatáque &c. Senſus eſt: & cælaret in caſſide ſimulachra oſtendenda perituro hoſti: nempe effigiem lupæ, quæ Romani Imperii fato juſſa eſt manſueſcere, & lac præbere Romulo, & Remo, ſub rupe Quirinalis montis; item ipſos geminos, Remum & Romulum; nec non effigiem nudam patris ipſorum Martis, fulgentis clypeo atque haſtâ, & pendentis, ſeu extantis è galeâ, hoſtique veluti imminentis.

Quirinos. Sic vocat Remum & Romulum, quamvis Romulus tantùm diceretur propriè Quirinus, ab haſtâ, quam

Ac nudam effigiem clypeo fulgentis, & haſtâ,
Pendentíſque Dei, perituro oſtenderet hoſti:
Argenti quod erat, ſolis fulgebat in armis.
Ponebant igitur Thuſco farrata catino;
Omnia tunc, quibus invideas, ſi lividulus ſis.
Templorum quoque majeſtas præſentior; & vox
Nocte ferè mediâ, mediámque audita per Urbem,
Littore ab Oceani Gallis venientibus, & Diis
Officium vatis peragentibus: his monuit nos,
Hanc rebus Latiis curam præſtare ſolebat
Fictilis, & nullo violatus Jupiter auro.
Illa domi natas noſtrâque ex arbore menſas
Tempora viderunt: hos lignum ſtabat in uſus,
Annoſam ſi fortè nucem dejecerat Eurus:
At nunc divitibus cœnandi nulla voluptas,
Nil rhombus, nil dama ſapit, putere videntur
Unguenta atque roſæ, latos niſi ſuſtinet orbes
Grande ebur, & magno ſublimis pardus hiatu,
Dentibus ex illis, quos mittit porta Syenes,

Sabini Quirim appellabant, quâ ſolebat armatus incedere.

Ponebant &c. Ergo vilia tunc & è farre confecta cibaria ponebant in catino Thuſco, id eſt, fictili, quia in Etruriâ vulgò fiebant ejuſmodi vaſa fictilia.

Omnia tunc &c. Quæ tunc omnia erant ipſorum fercula, vel etiam vaſa; ſed quibus tamen ita contenti erant & beati, ut illis meritò invideas, ſi quâ tangi potes invidiâ.

Et vox &c. Narrat Livius à Romano quodam vigile vocem humanâ clariorem auditam in Capitolio, quæ Gallos adventare admoneret.

Littore &c. Gallia enim alluitur Oceano occidentali.

Gallis &c. Vide ſub finem ſat. 8.

Et Diis &c. Diis ipſis vaticinantibus.

His monuit. His vocibus Romanos monuit de periculo.

Fictilis. Jupiter fictilem habēs ſtatuam, & ſimpliciter cultus.

Et nullo &c. Nondum ullam habens ex auro ſtatuam; quo illum violatum dicit, id eſt, corruptum, inquinatum, ſeu offenſum, quòd ſcilicet illi diſpliceant ejuſmodi ſtatuæ, quia ſunt indicia luxûs, &c.

Domi &c. Factas è fago, nuce, aut aliâ domeſticâ arbore, quam ventus fortè dejiceret; non è citro, cedro, aliiſque ejuſmodi pretioſis lignis, quæ ex Africâ, Aſiâve afferuntur in Italiam ad menſas conficiendas.

Nil rhombus &c. Nil cibi lautiſſimi ſapiunt, niſi &c.

Roſæ. Serta ex roſis, quibus coronari ſolebant convivæ.

Orbes. Menſas rotundas.

Ebur. Pes eburneus.

Et magno &c. Effigies pardi ore aperto hiantis, qui inſtar pedis menſam ſuſtinet, facta ex dentibus elephantis, quos mittit &c.

Quos &c. Qui ab inſulâ Elephantide, per urbem Africæ

Et Mauri celeres, & Mauro obſcurior Indus,
Et quos depoſuit Nabathæo bellua ſaltu,
Jam nimios, capitíque graves: hinc ſurgit orexis,
Hinc ſtomacho vires: nam pes argenteus illis,
Annulus in digito quod ferreus. Ergo ſuperbum
Convivam caveo, qui me ſibi comparat, & res
Deſpicit exiguas: adeò nulla uncia nobis
Eſt eboris; nec teſſellæ, nec calculus ex hac
Materiâ: quin ipſa manubria cultellorum
Oſſea; non tamen his ulla unquam opſonia fiunt
Rancidula; haud ideo pejor gallina ſecatur.
Sed nec ſtructor erit, cui cedere debeat omnis
Pergula, diſcipulus Trypheri doctoris, apud quem

Syenen, tanquam per portam, mittuntur Romam. Eâ ratione in Sat. 3. vocat Cumas januam Baiarum, quia per Cumas iter eſt Baïas.

Celeres. Agiles, veloces.

Obſcurior. Nigrior.

Nabathæo ſaltu. Id eſt, in ſylvis Arabiæ: Arabia enim dicta eſt quoque Nabathæa.

Bellua. Elephas; qui dentes jam nimios, & capiti graves, arbori impactos deponit.

Hinc ſurgit &c. Ironicè: ſcilicet ex hac lautitiâ ſupellectilis, ex ebore illo oritur edendi appetitus; hinc vires adduntur ſtomacho, ut cibos faciliùs digerat.

Nam pes &c. Senſus eſt: tam ſpernunt Romani menſam non eburneo pede, ſed argenteo fultam, quàm annulum è ferro, non ex auro conſtantem.

Qui me &c. Qui tenuem & frugalem menſam meam cum ſuis opibus & deliciis comparans, eam deſpicit.

Teſſella. Per teſſellas intelligit v[illegible]alos ipſos, & teſſeras quibu[illegible] uditur; vel abaci, & alveoli luſorii arcam, ſectis ex ebore, ebeno, aut aliâ materiâ particulis, in quadrum plerumque deſcriptis, ſtratam.

Calculus. Latrunculi, ſcacchi, ſcrupi luſorii.

Non tamen &c. Non ideo ſiunt mei cibi rancidi, & inſulſi; non ſunt deteriores gallinæ, quia ſecantur cultellis, quorum ſunt ex oſſe manubria.

Structor. Qui menſæ dapes ſecat, ſtruit, & componit ſuo loco & ordine.

Cui cedere &c. Qui ſit peritiſſimus illorum omnium, qui artem opſonia peritè ſecandi diſcunt.

Pergula. Propriè eſt ambulachrum quoddam in viâ ipſis ædificiis conjunctum, ubi magiſtri ſolebant diſcipulos erudire: quare hîc pro ſcholâ ſtructorum ſumitur.

Trypheri. Qui artem ciborum diſſecandorum docuit Romæ in vico Suburræ.

Apud quem &c. Ordo eſt: apud quem lautiſſima cœna, ſed ulmea, id eſt, conſtans è volucrum, & animalium, apri, leporis, &c. ſimulachris ulmeis, è ligno, ſeu vimine ulmeo factis, obtuſo cultello ſecatur in vico Suburrâ, non ſine ſtrépitu. Faciebant autem periculum in cibis ulmeis ſecandis, & ea diſcebant, quæ in veris

Sumine cum magno lepus, atque aper, & pygargus,
Et Scythicæ volucres, & phœnicopterus ingens,
Et Getulus oryx, hebeti lautiſſima ferro
Cæditur, & totâ ſonat ulmea cæna Suburrâ.
Nec fruſtum capreæ ſubducere, nec latus Afræ
Novit avis noſter tirunculus, ac rudis omni
Tempore, & exiguæ fruſtis imbutus ofellæ.
Plebeios calices, & paucis aſſibus emptos,
Porriget incultus puer, atque à frigore tutus:
Non Phryx aut Lycius, non à mangone petitus
Quiſquam erit, & magno: cùm poſces, poſce Latinè,
Idem habitus cunctis; tonſi, rectique capilli,
Atque hodie tantùm propter convivia pexi.
Paſtoris duri eſt hic filius, ille bubulci;
Suſpirat longo non viſam tempore matrem,
Et caſulam, & notos triſtis deſiderat hœdos:
Ingenui vultûs puer, ingenuique pudoris,
Quales eſſe decet, quos ardens purpura veſtit.

cibis ſecandis poſtea obſervarent.

Sumine. Sumen, eſt venter ſuillus, qui tunc in deliciis erat.

Pygargus. Caprea ſylveſtris; aut avis ex aquilarum genere, caudam habens albicantem; unde & nomen accepit.

Scythicæ &c. Phaſiani; ſic dicti, à Phaſi fluvio Colchidis, unde primùm in Europam aves illæ aſportatæ ſunt. Scythicas vocat, quia Colchis eſt Scythiæ vicina.

Phœnicopterus. Avis à puniceo alarum colore habens nomen; cujus lingua potiſſimùm in deliciis erat.

Oryx. Animal è capratum genere, frequens in Africâ.

Subducere. Peritè ſecare.

Afræ avis. Gallinæ Numidicæ.

Noſter &c. Servus meus, qui in arte ciborum ſecandorum planè rudis eſt, ac tyto.

Et fruſtis &c. Qui fruſta carnis porcinæ tantùm ſecare novit, & iis concidendis tantùm ſe exercuit. Offa eſt maſſa levior carnis, maximè porcinæ, vel panis, vel etiam pultis.

Tutus. Veſtibus potiùs contra vim frigoris munitus, quàm ornatus ad elegantiam.

Non Phryx &c. Non elegans aliquod è Phrygiâ, aut Lyciâ mancipium.

Non &c. Non à venditore ſervorum magno pretio emptus.

Latinè. Italus enim eſt, non Aſiaticus aliquis; Latinè tantùm ſcit.

Cunctis. Meis ſervis & miniſtris.

Recti. Non calamiſtrati, non cincinnati.

Suſpirat. Dolet quòd à matre tamdiu abſit.

Quos &c. Id eſt, pueros liberaliter inſtitutos, & qui prætextam, id eſt, veſtem purpurâ prætextam gerunt: gerebant autem uſque ad annum circiter 16.

Ardens. Ignei coloris.

Hic tibi vina dabit, diffuſa in montibus illis
A quibus ipſe venit, quorum ſub vertice luſit:
Namque una atque eadem vini patria, atque miniſtri
Forſitan expectes ut Gaditana canoro
Incipiat cantare choro, plauſúque probetur:
Non capit has nugas humilis domus; audiat ille
Teſtarum crepitus cum cantibus, ille fruatur
Vocibus obſcænis omníque libidinis arte,
Qui Lacedæmonium pytiſmate lubricat orbem.
Namque ibi fortunæ veniam damus: alea turpis,
Turpe & adulterium mediocribus: hæc eadem illi
Omnia cùm faciunt, hilares nitidique vocantur.
Conditor Iliados cantabitur, atque Maronis
Altiſoni dubiam facientia carmina palmam:
Quid refert, tales verſus quâ voce legantur?
Sed nunc dilatis averte negotia curis,
Et gratam requiem dona tibi; quando licebit
Per totam ceſſare diem: non fœnoris ulla
Mentio; nec primâ ſi luce egreſſa, reverti
Nocte ſolet, tacito bilem tibi contrahat uxor.

Diffuſa. Nata, & expreſſa; vel, in cados & amphoras fuſa.

Gaditana. Saltatrix aliqua & pſaltria, quales multæ Romam è Gadibus, inſulâ prope Hiſpaniam in anguſto freto ſitâ, veniebant.

Canoro choro. In cantantium cœtu.

Humilis. Pauper.

Teſtarum. Hic intelliguntur crepitacula in morem teſtarum excavata, quibus per certas vices manu compreſſis edebant canorum ſtrepitum, ut hodiéque fit.

Qui &c. Dives, qui abacum, vel pavimentum, aut etiam rotundam pelvim Lacedæmonio lapide factam, rejecto vino conſpuens lubricat, id eſt, aſpergit & lævigat, qualia ſunt marmora humida.

Pytiſmate. Græca vox, id ſonans quod ore ejicitur, ut vinum probandi gratiâ vel oris abluendi cauſâ hauſtum, & ſtatim rejectum.

Ibi. In divitum peccatis excuſamus illorum opes & fortunam; ignoſcimus divitibus cum peccant.

Mediocribus. Plebeiis hominibus, & tenuibus.

Nitidi. Lauti, magnifici.

Conditor &c. Recitabuntur tibi carmina Homeri, qui Iliadem ſcripſit.

Dubiam &c. Quæ tam egregia ſunt, ut meritò legentibus dubitationem injiciant, uter præſtantior Poëta ſit, Homerus, an Virgilius.

Quid refert &c. Id eſt: nihil neceſſe eſt eleganti & concinnâ voce tales verſus legere, qui ſatis placent per ſeſe.

Dilatis. Rejectis in aliud tempus.

Ceſſare. Quieſcere, genio indulgere.

Nec primâ &c. Nec ad iram

Protinus ante meum, quidquid dolet, exue limen;
Pone domum, & ſervos, & quidquid frangitur illis,
Aut perit; ingratos ante omnia pone ſodales.
Interea Megaleſiacæ ſpectacula mappæ,
Idæum ſolemne colunt, ſimilíſque triumpho
Prædo caballorum Prætor ſedet; ac, mihi pace
Immenſæ nimiæque licet ſi dicere plebis,
Totam hodie Romam Circus capit, & fragor aurem
Percutit, eventum viridis quo colligo panni.
Nam ſi deficeret, mœſtam, attonitámque videres
Hanc urbem, veluti Cannarum in pulvere victis

uxor te provocet; quòd tardiùs domum redeat, quæ primâ luce fuerat egreſſa.

Quidquid &c. Quidquid te anxium & ſollicitum habet.

Pone domum &c. Omitte domeſticas curas, & quidquid à ſervis aut amittitur, aut frangitur.

Ingratos &c. Ac præſertim depone memoriam, obliviſcere ingratorum amicorum.

Interea &c. Senſus eſt: dum nos epulabimur, alii ludos ſpectabunt.

Megaleſiacæ. Ludorum Circenſium, inſtitutorum in honorem Cybeles, magnæ matris Deorum, ex Idâ Romam olim advectæ.

Spectacula &c. Ordo eſt: ſpectacula & ludi, indicti ac denunciati populo per mappam ex aliquo loco edito ſuſpenſam, celebrant feſtum Idæum: hoc eſt; feſtum Idææ matris, ſeu Cybeles, celebratur ſpectaculis & ludis Circenſibus.

Mappæ. Suſpenſa mappa ſignum erat ludorum Circenſium celebrandorum. Iſte verò mos inde ortus eſt, quòd aliquando cùm plebs in Circo ſedens ederet ſtrepitum, ac Neronem, qui tum prandebat, rogaret, ut quàm primùm ludos juberet inchoari, ille, mappâ projectâ per feneſtram, juſſerit eos ſtatim inchoari.

Similíſque &c. Prætor triumphanti ſimilis ſedet in Circo, ad ludos ſpectandos, diſponendóſque.

Prædo &c. Qui equos vili pretio emebat, vel invitis dominis eripiebat, ut iis ad ludos uteretur; & publicam voluptatem.

Fragor. Clamor, & plauſus ſpectatorum.

Eventum &c. Ex quo conjicio relatum fuiſſe præmium ab aliquo, ex illâ aurigarum factione, quæ viridi, ſeu praſino panno utitur: cui ſcilicet factioni plerique Romanorum, ipsique etiam Imperatores favebant. Erant autem aurigarum, qui equos in Circo agitabant, quatuor veluti factiones, ſuis ſingulæ veſtibus, coloribúſque diſtinctæ, qui ſingulis anni tempeſtatibus quaſi reſpondebant: prima colore praſino, ſeu viridi, qui veri convenit, utebatur; altera ruſſato, ſeu rubro, qui æſtati; tertia albo, qui autumno; quarta veneto, ſeu cæruleo, qui hyemi. Addidit aliam Domitianus, quæ panno purpureo uteretur, & aliam, quæ aurato.

Nam ſi &c. Si enim praſina

Conſulibus. Spectent juvenes, quos clamor, & audax
Sponſio, quos cultæ decet aſſediſſe puellæ.
Noſtra bibat vernum contracta cuticula Solem,
Effugiátque togam. Jam nunc in balnea ſalvâ
Fronte licet vadas, quanquam ſolida hora ſuperſit
Ad ſextam: facere hoc non poſſis quinque diebus
Continuis: quia ſunt talis quoque tædia vitæ
Magna; voluptates commendat rarior uſus.

factio vinceretur.

Spectent. Supple, ludos.

Audax ſponſio. Concertatio, depoſitis pignoribus, nempe utra factio vincat, an alba, an viridis, &c.

Noſtra &c. Id eſt, nos, qui ſenes ſumus, omiſſis his nugis, aſſideamus ad Solem vernum, togam deponamus, & apricemur in otio.

Contracta. Rugis aſpera.

In balnea &c. Hodie ſalvo pudore potes adire balnea, etiamſi tantùm ſit hora quinta, id eſt, ut numeramus, fere hora undecima matutina. Legitima balnei hora erat hyeme nona, id eſt, nobis poſt meridiem tertia; æſtate, octava: ſed feſtis diebus horam balnei atque cœnæ prævenire licebat abſque gulæ notâ.

Facere hoc. Scilicet frequentare convivia, & genio indulgere.

Talis. Otioſæ, voluptuariæ.

Commendat. Gratiores facit.

SATYRA XII.

SATYRA XII.

Catulli naufragium, hæreditatum captatores.

NATALI, Corvine, die mihi dulcior hæc lux,
Quâ feſtus promiſſa Deis animalia ceſpes
Expectat: niveam Reginæ cædimus agnam;
Par vellus dabitur pugnanti Gorgone Maurâ:
Sed procul extenſum petulans quatit hoſtia funem,
Tarpeio ſervata Jovi, frontémque coruſcat:
Quippe ferox vitulus, templis maturus, & aræ,
Spargendúſque mero, quem jam pudet ubera matris
Ducere, qui vexat naſcenti robora cornu.
Si res ampla domi, ſimiliſque affectibus eſſet,
Pinguior Hiſpullâ traheretur taurus, & ipſâ
Mole piger, nec finitimâ nutritus in herbâ;
Læta ſed oſtendens Clitumni paſcua ſanguis
Iret, & à grandi cervix ferienda miniſtro;
Ob reditum trepidantis adhuc, horrendáque paſſi
Nuper, & incolumem ſeſe mirantis amici.

Natali die &c. Solebant Romani diem illum ducere lætiſſimum, quo nati erant.

Quâ &c. Id eſt; quâ die debeo immolare in arâ factâ e ceſpite victimas Diis promiſſas, ob amicum meum Catullum, è naufragio ſervatum.

Regina &c. Junoni, Deorum Reginæ, ovem albâ immolabo.

Par vellus &c. Id eſt, paris velleris agna, ovis nivea, ſimiliter immolabitur Palladi, quæ pugnat armata clypeo, in quo eſt caput Gorgonis Mauræ, ſeu Meduſæ, ſic dictæ, quia in Mauritaniâ habitabat. Porrò de Medusâ, plura vide ſat. 3. verſ. 102.

Sed procul &c. At Jovi ſervatur immolandus ferox vitulus, qui funem, quo ad aram trahitur, excutit, caput agitando & quaſſando.

Tarpeio. Capitolino.

Spargendúſque &c. Solebant enim inter victimarum cornua vinum fundere.

Qui vexat &c. Qui arbores recentibus cornibus pulſat.

Similiſque &c. Si reſponderent opes voluntati & animo: ſi eſſem tam dives, quàm ſum amicus Catulli.

Hiſpullâ. Muliere obesâ, & craſſâ, quam aliud agendo, carpit.

Finitimâ &c. In vicinis paſcuis.

Læta &c. Senſus eſt: ſed funderetur à me ſanguis victimæ, quæ adeo pinguis & nitida eſſet, ut facile intelligeretur eſſe nutrita in lætis & fertilibus paſcuis, quæ ſunt ad ripam Clitumni, fluminis Italiæ.

Nam præter pelagi caſus, & fulguris ictum
Evaſi, denſæ Cœlum abſcondêre tenebræ
Nube unâ, ſubitúſque antennas impulit ignis;
Cùm ſe quiſque illo percuſſum crederet, & mox
Attonitus nullum conferri poſſe putaret
Naufragium velis ardentibus: omnia fiunt
Talia, tam graviter, ſi quando poëtica ſurgit
Tempeſtas. Genus ecce aliud diſcriminis, audi,
Et miſerere iterum; quanquam ſint cætera ſortis
Ejuſdem: pars dira quidem, ſed cognita multis,
Et quam votivâ teſtantur fana tabellâ
Plurima: pictores quis neſcit ab Iſide paſci?
Accidit & noſtro ſimilis fortuna Catullo:
Cùm plenus fluctu totus foret alveus, & jam
Alternum puppis latus evertentibus undis
Arboris incertæ, nullam prudentia cani
Rectoris conferret opem; decidere jactu
Cœpit cum ventis, cupiens evadere: In æquor
Fundite quæ mea ſunt, dicebat, cuncta Catullus,

Caſus. Pericula varia.

Evaſi. Evitati ab illo.

Nube unâ. Tantâ, ut totum Cœlum una tegeret.

Subitúſque &c. Repentinum fulmen antennas, hoc eſt, tranſverſa ligna, unde vela pendent, percuſſit, incenditque.

Nullum &c. Et putaret ſatius eſſe naufragio, quàm incendio perire; naufragium levius aliquid eſſe, neque comparandum cum nave incensâ.

Talia &c. Eadem pericula expertus eſt Catullus, quæ deſcribunt poëtæ, cùm tempeſtatem narrant exaggerando, tragicum in morem.

Sortis &c. Æquè dura & gravia; inter ſe ſimillima.

Pars &c. Hoc infortunium, quod dicturus ſum, nempe projectio mercium in mare, pars eſt quidem iſtius naufragii, ſed quæ aliis multis accidit, & quæ picta conſpicitur in tabulis votivis, quæ in templis Deorum à naufragis ſuſpendi ſolent.

Pictores &c Quis neſcit pictores victitare pecuniâ, quam conficiunt pingendis tabellis, quæ in fano Iſidis à naufragis appenduntur? Erat Iſis Ægyptiorum Dea; ſed quæ Romæ maximè tunc colebatur, & quæ adeo ſæpè à naufragantibus invocabatur.

Similis &c. Similis nempe fortunæ aliorum naufragorum.

Totus alveus. Tota interior navis capacitas.

Alternum &c. Cùm nunc latus hoc, nunc illud undæ everterent, & inclinarent.

Arboris incertæ. Navis fluitantis & jactatæ.

Nullam &c. Nec ullam opem afferret navigantibus ſenis & prudentis gubernatoris induſtria.

Decidere &c. Ortam cum ventis veluti litem quaſi dirimere & componere cœpit, bona ſua projiciendo, ut vitam ſervaret.

Præcipitare volens etiam pulcherrima, veſtem
Purpuream, teneris quoque Mœcenatibus aptam,
Atque alias, quarum generoſi graminis ipſum
Infecit natura pecus, ſed & egregius fons
Viribus occultis, & Bæticus adjuvat aër.
Ille nec argentum dubitabat mittere, lances
Parthenio factas, urnæ cratera capacem,
Et dignum ſitiente Pholo, vel conjuge Fuſci:
Adde & baſcaudas, & mille eſcaria multùm
Cælati, biberat quo callidus emptor Olynthi.
Sed quis nunc alius, quâ mundi parte, quis audet
Argento præferre caput, rebúſque ſalutem?
Non propter vitam faciunt patrimonia quidam,
Sed vitio cæci propter patrimonia vivunt.
Jactatur rerum utilium pars maxima; ſed nec
Damna levant: tunc adverſis urgentibus, illuc

Teneris &c. Hominibus delicatis & mollibus, qualis fuit Mœcenas

Atque alias &c. Senſus eſt: & veſtes ex lanâ Bæticâ, nativo, non aſcititio colore tinctas.

Quarum &c. Ordo eſt: quarum veſtium pecus, ſeu, lanam è pecore ſumptam infecit, hoc eſt, tinxit ipſa natura graminis egregii, quo veſcuntur oves: neque oritur iſte color tantùm ex gramine & paſcuis, ſed etiam ex ipſo fluvio Bæti, & aëre illius regionis, qui arcanas vires habet ad lanam imbuendam eximio quodam ac ſplendido colore. Eſt autem Bætis fluvius Hiſpaniæ verſus meridiem, vulgò *Quadalquivir.*

Ille. Catullus.

Mittere. In æquor projicere.

Parthenio &c. A Parthenio perito artifice factas, vel factas ita affabre, ut iis libenter fuiſſet uſurus Parthenius, homo politiſſimus & lautiſſimus, Domitiani cubicularius.

Vrna &c. Pateram, quæ urnam vini integram caperet: qualis patera deceret Pholum, unum e Centauris, vini avidiſſimum, aut Fuſci uxorem vinoſam & bibacem.

Baſcaudas. Vaſa quædam Anglica, ſeu lebetes.

Eſcaria. Vaſa idonea eſcis apponendis.

Cælati. Supple, auri, argenti.

Biberat &c. Pocula cælata, in quibus biberat olim Philippus, Alexandri Magni pater. Emptorem Olynthi vocat, quia Olynthum, urbem Thraciæ pulcherrimam, gubernatore corrupto, auro cepit.

Quis audet &c. Quis eſt adeo generoſus, ut malit vitam ſervare, quàm opes?

Non propter &c. Quidam non faciunt patrimonia, id eſt, opes non colligunt, propter vitam commodiùs ducendam; ſed ideo videntur vivere, ut opes colligant; tanta eſt illorum cœcitas!

Iactatur. In mare projicitur.

Levant. Minuunt tempeſtatē.

Illuc &c. Neceſſitate comp

Decidit, ut malum ferro ſummitteret, ac ſe
Explicat anguſtum, diſcriminis ultima quando
Præſidia afferimus, navem factura minorem.
I nunc, & ventis animam committe, dolato
Confiſus ligno, digitis à morte remotus
Quattuor, ac ſeptem, ſi ſit latiſſima tæda;
Mox cum reticulis, & pane, & ventre lagenæ,
Aſpice ſumendas in tempeſtate ſecures.
Sed poſtquam jacuit planum mare; tempora poſtquam
Proſpera vectori, fatúmque valentius Euro
Et pelago; poſtquam Parcæ meliora benignâ
Penſa manu ducunt hilares, & ſtaminis albi
Lanificæ; modicâ non multò fortior aurâ
Ventus adeſt: inopi miſerabilis arte cucurrit,
Veſtibus extenſis, & quod ſuperaverat unum,

pulſus, eò recidit, eò redactus eſt, ut malus ipſi ſecandus eſſet.

Ac ſe &c. Tunc ſe Catullus, in anguſtias antea redactum, explicat & expeditiorem facit, ad vim tempeſtatis perferendam, ſublato malo & reciſo.

Diſcriminis &c. Siquidem tunc ultimum eſt diſcrimen, cùm non alio præſidio illi ſubveniri poteſt, quàm ſi navis mutiletur, & fiat minor, ejus aliquâ parte truncatâ, ſecto malo.

Dolato. Navi è lignis dolatis factæ.

Digitis &c. Cùm inter te, & mortem, non majus intervallum ſit, quàm digitorum quatuor, aut ſeptem; quanta ſcilicet eſt craſſities aſſerum, quibus navis conſtat.

Tæda. Tabula, aſſer. Tæda eſt arbor, ex quâ fiunt naves.

Reticulis. Peris, ſeu ſacculis, in modum retis factis, quibus utebantur viatores, nautæ, vectores, ad panem & alia id genus ferenda.

Ventre &c. Lagenâ ventricoſâ, capaci, & amplâ.

Accipe &c. Vide ut ſumas, noli omittere ſecures, quibus malum abſcindas in tempeſtate.

Poſtquam &c. Poſtquam mare conquievit, ſedatâ tempeſtate.

Vectoris. Catulli, qui navi vehebatur.

Parcæ &c. Poſtquam mitigatæ Parcæ feliciorem jam curſum illi, & navigationem dederunt. Si quid calamitoſum eveniebat, Parcæ, quæ hominum vitam, & ſortem è ſuâ colu ſuſpenſam habebant, dicebantur nigrum ſtamen è colu deducere; ſi quid feliciter accidebat, album.

Albi &c. Lanam albam trahentes.

Ventus &c. Flare cœpit ventus modicus.

Inopi &c. Tunc prora, ſeu navis, cucurrit, id eſt, navigavit, arte miſerabili; nempe adhibitis inſtar velorum, & extenſis Catulli, nautarúmque veſtibus, cum uno velo quod ſupererat, aliis fulgure & naufragio abſumptis.

Velo prora ſuo ; jam deficientibus Auſtris ,
Spes vitæ cum Sole redit : tum gratus Iulo ,
Atque novercali ſedes prælata Lavino ,
Conſpicitur ſublimis apex , cui candida nomen
Scrofa dedit , lætis Phrygibus mirabile ſumen ,
Et nunquam viſis triginta clara mamillis.
Tandem intrat poſitas incluſa per æquora moles ,
Tyrrhenámque Pharon , porrectáque brachia rurſus ,
Quæ pelago occurrunt medio , longéque relinquunt
Italiam : non ſic igitur mirabere portus
Quos natura dedit. Sed truncâ puppe magiſter
Interiora petit Baïanæ pervia cymbæ ,
Tuti ſtagna ſinûs ; gaudent ibi vertice raſo
Garrula ſecuri narrare pericula nautæ.

Deficientibus &c. Spirare deſinentibus procelloſis à meridie ventis.

Tum gratus &c. Tum conſpexerunt nautæ Albanum montem , ubi Iulus Æneæ filius condidit Albam , quam prætulit Lavino , ſeu Lavinio, urbi ſic appellatæ ab Laviniâ , uxore ſecundâ Æneæ , & novercâ Iuli.

Cui &c. Qui dictus eſt Albanus , quia in eo loco reperta fuerat ſcrofa , ſeu porca alba, cum 30. mamillis , hoc eſt 30. porcellis , quos mamillis alebat.

Sumen. Sus , vel porca. Pars ponitur pro toto ; ſumen enim eſt venter ſuillus. Læti autem dicuntur Phryges, ſive Trojani , ob ſuem ex oraculo inventam.

Intrat &c. Navis Catulli intrat in portum Oſtienſem , munitum molibus , quæ quaſi brachiis æquor amplectuntur , & includunt.

Pharon. Pharus fuit excelſa turris , ad introitum Alexãdrini portûs in Ægypto poſita , in quâ turri erant accenſi per noctem ignes , qui nautis portum oſtenderent. Similem iſti turrim Claudius Imperator , in portu Oſtienſi , qui mare Tyrrhenum , ſeu Hetruſcum ſpectat , extrui juſſit ; quam ideo hîc Tyrrhenam Pharum vocat.

Porrectáque &c. Moles , aggeres ex utrâque parte portûs Oſtienſis , in medium mare , inſtar brachiorum productos , qui ab Italiâ videntur veluti longiùs recedere.

Rurſus : Quia portum Oſtienſem, olim ab Agrippâ juſſu Auguſti ædificatum & à Claudio Imperatore auctum , Trajanus inſtauraverat.

Truncâ &c. Gubernator navis fractæ, & malo carentis , ſubit in ſinum interiorem portûs , ubi mare inſtar ſtagni placidum eſt , & tutæ ſunt etiam naviculæ ; quales reperiuntur in lacu Lucrino juxta Baïas.

Vertice raſo. Scilicet nautæ in tempeſtatis periculo tondebant ſibi caput , & crines Diis marinis veluti in ſacrificium offerebant.

Garrula. Quæ magnam loquacitatis materiam ipſis præbent.

Ite igitur pueri, linguis, animíſque faventes,
Sertáque delubrís, & farra imponite cultris,
Ac molles ornate focos, glebámque virentem.
Jam ſequar, & ſacro, quod reſtat, ritè peracto.
Inde domum repetam, graciles ubi parva coronas
Accipiant fragili ſimulachra nitentia cerâ.
Hîc noſtrum placabo Jovem, Laribúſque paternis
Thura dabo, atque omnes violæ jactabo colores.
Cuncta nitent, longos erexit janua ramos,
Et matutinis operitur feſta lucernis.
Nec ſuſpecta tibi ſint hæc, Corvine: Catullus,
Pro cujus reditu tot pono altaria, parvos
Tres habet hæredes. Libet expectare quis ægram
Et claudentem oculos gallinam impendat amico
Tam ſterili: verùm hæc nimia eſt impenſa; coturnix
Nulla unquam pro patre cadet: ſentire calorem

Ite &c. Hortatur ſervos ad ſacrificium peragendum.

Linguis &c. Hoc eſt; tacete, & attenti eſtote. Verba ſunt ſolemnia, quibus in ſacrificiis utebantur.

Farra &c. Cultros molâ inſpergite. Erat autem confecta iſta mola ex farre, ſeu tritico toſto, & ſale; & eâ inſpergebantur cultri, quibus cædenda victima; ignis, quo abſumenda; & ipſius victimæ caput.

Ornate &c. Ignem præparate ad ſacrificium, arámque è ceſpite. Molles focos vocat, nempe aram factam è molli ceſpite, & gramineo; herbis conſperſam & floribus.

Quod &c. Quod unum ſupereſt.

Ubi parva &c. Ubi coronas è floribus imponam ſtatuis cereis Deorum domeſticorum.

Noſtrum. Quem domi privatim colo, & veneror.

Laribúſque &c. Diis privatis ac domeſticis, quos avus meus, patérque coluerunt.

Omnes &c. Violas omnis coloris ſpargam humi, albas, luteas &c.

Cuncta. Fingit ſervos dicto audientes omnia comparaſſe: En jam, inquit, nitent omnia; jam ramis ornata eſt viridibus janua; jam lucernæ in eâ mané ſummo poſitæ ſunt ad feſtum celebrandum.

Nec ſuſpecta. Noli ſuſpicari, me hæc omnia facere, quòd Catulli hæreditatem captare his officiis velim.

Tot &c. Tot ſacrificia inſtituo, alia Jovi, alia Minervæ &c.

Libet &c. Quem reperias, qui in gratiam amici ſterilis, id eſt, à quo nihil ſit ſperandum, velit gallinam immolare jam vetulam, & moribundam; quanquam quid dico gallinam? vix coturnicem immolaverit, pro eo, qui liberos habeat, qui pater ſit.

Sentire &c. Si verò divites aliqui liberis orbi, ut Paccius & Gallita, febriculæ calorem ſentire cœperint, ſtatim atrium illorum domûs, vel templi veſtibulum ornatur totum, ac tegitur tabellis, in quibus

Si cœpit locuples Gallita, & Paccius, orbi;
Legitimè fixis veſtitur tota tabellis
Porticus; exiſtunt qui promittant hecatomben;
Quatenus hîc non ſunt nec venales elephanti,
Nec Latio, aut uſquam noſtro ſub ſidere talis
Bellua concipitur, ſed furvâ gente petita
Arboribus Rutulis, & Turni paſcitur agro,
Cæſaris armentum: nulli ſervire ſolebant
Privato; ſiquidem Tyrio ſervire ſolebant
Hannibali, & noſtris ducibus, Regíque Moloſſo
Horum majores, & dorſo ferre cohortes,
Partem aliquam belli, & euntem in prælia turrim.
Nulla igitur mora per Novium, mora nulla per Hiſtrum
Pacuvium, quin illud ebur ducatur ad aras,
Et cadat ante Lares Gallitæ victima ſacra,
Tantis digna Deis, & captatoribus horum.
Alter enim, ſi concedas mactare, vovebit
De grege ſervorum magna & pulcherrima quæque
Corpora, vel pueris, & frontibus ancillarum
Imponet vittas; & ſi qua eſt nubilis illi

ſcripta ſunt vota captatorum.

Legitimè. Ritè poſitis, ſervatis omnibus, quibus id fit, cæremoniis.

Hecatomben. Sacrificium centum boum.

Quatenus &c. Quoniam hîc Romæ non venduntur elephanti, nec in noſtrâ regione generantur; ſi enim eſſent in promptu, eos ſacrificarent.

Furvâ &c. Ex Africâ, aut Indiâ, ubi homines furvo, id eſt nigro, ſunt colore, deportatur in Italiam, ubi ad Imperatorum delicias ſervatur, in eâ parte Italiæ, ubi Rutuli olim, & eorum Rex Turnus, fuerunt.

Nulli &c. Et verò elephanti non ſerviebant olim privatis hominibus, ſed tantùm ducibus noſtris, ut Scipioni; & cæteris, ut Pyrrho, Moloſſorum in Epiro Græciæ parte Regi, & Hannibali Tyrio, id eſt, Carthaginienſi; Carthago enim à Didone Tyriâ condita eſt.

Horum &c. Illorum, qui nunc ſunt, elephantorum avi & proavi ſolebant in turribus dorſo impoſitis cohortes totas ferre.

Nulla &c. Non dubitarent igitur Novius & Hiſter Pacuvius, hæreditatum captatores, elephantos immolare, ſi eſſent venales Romæ.

Illud ebur. Id eſt, elephantes, quorum dentes ſunt ebur.

Deis. Digna victima Paccio, & Gallitâ, qui inſtar Deorum à captatoribus coluntur.

Alter &c. Neque verò mirare, ſi dixerim elephantes facilè à captatoribus immolatum iri, ſi præſto eſſent: eorum enim aliquis, ſi lex ſineret, voveret ſe mactaturum ſuos etiã ſervos, imò & ipſos liberos.

Imponet &c. Scilicet victi-

Iphigenia domi, dabit hanc altaribus, etſi
Non ſperat tragicæ furtiva piacula cervæ.
Laudo meum civem, nec comparo teſtamento
Mille rates: nam ſi Libitinam evaſerit æger,
Delebit tabulas, incluſus carcere naſſæ,
Poſt meritum ſanè mirandum; atque omnia ſoli
Forſan Pacuvio breviter dabit: ille ſuperbus
Incedet, victis rivalibus. Ergo vides, quàm
Grande operæ pretium faciat jugulata Mycenis.
Vivat Pacuvius, quæſo, vel Neſtora totum;
Poſſideat quantum rapuit Nero; montibus aurum
Exæquet; nec amet quemquam, nec ametur ab ullo.

marum capita vittis ornabantur.

Iphigenia. Id eſt, filia. Alludit Poëta ad hiſtoriam Iphigeniæ, quæ ad placandam Dianam Græcis iratam, ab Agamemnone patre ſacrificio deſtinata eſt: verùm cùm ad aram adducta fuiſſet, ab ipsâ Dianâ ſervata eſt, ejúſque in locum cerva ſubſtituta.

Etſi &c. Etiamſi non ſperet cervam pro filiâ ſuâ furtim ſuppoſitum iri. Tragicam illam cervam hîc appellat, quia hoc argumentum, de ſubſtitutâ in locum Iphigeniæ cervâ, ſæpe in tragœdiis agitatum fuit.

Laudo &c. Ironicè. Laudo Romanos captatores: næ illi rectè faciunt, qui parati ſint filiam immolare, ut in teſtamento alicujus orbi hæredes ſcribantur: præſtat enim hoc, quàm mille naves, & Græcorum exercitum integrum ſervare, quod Agamemnon, in immolandâ filiâ, ſpectabat.

Libitinam. Id eſt, mortem. Libitina Dea erat, cujus in templo vendebantur ea omnia, quæ ad funus pertinebant.

Delebit &c. Delebit priùs teſtamentum, ut novum conficiat, in quo Pacuvius ſcribatur ſolus hæres.

Incluſus &c. Id eſt, ineſcatus hoc ſacrificio, & veluti piſcis, hamo captus. Naſſa eſt vas vimineum oblongum, anguſto collo, quo piſcatores utuntur ad piſces capiendos, in quod nempe cùm ingreſſi fuerint, exire nequeunt.

Poſt &c. Poſt tantum beneficium à captatore acceptum; qui, pro divitis ſalute, ne propriæ quidem filiæ parcere voluerit.

Rivalibus. Suis æmulis, eidem hæreditati inhiantibus.

Ergo vides &c. Vides quam utilitatem illi captatori attulerit filia, quam inſtar Mycenidis, hoc eſt, Iphigeniæ Mycenarum Regis filiæ, pro divite orbo jugulaturus erat.

Vivat &c. Imprecatio eſt. Vivat ſanè Pacuvius tot annos, quot Neſtor vixit; cumulos auri montibus æquales extruat; ſed miſer vivat, & omnibus inviſus.

SATYRA XIII.

Negatum Calvino depoſitum: malæ conſcientiæ cruciatus.

EXEMPLO quodcumque malo committitur, ipſi
Diſplicet auctori: prima eſt hæc ultio, quòd ſe
Judice nemo nocens abſolvitur, improba quamvis
Gratia fallaci Prætoris vicerit urnâ.
Quid ſentire putas omnes, Calvine, recenti
De ſcelere & fidei violatæ crimine? ſed nec
Tam tenuis cenſus tibi contigit, ut mediocris
Jacturæ te mergat onus: nec rara videmus,
Quæ pateris; caſus multis hic cognitus, ac jam
Tritus, & è medio Fortunæ ductus acervo.
Ponamus nimios gemitus: flagrantior æquo
Non debet dolor eſſe viri, nec vulnere major.
Tu, quamvis levium, minimam exiguámque malorum

Exemplo &c. Id eſt, quidquid ſceleratè fit, & malo exemplo. Hâc ſatyrâ conſolatur Poëta Calvinum amicum ſuum, de negato ſibi depoſito graviùs mœrentem.

Autori. Illi qui ſcelus admiſit.

Prima &c. Pœna iſta ſcelerum prima & præcipua eſt, quòd ſcelerati ſui ſunt judices, ſe ipſi condemnant, atque à propriâ cõſcientiâ torquentur.

Improba &c. Licèt improbi per gratiam, judiciíque corruptelam, fallaci urnâ, id eſt, iniquâ judicis ſententiâ abſoluti fuerint. In urnam conjiciebantur ſuffragia judicum; quæ recognoſcens Prætor, damnatum aliquem, vel abſolutum pronunciabat: Prætoris enim erat judiciis præeſſe. Legitur in quibuſdam codicibus; *Fallacem Prætoris vicerit urnam.* Sententia eadem eſt.

Quid &c. Qualem putas videris omnibus perfidum illum, qui, per ſummum ſcelus, depoſitum tibi nuper negavit? nempe execrandum ac deteſtabilem, qui datam tibi fidem violaverit.

Sed nec &c. Præterea non adeo exiguæ tibi ſunt opes, ut ad egeſtatem redigi, ut obrui & mergi dolore debeas ob ejuſmodi damnum.

Caſus &c. Communis hic & uſitatus caſus eſt, ut depoſitum denegetur; nec peculiaris ille tibi, aut ſummus, ſed è medio ſumptus veluti acervo vulgarium illorum caſuum, quibus homines fortuna vexare quotidie ſolet.

Flagrantior &c. Vehementior, quàm res poſcat.

Vulnere. Damno, doloris causâ.

Particulam vix ferre potes, ſpumantibus ardens
Viſceribus, ſacrum tibi quòd non reddat amicus
Depoſitum. Stupet hæc, qui jam poſt terga reliquit
Sexaginta annos, Fonteio Conſule natus?
An nihil in melius tot rerum proficis uſu?
Magna quidem, ſacris quæ dat præcepta libellis,
Victrix fortunæ ſapientia. Dicimus autem
Hos quoque felices, qui ferre incommoda vitæ,
Nec jactare jugum, vitâ didicere magiſtrâ.
Quæ tam feſta dies, ut ceſſet prodere furem,
Perfidiam, fraudes, atque omni ex crimine lucrum
Quæſitum, & partos gladio, vel pyxide nummos?
Rari quippe boni; numero vix ſunt totidem, quot
Thebarum portæ, vel divitis oſtia Nili.
Nunc ætas agitur, pejoráque ſæcula ferri
Temporibus; quorum ſceleri non invenit ipſa

Spumantibus &c. Æſtuas iracundiâ.

Sacrum. Quod ſanctè conſervandum & reddendum fuerat: quod interpoſitâ juriſjurandi fide & ſanctitate promiſerat ſe redditurum.

Stupet &c. Túne hoc miraris, qui ſexagenario major es?

Fonteio. Vixit ille ſub Nerone, & Conſul fuit anno ab Urbe conditâ 812. Neronis quinto. A quo tempore annus ſexageſimus incidit in annum Adriani tertium, Urbis 872.

An nihil &c. Nihílne tandem profeciſti & didiciſti tam longâ experientiâ, ad meliùs & fortiùs res adverſas ferẽdas?

Magna &c. Magnam quidem vim affert, ad ferendas res adverſas, ſapientia, quæ fortunam vincit, & in libris philoſophicis tam egregia in eam rem dat præcepta: at non minùs tamen ad hoc juvat, nec minùs felices nos facit experientia vitæ longioris, quæ docet nos colla ſubmittere, & patienter adverſa ferre.

Non jactare &c. Non ægrè ferre impoſitam nobis neceſſitatem multa præter voluntatem patiendi: metaphorâ ductâ à bobus, qui jugum jactant, & excutiunt.

Quæ tam &c. Nulla dies eſt tam ſacra, in quâ non aliquis in furto deprehendatur, in fraude, &c.

Et partos &c. In quâ non aliquis necem alteri afferat, vel gladio, vel veneno in pyxide contento, ut ejus nummos auferat. Pyxis propriè eſt theca è buxo: ſumitur pro qualibet capſulâ.

Thebarum &c. Thebæ, civitas eſt Græciæ in Bœotiâ, quæ 7 habebat portas. Nilus item oſtiis 7. in mare devolvitur. Divos appellatur hîc, quia ditat Ægyptum, exundans annis ſingulis, & fœcundat.

Nunc ætas &c. Ætas noſtra pejor adhuc eſt ætate ferreâ; neque ullum eſt metallum à quo jam denominari poſſit; eſt enim ferrum omnium metallorum ultimum. Quatuor vulgò diſtinguntur ætates, à metallis 4. denominatæ; au-

Nomen, & à nullo poſuit natura metallo.
Nos hominum Divûmque fidem clamore ciemus,
Quanto Feſſidium laudat vocalis agentem
Sportula. Dic, ſenior bullâ digniſſime, neſcis
Quas habeat Veneres aliena pecunia? neſcis
Quem tua ſimplicitas riſum vulgò moveat, cùm
Exigis à quoquam ne pejeret, & putet ullis
Eſſe aliquod Numen templis, aræque rubenti?
Quondam hoc indigenæ vivebant more, priuſquam
Sumeret agreſtem, poſito diademate, falcem
Saturnus fugiens, tunc, cùm virguncula Juno,
Et privatus adhuc Idæis Jupiter antris;
Nulla ſuper nubes convivia Cælicolarum;
Nec puer Iliacus, formoſa nec Herculis uxor
Ad cyathos, & jam ſiccato nectare tergens

rea, quâ homines probi erant & ſceleris expertes; argentea, quâ incipiebant mali fieri; ærea, quâ mali; ferrea, quâ nequiſſimi. Legunt aliqui, *Nona ætas agitur*: quia Græci non tantum 4. ætates numerabant, ut Latini, ſed 8. auream, argenteam, electream, æream, cupream, ſtanneam, plumbeam, ferream.

Nos &c. Imploramus Deûm, hominúmque fidem.

Quanto &c. Quanto clamore clientes, qui à Feſſidio patrono ſuo accipiunt ſportulam, eum agentem cauſas in foro laudant per adulationem. Quid ſit ſportula, vide ſat. 1.

Dic &c. O Calvine, jam ſenex, & digne tamen, qui, ut puer feras bullam; quippe qui non magis, quàm puer, ſapias. Erat bulla corculum quoddam, vel aliquid ſimile ex auro, cryſtallo &c. factum, quod è collo puerorum appendebatur.

Veneres. Illecebras.

Exigis &c. Cùm exigis, ut aliquis hoc ſæculo corruptiſſimo datum jusjurandum ſervet, ac Deorum tâgatur metu?

Rubenti. Victimarum nempe in eâ immolatarum ſanguine, vel igne, qui ad ſacrificia accenditur.

Hoc more. Fidem & jurisjurandi religionem ſervabant.

Indigenæ. Primi Italiæ incolæ ex ipſâ oriundi, non aliunde orti, ut Romani, qui à Trojanis originem ducebant.

Priuſquam &c. Antequam Saturnus, à Jove filio pulſus, in Italiam veniret è Cretâ inſulâ, ibique coronâ & regno exutus, vites, ſumptâ falce, coleret: id eſt, ætate aureâ.

Privatus. Nondum Rex, in Cretâ degens, ubi Ida mons.

Puer &c. Ganymedes, filius Trois Regis Ilii, ſive Trojæ, qui à Jove raptus eſt in Cœlum, ut ibi vinum Superis miſceret.

Uxor. Hebe, Dea juventutis, quæ Herculi in Cœlum recepto nupſit; hæc, priuſquam Ganymedes à Jove raperetur, Superis vina miſcebat.

Ad cyathos. Præſto erat ad calices Jovi porrigendos.

Et jam &c. Senſus eſt: nec

Brachia Vulcanus Liparæâ nigra tabernâ.
Prandebat ſibi quiſque Deus; nec turba Deorum
Talis, ut eſt hodie; contentáque ſidera paucis
Numinibus, miſerum urgebant Atlanta minori
Pondere: nondum aliquis ſortitus triſte profundi
Imperium; aut Siculâ torvus cum conjuge Pluto:
Nec rota, nec furiæ, nec ſaxum, aut vulturis atri
Pœna; ſed infernis hilares ſine Regibus umbræ.
Improbitas illo fuit admirabilis ævo:
Credebant hoc grande nefas, & morte piandum,
Si juvenis vetulo non aſſurrexerat, & ſi
Barbato cuicumque puer; licèt ipſe videret
Plura domi fraga, & majores glandis acervos.
Tam venerabile erat præcedere quattuor annis;
Primáque par adeo ſacræ lanugo ſenectæ.
Nunc, ſi depoſitum non inficietur amicus,

bibebat Vulcanus in Cœlo nectar; eóque exhauſto, ſeu ſiccatis poculis, in quibus biberat, non extergebat os brachiis fuligine officinæ ſuæ nigris.

Liparæâ. Lipara eſt inſula in freto Siculo, in quâ Vulcanus ſuas tabernas, ſeu officinas habere dicebatur.

Sibi. Privatim, domi ſuæ, non in turbâ cum aliis.

Atlanta. Atlas enim Cœlum & ſidera ferre humeris fingebatur. Fuit Atlas Mauritaniæ Rex Aſtrologiæ peritiſſimus, ideo Cœlum ferre dictus.

Nondum &c. Id eſt; nondum Neptuno maris imperium ſorte contigerat. Fingunt enim poëtæ tres Saturni filios, Jovem, Neptunum, & Plutonem, ut orbis univerſi imperium inter ſe dividerent, ſortes miſiſſe, & Jovi Cœlum & terram, Neptuno mare, Plutoni Inferos ſorte obtigiſſe.

Siculâ &c. Proſerpinâ, Cereris filiâ, quam Pluto rapuit in Ætnâ, Siciliæ monte.

Nec &c. Nondum erant apud Inferos ſtatuta ſupplicia.

Rota. Ixionis, qui apud Inferos rotæ eſt affixus.

Furiæ. Tres ſcelerum apud eoſdem Inferos ultrices.

Saxum. Dicitur Syſiphus eâ pœnâ damnatus, ut ſaxum in montem perpetuò attollat, quod, ubi ad cacumen eſt deportatum, ſuâ ſponte retro ſemper devolvitur.

Vulturis. Tytii jecur, & Promethei, à vulture laniatur.

Hilares. Erant ſui juris, nulli ſubditæ Regi.

Improbitas &c. Mirum erat illo ævo, ſi quis foret improbus.

Piandum. Puniendum.

Aſſurrexerat. Surgendo honorem non exhibuerat.

Licèt. Quamvis ipſe puer ditiores haberet parentes: glans enim & fraga hominum tunc cibi, & opes omnes erant.

Præcedere. Superare.

Primáque &c. Et prima lanugo, ſeu juventus, par erat ſenectæ; quia ut ſenes ab omnibus non ſenibus colebantur, ita & juvenes ab iis qui forent ætate inferiores.

Si

Si reddat veterem cum totâ ærugine follem,
Prodigioſa fides, & Thuſcis digna libellis,
Quæque coronatâ luſtrari debeat agnâ.
Egregium ſanctúmque virum ſi cerno, bimembri
Hoc monſtrum puero, & mirandis jam ſub aratro
Piſcibus inventis, & fœtæ comparo mulæ;
Sollicitus, tanquam lapides effuderit imber,
Atque examen apum longâ conſederit uvâ
Culmine delubri; tanquam in mare fluxerit amnis
Gurgitibus miris, & lactis vortice torrens.
Intercepta decem quereris ſeſtertia fraude
Sacrilegâ: quid ſi bis centum perdidit alter
Hoc arcana modo? majorem tertius illâ
Summam, quam patulæ vix ceperat angulus arcæ?
Tam facile, & pronum eſt Superos contemnere teſtes,

Veterem &c. Crumenam, ſacculum, à longo tempore depoſitum.

Cum &c. Id eſt, cum integrâ tuâ pecuniâ, ob longiorem in arcâ ſitum rubigine vitiatâ.

Thuſcis &c. Digna quæ referatur in libros ſacerdotum, & haruſpicum Hetruſcorum, cum aliis prodigiis. Haruſpicina fuit Romam advecta primùm ab Hetruriâ.

Luſtrari. Expiari, tanquam monſtrum & prodigium: ſi quid enim portentoſum accidiſſet, ſolebant veteres immolare victimas, ut iram Deorum, cujus hæc monſtra ſignum eſſe videbantur, averterent: coronabant autem ſertis victimas.

Bimembri &c. Aliquid mihi videtur eſſe tam prodigioſum, quàm ſi puer natus ſit cum duplici v. g. capite, vel cum membris partim hominis, partim belluæ, &c.

Mirandis &c. Mirum enim eſſet, ſi agricola piſces in agro vivos inter arandum inveniret.

Fœtæ &c. Mulæ enim ſteriles ſunt.

Sollicitus &c. Si video civem bonum & fidum, tam ſum ſollicitus, & ob rei novitatem perturbatus, quàm ſi lapidibus pluiſſet.

Atque &c. Prodigii enim inſtar habebatur, ſi in templi alicujus tecto conſediſſet examen apum.

Uvâ. Id eſt, in morem uvæ ſtipatum; cùm nempe apes ita glomerant ſe, ita pedibus inter ſe nexis junguntur, ut racemi ſpeciem exhibeant.

Tanquam &c. Ut ſi, mutatis in lac undis, fluvius aliquis inuſitatos illos & mirabiles fluctus in mare cum impetu, torrentis inſtar, devolveret.

Intercepta. Ablata per fraudem: decem porrò ſeſtertia ſunt libræ Turonicæ 1000.

Arcana. Fidei alterius clam & ſine teſtibus commiſſa.

Hoc modo. Simili perfidiâ.

Majorem &c. Quid ſi tertius aliquis amiſerit pluſquam 200. ſeſtertia, imò ſummam ingentem, quæ vix contineri poterat in arcâ grandiori?

Facile &c. Facile eſt non cu-

Si mortalis idem nemo ſciat. Aſpice quantâ
Voce neget, quæ ſit ficti conſtantia vultûs.
Per Solis radios, Tarpeiáque fulmina jurat,
Et Martis frameam, & Cirrhæi ſpicula vatis;
Per calamos venatricis pharetrámque puellæ,
Pérque tuum, pater Ægæi Neptune, tridentem;
Addit & Herculeos arcus, haſtámque Minervæ,
Quidquid habent telorum armamentaria Cœli.
Si verò & pater eſt: Comedam, inquit, flebile gnati
Sinciput elixi, Pharióque madentis aceto.
Sunt qui in Fortunæ jam caſibus omnia ponunt,
Et nullo credunt mundum rectore moveri,
Naturâ volvente vices & lucis, & anni;
Atque ideo intrepidi quæcumque altaria tangunt.
Eſt alius metuens, ne crimen pœna ſequatur:
Hic putat eſſe Deos, & pejerat, atque ita ſecum:
Decernat quodcumque volet de corpore noſtro

rare quòd Deos habeas facti teſtes, ſi id à nullo homine reſciatur.

Neget. Supple, depoſitum.

Quæ ſit &c. Id eſt, quantam compoſito ad fraudem vultu conſtantiam præferat.

Tarpeia. Id eſt, Jovis Capitolini. Capitolium enim in rupe Tarpeiâ extructum erat Romæ.

Frameam. Enſem, vel haſtam.

Cyrrhæi &c. Tela Apollinis, qui colebatur in urbe Cyrrhâ, ad radices montis Parnaſſi.

Calamos &c. Sagittas Dianæ.

Pater Ægei. Ægæus enim, Athenarum Rex, & pater Theſei, Neptuni filius fuit.

Si verò &c. Si perfidus ille, qui depoſitum negat, filios habet.

Comedam &c. Imprecationes ſunt pejerantis perfidi. Si fallo, inquit ille, ſi mentior, faxint Superi ut mihi filius meus epulandus apponatur, ut olim Thyeſtæ.

Sinciput. Pars eſt capitis anterior; hîc pro capite toto ſumitur.

Elixi &c. Coċti, & aceto Phario, id eſt Ægyptio, conditi. Acetum Ægyptium erat laudatiſſimum.

Sunt qui &c. Exponit cauſas quare homines tam facilè pejerent. Quidam nullos eſſe Deos credunt, & omnia fieri caſu putant, & cæco naturæ impetu.

Vices &c. Diem & noctem; vel quatuor anni tempeſtates.

Intrepidi. Id eſt, nullo Deorum metu, quos negant eſſe: nullo etiam metu pœnarum impiis debitarum, quæ nullæ ſunt, ſi nulli ſunt Superi.

Eſt alius &c. Putant alii Deos quidem eſſe; pœnas ab iis infligendas metuunt; ſed parati ſunt pœnas omnes ferre, modò diteſcant.

Secum. Subaudi, cogitat.

Quæcumque &c. Per quemlibet Deum jurant: altaria enim tangere ſoliti erant, qui jurarent.

Decernat. Statuat de me, de meo corpore, quod libuerit;

Iſis, & irato feriat mea lumina ſiſtro,
Dummodo vel cœcus teneam, quos abnego, nummos.
Et phthyſis, & vomicæ putres, & dimidium crus,
Sunt tanti. Pauper locupletem optare podagram
Nec dubitet Ladas, ſi non eget Anticyrâ, nec
Archigene: quid enim velocis gloria plantæ
Præſtat, & eſuriens Piſææ ramus olivæ?
Ut ſit magna, tamen certè lenta ira Deorum eſt;
Si curant igitur cunctos punire nocentes,
Quando ad me venient? ſed & exorabile Numen
Fortaſſe experiar; ſolet his ignoſcere; multi
Committunt eadem diverſo crimina fato;
Ille crucem pretium ſceleris tulit, hic diadema.
Sic animum diræ trepidum formidine culpæ
Confirmat. Tunc te ſacra ad delubra vocantem
Præcedit, trahere imò ultro, ac vexare paratus;
Nam cùm magna malæ ſupereſt audacia cauſæ,

immittat mihi quos voluerit morbos.

Iſis &c. Irata Iſis feriat me ſiſtro & oculos mihi pertundat, cœcum me reddat. Iſis enim perjuris maximè infeſta eſſe dicebatur, & eos punire cœcitate.

Siſtro. Inſtrumentum eſt muſicum, inſtar fiſtulæ, quo in ſacris Iſidis utebantur Ægyptii.

Abnego. Nego apud me depoſitos.

Et phthyſis &c. Morbis omnibus & pœnis corporis bene ac meritò emuntur nummi; tanti valent: ita ſentit ille perjurus. Phthyſis eſt tabes lenta, quâ corpus paulatim atteritur: vomicæ ſunt ulcera interiora apoſtemata purulenta.

Dimidium. Mediâ parte fractum, ſectum, mutilum.

Pauper &c. Sententia eſt: Ne ipſe quidem Ladas (qui athleta fuit velociſſimus, ſed pauper) dubitaret ſummæ ſuæ velocitati podagram præferre, ſi ipſum divitem factura eſſet.

Si non &c. Si modò ſapit ſi non eget elleboro, nec medico. Phrenetici enim curantur elleboro, quod naſcitur in inſulâ Anticyrâ. Archigenes fuit medicus præſtantiſſimus.

Quid enim &c. Quam habet utilitatem velocitas, & corona ex olivæ ramo, victori data in ludis Olympicis, prope urbem Græciæ Piſam celebratis, ſi ſit cum paupertate conjuncta? ſi curſor iſte cum ſuâ gloriâ & coronâ eſuriat, ac fame pereat?

Ut ſit. Verba ſunt perjuri: Quamvis, inquit, magna ſit Deorum ira, tamen eſt ad puniendum tarda.

His. Talibus delictis.

Fato. Eventu, ſucceſſu.

Confirmat. Corroborat.

Tunc &c. Ita confirmatus perjurus ultro & ſponte ad templum, ubi pejeret, pergit; imò te trahet ac vocabit, quaſi à te injuſtè accuſetur.

Nam cum &c. Senſus eſt: cùm enim aliquis in malâ cauſâ maximè audax eſt & impudens, putatur â multis eſſe propter innocentiam confidens ac ſecurus.

Creditur à multis fiducia. Mimum agit ille,
Urbani qualem fugitivus ſcurra Catulli.
Tu miſer exclamas, ut Stentora vincere poſſis,
Vel potiùs quantùm Gradivus Homericus: Audis
Jupiter hæc, nec labra moves? cùm mittere vocem
Debueras vel marmoreus, vel aheneus? aut cur
In carbone tuo chartâ pia thura ſolutâ
Ponimus, & ſectum vituli jecur, albáque porci
Omenta? ut video, nullum diſcrimen habendum eſt
Effigies inter veſtras, ſtatuámque Bathylli.
  Accipe quæ contrà valeat ſolatia ferre
Et qui nec Cynicos, nec Stoïca dogmata legit,
A Cynicis tunicâ diſtantia; non Epicurum

Mimum &c. Ille perjurus, inſtar hiſtrionis, perſonam veluti quandam agit, dum vera ſe dicere tam audacter ſimulat.

Urbani &c. Ita clamat, ita te calumniatur, ut quidam ſervus, qui in comœdiâ à Catullo, urbano & faceto poëtâ, ſcriptâ, herum vexans, & improbe in jus trahens exhibetur.

Stentora. Fuit Stentor Græcus miles, tantùm voce valens, quantùm alii 50. Homero teſte.

Gradivus. Mars, qui, cùm fuiſſet à Diomede vulneratus, tantùm exclamavit, quantum decem virorum millia. Homer. Iliad. 5.

Audis &c. Verba ſunt Calvini in perjurum exclamantis, & Jovem conteſtantis.

Aut cur &c. Sententia eſt: cur te ut Deorum maximum ſacrificiis colimus, ſi hæc ſcelera inulta pateris?

In carbone tuo. In arâ tuâ carbonibus opertâ; in acerrâ, in quâ thus adolemus.

Solutâ. Id eſt apertâ, in quâ nempe thus erat involutum.

Omenta. Inteſtina. Propriè omentum eſt adeps, quo exta involvuntur.

Bathylli. Citharœdi & mimi, cui ſtatua poſita fuit a Polycrate, Samiorum tyranno, in templo Junonis.

Accipe &c. Audi nunc rationes, quibus tuum ſolari dolorem poſſim, ego qui nunquam legi philoſophorum libros.

Cynicos &c. Cynici & Stoïci philoſophi erant, qui ſummum bonum ponebant in virtute, quam ſufficere ad beatam vitam dictitabant: horum Princeps fuit Zeno; illorum, Anthiſtenes, Socratis diſcipulus. Cynici à voce Græcâ, quæ canem ſignificat, appellati ſunt, quòd canum impudentiam & mordacitatem imitarentur: Stoici, à voce Græcâ, quæ porticum ſonat, quia Zeno in porticu ſolebat docere.

Stoïca dogmata. Id eſt, ſententias, opiniones Stoicorum.

Tunicâ &c. Dicuntur hîc Stoïci à Cynicis tunicâ tantùm diſcrepare; quia nempe utriuſque ſectæ doctrina erat ferme eadem; ut in eo fere tantùm differre viderentur, quòd Stoïci uno uterentur pallio, Cynici præterea tunicam craſſiorem adderent.

Non Epicurum &c. Non mi-

Suſpicit, exigui lætum plantaribus horti.
Curentur dubii medicis majoribus ægri:
Tu venam vel diſcipulo committe Philippi.
  Si nullum in terris tam deteſtabile factum
Oſtendis, taceo, nec pugnis cædere pectus
Te vero, nec planâ faciem contundere palmâ:
Quandoquidem accepto claudenda eſt janua damno;
Et majore domûs gemitu, majore tumultu
Planguntur nummi, quàm funera. Nemo dolores
Fingit in hoc caſu, veſtem diducere ſummam
Contentus, vexare oculos humore coacto:
Ploratur lachrymis amiſſa pecunia veris.
Sed ſi cuncta vides ſimili fora plena querelâ;
Si decies lectis diverſâ parte tabellis,
Vana ſupervacui dicunt chirographa ligni,

ratur Epicurum, ejus placita non veneratur. Is ſummum bonum in voluptate poſuiſſe dicitur, ſive in doloris immunitate, ut ſanum corpus eſſet, animus à perturbatione vacuus: hortum colere, & plantaribus, ſive oleribus, victitare ſolebat.

Curentur &c. Metaphoricè. Qui graviter & periculosè ægrotant, adhibeant illi ſanè peritiſſimos medicos: hoc eſt; qui graviora damna paſſi ſunt, petant à philoſophis ſolatia: tu, cui tantùm ſeſtertia decem ablata ſunt, potes à me curari; ut, qui leviter ægrotat, venam aperiendam ſine periculo præbere poteſt etiam alicui diſcipulo Philippi, medici eâ ætate imperiti.

Tam deteſtabile. Quàm facinus in te admiſſum.

Planâ &c. Vultum explicatâ manu verberare, alapis cædere.

Quandoquidem &c. Et verò jactura pecuniæ cenſetur graviſſimum omnium damnum, quo accepto claudenda ſit domûs janua, ut fieri ſolet in gravi aliquo luctu, & in funere.

Nemo &c. Quando pecuniam aliquis amiſit, in hoc caſu, non fingit dolorem, neque veſtem leviter tantùm diducit, ſeu lacerat, aut fictas mittit lachrymas, quod in cognatorum morte ſolet; ſed verè & ex animo amiſſam pecuniam luget.

Humore coacto. Lachrymis per vim extortis.

Querelâ. Hominum, qui de ſimili damno queruntur.

Si decies &c. Si, poſtquam cautiones, tabellæ, & inſtrumenta ejuſmodi, lecta ſunt diverſis in locis decem, & obſignata, illi ipſi tamen perjuri homines dicunt vana & commentitia eſſe chirographa, ſeu tabellarum ſubſcriptiones. Solebant debitores ſyngraphas à ſe dandas debitoribus, quibus ſe obligabant ad reddendam pecuniam, legere coram multis teſtibus, ut res eſſet creditoribus tutior.

Ligni. Scilicet Romani in ligno cerâ obducto ſcribebant.

Arguit ipſorum quos littera, gemmáque princeps
Sardonychus, loculis quæ cuſtoditur eburnis:
Te nunc, delicias, extra communia cenſes
Ponendum? quia tu gallinæ filius albæ,
Nos viles pulli, nati infelicibus ovis?
Rem pateris modicam, & mediocri bile ferendam,
Si flectas oculos majora ad crimina. Confer
Conductum latronem, incendia ſulphure cœpta,
Atque dolo, primos cùm janua colligit ignes.
Confer & hos, veteris qui tollunt grandia templi
Pocula adorandæ rubiginis, & populorum
Dona, vel antiquo poſitas à Rege coronas.
Hæc ibi ſi non ſunt, minor extat ſacrilegus, qui
Radat inaurati femur Herculis, & faciem ipſam
Neptuni, qui bracteolam de Caſtore ducat:
An dubitet, ſolitus totum conflare Tonantem?
Confer & artifices mercatorémque veneni,
Et deducendum corio bovis in mare, cum quo

Arguit &c. Quos tamen perjuros falſum dicere, ſatis arguit ſua ipſorum manus, &. ſignum annulo impreſſum.

Princeps. Gemma Sardonychos, ſive Sardonyx, quæ maximè in annulis, quibus obſignabant tabulas, erat in uſu apud Romanos, unde princeps gemma hîc appellatur. Sardonychus autem eſt nominativus Latinus, factus è genitivo Græco, *Sardonychos.*

Te nunc &c. Te hominem delicatum putas, eximendum à communibus caſibus & damnis?

Gallinæ &c. Hoc proverbium in eos jactatur, qui eximios ſe & aliis potiores eſſe volunt. Quæ alba erant, videbantur aliis præſtare, eximia eſſe.

Bile. Irâ, dolore.

Confer &c. Compara cum ſuo damno latrocinium, vel homicidium, quod fit à latrone pecuniâ ad id conducto.

Primos &c. Cum admoto ad januam ſulphure, & alio fomite, janua primùm deflagrat.

Qui tollunt. Qui furto ſacrilego ſurripiunt.

Adorandæ. Ob vetuſtatem, quâ rubiginem contraxerunt, in pretio habenda majori.

Hæc ibi &c. Si in templis ejuſmodi coronæ non ſunt, aut pocula; erunt qui minora furta, & ſacrilegia committant, radant nempe &c.

Herculis &c. Id eſt, ſtatuæ Herculis inauratæ.

Bracteolam &c. Tenuem laminam è ſtatuâ Caſtoris aureâ, vel argenteâ educat ac furetur.

An dubitet &c. Senſus eſt: an levius aliquod ejuſmodi ſacrilegium admittere pertimeſcat, qui cùm occaſio ſe obtulit, ſolet ipſam Tonantis, ſeu Jovis, ſtatuam auferre, atque conflare. hoc eſt, igni liquefacere, ne furtum agnoſcatur?

Artifices veneni. Veneficos, qui venena vendunt.

Deducendum &c. Intelligit

Clauditur adverſis innoxia ſimia fatis.
Hæc quota pars ſcelerum, quæ cuſtos Gallicus Urbis
Uſque à Lucifero donec lux occidat, audit ?
Humani generis mores tibi noſſe volenti
Sufficit una domus: paucos conſume dies, &
Dicere te miſerum, poſtquam illinc veneris, aude.
Quis tumidum guttur miratur in Alpibus? aut quis
In Meroë craſſo majorem infante mamillam?
Cærula quis ſtupuit Germani lumina, flavam
Cæſariem, & madido torquentem cornua cirro?
Nempe quòd hæc illis natura eſt omnibus una.
Ad ſubitas Thracum volucres, nubémque ſonoram,
Pygmæus parvis currit bellator in armis;
Mox impar hoſti, raptúſque per aëra curvis
Unguibus à ſævâ fertur grue: ſi videas hoc
Gentibus in noſtris, riſu quatiare: ſed illic,
Quanquam eadem aſſiduè ſpectentur prælia, ridet
Nemo, ubi tota cohors pede non eſt altior uno.

parricidam aliquem: parricidæ enim includebantur culeo, qui ſaccus erat è corio bovis, cum gallo, cane, ſimiâ, & ſerpente, atque ita in mare projiciebantur.

Adverſis fatis. Infeliciter, præter jus fáſque: quippe quæ innocens cùm ſit, mori cum parricidâ jubetur.

Hæc quota &c. Hæc eſt minima pars ſcelerum, quæ quotidie audit Rutilius Gallicus, Præfectus Urbis. Is fuit apud Domitianum valde gratioſus, judex, & cuſtos Urbis præcipuus ab eo conſtitutus.

A Lucifero. A ſummo manè ad veſperam.

Conſume &c. In exquirendis iis, quæ admittuntur unâ tantùm in domo, ſceleribus.

Aude &c. Quaſi dicat: non audebis te miſerum dicere, cùm alibi graviora videris ſcelera & damna, quæ alii patiuntur.

Quis tumidum &c. Sententia eſt: non debes mirari ſcelera in eo loco, ubi ſunt frequentiſſima, v. g. Romæ; ſicut nemo miratur in Alpibus ſtrumoſos homines eſſe & tumidis faucibus, quia hoc ibi vulgare eſt; fœminis in Ægypto mamillas eſſe valde craſſas, & ipſis infantibus majores; in Germaniâ cæruleos oculos viris, & flavos crines, eóſque cincinnatos, criſpatóſque & inflexos inſtar cornuum, ac madidos unguentis.

Meroë. Eſt inſula Ægypti haud longè à Syene.

Cornua. Retortos & incurvos, inſtar cornuum cirros, ſeu capillorum cincinnos.

Ad ſubitas &c. Contra ſubitas gruum incurſiones, arma ſumunt Pygmæi. Grues vocat Thracias volucres, quia multæ ſunt in ripâ fluvii Strymonis, qui eſt in limite Thraciæ.

Nubémque ſonoram. Turbam gruum, inſtar nubis immunentium, magno cum ſtrepitu.

Pygmæus. Pygmæos aiunt eſſe populos, qui longitudinum

Nulláne perjuri capitis, fraudiſque nefandæ
Pœna erit? Abreptum crede hunc graviore catenâ
Protinus, & noſtro (quid plus velit ira?) necari
Arbitrio: manet illa tamen jactura, nec unquam
Depoſitum tibi ſoſpes erit; ſed corpore trunco
Invidioſa dabit minimus ſolatia ſanguis.
At vindicta bonum vitâ jucundius ipsâ?
Nempe hoc indocti, quorum præcordia nullis
Interdum, aut levibus videas flagrantia cauſis:
Quantulacumque adeò eſt occaſio, ſufficit iræ.
Chryſippus non dicet idem, nec mite Thaletis
Ingenium, dulcíque ſenex vicinus Hymetto,
Qui partem acceptæ ſæva inter vincla cicutæ
Accuſatori nollet dare. Plurima felix
Paulatim vitia, atque errores exuit omnes,
Prima docens rectum ſapientia: quippe minuti
Semper, & infirmi eſt animi, exiguíque voluptas
Ultio: continuò ſic collige, quòd vindictâ
Nemo magis gaudet, quàm fœmina. Cur tamen hos tu

unius cubiti non excedunt, & magna cum gruibus habere prælia dicuntur.

Nulláne &c. Ergóne, inquit Calvinus, inpune erit illi perjuro?

Abreptum &c. Finge illum hinc in carcerem ſtatim abripi, & tuo necari arbitrio: quid poſſis optare ampliùs?

Manet &c. Non tamen tibi propterea reſtituetur depoſitum.

Sed corpore &c. Sed levem dumtaxat conſolationem & invidiæ plenam acciperes, ex ſanguine ſcilicet, qui ab ejus corpore lacerato flueret.

At vindicta &c. Reponit Calvinus: Suave eſt ulciſci.

Nempe &c. Reſpondet Juvenalis: Nempe hoc imperiti ſentiunt, quibus vel minima occaſio ſufficit ad iram concipiendam.

Chryſippus &c. At non idem ſentit Chryſippus, Stoïcus philoſophus, homo mitiſſimus; non Thales, unus è ſeptem Græciæ ſapientibus.

Senex &c. Socrates, Athenis natus; quæ civitas non procul abeſt ab Hymetto monte, ob ſua mella nobili.

Qui partem &c. Qui adeo fuit manſuetus, ut ſuo accuſatori noluiſſet dare partem cicutæ, id eſt, veneni quo in carcere extinctus eſt. Socrates enim hauſto in carcere veneno periit, accuſatus ab Anyto homine ſeditioſo & locuplete, quòd non rectè de Diis ſentiret.

Plurima &c. Sapientia, quæ felices homines facit, & quod rectum eſt docet, ex eorum animis vitia plurima, & falſa opiniones eximit.

Minuti. Par , debilis.

Continuò &c. Id eſt, vel inde concludas licet ultionem eſſe animi exigui ſignum, quod eâ maximè fœminæ delectantur.

Evaſiſſe putes, quos diri conſcia facti
Mens habet attonitos, & ſurdo verbere cædit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum?
Pœna autem vehemens, ac multò ſævior illis,
Quas & Cæditius gravis invenit, aut Radamanthus;
Nocte diéque ſuum geſtare in pectore teſtem.
Spartano cuidam reſpondit Pythia vates,
Haud impunitum quondam fore, quòd dubitaret
Depoſitum retinere, & fraudem jure tueri
Jurando: quærebat enim quæ Numinis eſſet
Mens, & an hoc illi facinus ſuaderet Apollo.
Reddidit ergo metu, non moribus; & tamen omnem
Vocem adyti dignam templo, verámque probavit
Extinctus totâ pariter cum prole, domóque,
Et quamvis longâ deductis gente propinquis.
Has patitur pœnas peccandi ſola voluntas.
Nam ſcelus intra ſe tacitum qui cogitat ullum,

Evaſiſſe. Carere omni pœnâ.

Quos &c. Qui conſcientiâ malâ vexantur: & ab eâ, ut occulto tortore, agitantur flagello tacito, & torquentur.

Pœna autem &c. Ordo eſt: geſtare ſuum teſtem in pectore diu noctúque, eſt pœna vehemens, & longè illis ſævior, quas &c.

Cæditius. Judex quidam Romanus ſeveriſſimus.

Rhadamanthus. Judex Inferorum.

Spartano &c. Narrat hoc Herodotus lib. 6. & Lacedemonium illum Glaucum vocatum fuiſſe ait: qui cùm negaret depoſitam apud ſe ab amico quodam Mileſio pecuniam, oraculum Delphicum conſuluit, an jurejurando pecuniam prædaretur? Pythia ſacerdos Apollinis reſpondit, ipſum eò quòd pejerare decreviſſet, cum totâ familiâ periturum. Glaucus veniam à Numine petiit, & depoſitum reddidit; ipſe tamen paulò poſt cum univerſâ familiâ extinctus eſt.

Pythia. Mulier, Apollinis Delphici ſacerdos, per quam reddebat oracula. Dictus eſt autem Apollo, Pythius, à ſerpente Pythone quem occidit.

Haud &c. Puniendum ipſum aliquando, vel eâ de causâ tantùm, quòd de retinendo depoſito cogitaſſet.

Quærebat. Ab oraculo Delphico.

Facinus. Depoſitum nempe retinere. Negavit Apollò id licere, & minas graves addidit, quibus permotus Glaucus reddidit depoſitum.

Moribus. Amore virtutis.

Et tamen &c. Veram eſſe, dignámque Deo oraculi vocem, ſuo, ſuorúmque omnium exitio comprobavit.

Adyti. Adytum eſt pars interior templi, in quam non licet cuilibet ſubire.

Quamvis &c. Licèt illi propinqui longâ ſerie propagati eſſent.

Facti crimen habet. Cedò, ſi conata peregit?
Perpetua anxietas; nec menſæ tempore ceſſat,
Faucibus ut morbo ſiccis, intérque molares
Difficili creſcente cibo: ſed vina miſellus
Expuit; Albani veteris pretioſa ſenectus
Diſplicet; oſtendas melius, denſiſſima ruga
Cogitur in frontem, velut acri ducta Falerno.
Nocte brevem ſi fortè indulſit cura ſoporem,
Et toto verſata toro jam membra quieſcunt;
Continuò templum, & violati Numinis aras,
Et (quod præcipuis mentem ſudoribus urget)
Te videt in ſomnis: tua ſacra, & major imago
Humanâ, turbat pavidum, cogítque fateri.
Hi ſunt, qui trepidant, & ad omnia fulgura pallent,
Cùm tonat, exanimes primo quoque murmure Cœli;
Non quaſi fortuitò, nec ventorum rabie, ſed
Iratus cadat in terras, & vindicet ignis.
Illa nihil nocuit; curâ graviore timetur
Proxima tempeſtas, velut hoc dilata ſereno.
Præterea, lateris vigili cum febre dolorem

Facti &c. Perinde nocens eſt, ac ſi ſcelus feciſſet.

Cedò &c. Senſus eſt: ſi ea peregit, quæ conatus & meditatus fuerat, quam putas eum pœnam manere? ſcilicet urget hominem anxietas perpetua &c.

Faucibus &c. Perinde ac ſi morbo & febri laboraret, ita præ metu & anxietate ſiccas fauces habet, ut vix cibum deglutire poſſit. Quare manet inter molares dentes cibus, & ibi videtur creſcere, cùm ſemper ingeſtus non trajiciatur. Porrò molares ſunt dentes majores, à cibo molendo dicti.

Albani &c. Vinum pretioſiſſimum & vetuſtiſſimum, in Albanis montibus natum, illi diſplicet: ſi aliud vinum etiam ſuavius ipſi porrigas, illud contractâ in rugas fronte, reſpuit, quaſi acetum Falernũ, ſeu vinum jam corruptum biberet.

Si fortè &c. Si fortè illa, quâ torquetur anxietas, brevem illi ſomnum permittit; & ejus membra, quæ diu in lectulo huc illuc agitavit, tandem quieſcunt.

Sacra. Quaſi umbræ & furiæ alicujus.

Primo &c. Non tantùm cùm gravius tonat, ſed cùm levis procella murmur edit.

Fateri. Supple, ſuum crimen.

Non quaſi &c. Quaſi non caſu, & ventorum nubiúmque conflictu tonet ac fulguret, ſed, certo Numinis irati conſilio, ignis, ut eum puniat, immittatur.

Illa &c. Si prima tempeſtas non nocuit, proximam majori anxietate timet; quaſi hac die ſerenâ & tranquillâ, gravior alia quædam tempeſtas tantùm differatur.

Vigili. Quæ ipſi ſomnum eripiat.

Si cœpere pati, miſſum ad ſua corpora morbum
Infeſto credunt à Numine, ſaxa Deorum
Hæc, & tela putant; pecudem ſpondere ſacello
Balantem, & Laribus criſtam promittere galli
Non audent. Quid enim ſperare nocentibus ægris
Conceſſum? vel quæ non dignior hoſtia vitâ?
Mobilis & varia eſt fermè natura malorum:
Cùm ſcelus admittunt, ſupereſt conſtantia; quid fas;
Atque nefas, tandem incipiunt ſentire peractis
Criminibus: tamen ad mores natura recurrit
Damnatos fixa & mutari neſcia. Nam quis
Peccandi finem poſuit ſibi? quando recepit
Ejectum ſemel attritâ de fronte ruborem?
Quiſnam hominum eſt, quem tu contentum videris uno
Flagitio? Dabit in laqueum veſtigia noſter
Perfidus, & nigri patietur carceris uncum,
Aut maris Ægæi rupem, ſcopulóſque frequentes
Exulibus magnis: pœnâ gaudebis amarâ
Nominis inviſi, tandémque fatebere lætus
Nec ſurdum, nec Tireſiam quemquam eſſe Deorum;

Saxa & tela. Quibus nocentes percutiunt.

Balantem &c. Non audent ovem aut gallum Diis Laribus in victimam promittere.

Quid enim &c. Quid enim ſperent ab iratis ob ipſorum ſcelera Numinibus? quæ victima non eſt dignior vivere, quàm illi ſcelerati?

Mobilis &c. Homines mali laborant inconſtantiâ: cùm ſcelus admittunt, audacia ipſis multa eſt; poſt facinus peractum, pavidi & attoniti ſunt: tunc intelligunt quid ſit fas & nefas, quodnam ſit inter virtutem & vitium diſcrimen: & tamen, abripiente eos naturâ, ad malum veluti neceſſitate quâdam determinati, redeunt ad ſua ſcelera, quæ condemnaverant ipſi & deteſtati erant.

Quando &c. Quis unquam, poſtquam ſemel frontem perfricuit, hoc eſt, pudorem omnem depoſuit, depoſitum pudorem viſus eſt recepiſſe?

Attritâ. Erubeſcere neſciâ, perfrictâ.

Dabit &c. Senſus eſt: perfidus ille, qui depoſitam pecuniam tibi juratus eſt, deprehendetur in aliquo alio ſcelere, & veluti laqueo capietur: metaphorâ ductâ à belluis, quæ laqueo capiuntur.

Patietur &c. In carcerem unco trahetur, ut moris erat reos in carcerem & ad ſupplicii locum trahere; vel, in carcerem conjectus, ibi unco ferreo conſtringetur.

Aut maris &c. Aut in inſulam aliquam maris Ægæi exul ibit.

Frequentes. Frequentatos, & plenos ſceleratis exulibus & famoſis.

Nominis. Perfidi, & inviſi tibi hominis.

Tireſiam. Id eſt, cœcum, ut fuit Tireſias, famoſus ille vates Thebanus.

SATYRA XIV.

Quàm ſanctè pueri ſint educandi.

PLURIMA ſunt, Fuſcine, & famâ digna ſiniſtrâ,
Et nitidis maculam ac rugam figentia rebus,
Quæ monſtrant ipſi pueris, tradúntque parentes,
Si damnoſa ſenem juvat alea, ludit & hæres
Bullatus, parvóque eadem movet arma fritillo.
Nec meliùs de ſe cuiquam ſperare propinquo
Concedit juvenis, qui radere tubera terræ,
Boletum condire, & eodem jure natantes
Mergere ficedulas didicit nebulone parente,
Et canâ monſtrante gulâ. Cùm ſeptimus annus
Tranſierit puero, nondum omni dente renato,
Barbatos licèt admoveas mille inde magiſtros,
Hinc totidem, cupiet lauto cœnare paratu
Semper, & à magnâ non degenerare culinâ.

Plurima &c. Multa ſunt turpia, & caſtis puriſque moribus turpitudinis labem inurentia, quæ parentes ipſi docent ſuos filios.

Si damnoſa &c. Si pater alibuis jam ſenex aleâ delectatur, illius filius & hæres eundem ludum ludit.

Bullatus. Puer adhuc, & bullam collo geſtans. De bullâ, vide ſat. 12. verſ. 33. & ſub finem ſat. 5.

Eadem arma. Talos, teſſeras.

Fritillo. Fritillus eſt vaſculum oblongum inſtar turriculæ, in quod immittuntur tali & agitantur, mox in tabulam luſoriam effunduntur.

Nec meliùs &c. Senſus eſt: juvenis aliquis, qui à parente ſene intemperantiam didicit, nullam ſpem propinquis ſuis relinquit, fore ut meliùs, temperantiúſque aliquando, quàm pater ſuus, vivat.

Tubera terræ. Fungi ſunt, inter quos boleti præſtantiſſimi habebantur. Radere autem eſt expurgare, corticem detrahere.

Jure. Condimento, pulmento.

Ficedulas. Sunt aves exquiſiti ſaporis, ita dictæ, quòd maximè ficubus veſciantur.

Canâ gulâ. Parente ſene guloſo.

Renato. Infantibus enim dentes anno ſeptimo excidunt, & in priorum locum alii poſtea renaſcuntur.

Et à magnâ &c. Id eſt, non deflectere à paterno luxu; atque ut pater, culinam habere exquiſitis opſoniis inſtructam.

Barbatos. Graves & ſeveros, Philoſophos; illi enim barbam alebant.

Hinc totidem. Ex aliâ parte alios mille præceptores.

Mitem

Mitem animum, & mores modicis erroribus æquos
Præcipit? atque animas ſervorum & corpora noſtrâ
Materiâ conſtare putat, paribúſque elementis?
An ſævire docet Rutilus? qui gaudet acerbo
Plagarum ſtrepitu, & nullam Sirena flagellis
Comparat, Antiphates trepidi laris, ac Polyphemus?
Tum felix, quoties aliquis, tortore vocato,
Uritur ardenti, duo propter lintea, ferro?
Sic natura jubet: velociùs, & citiùs nos
Corrumpunt vitiorum exempla domeſtica, magnis
Cùm ſubeant animos auctoribus. Unus, & alter
Forſitan hæc ſpernant juvenes, quibus arte benignâ,
Et meliore luto finxit præcordia Titan:
Sed reliquos fugienda patrum veſtigia ducunt,
Et monſtrata diu veteris trahit orbita culpæ.
Abſtineas igitur damnandis; hujus enim vel

Mitem animum &c. Senſus eſt: pater crudelis, dum in ſervos flagellis ſævit, quæſo, an præcipit & docet pueros humanitatem, an potiùs ſævitiam?

Atque &c. Putátne ſervorum, quos tam dirè cædit, animos ex eâdem origine procreatos, corpora ex eâdem materiâ & carne conſtare, ex quâ ſuum conſtat?

Rutilus. Romanus quidam, notæ in ſervos ſuos crudelitatis.

Nullam Sirena &c. Qui Sirenum cantu longè dulciorem eſſe putat flagellorum, plagarúmque ſervis inflictarum ſtrepitum.

Antiphates &c. Qui domûs ſuæ non tam dominus eſt, quàm carnifex; Antiphati ſimilis, Regi Leſtrigonum crudeliſſimo, de quo Homer. Odyſ. lib. 10. item ſimilis Polyphemo, qui ſocios Uliſſis devoravit. Virg. Æneid. lib. 3.

Laris. Domûs. Lares Dii erant domeſtici: ſæpe pro ipsâ domo ſumuntur.

Tum felix &c. Qui tum ſe beatum putat, quoties alicui ſervo, qui duo lintea furatus fuerit, inuri à tortore notam in fronte, candenti ferro, jubet.

Sic &c. Ita inſitum eſt à naturâ.

Magnis &c. Cùm in animos demittantur ab ipſis parentibus; qui vitiis quæ ipſi faciunt, magnam autoritatem & pondus conciliant apud liberos.

Hæc. Vitiorum exempla.

Quibus &c. Id eſt; quibus procliviorem ad virtutem indolem natura dedit.

Titan. Sol, qui non parum confert ad corporum temperamentum; vel Prometheus filius Iapeti, unius è Titanibus, qui homines è luto finxit.

Sed reliquos &c. Sed alios mala & fugienda parentum exempla in vitia pertrahunt.

Orbita. Propriè veſtigium eſt & ſulcus à rotâ humi impreſſus: hîc ſumitur pro pravo exemplo.

Damnandis. A vitiis, quæ meritò damnandi ſunt.

Una potens ratio eſt, ne crimina noſtra ſequantur
Ex nobis geniti: quoniam dociles imitandis
Turpibus, ac pravis omnes ſumus; & Catilinam
Quocumque in populo videas, quocumque ſub axe:
Sed nec Brutus erit, Bruti nec avunculus uſquam.
Nil dictu fœdum viſúque hæc limina tangat:
Maxima debetur puero reverentia: ſi quid
Turpe paras, ne tu pueri contempſeris annos;
Sed peccaturo obſiſtat tibi filius infans.
Nam ſi quid dignum Cenſoris fecerit irâ
Quandoque, & ſimilem tibi ſe non corpore tantùm,
Nec vultu dederit, morum quoque filius; & cùm
Omnia deteriùs tua per veſtigea peccet;
Corripies nimirum, & caſtigabis acerbo
Clamore, ac poſt hæc tabulas mutare parabis?
Unde tibi frontem, libertatémque parentis,
Cùm facias pejora ſenex? vacuúmque cerebro
Jam pridem caput hoc ventoſa cucurbita quærat?
Hoſpite venturo, ceſſabit nemo tuorum;

Dociles. Proni ſumus ad imitanda ſcelera.

Catilinam &c. Id eſt; ubique ſcelerati multi reperiuntur, qualis Catilina fuit.

Sed nec &c. Sed boni ſunt pauci, Bruto, & ipſius avunculo Catoni ſimiles. Cato frater erat Serviliæ, Bruti matris.

Paras. Vis admittere.

Ne tu &c. Noli reſpicere pueri ætatem teneram, quaſi nondum idoneam ad peccandum, & ignaram expertémque ſceleris; at cave potiùs ne imitetur olim quæ tu coram ipſo feceris: & ea te cogitatio à ſcelere deterreat.

Dignum &c. Aliquid ſceleris, quod meritò à Cenſore damnetur, & emendetur. Cenſores præerant moribus civium emendandis.

Quandoque. Aliquando, olim.

Morum quoque filius. Id eſt, & moribus tibi ſimilis.

Tua per &c. Id eſt, exemplo tuo.

Corripies &c. Eum tunc emendare & caſtigare cogitabis?

Tabulas &c. Minaberis te tabulas teſtamenti mutaturum, & alios ſcripturum hæredes?

Unde tibi &c. Unde tibi ſumes frontem illam plenam gravitatis, libertatémque, quâ ſeveri parentes filios objurgare ſolent? quâ fronte id audebis?

Vacuúmque &c. Id eſt; cùm jam dudum ob vitia tua inſanias: phrenetici enim curantur educto è capite per cucurbitam ſanguine. Eſt autem cucurbita, ut hîc ſumitur, vitreum, aut æneum vas, inane & vacuum, inſtar fructûs illius, qui cucurbita dicitur, in quo, ex inciſâ capitis carne, ſanguis vitioſus, vi ignis in cucurbitam immiſſi, exprimitur.

Ceſſabit. Si te hoſpes domi tuæ conveniat, tui omnes ſer-

Verre pavimentum, nitidas oſtende columnas,
Arida cum totâ deſcendat aranea telâ,
Hic lavet argentum, vaſa aſpera tergeat alter,
Vox domini fremit inſtantis, virgámque tenentis.
Ergo miſer trepidas, ne ſtercore fœda canino
Atria diſpliceant oculis venientis amici,
Ne perfuſa luto ſit porticus; & tamen uno
Semodio ſcobis hæc emendat ſervulus unus:
Illud non agitas, ut ſanctam filius omni
Aſpiciat ſine labe domum vitióque carentem?
Gratum eſt, quòd patriæ civem populóq. e dediſti,
Si facis ut patriæ ſit idoneus, utilis agris,
Utilis & bellorum, & pacis rebus agendis.
Plurimum enim intererit, quibus artibus, & quibus hunc tu
Moribus inſtituas. Serpente ciconia pullos
Nutrit, & inventâ per devia rura lacertâ:
Illi eadem ſumptis quærunt animalia pennis.
Vultur jumento, & canibus, crucibúſque relictis,
Ad fœtus properat, partémque cadaveris affert:
Hic eſt ergo cibus magni quoque vulturis, & ſe
Paſcentis, propriâ cùm jam facit arbore nidos.

vi erunt occupati in verrendâ domo & parandâ.

Verre &c. Ordo eſt: vox domini fremit, id eſt, magno fremitu inclamat unum quemque ſervorum: Verre pavimentum &c.

Nitidas oſtende. Abſterge.

Deſcendat. Scopis dejiciatur.

Lavet. Quidam legunt, *leve*, nempe pocula non cælata, polita.

Aſpera. Figuris & ſignis, quibus ornata & cælata ſunt.

Virgámque tenentis. Quâ minetur, & verberet.

Semodio ſcobis. Dimidio modio ramentorum ligni. Scobs ſignificat pulverem, qui è ligno, vel metallis, ſerrâ, aut frictu crebro deteritur, ac raditur.

Agitas. Provides, cogitas.

Gratum eſt &c. Placet quòd auxeris patriam uno cive, dum illi tuum filium dediſti; ſed eum fac ut bonum civem reddas.

Sumptis pennis. Cùm grandiores jam è nido evolant.

Eadem animalia. Lacertas ac ſerpentes, quibus in nido à parentibus nutriti ſunt.

Jumento. Jumenti cadavere.

Crucibus. Patibulis, in quibus homines ſuſpenſi à vulture laniantur.

Ad fœtus &c. Ad pullos ſuos redit, cum parte aliquâ cadaveris, quam illis affert.

Hic eſt &c. Vultur, cùm factus eſt magnus, & jam ipſe ſibi cibum quærit, jam ſuum ipſe nidum facit, eodem ſe nutrit cibo, quo educatus eſt, cùm eſſet pullus.

Sed leporem, aut capream famulæ Jovis, & generoſæ
In ſaltu venantur aves; tunc præda cubili
Ponitur: inde autem cùm ſe matura levarit
Progenies, ſtimulante fame, feſtinat ad illam,
Quam primùm rupto prædam guſtaverit ovo.
Ædificator erat Centronius; & modò curvo
Littore Caïetæ, ſummâ nunc Tiburis arce,
Nunc Præneſtinis in montibus, alta parabat
Culmina villarum, Græcis, longéque petitis
Marmoribus, vincens Fortunæ, atque Herculis ædem,
Dum ſic ergo habitat Centronius, imminuit rem,
Fregit opes: nec parva tamen menſura relictæ
Partis erat; totam hanc turbavit filius amens,
Dum meliore novas attollit marmore villas.
Quidam ſortiti metuentem Sabbatha patrem,
Nil præter nubes, & Cœli Numen adorant;
Nec diſtare putant humanâ carne ſuillam:
Romanas autem ſoliti contemnere leges,
Judaïcum ediſcunt, & ſervant, ac metuunt jus,

Famulæ Jovis. Aquilæ, quæ Jovis fulmina geſtare dicuntur.

Generoſæ aves. Ut milvi, accipitres.

Præda &c. Id eſt; in nido pullis prædam ſuam apponit.

Cùm ſe &c. Cùm nido egreſſi fuerint pulli, jam quærendo cibo habiles & maturi.

Rupto ovo. Cùm primùm educti ſunt pulli, rupto ovo, in quo continebantur.

Caïetæ. Urbs eſt Italiæ, in littore maris ſita.

Tiburis arce &c. Tibur enim & Præneſte urbes ſunt in montibus ſitæ, haud longè ab urbe Româ.

Alta &c. Id eſt; magnificas, excelsáſque villas ædificabat.

Græcis. Petebatur enim è Laconiâ, Græciæ parte, marmor viride pretioſiſſimum.

Vincens &c. Hoc eſt; majori ſumptu & ornatu villas extruebat, quàm extructa ſint ipſa Herculis & Fortunæ templa, quæ in Præneſtinâ, & Tiburtinâ urbe, item in Romanâ erant.

Imminuit &c. Magnam patrimonii partem dilapidavit, & abſumpſit.

Turbavit. Perdidit, diſſipavit.

Quidam &c. Senſus eſt: multi, quia eorum parentes Sabbathum colebant, id eſt, religionem Judaïcam profitebantur, ipſi quoque nihil præter nubes adorant, & quoddam Cœli Numen; hoc eſt, eandem & ipſi religionem colunt. Erat dies Sabbathi ſingulis hebdomadis feſtus apud Judæos. Dicebantur iidem illi nubes adorare; non quòd revera adorarent, ſed quia, erecto in Cœlum vultu, ejus opificem Deum venerabantur.

Nec diſtare &c. Judæis enim vetitum erat porco veſci, & ab eo tam abſtinebant, quàm ab humanâ carne.

Jus. Leges, & cerimonias

Tradidit arcano quodcumque volumine Moſes.
Sed pater in cauſâ, cui ſeptima quæque fuit lux
Ignava, & partem vitæ non attigit ullam.
Sponte tamen juvenes imitantur cætera, ſolam
Inviti quoque avaritiam exercere jubentur:
Fallit enim vitium ſpecie virtutis, & umbrâ;
Cùm ſit triſte habitu, vultúque, & veſte ſeverum.
Nec dubiè tanquam frugi laudatur avarus,
Tanquam parcus homo, & rerum tutela ſuarum
Certa magis, quàm ſi fortunas ſervet eaſdem
Heſperidum ſerpens, aut Ponticus. Adde quòd hunc de
Quo loquor, egregium populus putat, atque verendum
Artificem; quippe his creſcunt patrimonia fabris;
Sed creſcunt quocùmque modo, majoráque fiunt
Incude aſſiduâ, ſempérque ardente camino.
Et pater ergo animi felices credit avaros,
Qui miratur opes, qui nulla exempla beati
Pauperis eſſe putat; juvenes hortatur, ut illam

Arcano. Libros enim Moyſis, magni illius Hebræorum legiſlatoris, Judæi non evulgabant.

Volumine. Pentateuchum appellant, Græçâ voce, quia libros quinque à Moïſe ſcriptos continet.

Sed pater &c. Sed pater in cauſâ eſt, cur filius leges Moſaïcas ſervet.

Ignava &c. Id eſt; qui, Judæorum more, die Sabbathi nihil egit; & ab omnibus operibus, quæ in vitâ exercentur, v. g. à mercaturâ faciendâ &c. ſeptimâ die hebdomadæ abſtinuit.

Cætera. Ludum, gulam.

Inviti. Quia juvenes naturâ ſunt liberales & prodigi.

Fallit &c. Hoc enim vitium, nempe avaritia, ſpecie virtutis decipit homines, virtus putatur eſſe.

Tanquam frugi. Tanquam homo frugalis & abſtinens.

Rerum tutela. Laudatur avarus, quòd opes ſuas meliùs tueatur, quàm ſi eas ſervaret pervigil ille ſerpens, qui aurea Heſperidum poma ſervabat; aut ille alter draco, qui aureum vellus apud Colchos in Ponto, (quæ eſt regio Aſiæ minoris) cuſtodiebat; qui ab Iaſone ſopitus eſt, Medeâ juvante.

Hunc. Avarum.

Verendum artificem. In honore habendum, ut hominem navum & induſtrium.

Quippe &c. Senſus eſt: nec mirum ſi laudantur ut periti artifices; quippe qui divitias norunt arte ſuâ augere & extendere.

Quocumque modo. Per fas & nefas.

Incude &c. Aſſiduâ curâ, labore, ac ſtudio colligendarum opum: metaphorâ ductâ à fabris, qui aſſiduè cudendo ferrum extendunt.

Animi felices. Fortunatos: Græca locutio eſt.

Qui nulla &c. Hoc eſt, qui nullum exiſtiſſe unquam paur

Ire viam pergant, & eidem incumbere ſectæ.
Sunt quædam vitiorum elementa; his protinus illos
Imbuit, & cogit minimas ediſcere ſordes:
Mox acquirendi docet inſatiabile votum.
Servorum ventres modio caſtigat iniquo
Ipſe quoque eſuriens: neque enim omnia ſuſtinet unquam
Mucida cærulei panis conſumere fruſta,
Heſternum ſolitus medio ſervare minutal
Septembri, nec non differre in tempora cœnæ
Alterius conchem, æſtivi cum parte lacerti
Signatam, vel dimidio, putríque ſiluro;
Filáque ſectivi numerata includere porri;

perem beatum putat.

Eandem ire viam. Eandem avaritiam ſectari.

Et eidem &c. Et eidem quaſi profeſſioni & ſtudio avaritiæ inſiſtere, exempla avarorum ſequi, & illorum veluti diſciplinam amplecti.

Sunt &c. Elementa ſunt quædam, principia, & tyrocinia avaritiæ, quibus patres avari filios protinus, id eſt, à primis annis imbuunt.

Cogit minimas &c. Non ſtatim ad extremas avaritiæ ſordes filium deducit, ſed velut per gradus: primò enim docet ea, quæ in avaritiâ minimè ſordida ſunt; tum quæ ſordidiſſima.

Sordes. Avari vulgò appellantur ſordidi.

Servorum &c. Nutrit parcè ſuos ſervos, & coërcet, attenuat, plectit eorum ventres fame; illis nempe frumenti & ciborum modium, ſeu menſuram iniquam, id eſt minorem quàm par ſit, diſtribuens. Certos enim frumenti modios in ſingulos menſes ſervi à dominis ſolebant accipere.

Ipſe quoque &c. Nec ſervos tantùm, ſed & ſeipſum fame enecat.

Neque enim &c. Tantæ enim eſt avaritiæ, ut non auſit comedere omnia, quæ habet, mucidi, & jam corrupti panis fruſtula, ſed partem illorum in craſtinum reſervet.

Cærulei. Eſt iſte color mucoris & ſitûs in pane.

Minutal. Eſt condimentum quoddam è cibis minutim conciſis.

Septembri. Quo menſe, ob calorem, qui Romæ tunc etiam magnus eſt, cibi facilè corrumpuntur.

Nec non &c. Et in hanc, hodiernam v. g. cœnam, alterius, ſive heſternæ cœnæ conchem, hoc eſt, fabam coctam & elixam ſervare.

Lacerti. Piſciculi, æſtate calidâ cocti; quo tempore facilè opſonia putreſcunt.

Signatam. In arcâ obſeratâ & ſigillo munitâ clauſam, ne quis tam exquiſitos ſcilicet cibos furetur.

Siluro. Vili piſciculo.

Sectivi. Quod in varias particulas oblongas, ut filum, ſcinditur.

Numerata. Id eſt, quæ porri fila numerat, antequam includat, ne quis ſcilicet ſervus furetur.

Invitatus ad hæc aliquis de ponte, negabit.
Sed quò divitias hæc per tormenta coactas?
Cùm furor haud dubius, cùm ſit manifeſta phreneſis,
Ut locuples moriaris, egentis vivere fato.
Interea pleno cùm turget ſacculus ore,
Creſcit amor nummi, quantùm ipſa pecunia creſcit,
Et minùs hanc optat, qui non habet. Ergo paratur
Altera villa tibi, cùm rus non ſufficit unum,
Et proferre libet fines; majorque videtur,
Et melior vicina ſeges: mercaris & hanc, &
Arbuſta, & denſâ montem qui canet olivâ.
Quorum ſi pretio dominus non vincitur ullo;
Nocte, boves macri, laſſòque famelica collo
Armenta, ad virides hujus mittentur ariſtas:
Nec priùs inde domum, quàm tota novalia ſævos
In ventres abeant, ut credas falcibus actum.
Dicere vix poſſis, quàm multi talia plorent,
Et quot venales injuria fecerit agros.
Sed qui ſermones? quàm fœdæ buccina famæ?
Quid nocet hoc, inquit? tunicam mihi malo lupini,

Invitatus &c. Famelicus mendiculus, ad iſtas epulas ſi invitetur, recuſabit.

Aliquis de ponte. Aliquis mendicus; in pontibus enim ſolent illi mendicare.

Sed quo &c. Quorſum, quo conſilio colligis opes tanto labore? Nònne inſani hominis eſt vivere miſerè & mendici more, ut dives moriaris.

Phreneſis. Dementia.

Interea &c. Dum per has ſordes ſacculum, id eſt crumenam, implet pecuniâ.

Proferre &c. Extendere agrorum limites.

Et melior &c. Ager vicini videtur tibi uberior, quàm ſuus.

Canet. Candidus eſt: oleæ enim folia albicant.

Si pretio &c. Si non poteſt induci ullo pretio, ut ea vendat.

Laſſòque &c. Quòd diu jugo ſubjecta colla habuerint; ut inde per laborem contracta ſit fames.

Domum. Supple, reducuntur.

Quam tota &c. Id eſt, quàm tota ſeges ab famelicis armentis ita depaſta ſit, ut ſi falcibus fuiſſet ſucciſa.

Novàlia. Agri culti & ſati. Propriè novale eſt ager, qui alternis annis ſeritur, & novatur aratro.

Et quot &c. Et quàm multi fuerint per avari injuriam & malas artes coacti ſuos agros illi vendere.

Sed qui &c. Senſus eſt: ſed quid homines de avaro dictitant? quàm malè apud omnes audit?

Quid nocet &c. Verba ſunt avari reſpondentis.

Tunicam &c. Malim habere putamen & ſiliquam oleris viliſſimi, qualis eſt lupinus,

Quàm ſi me toto laudet vicinia pago,
Exigui ruris pauciſſima farra ſecantem.
Scilicet & morbis, & debilitate carebis,
Et luctum, & curam effugies, & tempora vitæ
Longa tibi poſt hæc fato meliore dabuntur;
Si tantùm culti ſolus poſſederis agri,
Quantùm ſub Tatio populus Romanus arabat.
  Mox etiam fractis ætate, ac Punica paſſis
Prœlia, vel Pyrrhum immanem, gladióſque Moloſſos,
Tandem pro multis vix jugera bina dabantur
Vulneribus: merces ea ſanguinis, atque laboris;
Nullis viſa unquam meritis minor, aut ingratæ
Curta fides patriæ; ſaturabat glebula talis
Patrem ipſum, turbámque caſæ, quâ fœta jacebat
Uxor & infantes ludebant quatuor, unus
Vernula, tres domini: ſed magnis fratribus horum
A ſcrobe, vel ſulco redeuntibus, altera cœna
Amplior, & grandes fumabant pultibus ollæ.
Nunc modus hic agri noſtro non ſufficit horto,
Inde ferè ſcelerum cauſæ; nec plura venena
Miſcuit, aut ferro graſſatur ſæpiùs ullum
Humanæ mentis vitium, quàm ſæva cupido

quàm famam excellentem cum paupertate.

Farra. Far propriè ſignificat triticum.

Scilicet &c. Verba ſunt Poëtæ avaro reſpondentis.

Quantum. Quantum populus Romanus recèns conditus poſſidebat.

Tatio. Rege Sabinorum, qui ſocius Imperii à Romulo aſcitus eſt.

Mox etiam &c. Conſecutis deinde temporibus, Romanis militibus jam ſenibus, & bello attritis, ager modicus dabatur mercedis loco &c.

Punica. Bella cum Carthaginienſibus geſta.

Pyrrhum. Cum Pyrrho, Rege Epirotarum, Romani gravia bella geſſerunt. Moloſſi ſunt populi ejuſdem Epiri.

Jugera. Jugerum eſt pars agri tanta, quantam arare per diem poteſt jugum boum, ſeu duo boves aratro juncti.

Curta &c. Exigua, mutila: nulli tunc videbatur ingrata, nulli minùs liberalis, & fidelis patria.

Saturabat &c. Ager exiguus, militi in mercedem attributus, alendæ toti familiæ ſatis erat.

Turbam. Filios, ſervos, &c.

Vernula. Servulus. Verna eſt propriè ancillæ filius.

A ſcrobe. Id eſt, domum revertentibus poſt laborem ruſticum, poſt ſcrobes, ſeu foſſas, in quas vites novellæ, aut aliæ plantæ demitterentur, confectas: poſt ſulcos aratro ductos per humum, in terrâ colendâ.

Altera. Diverſa nempe à priori, quæ pueris data erat.

Inde. Ex avaritiâ, & ha-

Immodici cenſûs: nam dives qui fieri vult,
Et citò vult fieri. Sed quæ reverentia legum?
Quis metus, aut pudor eſt unquam properantis avari?
Vivite contenti caſulis, & collibus iſtis,
O pueri, Marſus dicebat, & Hernicus olim,
Veſtinúſque ſenex; panem quæramus aratro,
Qui ſatis eſt menſis; laudant hoc Numina ruris,
Quorum ope, & auxilio, gratæ poſt munus ariſtæ,
Contingunt homini veteris faſtidia quercûs.
Nil vetitum feciſſe volet, quem non pudet alto
Per glaciem perone tegi, qui ſummovet Euros
Pellibus inverſis; peregrina ignotáque nobis
Ad ſcelus atque nefas, quodcumque eſt, purpura ducit.
Hæc illi veteres præcepta minoribus, at nunc
Poſt finem autumni mediâ de nocte ſupinum
Clamoſus juvenem pater excitat: Accipe ceras,
Scribe puer, vigila, cauſas age, perlege rubras
Majorum leges, aut vitem poſce libello:
Sed caput intactum buxo, naréſque piloſas

bendi cupiditate.

Properantis. Citò diteſcere cupientis.

Marſus. Marſi, Hernici, Veſtini, erant antiqui Italiæ populi, frugales & moderati.

Qui ſatis eſt menſis. Quantum ad victum ſufficit.

Hoc. Iſtam frugalitatem.

Poſt &c. Poſt inventum frumentum & panem.

Contingunt &c. Homines quercum & glandes, quibus antea veſcebantur, cum faſtidio reliquerunt.

Nil vetitum &c. Id eſt, nihil ſceleris unquam admittet, qui duriter & parcè veſtitur, & veſcitur.

Alto perone. Altè ſuccincto, ſupra genua producto. i e o eſt ruſtici calceamenti genus è crudo corio.

Per glaciem. Hyeme.

Summovet Euros. Arcet frigus.

Pellibus inverſis. Villos & lanam interiùs habentibus, & ad corpus converſam; quæ lana in ipſis ovibus exteriùs cernitur.

Peregrina. Senſus eſt: at luxus & pompa veſtium ad omne ſcelus ducit. Purpuram peregrinam vocat, quia Romæ non fit, ſed è peregrinis & ignotis regionibus advehitur, puta ex Syriâ, Palæſtinâ, & Africâ &c.

Hæc illi &c. Hæc præcepta dabant olim junioribus veteres illi.

Poſt finem &c. Cùm tempeſtas frigidior, adeóque ſomnus longior & gratior eſt.

Supinum. Jacentem in lectulo.

Accipe &c. Accipe, inquit, ceras, id eſt, tabulas cerâ obductas, in quibus ſcribas, numeres, &c.

Rubras. Rubricâ ſcriptas; vel titulos juris minio ſcriptos.

Aut vitem &c. Vel, ſupplice libello pete munus Centurionis in exercitu: habebant enim Centuriones pro inſigni ſarmentum.

Sed caput &c. Sed fac ut Læ-

'Annotet, & grandes miretur Lælius alas;
Dirue Maurorum attegias, caſtella Brigantum,
Ut locupletem aquilam tibi ſexageſimus annus
Afferat: aut longos caſtrorum ferre labores
Si piget, & trepido ſolvunt tibi cornua ventrem
Cum lituis audita; pares, quod vendere poſſis
Pluris dimidio; nec te faſtidia mercis
Ullius ſubeant, ablegandæ Tyberim ultra;
Nec credas ponendum aliquid diſcriminis inter
Unguenta, & corium: lucri bonus eſt odor ex re
Qualibet. Illa tuo ſententia ſemper in ore
Verſetur, Diis, atque ipſo Jove digna, Poëtæ:
Unde habeas quærit nemo; ſed oportet habere:
Hoc monſtrant vetulæ pueris poſcentibus, aſſem;
Hoc diſcunt omnes ante alpha, & beta puellæ.
Talibus inſtantem monitis quemcumque parentem
Sic poſſem affari: Dic, ô vaniſſime, quis te
Feſtinare jubet? meliorem præſto magiſtro

lius dux exercitûs, à quo munus hoc Centurionis petes, videat eſſe tibi crinem buxo, ſeu pectine intactum, hoc eſt, impexum & neglectum, alas, ſeu axillas & lacertos ingentes, &c. tunc enim te fortem & robuſtum credet.

Dirue &c. Profitere nomen inter milites; bellum cum Mauris gere, illorum attegias, hoc eſt, mapalia ſeu caſas dejice, Anglorum arces everte; ut anno ætatis ſexageſimo poſſis obtinere munus ſigniferi in aliquâ legione, & ex eo munere magnas opes conſequi. Brigantes ſunt Angliæ populi. Aquila, vexillum & inſigne militiæ Romanæ.

Solvunt &c. Si tubarum clangor tibi metum affert; quo alvus, ut meticuloſis accidit, tibi ſolvatur, & defluat. Cornu eſt tuba obtorta & brevior: lituus, longior, tenuior, & à ſummo leviter incurva.

Pares &c. Vide ut compares, ut emas merces, quas cariùs dimidio vendas, quàm illas emeris.

Nec te &c. Senſus eſt: nec te pudeat contrectare merces etiam fœdiores, & quas cogaris in regionem Urbis Tranſtyberinam deportare, id eſt, pelles & coria: in eâ enim Urbis regione plebecula morabatur, ibique pelles animalibus direptæ lavabantur in Tyberi.

Corium. Fœtidas animalium pelles, quæ à coriariis mundantur, ſiccantur &c.

Poëtæ &c. Ennii. Habeto ſemper in ore divinam illam Ennii ſententiam? *Unde habeas &c.* habeas, ſubaudi, pecuniam, rem.

Poſcentibus aſſem. Ad nuces emendas, pyra &c. ſenſúſque eſt; hoc docentur pueri ab ipſis incunabulis.

Ante alpha &c. Id eſt, antequam diſcant legere.

Inſtantem monitis. Hæc præcepta filio inculcantem.

Quis te feſtinare &c. Cur pro-

Diſcipulum; ſecurus abi, vinceris, ut Ajax
Præteriit Telamonem, ut Pelea vicit Achilles.
Parcendum eſt teneris; nondum implevere medullas
Nativæ mala nequitiæ: cùm pectere barbam
Cœperit, & longi mucronem admittere cultri,
Falſus erit teſtis, vendet perjuria ſummâ
Exiguâ, Cereris tangens arámque pedémque.
Elatam jam crede nurum, ſi limina veſtra
Mortiferâ cum dote ſubit: quibus illa premetur
Per ſomnum digitis! Nam quæ terrâque, maríque
Acquirenda putas, brevior via conferet illi:
Nullus enim magni ſceleris labor. Hæc ego nunquam
Mandavi, dices olim, nec talia ſuaſi:
Mentis cauſa malæ tamen eſt & origo penes te,
Nam quiſquis magni censûs præcepit amorem,
Et lævo monitu pueros producit avaros,
Et qui per fraudes patrimonia conduplicare

speras filium informare ad avaritiam? ſpondeo ac in me recipio futurum ut te, ſuum in hac arte magiſtrum, vincat.

Vinceris, ut Ajax &c. Senſus eſt: confide, erit nequior te filius, ut Ajax fuit Telamone patre fortior, Achilles Peleo.

Pelea. Eſt accuſativus Græcus, pro, *Peleum.* Porrò fuit Peleus Æaci filius, & Achillem ex Tethide genuit.

Parcendum &c. Noli teneros puerorum animos adeo urgere: nondum malitia, ipſis innata, eorum medullas & cor altè ſubiit; ſubibit autem poſtea.

Longi cultri. Novaculæ, quâ tondeatur: cùm cœperit barbam radere.

Cereris &c. Non dubitans pejerare ante aram Cereris, & pedem illius ſtatuæ tangens. Per Cererem jurare, apud Romanos maximè ſanctum erat.

Elatam. Jam periiſſe puta hujus tui filii uxorem, tuámque proinde nurum: tam certum crede ab illo eſſe tollendam, quàm ſi jam ſublata foret, & ad ſepulchrum elata.

Si limina &c. Si domum veſtram ingrediatur cum grandi dote, quæ in causâ erit cur ipſi mors à tuo filio afferatur, ut nempe ipſe dotem occupet ac poſſideat.

Quibus &c. Quàm arctè illius miſeræ fauces prementur, ac elidentur à tuo filio?

Nam quæ &c. Mors enim, uxori per ſcelus allata, conferet illi faciliùs & citiùs opes illas magnas, quas terrâ & mari, multíſque periculis acquirendas ipſi proponis.

Nullus &c. Maxima ſcelera minimo labore fiunt.

Mentis &c. Tu tamen avaram illi mentem inſpiraſti, quæ tot ſcelerum cauſa unica fuit.

Præcepit. Filiis commendavit.

Et lævo &c. Et pravis, ſiniſtríſque conſiliis filios avaritiam docet, atque efficit paulatim avaros.

Et qui &c. Senſus eſt: qui enim dat filio libertatem an-

Dat libertatem ; totas effundit habenas
Curriculo , quem ſi revoces , ſubſiſtere neſcit ;
Et te contempto rapitur, metíſque relictis.
Nemo ſatis credit tantùm delinquere , quantùm
Permittas : adeo indulgent ſibi latiùs ipſi.
 Cùm dicis juveni , ſtultum , qui donet amico ;
Qui paupertatem levet , attollátque propinqui ;
Et ſpoliare doces , & circumſcribere , & omni
Crimine divitias acquirere : quarum amor in te ,
Quantus erat patriæ Deciorum in pectore , quantùm
Dilexit Thebas , ſi Græcia vera , Menœceus ;
In quarum ſulcis legiones , dentibus anguis ,
Cum clypeis naſcuntur , & horrida bella capeſſunt
Continuò , tanquam & tubicen ſurrexerit una.
Ergo ignem , cujus ſcintillas ipſe dediſti ,
Flagrantem latè , & rapientem cuncta videbis.
Nec tibi parcetur miſero ; trepidúmque magiſtrum
In caveâ magno fremitu leo tollet alumnus,

gendi , & multiplicandi per malas artes patrimonium ; is totas habenas currui laxat ; idem facit atque auriga , qui equis curriculum, ſeu, exiguum currum trahentibus habenas laxas permittit ; quem curriculum poſtea ſi revocare velit, non poteſt.

Metiſque &c. Rapitur ultra metas & terminos , quos præſcripſeras.

Nemo &c. Non putant ſibi ſufficere , ſi tantùm peccent , quantùm permittis ; adeò indulgent ſibi , & ulteriùs , quàm à te præſcriptum erat , excurrunt.

Stultum. Supple , eum eſſe.

Levet. Qui propinquum paupertate laborantem ſublevet , adjuvétque.

Et ſpoliare &c. His ipſis verbis doces filium tuum artem alios ſpoliandi , & fraudibus circumveniendi &c.

Amor in te. Supple , tantus eſt.

Deciorum. Decii Romanos inter famoſi , quòd ſe pro patriâ devoverint. Vide ſat. 8. ſub finem.

Menœceus. Thebanus fuit , qui , Argivis Thebas obſidentibus , cum audiviſſet oraculo reſponſum eſſe , urbem fore ſalvam , ſi ultimus è Cadmi familiâ ſponte ſuâ ſe interimeret , ipſe ſibi ultro manus attulit.

In quarum &c. In quarum Thebarum agro , è ſeminatis à Cadmo draconis dentibus , dicuntur armatæ militum legiones ſubitò natæ eſſe , & pugnam ſtatim inter ſe commiſiſſe, quaſi ſigno dato.

Cujus &c. Quem tu primus excitaſti.

Trepidúmque &c. Et tuus ille filius , quem tam egregiis præceptis imbuiſti , jam leonis ritu ferox factus & crudelis , è medio te ipſum tollet , mortem tibi afferet.

In caveâ. Metaphoricè ; id eſt , in domo tuâ , ubi eum educaſti : cavea enim propriè

Nota

Nota mathematicis geneſis tua ; ſed grave tardas
Expectare colus : morieris ſtamine nondum
Abrupto : jam nunc obſtas, & vota moraris ;
Jam torquet juvenem longa & cervina ſenectus.
Ociùs Archigenem quære, atque eme quod Mitridates
Compoſuit ; ſi vis aliam decerpere ficum,
Atque alias tractare roſas ; medicamen habendum eſt,
Sorbere ante cibum, quod debeat aut pater, aut
Rex.
Monſtro voluptatem egregiam, cui nulla theatra,
Nulla æquare queas Prætoris pulpita lauti ;
Si ſpectes quanto capitis diſcrimine conſtant
Incrementa domûs, ærata multus in arcâ
Fiſcus, & ad vigilem ponendi Caſtora nummi,

locus eſt, in quo belluæ includuntur.

Nota &c. Mathematici, qui norunt tuam geneſim, ſeu nativitatis tuæ horam, & quo ſub ſidere ſis natus, promittunt tibi vitam diuturnam.

Sed grave &c. Senſus eſt : ſed moleſtum eſt filio tuo expectare finem vitæ tuæ tam diuturnæ ; expectare donec abſolvantur ſtamina, quibus Parcæ vitam tuam ducunt in ſuâ colu.

Morieris &c. Antequam Parcæ filum, unde tua vita pendet, abruperint, morieris, veneno ſcilicet tibi per filium parato.

Iam nunc &c. Illi jam nunc negotium faceſſis, & in paterna bona ſuccedere volenti obſtas.

Cervina &c. Scilicet cervi diutiſſimè vivunt.

Archigenem &c. Medicus erat Romæ tunc celebris. Senſus eſt : eme ab aliquo medico antidotum, à Mithridate Rege Ponti compoſitum contra venena, ſi vis adhuc uno anno vivere, & alias ficus ex arbore decerpere aut roſas : Regi enim à ſubditis ſibi metuenti, aut patri à filio, neceſſarium eſt ejuſmodi medicamentum, quod ſumat antequam cibis veſcatur, quibus aſperſum fortè fuerit venenum.

Monſtro &c. Oſtendam tibi in avarorum vitâ, curis, laboribus, aliquid omnibus comœdiis & ſpectaculis jucundius, cui non compares ludos in theatris ſpectari ſolitos.

Prætoris pulpita. Scenicos ludos, à Prætore vulgò edi, ſeu, diſponi & parari ſolitos. Pulpita erant editiora quædam in theatro loca, ubi hiſtriones, & alii ejuſmodi ludiones morabantur.

Lauti. Divitis, magnifici.

Quanto &c. Quantis vitæ periculis opes augeantur, familiæ bona creſcant ; quantùm ſudandum ſit ut fiſcus multus, id eſt, multi ſacculi aggerantur in arcâ æreâ, & nummi portardi in templum Caſtoris, ubi ſunt vigiles & excubiæ ad nummos cuſtodiendos & arcas ibi depoſitas.

Fiſcus. Propriè eſt calathus, ſeu corbis vimineus, in quo pecunia condebatur ; ſignificat aliquando ærarium.

Ex quo Mars Ultor galeam quoque perdidit, & res
Non potuit ſervare ſuas. Ergo omnia Floræ,
Et Cereris licet, & Cybeles aulæa relinquas;
Tantò majores humana negotia ludi.
An magis oblectant animum jactata petauro
Corpora, quæque ſolent rectum deſcendere funem,
Quàm tu Coryciâ ſemper qui puppe moraris,
Atque habitas, Coro ſemper tollendus, & Auſtro
Perditus, ac vilis ſacci mercator olentis?
Qui gaudes pingue antiquæ de littore Cretæ
Paſſum, & municipes Jovis advexiſſe lagenas?
Hic tamen ancipiti figens veſtigia plantâ

Ex quo &c. Deportantur nummi in templum Caſtoris, ex quo tempore pecuniæ depoſitæ in templo Martis Ultoris à furibus ablatæ ſunt, & ipſe Mars ab iiſdem latronibus galeâ etiam ſuâ ſpoliatus eſt; forté quia galea hæc erat aurea; vel joco id dicit.

Mars Ultor. Erat Romæ forum, Auguſti dictum, & in eo foro templum Martis Ultoris, quod Auguſtus quoquo extruxerat, poſt Actiacam pugnam: in eo ſervabantur divitum arcæ & pecuniæ, ut eſſent in Deorum veluti manibus tutiores: ſed cùm furto fuiſſent ſublatæ noctu, tranſlatæ ſunt in templum Caſtoris, & additi cuſtodes.

Ergo &c. Potes omittere ludos omnes in honorem Floræ, Cereris, & Cybeles, edi ſolitos, in quibus aulæa, & veſte magnificæ populo curioſo exhibentur: adeo hominum negotia & inanés curæ ſunt majores & ſuaviores ludi, iſtis omnibus. Floræ ludi dicebantur Floralia; Cereris, Cerealia; Cybeles, Megaleſia. Per aulæa, poſſunt etiam intelligi vela, & omnis ſcenæ apparatus.

Petauro Petaurus ludi genus erat, quo, per anguſtum circulum ligneum, corpus tranſmittebant inſigni agilitate & induſtriâ: alii volunt fuiſſe rotam, quam duo verſarent, alter supernè, alter infra nitens, ita ut viciſſim attollerentur ac deprimerentur.

Quæque &c. Et corpora funambulorum, quæ per rectum funem ex aliquo ſuperiore loco deſcendunt.

Coryciâ &c. Navi Corycum petente. Corycus eſt urbs & mons Ciliciæ, quæ eſt regio maritima Aſiæ minoris.

Coro &c. A Coro & Auſtro (qui venti ſunt procelloſi) agitandus, naùfragio perdendus.

Olentis. Fœtidi, ob merces odoris gravioris, in eo ſacco incluſas, ut ſunt piper, crocus, &c.

Cretæ. Eſt inſula in mari Mediterraneo, ferme obverſa mari Ægæo, *Candie.* Antiqua dicitur, quia fuit à veteribus, ob Jovis in eâ editi natales, celebrata.

Paſſum. Eſt vini dulcis genus, quod ex uvis paſſis, hoc eſt, ad ſolem ſiccatis exprimebatur.

Municipes &c. Id eſt, vinum Creticum, in patriâ Jovis & quaſi municipio, nempe Cretâ, natum.

Hic tamen &c. Funambulus

Victum illâ mercede parat, brumámque, famémque
Illâ reſte cavet: tu propter mille talenta,
Et centum villas temerarius. Aſpice portus,
Et plenum magnis trabibus mare: plus hominum eſt jam
In pelago. Veniet claſſis, quocumque vocarit
Spes lucri; nec Carpathium, Getulaque tantum
Æquora tranſiliet; ſed longè Calpe relictâ,
Audiet Herculeo ſtridentem gurgite Solem.
Grande operæ pretium eſt, ut tenſo folle reverti
Inde domum poſſis, tumidâque ſuperbus alutâ,
Oceani monſtra, & juvenes vidiſſe marinos.

ille, qui per reſtem, ſeu funem extenſum, trepidanti veſtigio graditur, hac arte, hoc fune, cogitur hoc facere ut comparet ſibi pecuniam, mercedem ſui laboris, quâ caveat, hoc eſt, vitet hyemem & famem, res ad victum, veſtitúmque neceſſarias emat.

Tu propter &c. Sed tu, ô avare, nullâ neceſſitate adductus, temerarius es, gravibus periculis, ſine cauſâ, temerè te objicis; nempe ut poſſideas centum villas, & mille auri talenta, quibus carere facilè potes.

Talenta. Talentum Ægyptium reſpondebat monetæ noſtræ libris fermè 2688. Atticum, 2400.

Aſpice &c. Aſpice hinc portus, hinc mare: portus fermè vacui ſunt, mare plenum navibus; & in ipſo mari plus hominum eſt jam, quam in terrâ & portubus.

Carpathium. Hoc mare eſt circa Rhodum, & Cretam; ab inſulâ Carpatho, ibi ſitâ, ſic appellatum.

Getula. Africana. Getulia eſt pars Africæ.

Sed longè &c. Senſus eſt: etiam in Oceanum exibit, trans Gaditanum fretum.

Calpe. Calpe & Abila duo ſunt montes; hic in Mauritaniâ, ille in extremâ Hiſpaniâ; ambo ſibi oppoſiti, & exiguo diviſi freto Gaditano. Illi duo montes, Herculis columnæ appellantur; vicinum mare, Herculeum dicitur: quia cùm ad eam orbis partem (quæ finis orbis terrarum eſſe à veteribus credebatur) Hercules deveniſſet, ibi ſubſtitit, & illos montes, quaſi metas ſuorum laborum eſſe voluit; quare in iis columnas lapideas extruxit, quæ inſtar metarum eſſent.

Stridentem &c. Poëtæ fingunt Solem in littoribus Oceani, finitimis Hiſpaniæ, magno cum ſtrepitu occidere quotidie, ut cùm ferrum candens aquæ immergitur.

Grande &c. Nimirum mercedem fers labore & operâ dignam, ſi (ut redeas domum opibus onuſtus) ignotum æquor & periculoſum adeas, ubi videas varia monſtra, & juvenes marinos, hoc eſt, Tritones, &c. certè non eſt tanti.

Tenſo folle. Sacculo diſtento inſtar follis, & nummis referto.

Tumidâ alutâ. Aluta pellis eſt agnina & delicatior, ex quâ crumenæ & marſupia conficiuntur. Vocat autem crumenam ex alutâ tumidam, hoc eſt, plenam auro.

Non unus mentes agitat furor : ille ſororis
In manibus, vultu Eumenidum terretur, & igni :
Hic bove percuſſo mugire Agamemnona credit,
Aut Ithacum : parcat tunicis licèt, atque lacernis,
Curatoris eget, qui navem mercibus implet
Ad ſummum latus, & tabulâ, diſtinguitur undâ ;
Cùm ſit cauſa mali tanti, & diſcriminis hujus,
Conciſum argentum in titulos, faciéſque minutas.
Occurrunt nubes, & fulgura : Solvite funem,
Frumenti dominus clamat piperíſque coëmptor ;
Nil color hic Cœli, nil faſcia nigra minatur ;
Æſtivum tonat. Infelix, ac forſitan ipſâ
Nocte cadet fractis trabibus, fluctúque premetur
Obrutus, & zonam lævâ, morsúque tenebit.
Sed, cujus votis modò non ſuffecerat aurum,

Non unus &c. Senſus eſt : homines alii aliâ laborant inſaniâ ; avari graviſſimâ.

Ille ſororis &c. Oreſtes, quem furentem, & furias videre ſibi videntem, Electra ſoror cuſtodiebat, atque ad ſanam mentem revocare conabatur. Furiæ appellantur Eumenides, à voce Græcâ, quæ benevolum ſonat, quia ſunt minimè benevolæ ; per antiphraſim.

Igni. Facibus, quas illi Eumenides intentabant.

Hic &c. Ajax, dum boves & pecudes flagellis cædit, in furorem verſus, ex dolore ob Achillis arma Ulyſſi adjudicata, putat ſe in Agamemnonem ſævire, aut Ulyſſem, Ithacæ inſulæ Principem.

Parcat &c. Licèt avarus, qui navigat, veſtes non laceret, ut furioſi, tamen non minùs eget aliquo tutore & bonorum curatore, quàm qui verè inſaniunt.

Tunicis. Tunica veſtis erat interior, eáque fere manicis carens ; lacerna, exterior inſtar pallii.

Ad ſummum latus. Uſque ad oras extremas navis.

Tabulâ &c. Qui ab undâ & naufragio diſtinguitur & remotus eſt unâ tabulâ, aſſere, quo navis conſtat ; qui ſi frangatur, ipſi pereundum ſit.

In titulos. In nummos, qui faciem Imperatorum, & eorum titulos inſcriptos gerunt, v. g. Germanici, Parthici, &c.

Occurrunt &c. Si exoritur tempeſtas, dùm navis eſt adhuc in portu, avarus aliquis, qui frumentum navi devehendum in alienas oras habet, aut piper, clamat, hortatúrque nautas ut nihilominùs ſolvant funes, quibus navis in portu retinetur, ut mari ſe committant : non eſſe ab nigro Cœli colore & nubium, quæ inſtar atræ faſciæ Cœlum circumdant, metuendum : tonitrua illa eſſe tonitruis æſtivis ſimilia, quæ, cùm ſummus eſt calor, ſine periculo fiunt.

Infelix &c. Sed infelix ille avarus eâdem fortaſſe nocte, navi fractâ, in mare cadet, & cùm inter fluctus enatare conabitur, crumenam tenebit manu ac dentibus.

Zonam. In zonâ crumenas, & pecuniam habebant Romani.

Quod Tagus, & rutilâ volvit Pactolus arenâ,
Frigida ſufficient velantes pectora panni,
Exiguúſque cibus; merſâ rate naufragus aſſem
Dum rogat, & pictâ ſe tempeſtate tuetur.
Tantis parta malis curâ majore metúque
Servantur: miſera eſt magni cuſtodia cenſûs.
Diſpoſitis prædives hamis vigilare cohortem
Servorum noctu Licinus jubet, attonitus pro
Electro, ſignîſque ſuis, Phrygiâque columnâ,
Atque ebore, & latâ teſtudine. Dolia nudi
Non ardent Cynici: ſi fregeris, altera fiet
Cras domus, aut eadem plumbo commiſſa manebit.
Senſit Alexander, teſtâ cùm vidit in illâ
Magnum habitatorem, quantò felicior hic, qui
Nil cuperet, quàm qui totum ſibi poſceret orbem,
Paſſurus geſtis æquanda pericula rebus.

Tagus. Fluvius Hiſpaniæ, qui aureas volvere arenas dicebatur, ut & Pactolus, Lydiæ fluvius, in Aſiâ.

Sufficient &c. Illi ſufficiet aliquis pannus vilis, quo nudum corpus & naufragum tegat.

Naufragus aſſem &c. Solebant naufragi, rebus amiſſis, ſtipem per urbes petere, útque hominibus moverent commiſerationem, ferebant naufragii ſui imaginem pictam in tabellâ.

Miſera. Miſeriarum plena & ſollicitudinis.

Hamis. Hama, hamæ, eſt vel uncus ferreus, quo muri ſepiuntur & vallantur, ne furibus pateat aſcenſus; vel vas aquarium, ut, ſi domus divitis incendio corripiatur, illud aquâ reſtingui poſſit.

Licinus. Dives aliquis, fortè Licinus ille, libertus, vel tonſor Claudii Imperatoris.

Attonitus &c. Metuens ne vaſa pretioſa ex electro facta, ſigna ſeu ſtatuæ, columnæ è Phrygio marmore, auferantur, incendantúrve.

Ebore. Menſis ebore, & teſtudinum putaminibus ac ſquamis, ut tunc fiebat, ornatis.

Dolia &c. Senſus eſt pauperes non timere incendia. Diogenes, philoſophus Cynicus, pro domo dolium habebat: erant autem antiquorum dolia, ex teſtâ ſæpe & argillâ facta; itaque incendi non poterant.

Si fregeris &c. Si dolium Diogenis frangas, ille ſibi cras aliud comparabit, & in eo novam domum inveniet; aut priorem fractam plumbo reficiet, conjungendo partes fractas, & committendo.

Senſit &c. Intellexit, quanta eſſet hominis nihil cupientis felicitas. Aliquando venit ad Diogenem Alexander; cúmque illum pauperem appellaret; Uter, inquit ille, pauperior? túne, cui orbis non ſufficit, an ego, qui dolio meo contentus ſum?

Teſtâ. Dolio teſtaceo.

Paſſurus &c. Qui, cùm res maximas gereret, maxima & graviſſima pati pericula cogeretur.

Nullum numen habes, ſi ſit prudentia; nos te
Nos facimus, Fortuna, Deam. Menſura tamen quæ
Sufficiat censûs, ſi quis me conſulat, edam.
In quantum ſitis, atque fames, & frigora poſcunt;
Quantum, Epicure, tibi parvis ſuffecit in hortis;
Quantum Socratici ceperunt antè penates:
Nunquam aliud natura, aliud ſapientia dicit.
Acribus exemplis videor te cludere? miſce
Ergo aliquid noſtris de moribus: effice ſummam,
Bis ſeptem ordinibus quam lex dignatur Othonis.
Hæc quoque ſi rugam trahit, extendítque labellum,
Sume duos Equites, fac tertia quadringenta.
Si nondum implevi gremium, ſi panditur ultra;
Nec Crœſi fortuna unquam, nec Perſica regna
Sufficient animo, nec divitiæ Narciſſi,
Indulſit Cæſar cui Claudius omnia, cujus
Paruit imperiis, uxorem occidere juſſus.

Nullum &c. Vide ſub finem ſat. 9.

Edam. Dicam.

In quantum &c. Id eſt, quantum ad victum, veſtitùmque ſufficit.

Quantum, Epicure &c. Hic aquâ & pane cibario contentus, horto ſuo & oleribus victitavit.

Socratici &c. Quantum ſuffecit Socrati, qui ante Epicurum vixit, & ejus familiæ: is enim rebus naturæ neceſſariis contentus vivebat.

Acribus &c. O avare, ſi tibi videor te in anguſtias compellere, & ad nimiam frugalitatem hortari, exemplis ſeverioribus iſtorum philoſophorū.

Miſce &c. Tempera illam philoſophorum ſeveritatem Romanis moribus & lautitiâ: effice cenſum Equeſtrem; compara tibi ſummam illam pecuniæ, quam Roſcius Otho Tribunus plebis, lege Roſciâ, juſſit ut haberent ii, qui ſederent in primis quatuordecim ordinibus theatri, nempe Equites. Hæc redit ad libras noſtræ monetæ 40000.

Hæc quoque &c. Si hæc tibi ſumma non ſufficit, ſi eam ut nimis anguſtam reſpuis, contractâ in rugas fronte, &, quemadmodum irati & faſtidioſi ſolent, porrecto labello.

Sume &c. Id eſt, confice tibi cenſum duorum, imò trium Equitum: 400. enim ſeſtertia erant Equitum cenſus.

Si nondum &c. Hoc eſt; ſi tantas opes tibi permittens, nondum ſatisfeci cupiditati tuæ; ſi aliquid præterea optas.

Nec Crœſi &c. Crœſus Rex Lydiæ, Darius & Xerxes, Perſarum Reges, erant ditiſſimi: item Narciſſus, libertus Claudii Imperatoris, apud eum ita gratioſus, ut omnia illius arbitrio gererentur, ſic ut & ipſi Principi quodammodo videretur imperare.

Uxorem &c. Meſſalinam, cujus impudicitiam tametſi probè cognitam haberet Claudius, tamen adeo vecors & bonus erat, ut ipſi parciturus fuiſſet, niſi à Narciſſo veluti juſſus fuiſſet eam neci dedere.

SATYRA XV.

Ægyptiorum ſuperſtitio, & crudelitas.

Quis neſcit, Voluſi Bithynice, qualia demens
Ægyptus portenta colat? crocodilon adorat,
Pars hæc, illa pavet ſaturam ſerpentibus ibin:
Effigies ſacri nitet aurea cercopitheci,
Dimidio magicæ reſonant ubi Memnone chordæ,
Atque vetus Thebe centum jacet obruta portis;
Illic cæruleos, hîc piſcem fluminis, illic
Oppida tota canem venerantur; nemo Dianam.
Porrum, & cepe nefas violare, ac frangere morſu;
O ſanctas gentes, quibus hæc naſcuntur in hortis
Numina! Lanatis animalibus abſtinet omnis
Menſa; nefas illic fœtum jugulare capellæ;
Carnibus humanis veſci licet. Attonito cùm
Tale ſuper cœnam facinus narraret Ulyſſes

Qualia &c. Quàm portentoſa & indigna colat Numina.

Crocodilon. Una pars Æpypti crocodilum, altera ibin colit. Crocodilus ſerpens eſt in aquis Nili morari ſolitus; unde in homines inſilit. Ibis, eſt volucris ciconiæ non abſimilis, quæ ſerpentes devorat.

Effigies &c. Viſitur in templis, ornata auro ſtatua cercopitheci, id eſt, ſimiæ caudatæ.

Ubi &c. Thebis, ubi Plinius ſcribit fuiſſe in templo Serapidis dimidiatam Memnonis effigiem, citharam tenentem, quæ quotidie Solis orientis percuſſa radiis ſonum reddebat citharæ ſono ſimilem, magicâ, ut credebatur, arte; quare magicas chordas vocat. Hæc ſtatua, olim integra, poſtea terræ motu fracta eſt mediâ ex parte.

Memnone. Fuit Memnon Auroræ filius, qui cùm ex Æthiopiâ Trojam veniſſet, opem Priamo laturus, ab Achille interfectus eſt.

Vetus Thebe. Urbs Ægypti olim nobilis, in quâ centum erant portæ: alia ejuſdem nominis fuit in Bœotiâ, Græciæ regione.

Illic caruleos &c. In aliquâ parte Ægypti piſces marinos adorant, in aliâ piſces fluviatiles. Per cæruleos enim, piſces marinos intelligit, quia cæruleus eſt color maris.

Tota canem &c. Ridet Ægyptios, quòd canes venerarentur, nemo verò illorum Dianam coleret, canum veluti Deam & dominam, quippe quæ venationi præeſt.

Violare &c. Succidere, & comedere.

Tale facinus. Nempe facinus

Alcinoo, bilem, aut riſum fortaſſe quibuſdam
Moverat, ut mendax aretalogus: In mare nemo
Hunc abicit, ſævâ dignum verâque Charybdi,
Fingentem immanes Læſtrigonas, & Cyclopas?
Nam citiùs Scyllam, vel concurrentia ſaxa
Cyanes, plenos & tempeſtatibus utres
Crediderim, aut tenui percuſſum verbere Circes,
Et cum remigibus grunnîſſe Elpenora porcis:
Tam vacui capitis populum Phæaca putavit?
Sic aliquis meritò nondum ebrius, & minimum qui

hominis, qui carnibus humanis veſceretur, qualis fuit Polyphemus Cyclops, de quo Uliſſes loquebatur cum Alcinoö Rege Phæacum, cui ſuper menſam, inter cœnandum, ſuos errores narrabat. Odyſ. lib. 9.

Aretalogus. Ita vocatur, qui ſermonibus facetis riſum captat, ſcurra, circulator.

In mare &c. Inducuntur aliqui è Phæacibus, quibus iram portentoſis ſermonibus Ulyſſes moverat, loquentes ita inter ſeſe: Nemòne hunc adeo mendacem in mare projicit? dignus eſt, qui demergatur in aliquam veram Charybdim, non fictam & falſam, qualem nobis deſcripſit; dignus, inquam, quia fingit Læſtrigonas &c.

Læſtrigonas. Illi, ut Cyclopes, hominibus veſcebantur: erant populi Italiæ; Cyclopes in Siciliâ verſabantur.

Nam citiùs &c. Senſus eſt: alia quæ nobis narrat fabuloſa, Scyllam, &c. crederem potiùs, quàm eſſe homines, qui humanâ carne veſcantur.

Scyllam. Monſtrum quoddam Ulyſſes eſſe dicebat canibus marinis ſuccinctum, à quo naves totæ devorarentur. Eſt ſcopulus in freto Siculo, Charybdi proximus & oppoſitus, prope quem mare maximè procelloſum eſt, & frequentia naufragia.

Concurrentia &c. Cyane eſt inſula ad Boſphorum Thracium, ubi ſunt duo ſcopuli, qui navigantibus concurrere & collidi inter ſe videntur, ſi eminus ſpectentur, ob utriuſque viciniam, & fluctuum agitationem: quare vocantur Symplegades, à voce Græcâ, quæ concurrere, & concuti, ſignificat.

Plenos &c. Ulyſſes ab Æolo, ventorum Rege, utrem, ſive ſaccum acceperat, in quo procelloſi venti omnes erant incluſi; qui, ſoluto per curioſitatem Ulyſſis ſociorum utre, cùm evolaſſent, graviſſimam tempeſtatem excitarunt.

Grunnîſſe Elpenora. Fuit Elpenor unus ex Ulyſſis ſociis & remigibus, qui à Circe in porcum unà cum aliis quibuſdam eſt mutatus, cùm eos virgâ leviter tetigiſſet.

Tam vacui &c. An ille tam nullius cerebri, tam ſtolidos Phæacas putavit eſſe, quibus Polyphemi crudelitatem perſuaderet?

Sic aliquis &c. Hæc dicere non immeritò potuiſſet aliquis è Phæacibus, cum Alcinoo diſcumbentibus, qui parum adhuc vini ex urnâ Corcyræâ bibiſſet, & nondum ebrius planè foret: ebriis enim omnia facilè perſuadentur.

De Corcyræâ temetum duxerat urnâ:
Solus enim hoc Ithacus nullo ſub teſte canebat.
Nos miranda quidem, ſed nuper, Conſule Junio,
Geſta ſuper calidæ referemus mœnia Copti:
Nos vulgi ſcelus. & cunctis graviora cothurnis.
Nam ſcelus, à Pirrhâ, quanquam omnia ſyrmata
volvas,
Nullus apud tragicos populus facit: accipe noſtro
Dira quod exemplum feritas produxerit ævo.
Inter finitimos vetus, atque antiqua ſimultas,
Immortale odium, & nunquam ſanabile vulnus
Ardet adhuc, Ombos, & Tentyra. Summus utrique
Inde furor vulgo, quòd Numina vicinorum
Odit uterque locus, cùm ſolos credat habendos
Eſſe Deos, quos ipſe colit. Sed tempore feſto

Corcyræâ. Corcyra eſt inſula prope Epirum, ubi regnabat Alcinous, nunc *Corfou.* Temetum, id eſt, vinum, quod ſic appellatur, quia tentat evertitque mentem.

Solus enim &c. Meritò Phæaces Ulyſſi fidem negabant, qui nullo teſte, rem tam diram narrabat; ſolus enim è naufragio enataverat: at ego rem à multis nuper viſam dico.

Conſule Junio. Fuit hic Junius Sabinus, Conſul cum Domitiano anno V. C. 839. cùm relegatus in Ægyptum Juvenalis fuit, ob Paridem Domitiano gratioſum verſibus aliquot perſtrictum. Vide Satyr. 7. Vox autem iſta, *Junio*, hîc diſſyllaba eſt, ut alibi, *Ludium*, ut, *Tenuia*, Virgilio triſſyllabum eſt, *Vindemiator*, 4. ſyllabarum apud Horatium.

Super calidæ &c. In Ægypto: Cóptus enim celebris eſt Ægypti civitas, Arabiæ vicina: ubi Sol æſtate calidiſſimus eſt.

Nos vulgi &c. Non unius hominis, ut Polyphemi, ſed totius populi & urbis facinus narrabimus, quale nulli unquam cothurni, hoc eſt, tragœdiæ nullæ exhibuerunt.

Nam ſcelus &c. Senſus eſt: nam ſi omnia ſyrmata, hoc eſt, tragœdias (in quibus actores utuntur longis veſtibus, quæ ſyrmata dicuntur) revolvas à Pyrrhâ, hoc eſt, à mundi exordio, ab ipſo uſque diluvio, quod ſub Deucalione & Pyrrhâ contigit; non invenies ullum facinus tragicum, quod à toto populo fiat, ſed ab uno aliquo tantùm homine.

Ombos &c Ombi, ſive Combi, ut alii legunt, erat Ægypti civitas, ut & Tentyra: eſt autem *Tentyra* numeri pluralis. Ordo eſt: inter finitimas, ſeu, vicinas Ægypti civitates duas, Ombos nempe & Tentyra, fuit olim, éſtque modò odium vetus & inſanabile.

Quod Numina &c. Ombi enim colebant crocodilum; Tentyritæ eundem execrabantur ac perimebant. Viciſſim illi colebant accipitrem, quem in ipſorum odium ſolebant Ombi cruci affigere.

Sed &c. Senſus eſt: cunctis ducibus inimicorum, nempe Tentyritarum, viſa eſt accipienda occaſio commoda hoſtes

Alterius populi, rapienda occaſio cunctis
Viſa inimicorum primoribus, ac ducibus; ne
Lætum hilarémque diem, ne magnæ gaudia cœnæ
Sentirent, poſitis ad templa & compita menſis,
Pervigilíque toro, quem nocte ac luce jacentem
Septimus interdum Sol invenit. Horrida ſanè
Ægyptus; ſed luxuriâ, quantùm ipſe notavi,
Barbara famoſe non cedit turba Canope.
Adde quòd & facilis victoria de madidis, &
Blæſis, atque mero titubantibus. Inde virorum
Saltatus nigro tibicine, qualiacumque
Unguenta, & flores, multæque in fronte coronæ;
Hinc jejunum odium. Sed jurgia prima ſonare
Incipiunt animis ardentibus; hæc tuba rixæ:
Dehinc clamore pari concurritur, & vice teli,
Sævit nuda manus: paucæ ſine vulnere malæ;
Vix cuiquam, aut nulli, toto certamine naſus
Integer: aſpiceres jam cuncta per agmina vultus
Dimidios, alias facies, & hiantia ruptis
Oſſa genis, plenos oculorum ſanguine pugnos.
Ludere ſe credunt ipſi tamen, & pueriles

invadendi, cùm illi diem feſtum celebrarent ſolemnibus epulis, & ingenti gaudio; ut lætitiam luctu verterent.

Pervilique toro. Lectos intelligit, quibus menſis accumbebant per totâ noctem, imò & per ſeptē interdum continuos dies.

Horrida &c. Fateor Ægypti partem illam eſſe barbaram & incultam: ſed tamen (quantùm ipſe præſens obſervare potui) non eſt minùs dedita luxuriæ & deliciis, quàm pars ea Ægypti, in quâ eſt Canopus, civitas 120. tantùm ſtadiis ab Alexandriâ diſtans, ob luxuriam famoſa.

Adde quòd &c. Incitabat præterea Tentyritas ad oppugnandos Ombos, quòd facilem de ebriis victoriam ſperarent.

Blæſis. Blæſi dicuntur, qui interruptâ & titubanti voce loquuntur: hoc autem ebriis maximè contingit, quorum, ut corpus, ita lingua titubat.

Inde &c. Ex unâ parte, nempe Omborum, fremebant omnia ſaltibus & tripudiis lætantium, ad cantum Æthiopis alicujus tibicinis; coronati erant viri floribus; & unguentis, licèt non admodum pretioſis, delibuti: ex alterâ parte Tentyritæ jejuni quidem erant, at odio incitati.

Sed jurgia &c. Initium pugnæ factum à jurgiis & clamoribus, quibus, ut tubâ, ſignum datum eſt ad rixam.

Malæ. Genæ: ora omnibus cruenta & ſaucia.

Alias. Contuſas, ſanguineas, atque ita deformatas, ut non agnoſceres eaſdem eſſe.

Hiantia. Detecta, aperta.

Plenos &c. Pugnos cruentos ſanguine oculorum, quos hoſti effoderant, contuderántve,

Exercere acies, quòd nulla cadavera calcent.
Et ſanè quò tot rixantis millia turbæ,
Si vivunt omnes? ergo acrior impetus, & jam
Saxa inclinatis per humum quæſita lacertis
Incipiunt torquere; domeſtica ſeditione
Tela: nec hunc lapidem, quali ſe Turnus, & Ajax,
Et quo Tydides percuſſit pondere coxam
Æneæ; ſed quem valeant emittere dextræ
Illis diſſimiles, & noſtro tempore natæ.
Nam genus hoc vivo jam decreſcebat Homero:
Terra malos homines nunc educat, atque puſillos;
Ergo Deus, quicumque aſpexit, ridet, & odit.
A diverticulo repetatur fabula: poſtquam
Subſidiis aucti, pars altera promere ferrum
Audet, & infeſtis pugnam inſtaurare ſagittis:
Terga fugæ celeri præſtantibus omnibus, inſtant,
Qui vicina colunt umbroſæ Tentyra palmæ.
Labitur hîc quidam, nimiâ formidine curſum
Præcipitans, capitúrque; aſt illum in plurima ſectum
Fruſta, ac particulas, ut multis mortuus uuus
Sufficeret, totum corroſis oſſibus edit
Victrix turba; nec ardenti decoxit aheno,
Aut verubus; longum uſque adeò tardúmque putavit
Expectare focos, contenta cadavere crudo.
Hîc gaudere libet, quòd non violaverit ignem,

Quò tot &c. Quorſum tanta rixa, ſi nemo trucidatur?

Inclinatis &c. Demiſſis, dejectis humi ad lapides colligendos; qui lapides ſunt uſitata arma in ſeditionibus & familiaria.

Nec hunc &c. Non ſunt lapides tanti & pares illis quos, in Æneam Turnus, & Diomedes, in Hectorem Ajax projiciebat, nempe ingentes, fere inſtar montium; ſed tales, quales poſſunt ab hominibus hujus ævi projici, qui non ſunt tam robuſti, quàm illi homines priſcorum temporum, quorum genus iam tum minui cœpit, cùm Homerus viveret. Homer. Iliad. 7. Virg. Æn. 12.

Ergo Deus &c. Cùm Deus homines, ut nunc ſunt, videt malos & puſillos, ridet eorum imbecillitatem, odit malitiam.

A diverticulo &c. Redeamus ad noſtram hiſtoriam, ab illâ digreſſione.

Aucti &c. Ubi novæ Tentyritis copiæ advenerunt, gladios ſtringunt, & Ombis fugientibus victores inſtant.

Qui vicinа &c. Tentyritæ, qui habitant urbem Tentyra, vicinam palmis umbróſis, ſeu palmeto frequenti ac denſo.

Quidam. Unus aliquis è turbâ Omborum fugientium.

Hîc &c. Senſus eſt: illud ſaltem eſt in immani ſcelere, unde lætari poſſimus, nempe

Quem ſummâ Cœli raptum de parte Prometheus
Donavit terris : elemento gratulor , & te
Exultare reor. Sed qui mordere cadaver
Suſtinuit , nihil unquam hac carne libentiùs edit ;
Nam ſcèlere in tanto ne quæras , & dubites, an
Prima voluptatem gula ſenſerit ; ultimus autem
Qui ſtetit , abſumpto jam toto corpore , ductis
Per terram digitis , aliquid de ſanguine guſtat.
Vaſcones , ut fama eſt , alimentis talibus uſi ,
Produxere animas : ſed res diverſa , ſed illic
Fortunæ invidia eſt , bellorúmque ultima , caſus
Extremi , longæ dira obſidionis egeſtas.
Hujus enim , quod nunc agitur , miſerabile debet
Exemplum eſſe cibi : ſicut modò dicta mihi gens ,
Poſt omnes herbas, poſt cuncta animalia , quidquid
Cogebat vacui ventris furor , hoſtibus ipſis
Pallorem , ac maciem , & tenues miſerantibus artus ,
Membra aliena fame lacerabant , eſſe parati
Et ſua. Quiſnam hominum veniam dare,quíſve Deorum

quòd ignem, rem tam ſacram, non polluerint, bumanam carnem coquendo, vel torrendo.

Quem ſummâ &c. Fingunt enim poëtæ Jovem iratum hominibus ignem illis ſubtraxiſſe : Prometheum autem ignem è curru Solis ſumptum furtim in terras detuliſſe.

Et te &c. O Voluſi, qui ignem ut rem ſacrâ venereris.

Ne dubites &c. Noli dubitare, an qui primus , avidâ & guloſâ crudelitate , carnes nefandas attigit , iis delectatus fuerit: ſiquidem & qui ultimus reſtabat , poſtquam totum jam corpus abſumptum eſt , digitis ſanguinem humi ſparſum collegit , ut aliquid ſaltem de hoſtis ſanguine guſtaret.

Vaſcones. Prope Pyrenæos montes populi , qui à Romanis obſeſſi , Metello duce , in bello Sertoriano , cæteris cibis deficientibus , humanâ carne victitarunt.

Produxere &c. Suſtentavere vitam , longibus duxere.

Sed res &c. Alia Vaſconibus, cur hoc facerent , quàm Ægyptiis , cauſa fuit.

Illic &c. Vaſconas eò adegit fortunæ quoddam in eos odium & inclementia , extremæ belli anguſtiæ.

Hujus enim &c. Iſtud enim , de quo loquor , factum , cùm Vaſcones carnibus humanis victitarunt , debet eſſe dignum commiſeratione; quia neceſſitate & ſuâ fortitudine compulſi hoc fecerunt.

Sicut &c. Quemadmodum iidem , quos modo dixi , Vaſcones , poſt abſumptas herbas, & animalia etiam fœdiſſima, & quidquid edere cogebat famis quædam rabies , lacerabant, & in cibum vertebant aliorum hominum corpora , parati eſſe, ſeu , comedere vel propria membra , non ſine miſeratione ipſorum hoſtinm.

Quiſnam &c. Quis Deus , quis homo ſit tam ferreus , ut

Viribus

Viribus abnuerit dira atque immania paſſis,
Et quibus ipſorum poterant ignoſcere manes,
Quorum corporibus veſcebantur? Meliùs nos
Zenonis præcepta monent: nec enim omnia, quædam
Pro vitâ facienda putat: ſed Cantaber unde
Stoïcus, antiqui præſertim ætate Metelli?
Nunc totus Graïas, noſtráſque habet orbis Athenas;
Gallia cauſidicos docuit facunda Britannos;
De conducendo loquitur jam rhetore Thule.
Nobilis ille tamen populus, quem diximus; & par
Virtute atque fide, ſed major clade Saguntus,

non libenter ignoſcat viris fortibus, in tantas anguſtias conjectis? ipſæ animæ defunctorum, quorum laniabantur cadavera, illis ignoviſſent.

Viribus. Id eſt, viris fortibus. Alii legunt, *urbibus.*

Melius nos &c. Nos tamen Romani idem atque Vaſcones non faceremus: ſumus enim meliùs inſtituti à Philoſophis Stoicis, quorum princeps Zeno: qui tametſi doceat quædam fas eſſe pro vitâ conſervandâ facere, non tamen omnia, minimè verò omnium, veſci humanis carnibus.

Sed Cantaber &c. Sed quis illam philoſophiam Cantabros docuiſſet? quomodo Stoïci eſſe, & tam bene inſtituti potuiſſent, ætate præſertim Metelli, cùm nondum Hiſpania Romanis moribus imbuta eſſet? Metellus cum Sertorio bellum gerebat circa annum ab V. C. 670. Cantabria ſub Auguſto tantùm fuit perdomita circa annum V. C. 730. Sunt autem Cantabri populi Navarræ nunc & Biſcayæ.

Antiqui Metelli. Vocat Metellum antiquum, ut eum ab aliis recentioribus ejuſdem nominis & familiæ Romanis diſtinguat: neque enim revera erat valdè antiquus ille Metellus; quippe qui Pompeii tempore vixerit.

Nunc totus &c. Id eſt: nunc orbis totus philoſophiæ Græcæ ac Romanæ præceptis abundat. Athenas pro philoſophiâ poſuit, quia in hac urbe Græciæ primariâ, præcipui philoſophi floruerunt Socrates, Plato, Ariſtoteles, Zeno, &c.

Gallia &c. Britanni, ſive Angli, docti à Gallis vicinis ſuis, cauſas agere norunt, eloquentiam à Gallis didicerunt: Thule (quæ nunc Norvegia, aut Irlandia eſt) jam cogitat rhetorem conducere, qui publicè in ſcholis doceat, agat in foro, &c.

Nobilis. Generoſus, inclytus.

Saguntus &c. Junge hoc conſequentibus, eo ſenſu: Vaſconum populus nobilis, & Saguntus, civitas par virtute & fide Vaſconibus, majori tamen clade affecta, excuſant ſe meritò ſi humanis carnibus victitarunt; cauſantur obſidionem, famem, inſcitiam & ignorantiam philoſophiæ: aliquâ tali excuſatione utuntur. At Ægyptus eſt ſævior arâ Mæotide. Legunt alii: *Tale quid excuſat*, vel, *excuſet Mæotide ſævior arâ Ægyptus?* eâdem fermè ſententiâ: nempe quid ſimile cauſari poteſt Ægyptus? Saguntus porrò eſt urbs in Hiſpa-

Tale quid excuſat : Mæotide ſævior arâ
Ægyptus. Quippe illa nefandi Taurica ſacri
Inventrix, homines (ut jam, quæ carmina tradunt;
Digna fide credas) tantùm immolat : ulterius nil,
Aut gravius cultro timet hoſtia. Quis modò caſus
Impulit hos? quæ tanta fames, infeſtáque vallo
Arma coëgerunt tam deteſtabile monſtrum
Audere? Anne aliam, terrâ Memphitide ſiccâ,
Invidiam facerent nolenti ſurgere Nilo?
Quâ nec terribiles Cimbri, nec Brittones unquam,
Sauromatæque truces, aut immanes Agathyrſi,
Hac rabie ſævit imbelle & inutile vulgus,
Parvula fictilibus ſolitum dare vela phaſelis,

niâ; quam cùm obſideret Hannibal, maluerunt Saguntini, poſt expertas omnes famis inauditæ anguſtias, ſe ac ſua omnia in ignem conjicere, quàm deficere à Romanis.

Mæotide &c. Senſus eſt: quod fecerunt Ægyptii, ſuperat crudelitatem ſacerdotum Dianæ Tauricæ, prope Mæotidem paludem; qui tametſi hoſpites & advenas mactarent ad aras; eorum tamen carnibus non veſcebantur.

Illa &c. Taurica Cherſoneſus, quæ dira ejuſmodi ſacrificia in honorem Dianæ invenit. Taurica Cherſoneſus eſt peninſula illa, quæ hodie Tartaria minor, ſeu Præcopenſis, appellatur. Hanc alluit Mæotis palus, de quâ Sat. 4. verſ. 36.

Ut jam &c. Si credis fide digna, quæ poëtæ cecinerunt.

Nil gravius cultro &c. Id eſt, non timet ne manducetur.

Hos. Ægyptios.

Infeſtáque &c. An arma, ſive hoſtes, vallo & obſidione urbi infeſti, eámque ad dira omnia compellentes?

Anne aliam &c. Senſus eſt: ſi Nilus nollet in agros Ægyptios effundi pro more; ut eos fœcundos faceret, adeóque terra Memphitis ſicca foret & ſterilis; an Ægyptii poſſent aliquid committere immanius, quo ejus in ſe odium, invidiam, & offenſionem, concitaſſe merito dicerentur? vel: ſi Nilus noluiſſet ſurgere, id eſt, aquas abundantes in Ægyptum effundere; an poterant eum odioſum & inviſum facere alio majori crimine perpetrato.

Terrâ Memphitide. Id eſt, Ægyptiâ; quia Memphis nobilis eſt Ægypti civitas.

Quâ nec &c. Ordo eſt: imbelle vulgus Ægyptiorum hac rabie ſævit, eam exercuit in cadaver mortui crudelitatem, quâ nec Cimbri, nec Britones, &c. unquam ſævierunt. Cimbri populi ſunt Germaniæ, ubi nunc Dania. Britones, ſeu Britanni, Angliæ ſunt populi, vel, ut alii volunt, Galliæ ad occidentem. Sauromatæ, ſeu Sarmatæ, erant ubi nunc Moſcovia eſt & Polonia : nec procul habitabant Agathyrſi; feroces illi omnes & truculenti populi.

Parvulâ &c. Vulgus Ægyptiorum, qui ſolent navigare in Nilo phaſelis, hoc eſt, cymbis & ſcaphis fictilibus, e teſtâ, & argillâ factis, eáſque remis incumbentes agitare.

Et brevibus pictæ remis incumbere teſtæ.
Nec pœnam ſceleri invenies, nec digna parabis
Supplicia his populis, in quorum mente pares ſunt
Et ſimiles, ira, atque fames. Molliſſima corda
Humano generi dare ſe natura fatetur,
Quæ lachrymas dedit; hæc noſtri pars optima ſenſûs.
Plorare ergo jubet cauſam dicentis amici,
Squalorémque rei, pupillum ad jura vocantem
Circumſcriptorem, cujus manantia fletu
Ora puellares faciunt incerta capilli.
Naturæ imperio gemimus, cùm funus adultæ
Virginis occurrit, vel terrâ clauditur infans,
Et minor igne rogi. Quis enim bonus, aut face dignus
Arcanâ, qualem Cereris vult eſſe ſacerdos,
Ulla aliena ſibi credat mala? Separat hoc nos
A grege mutorum; atque ideo venerabile ſoli
Sortiti ingenium, divinorúmque capaces,
Atque exercendis capiendíſque artibus apti,
Senſum à Cœleſti demiſſum traximus arce,
Cujus egent prona, & terram ſpectantia. Mundi
Principio indulſit communis conditor illis

Nec digna &c. Qui ſolâ impulſi iracundiâ id faciunt, quod ſuadere tantùm poteſt extrema fames, illis digna pœna parari non poteſt.

Quæ &c. Id eſt, quæ pronos nos ad lachrymas & alienæ miſerationem calamitatis finxit, hæc hominum propenſio longè eſt optima; inter humanas affectiones, hæc eſt laudatiſſima.

Plorare &c. Natura igitur nos jubet plorare ſqualorem & triſtitiam amici, qui reus agitur, & cauſam apud judices dicit; deflere pupilli calamitatem, qui tutorem, à quo deceptus eſt, & bonis ſpoliatus, vocat in judicium, accuſatque lachrymans, capillis longioribus, quales habent puellæ, neglectis, & in genas ita confusè ſparſis, ut neſcias an puer, an puella ſit.

Adultæ. Grandioris, nubilis.

Et minor &c. Id eſt, brevior ſuo rogo: vel, junior, quàm ut corpus ejus cremetur: infantes enim, ante natos dentes defuncti, non cremabantur, ſed condebantur humo.

Quis enim &c. Quis vir bonus, & qualis eſſe debet, qui arcanis Cereris ſacris intereſt, putat aliorum mala eſſe à ſe penitus aliena, nihil ad ſe pertinere?

Face arcanâ. Myſteria & ſacra Cereris noctu celebrari ſolebant ſilentio, facibus accenſis, quas manu tenebant ſacerdotes: iis nemo niſi caſtus & purus intererat: idque ſignum erat probitatis, ſi quis non extinctâ face cucurriſſet.

Hoc. Iſta commiſeratio innata nobis.

Mutorum. Brutarum animantium.

Senſum. Animum, quo bruta carent.

Tantùm animas, nobis animum quoque; mutuus ut nos
Affectus petere auxilium, & præſtare juberet;
Diſperſos trahere in populum, migrare vetuſto
De nemore, & proavis habitatas linquere ſylvas;
Ædificare domos, laribus conjungere noſtris
Tectum aliud, tutos vicino limite ſomnos
Ut collata daret fiducia; protegere armis
Lapſum, aut ingenti nutantem vulnere civem;
Communi dare ſigna tubâ, defendier iiſdem
Turribus, atque unâ portarum clave teneri.
Sed jam ſerpentum major concordia: parcit
Cognatis maculis ſimilis fera: quando leoni
Fortior eripuit vitam leo? quo nemore unquam
Expiravit aper majoris dentibus apri?
Indica tigris agit rabidâ cum tigride pacem
Perpetuam: ſævis inter ſe convenit urſis.
Aſt homini ferrum lethale incude nefandâ
Produxiſſe parum eſt; cùm raſtra & ſarcula tantùm
Aſſueti coquere, & marris, ac vomere laſſi,
Neſcierint primi gladios excudere fabri:
Aſpicimus populos, quorum non ſufficit iræ
Occidiſſe aliquem; ſed pectora, brachia, vultum,
Crediderint genus eſſe cibi. Quid diceret ergo,
Vel quò non fugeret, ſi nunc hæc monſtra videret

Animum quoque. Rationem, intelligentiam, animam rationalem, non tantùm vegetativam, ut brutis, & ſenſitivam.

Diſperſos &c. Homines vagos in unum cœtum & civitatem congregare.

Laribus. Domui.

Tutos &c. Senſus eſt: ut majori cum fiduciâ & tranquillitate ſomnum caperemus, propter vicinas domos, cum noſtrâ collatas, ſive conjunctas; cùm alii aliis conferre poſſent auxilium, ſi quis noctu caſus contingeret.

Lapſum. Calamitate propè everſum & perditum.

Communi dare &c. Id eſt; bellum conjunctis viribus inferre hoſti.

Cognatis maculis. Feris eandem pellem, iiſdem ſparſam maculis, hoc eſt, eandem naturam habentibus.

Convenit urſis. Inter urſos pax & concordia viget.

Aſt homini &c. Senſus eſt: non ſatis eſt hominum crudelitati gladios fabricaſſe, quibus alios homines occidant; cùm primi fabri inſtrumenta tantùm ruſtica, raſtra, v. g. ſarcula &c. procuderent: videmus populos, quibus non ſufficit homines occidere, niſi & comedant.

Vomere laſſi. Laſſi cudendo marras & vomeres.

Pythagoras, cunctis animalibus abſtinuit qui
Tanquam homine, & ventri indulſit non omne legumen?

Pythagoras. Fuit philoſophus inſignis, ex inſulâ Samo in Græciâ oriundus: in Italiam venit, regnante Tarquinio Superbo. Docebat ille hominum animas tranſire poſt mortem in corpora animalium. Itaque animalibus non veſcebatur, in quibus humanas animas putaret eſſe.

Et ventri &c. Qui non omnibus leguminibus veſcebatur. Abſtinebat enim fabis; vel quia fabæ ventrem inflant ac diſtendunt, ſenſúſque dicuntur hebetare; vel quòd in fabis putaret eſſe mortuorum animas; ut ait Plin. l. 18.

SATYRA XVI.

Militiæ commoda.

QUIS numerare queat felicis præmia, Galle,
Militiæ? nam ſi ſubeantur proſpera caſtra,
Me pavidum excipiet tyronem porta ſecundo
Sidere: plus etenim fati valet hora benigni,
Quàm ſi nos Veneris commendet epiſtola Marti,
Et Samiâ genitrix quæ delectatur arenâ.
Commoda tractemus primùm communia; quorum
Haud minimum illud erit, ne te pulſare togatus
Audeat, imò etſi pulſetur, diſſimulet, nec
Audeat excuſſos Prætori oſtendere dentes,
Et nigram in facie tumidis livoribus offam,
Atque oculos, medico nil promittente, relictos.
Bardiacus judex datur hæc punire volenti,

Nam ſi &c. Si mihi contingat militiam profiteri in caſtris fortunatis, ubi nempe ſit Imperator ſtrenuus, fortes & boni commilitones, &c. ego in ea libenter aſcribar, quamvis ſim tyro pavidus; optem ut me porta caſtrorum illorum accipiat fauſtis ominibus, modò faveant mihi benigna ſidera, & benignum fatum aſpiret.

Porta. Hîc intelligitur porta caſtrorum; in quibus apud Romanos erant duæ portæ præcipuæ; una hoſti obverſa, quæ Prætoria dicebatur; altera Decumana. Vide Roſinum, de antiq. Rom. lib. 10. c. 18.

Plus &c. Vis enim fati major eſt ad felicem militiam, quàm ſi Venus, amica Martis, militiæ Dei, vel Juno ejus mater, nos ipſi per litteras commendet.

Samiâ. Colebatur enim maximè Juno in Samo, inſulâ maris Ægæi.

Communia. Omnibus militibus.

Pulſare. Vexare, negotium tibi faceſſere, ferire.

Togatus. Id eſt, civis, qui miles non eſt; ſagum enim erat militum veſtis; toga, civium.

Excuſſos. Quos ipſi excuſſit miles, à quo vapulavit.

Et nigram &c. Et partem carnis in vultu contuſam ictibus & lividam. Offa propriè eſt fruſtum carnis, panis, &c. dicitur & de omni re, quæ in tumorem excreſcit.

Nil promittente. Deſperante illo reſtitui & ſanari poſſe; adeo ictibus deformati ſunt; quamvis non fuerint effoſſi, ſed adhuc in capite relicti.

Bardiacus &c. Si quis civis velit litem intendere militi, & eum in jus vocet ad pœnas ex-

Calceus, & grandes magna ad ſubſellia ſuræ,
Legibus antiquis caſtrorum, & more Camilli
Servato, miles ne vallum litiget extra,
Et procul à ſignis. Juſtiſſima Centurionum
Cognitio eſt igitur de milite; nec mihi deerit
Ultio, ſi juſtæ defertur cauſa querelæ.
Tota cohors tamen eſt inimica, omnéſque manipli
Conſenſu magno officiunt. Curabitis ut ſit
Vindicta gravior quàm injuria: dignum erit ergo
Declamatoris Mutinenſis corde Vagelli,
Cùm duo crura habeas, offendere tot caligas, tot

petendas; datur illi pro judice aliquis Centurio; qui militi favebit ſcilicet. Bardiacus dicitur, quia Centuriones ſolebant in caſtris uti craſſâ & militari veſte, ſeu, cucullo qui Bardiacus dicebatur, eò quòd eo plurimùm uterentur Bardi, Galliæ populi, unde & Bardocucullus etiam appellatur.

Calceus &c. Id eſt, Centurionis illius & Bardiaci judicis, cujus ad ſubſellia, ſeu tribunal veniſti, apparent ingentes calcei, magna crura, & grandes ocreæ: ſolebant enim Centuriones eſſe viri proceri & fortes. Non tam homo datur judex, quàm veſtis ejus, calcei, & ocreæ, quæ in eo eminent atque extant omnia.

Legibus &c. Quia legibus caſtrorum, & eâ maximè quàm L. Furius Camillus ſancivit, cautum eſt, ut ne milites cogantur extra caſtra litigare, & procul à vexillis.

Juſtiſſima. Hoc dicit civis, qui militem accuſat: Bene eſt, inquit, æquum eſt ut cognoſcat, ac judicet de meâ & militis cauſâ Centurio aliquis; ſiquidem id lege ſancitum eſt.

Nec mihi &c. Senſus eſt: & licèt Centurionem habeam judicem, puniet tamen militem, à quo injuriâ ſum affectus, ſi juſtas ad eũ querelas detulero.

Tota &c. Reſpondet Juvenalis. Nihil inde proficies: nam tota cohors tibi erit infeſta, ob unum è ſuo numero accuſatum; omnes ad unum milites tibi militem accuſanti adverſabuntur.

Cohors. Eſt decima pars legionis: in eâ milites erant aliàs 4000. aliàs 6000. cohortes ſemper decem; in cohorte manipuli tres.

Curabitis &c. Senſus eſt: ô togati, facietis equidem, ut ultio vobis non deſit, ut vindicta vobis petentibus concedatur de milite: at illa vindicta vobis erit pernicioſior, quàm ipſa injuria facta vobis à milite; nam omnes milites habebitis infenſos, & ad faciendam injuriam paratos.

Dignum &c. Itaque tam facis ſtolidè, dum cauſam arripis contra militem, quàm facit Vagellius ille Mutinenſis, malus patronus & caſidicus, qui cauſas peſſimas ſuſcipit, in quibus ſemper eſt inferior & vincitur.

Cùm duo &c. Senſus eſt: temerarium eſt, cùm duo tantùm crura habeas, hoc eſt, unus cùm ſis, tot caligas, & clavos, id eſt, tot milites, offendere: caliga enim eſt genus quoddam calceamenti militaris, quod clavis eſt ornatum.

Millia clavorum. Quis tam procul abſit ab Urbe ?
Præterea quis tam Pylades, molem aggeris ultra
Ut veniat ? Lachrymæ ſiccentur protinus, & ſe
Excuſaturos non ſollicitemus amicos.
Da teſtem, judex cùm dixerit: audeat ille,
Neſcio quis, pugnos vidit qui, dicere; Vidi;
Et credam dignum barbâ, dignúmque capillis
Majorum. Citiùs falſum producere teſtem
Contra paganum poſſis, quàm vera loquentem,
Contra fortunam armati, contráque pudorem.
Præmia nunc alia, atque alia emolumenta notemus
Sacramentorum. Convallem ruris aviti
Improbus, aut campum mihi ſi vicinus ademit,
Aut ſacrum effodit medio de limite ſaxum,

Quis &c. Id eſt: quis eſt tam hebes & ruſticus, tam ab urbanorum hominum moribus abhorrens, aut tam amicus, ut audeat, tanto ſuo periculo, venire tecum in caſtra, ut militem accuſet?

Tam Pylades. Tam tibi amicus. Pylades & Oreſtes noti ob amicitiam. Reſponſum erat oraculo, ſanatum iri Oreſtem à furiis, quibus poſt occiſam matrem agitabatur, ſi aram Dianæ Tauricæ adiret: profectus eſt cum eo Pylades: verùm cùm ibi decimus quiſque hoſpes immolaretur & mactaretur Dianæ, & Oreſtes decimus eſſet, Pylades decimum ſe eſſe affirmavit, ut pro amico moreretur.

Molem &c. Ultra vallum & aggerem, intra caſtra.

Lachrymæ &c. Lachrymas abſterge, depone mœrorem, & ſenſum illatæ injuriæ diſſimula, nec amicis fruſtra vexa.

Da teſtem, &c. Ubi Centurio judex iſtius cauſæ dixerit civi Togato, teſtem profer in militem; eritne aliquis, qui auſit teſtari ſe pugnos à milite tibi incuſſos vidiſſe etſi revera viderit? nemo erit; aut ille certè, ſi quis exiſtat, exiſtimabitur à me homo antiquæ probitatis & fidei.

Barbâ &c. Antiqui enim barbam & capillos non tondebant.

Citius &c. Senſus eſt: longè faciliùs falſus teſtis in civem reperietur, quàm verus in militem.

Paganum. Togatum aliquem in villâ & pago habitantem.

Fortunam armati &c. Contra militis opes & pudorem, hoc eſt, contra ejus famam, & exiſtimationem.

Sacramentorum. Id eſt, novæ militiæ, in quâ ſcilicet milites ſacramento adiguntur ſe pro Republicâ fortiter dimicaturos.

Convallem &c. Si avarus vicinus mihi abſtulit partem agri à meis majoribus poſſeſſi aut limites, quibus ager meus à ſuo ſeparabatur, emovit; ſi negat mihi reddere quos debet nummos, ſuum chirographum, quod illi in ligneâ tabellâ ipſius manu appoſitum oſtendo, falſum eſſe affirmans & inutilem; tum, ſi togatus ſum, non miles, lentè mea cauſa judicatur, trahitur tempus per mille moras & dolos: at ſi miles ſum, non item.

Sacrum &c. Limites & item

Quod mea cum vetulo coluit puls annua libo ;
Debitor aut ſumptos pergit non reddere nummos ,
Vana ſupervacui dicens chirographa ligni ;
Expectandus erit , qui lites inchoat , annus ,
Totius populi : ſed tunc quoque mille ferenda
Tædia , mille moræ : toties ſubſellia tantùm
Sternuntur , jam Cæditio ponente lacernas ,
Digredimur , lentâque fori pugnamus arenâ.
Aſt illis , quos arma tegunt & balteus ambit ,
Quod placitum eſt , ipſis præſtatur tempus agendi,
Nec res atteritur longo ſufflamine litis.
  Solis præterea teſtandi militibus jus ,
Vivo patre , datur : nam quæ ſunt parta labore
Militiæ , placuit non eſſe in corpore cenſûs ,
Omne tenet cujus regimen pater. Ergo Coranum ,
Signorum comitem , caſtrorúmque æra merentem ,

mini agrorum erant ſacri apud veteres : in iis Jovi Terminali ſacra quotannis faciebant , offerebántque pultem . & liba ſeu placentas &c. Vetulas appellat , quia vetus agri poſſeſſor. Porrò ſaxum effodiſſe dicit, quia ſolebant Romani , ad agri limites definiendos , lapidem, vel, ſtipitem aliquem ſtatuere ; quem loco movere execrandum erat.

Expectandus &c. Senſus eſt : mihi per annum totum erit expectandum , dum lis mea inchoetur , & ordine ſuo dijudicetur , inter totius populi tot lites. Vel , diu erit expectandum tempus illud , quo totius populi lites judicentur ; nempe donec conveniant illi 105. viri , ex 35. populi Romani tribubus electi, terni ex ſingulis , apud quos populi cauſæ , & civium agitantur : illi autem cùm eſſent 105. non facilè omnes conveniebant , nec niſi poſt annum aliquando integrum adiri poterant.

Subſellia &c. Sæpe adornantur tapetibus ſubſellia , quaſi conſidere mox deberent judices ; jam Cæditius , unus ex illis , togam craſſiorem ob æſtum deponit : ſed cum major pars judicum abſit, cogimur infectâ re digredi.

Lentâque &c. Lenté cauſam incœptam abſolvimus ; ut gladiatores , qui in arenâ dimicant ſegniùs.

Aſt illis &c. Militibus , tempus dicendæ cauſæ , illico ubi volunt , conceditur.

Nec res &c. Et opes eorum non conſumuntur ſenſim longâ litis dilatione. Sufflamen propriè eſt lignum tranſverſum , quod , radiis rotarum implicatum , currum ſiſtit ac retardat : hìc ſumitur pro dilatione & morâ.

Teſtandi. Teſtamẽti cõficiendi.

Parta &c. Bona caſtrenſia in jure dicuntur.

Placuit &c. Sanxerunt leges, ut non cenſerentur pars patrimonii.

Signorum &c. Qui miles eſt, qui ſigna & vexilla ſequitur , qui ſtipendium facit , & meret in caſtris,

Quamvis jam tremulus, captat pater: hunc labor æquus
Provehit: & pulchro reddi ſua dona labori.
Ipſius certè ducis hoc referre videtur,
Ut qui fortis erit, ſit feliciſſimus idem,
Ut læti phaleris omnes, & torquibus omnes.

Jam tremulus &c. Corani militis, pater, licèt jam tremulus, id eſt, jam ſenex, illum captat, illi blanditur; ut nempe ſi moriatur filius ante ipſum, ejus bonis militiâ partis frui poſſit.

Hunc &c. Miles ad opes & honores evehitur labore honeſto militiæ.

Pulchro reddi &c. Ipſius ducis intereſſe videtur, ut pulchro labori militum ſua merces reddatur ut qui ſunt fortiſſimi, ſint etiam & feliciſſimi; ut phaleris omnes, & torquibus ſint ornatiſſimi. Phaleræ porrò ſunt equorum ornamenta; torques, militum.

FINIS.